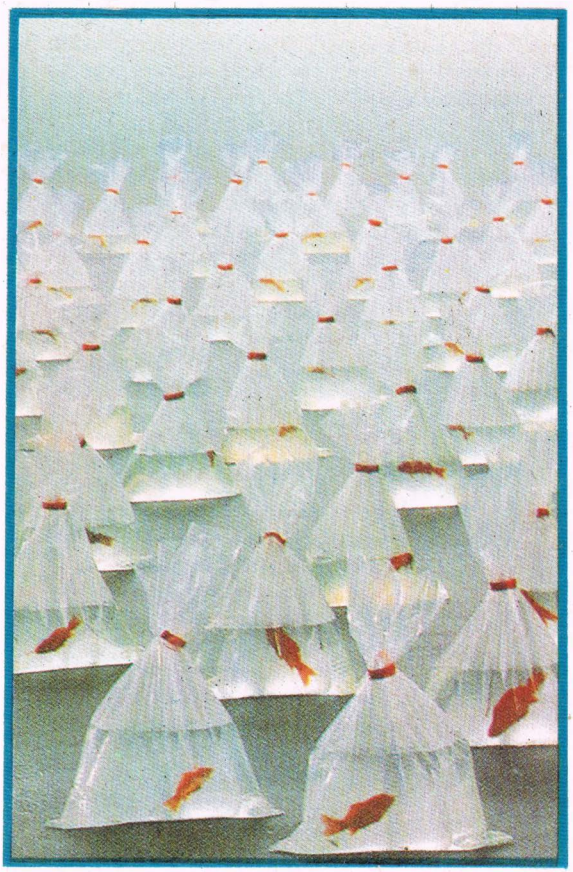
YAŞAR KEMAL * DENİZLER KURUDU

YAŞAR KEMAL

Denizler Kurudu

toros yayınları

YAŞAR
KEMAL

*

Denizler Kurudu

©
Yayın hakkı: Yaşar Kemal
Türkiye'de yayın hakkı: Toros Yayınları

Yedinci baskı
Toros Yayınları, İstanbul 1993

Kapak Düzeni: Raşit Gökçeli

Baskı: Zafer Matbaası
158
ISBN 975-433-015-8

TOROS YAYINLARI
Nuruosmaniye Cad. Atasaray Han 37/406, 34440 Cağaloğlu-İstanbul
522 23 76 Faks: 512 97 92

YAŞAR KEMAL

Denizler Kurudu

Bu Diyar Baştanbaşa - 2

toros yayınları

YANAN ORMANLARDA ELLİ GÜN

ORMANCILAR VE ORMAN YANGINLARI

Akşam ile ikindinin arası... Dağların tepeleri ışıklı ama, koyaklar gitgide kararıyor. Koyu gölgeler basmış. Karanlık çöktü çökecek. Gündoğusundan, çayın büyük bir hışıltıyla indiği koyaktan (vadi) poyrazımsı bir yel esiyor. Bir hoş bir yel. Bazı duruyor. İyicene duruyor. Bir zaman sonra fırtınalar koparır gibi hızlanıyor. Uzun çam ağaçlarında, serviye benzeyen ardıçlarda uğultular. Uğultular gittikçe, karanlık bastıkça artıyor.

Orman İşletme Müdürü gençten bir adam. Zayıf, ince yüzlü, durmadan sigara içiyor. Sinirli. Yalnız bir tepenin üstündeki Bucak evinin önüne oturmuşuz. Ötede birkaç bakım memuru kederli, yorgun dolaşıyorlar. Herkes tetikte. Bekliyoruz. Tecrübeyle sabittir. Bu yel böyle eser de... Böyle boşu boşuna estirmezler. «Az sonra ya telefon gelecek yangın kulesinden, ya da bir yerlerden ateşin patladığını göreceğiz. Şimdiye kadar böyle esen bir yelin boşa salındığı görülmemiştir.»

Gün battı. Karanlık kavuştu. Derken bir telefon, bir telefon daha.

«İki yerden bastılar ateşi ama, bekleyelim. Çok uzaklarda. Az sonra birkaç yerden gene ateş verirler,» dedi demedi, alt sağımızda uzanan yassı dağın yamaçlarından beşer

onar kilometre aralıkla ateşler parladı.

Müdür :

«Gördünüz ya işte, önceki yangın burayı söndüremeyelim diyedir. Yürüyün söndürmeğe.»

Ben :

«Peki, öteki yangınlar ne olacak?»

Müdür :

«Onları da Allaha havale ettik. Onu da o söndürsün.»

Sesinde bir ölüm kederi vardı. Bu seste binlerce ağıtı bir arada duydum.

Sonra gene içi götürmedi, Orman Bölge Şefine:

«Bari sen de oraya git. Köylülere yalvar yakar. Ayaklarının altını öp. Götür yangına.»

Sonra, bir «Ooof, of!» çekti. «Bütün yazımız böyle geçti işte. Ne uyku, ne dünek!»

Cipe atladık. Yangın arabaları köylere, adam getirmeğe gittiler. Cipte ben, bir köylü, iki bakım memuru, bir de on beşinde bir çocuk var. Bucaktan. Yangına meraklı. Bütün yaz yangıncıların yanından ayrılmamış. Onlar nerde, o da orda. O yangın senin, bu yangın benim.

Yollardan mı geçiyoruz, kayalardan, hendeklerden mi atlıyoruz belli değil. İşletme Müdürü makinayı delicesine sürüyor. Ne yol belli, ne iz. Yassı dağdaki yangın gittikçe büyüyor. Daha şimdiden bir ateş harmanı oldu. Harmanın solundaki ateş, on bir on iki kilometre gelip, bir şerit gibi doruğa doğru uzanıyor. Yılan gibi kıvrıla kıvrıla, incecik, yukarı doğru kayıyor. Kendini kaybetmiş İşletme Müdürü :

«İşte,» diyor, «ben böylesi uzun yangından korkarım. Bu lanetlemelerden ödüm kopar. Bir türlü söndüremezsin. Bin kişi bile olsan söndüremezsin. Ormanın içinde kıvrıla kıvrıla akar gider. Dolanır durur. Harman gibi yananın etrafını iyice açtın mı tamam. Zor atlar. Söner kalır olduğu yerde. Ama benim bu rüzgarda hiç umudum yok. Söndüremeyeceğiz. Koca dağ yanacak. Hey be anasını. İşte böyle. İşte böyle böyle memleket yanıyor. Bir memleket yanıyor biz seyirci kalıyoruz.»

Makineyi dağın yamacına sürdük. Oralarda bir yerlerde bırakıp tırmıkları aldık. Tırmıklar demirdendir. Topraktaki

dökülmüş kuru yaprakları alırlar. Kuru yapraklar alınınca ateş atlayamaz.

Yangın üç türlüdür. Dip yangını, gövde yangını, baş yangını. En çok vuku bulan yangın dip yangınıdır. Bu yangında yere dökülmüş kuru yapraklar yanar gider. Baş, yani yapraklar yanmaz. Bu, ağacı seyrek ormanlara has bir yangındır. Baş yangını ise ağaçları sık, genç ormanların yangınıdır. Bir de orman sık olur, dip yaprakları da bol olursa gövdeyle birlikte bütün orman yanar. Bu enderdir.

Benim gördüklerimde yangınları hiçbir zaman bölümlere ayıramadım. Dağı taşı ateş almış, yanıyordu babam yanıyordu. Ben bu kadarlığını gördüm.

Harman gibi yanan yere tırmanıyoruz. Karanlıkta çalılar, dallar bizi köpek gibi dalıyorlar. Dal çarpmadık, diken batmadık yerimiz kalmadı gibi. Her bir yanım sızım sızım sızlıyor.

Ben de yangını yakın yerde belledimdi. Çık çık bitmiyor. Oluk oluk ter akıtıyorum. En geride kaldım. İşletme Müdürü geyik gibi fırladı gitti. Tırmığı omzunda. Ben de gayret ediyorum. Şu şehirlerde dura dura ne de kalpazan olmuşuz. Eskiden olsa, böyle gayret isteyen iş için uçardım yani. İçim içimi yiyor. Göz göre göre koskoca orman yanıyor. Buna iç dayanır mı? Dayansın dayanmasın yanıyor.

Harman, harmanlıktan çıktı. Ateş gittikçe büyüyor. Yana doğru bir atılış atılıyor ki, doludizgin. Ortalık gündüz gibi oldu. Ateşe yaklaştım ama, müdürü de yitirdim.

Bir çığrıltı, bir patırtı, bir cazırtı geliyor ki ormandan, olmaya gelsin. Bir cehennem gibi yanıyor ortalık. Arada bir, bazı da üstüste top patlar gibi bir şeyler patlıyor. Yanan ormanın çığlığına, uğultusuna korkunç, sağır edercesine uzun bir dev ıslığı karışıyor. Yalımlar göklere doğru süzülüyor. Göklerde dolanıyorlar. Ateş devi ormanın üstüne yatmış, dünyayı yutarcasına nefes alıyor. Bir deli nefesi. Yaklaşmanın mümkünü yok.

Müdür nerelerde kaldı acep? Yangın pikabı köylüleri getirdi. Birkaç köylü.

Bakım memuru :

«Gelmiyorlar bey. Gelmiyorlar. Kaçıyorlar. Hangi eve

gittikse kapalı bulduk. Sekiz kadar köylüyü elini öpe öpe getirdim. Gelmiyorlar.»

Bu sırada, ateşin etrafında tırmığıyla dört dönen müdürü gördüm. Kırmızı ışıkta yüzü kapkara kesilmişti. Habire tırmık çekiyor, yaprakları öteye öteye kürüyordu. Sonra bakım memurlarından birini çağırdı. Elindekini ona verdi. Yanıma geldi. Sallanıyordu. Kesik kesik de soluk alıyordu. Bana bir şeyler söyleyecek oldu. Söyleyemedi. Elleri yanlarına halsizce düştü. Tabiatın haşmeti, felaketi karşısında insan güçsüzlüğünü, bitkinliğini iyice gördüm. Ta yüreğimde yangın gibi duydum. Ateşe tapanlara hak verdim. Onlar da böyle yangınlar görmüşlerdir. Ondan sonradır ki... Başka türlüsü olamaz. Başka ateşler değildir. Eğer bu deli yangın ateşse...

Öteki ateş uzadı gitti. Yetişilmez. Biri ta dorukta. Vay anasını! Ne de çabuk! Müdürün dediği kadar varmış.

Aşağıda, suyun aktığı koyak, koyu, zifiri, taş gibi ağır bir karanlık. Yangın karanlığı. O kadar gürültü, uğultu, çığlık geliyor ki ormandan. Yüz kilometre öteden duyulur, dersin. Mutlak duyulur. Toplar üstüste patlıyor. Sanki büyük bir meydan muharebesindeyiz.

Her ağaç bir insan olmuş, basıyor ağıdı, basıyor çığlığı. Bir orman yangınında bulunup da ağaçların canlanarak, ateşin önünden can havliyle çığlık atarak kaçıştıklarına inanan bulunmaz. Herbir ağaç başını almış kaçıyor. Suya kaçıyor.

Gökte yıldızlar sönük. Ay, batı dağlarında. Üstünü kalın bir bulut örtmüş. Daha kaş gibi. Ha varlığı, ha yokluğu.

Müdür :

«Demek gelmediler?» dedi.

Bakım memuru, boynu bükük :

«Hangi kapıyı çaldımsa...»

Ben dedim ki :

«Bir de ben gideyim şu köylere. Dillerini anlarım. Belki sözüm geçer.»

Müdür :

«Gidin kardeşim,» dedi. «Belki bir insan getirirsiniz. Bizim için şu anda bir insan bir insandır.»

Şoförle birlikte aşağı doğru karanlığa atıldık.

«Hangi köye?» dedim.

«Hangi köye olursa abi...»

Yarım saat sonra bir evin önünde durduk. Ben bütün heyecanımla kapıyı dövmeğe başladım. Nedense, heyecanımdan tirtir titriyordum.

Geri dönüp yassı dağa bakıyordum. Dağ tüm ateşe kesmiş. Bütün yamaca lav dökmüşler. Lav habire büyüyor, kaynıyor, akıyor. Daha doğrusu dağın sırtından ateş fışkırıyor.

Bir kadın ses verdi.

«Bacı! bacı!» dedim. «Bacı hele! Kocanı uyandırsana. Ormanlar tüm yanıyor. Bizim ormanlarımız bacım. Uyandırsana bacı!»

Bacıdan uzun zaman ses gelmedi.

«Ortalığı ateş alev aldı bacım. Uyandırıver. İşimiz var bacım.»

Bacı :

«Herifim evde yokkine gardaş,» dedi. «Yokkine. Değirmene gitti.»

Köy zaten on evlik. Onunu da dolaştım. Yalvardım. Türlü hileler kurdum birkaç adam bulayım diye. Yalnız iki kişi çıkarabildim.

Köylüler :

«Bize suç bulma ağam,» diyorlar. «Bu her gün böyle. Canımızdan bezdik. Şu ormanlar yanıp bitse de tüm kurtulsak... Üç aydır hep böyleyiz. Gelirler uykumuzu bölerler. Her Allahın gecesi. Gece yok gündüz yok. Biz işi gücü bıraktık. Ormanla uğraşıyoruz. Bitse de kurtulsak. Ne kaldı zaten ya...»

Vardık ki, müdür bir kayanın üstüne oturmuş, ölü gibi donmuş duruyor.

«Dört yanını çevirdik ateşin. Allah vere de atlamasa. Atlarsa bütün dağ yanar.»

Derken efendim, biz böylece konuşurken, gün batısındaki suyun aktığı koyağın ötesindeki dağda da üç dört yerden gene ateş vermesinler mi!

«Bir bu eksikti Müdür Bey,» dedim.

Müdür :

«Bekliyordum,» dedi. «Ben bir gecede otuz yangın çıkardıklarını bilirim, tam otuz. Bir başlamasın! Arkası çorap

söküğü gibi gelir.»

Ağır ağır doğruldu :

«Allah,» dedi, «taksiratımızı affetsin.»

Koşarak dağdan aşağı indik.

Cip batı yangınına doğru koşarken :

«Söndürdüğümüz, yani çevirdiğimiz yerde bir orman var ki kardeş... Keşke sönse. Rüzgar da hafifledi. Ne orman var, gündüz gözüyle bir görseniz! Kız gibi ağaçlar. Bakmağa doyamazsınız.»

Durup çevrilen yere bakıyoruz. Ateş, kendi harmanında dönüyor, büyümüyor. Uzun çizgi ateşi doruğu bulmuş. Onun da etrafını açmışlar. Biz böyle sevinirken sol tarafından harmanın bir uzama oldu.

Müdür :

«Çare yok,» dedi. «Yakacaklar.»

Bir koşu öteki yangınlara çıktık. On beş kişi kadar varız. Bu sefer bana da bir tırmık tutuşturdular. Yangının yalımları yüzümde... Orman kokuyor. Çam kokuyor, kekik kokuyor. Orman tepeden tırnağa yanık kokuyor. Çam pürlerini bütün gücümle tırmıklıyorum. Bir taraftan da sık ağaçları kesiyor birkaç kişi...

Harman karşıda. Sol yanındaki delik iyice büyüdü. Bu sefer aşağılara iniyor.

Sabaha karşı...

Gün ışıkları çiğli, yanık ormanın üstünde. Bir keder gibi. Işık bir karanlık gibi. Ömrümde böyle bezgin, tatsız bir şafakla karşılaşmadım.

Ateş harmanı gayri harmanlıktan çıktı. Bütün sırtı kapladı. Ateşin geceki haşmeti kayboldu gün doğunca. Şimdi sırt bir top ak dumandan, kara topraktan, kömür karasından ibaret...

Öğleye doğru Orman Bölge Şefi geldi yanımıza. Tanınmayacak halde.

«Yangın büyük değildi,» diyor. «Çabuk söndürüyorduk. Söndürüyorduk ama, arkamızı dönünce gene yakıyorlardı. Sabaha kadar biz söndürdük, onlar yaktılar. Sabah oldu.»

Müdürün. bakım memurlarının, köylülerin yüzleri uzamış tanınmayacak hale gelmiş. Bitkin. Ölü.

Ve yangın devam ediyor karşıda. Şimdi İzmirde, Kemalpaşada, Karaağaçta, İçelde, Silifkede, Anamurda, Antalyada, Manavgatta, Gündoğmuşta, Alanyada, Korkutelinde, Elmalıda, Kaşta, Muğlada, Fethiyede, Köyceğizde, Aydında, Karacasuda, Manisada, Balıkesirde, Dursunbeyde, Bandırmada... Adanada, Kadirlide, Kozanda... Eskişehirde... Velhasıl yedi iklim dört bucakta... bir memleket ormanları tutuşmuş yanıyor.

İNSAN VE ORMAN

Antalya - Manavgat, Manavgatın Beşkonak bucağı... Mor dağların başladığı yer.

İki gündür denizin ötesinde, gökte kara kara bulutlar birikmiş. Yağacak gibi ediyor, sonra dağılıyor. Denizden dağlara doğru ağan bulutlar yağdı yağacak derken kayboluveriyorlar.

Yangından bıkmış usanmış İşletme Müdürü :

«Ah bir başlasa yağmur,» diyor. «Ah bir başlasa...» Gözü denizin üstündeki bulutlarda. Bulutlar kararmaya görsün. Bizimkinde bir sevinç, deme gitsin! Yüzü bir çiçek gibi taze taze açılıyor. Yorgun gözlerinden sevinç taşıyor.

«Bugün mutlak yağacak. Bugün mutlak, mutlak...»

Yağmur yağmıyor bir türlü.

«Tam otuz altı yangın oldu bu yaz. Büyük yangın. Küçükleri de caba...»

Bir yağmur yağsa... Ah bir yağsa. Denizin üstünde salınıp duran bulutlar bizi umsunuk etti. Yangının köküne kibrit suyu... Kibrit suyu olmaz ya. Ne suyu olursa olsun. Bir yağmur...

Derken bir kuşluk vakti... Burmahanın berisindeki ormanlar yanarken, soğuk, kara bir yel esti güneyden. Yel dönüyor. Yağmur yeli. Bunca yağacak. Bulutlar kapkara ve dağlara dağlara doludizgin gidiyorlar. Üstümüze kara bir tül gibi bir bulut ağdı. Bir şimşek çaktı. Yanık ağaç gövdeleri ışıldadı. Yağmur yağmış gibi de parıldadı. Sonra, birden sicim gibi bir yağmur boşandı. Ortalığa bayağı bir karanlık

çöktü. Yanımda duran ormancıların sevinçlerini tarif edemem.

Beşkonak bucağının bulunduğu köy yedi mahalleden ibaret. Bucak merkezi güya Yarış adlı mahallede. Yarışta dediğime bakmayın. Yarışta olmaz. Neden ki derseniz, Yarış diye toplu, bir arada evlerden bir mahalle yok da ondan. Her ev bir koyakta, bir taşın, kayanın dibinde. Bucak yapısını da kel bir tepeciğin üstüne yapmışlar. Kuş uçmaz, kervan geçmez... Bucak yapısının yanına da ahşaptan eğri büğrü bir ev yapmışlar... İşte size bucak merkezi... Tuttu mu yağmur. Dinmez de dinmez. Ben de, sözümona, orman röportajları yapacağım. Sığındık eğri büğrü bucak müdürünün evine... Müdür İstanbullu, Bülent adında tatlı bir delikanlı. Daha iki aylık müdür. Yalnızlık bir çökmüş ki serine.

Bir gün geçti, iki gün geçti yağmur dinmiyor. Dinmek bilmiyor.

Bir bölge şefi var burada, ikide bir :

«Bir başlamasın, durmaz buranın yağmurları...» diyor.

Durmuyor. Ben sabırsızlanıyorum.

Evimizin önünde bir mezarlık var. Mezarlıkta ulu ulu ardıçlar... kara serviler gibi biçimli, daha da heybetli. Bir tek de yaşlı bir çam var. Gövdelerinden oluk oluk sular süzülüyor. Üç gün sabahtan akşama kadar ulu ardıçları, yaşlı çam ağacını seyrettim. Önümde mezarlığın ağaçları birer karanlık tepe, birer sihir gibi yükseliyorlardı. Üç gün canım sıkıldı. Geri dönsem olmazdı. Bunca zahmet çekmiştim buraya gelmek için. Beklesem olmuyor. Yağmurun ne zaman dineceği belli olmuyor. Bölge Şefi de habire umudumu kırıyor. «Bu yağmur durmaz da durmaz.» İnat ettim. Durmazsa durmasın. Dönmeyeceğim. İyi etmişim dönmediğime. Ömrümce göremeyeceğim şeyleri gördüm. Şaşılacak olaylarla karşılaştım.

Bir sabah uyandım ki, yağmur duruvermiş. Bendeki sevinç ormancıların sevincinden de beter. Kuş gibi hafifim. Ver elini dağlar!.. Lastiklerimi ayağıma geçirdiğim gibi yürüdüm. Yol arkadaşım, yani kılavuzum İbrahim Gök adında yaşlı bir adam. Altmış beşinde, dinç, keçi sakallı, aynı keçi gibi ince, zayıf yüzlü birisi... Gazeteci olduğumu söyledim.

oralı bile olmadı. Bilmiyor. Beni doğudakiler gibi o da hükümet memuru sanıyor. Şüpheli şüpheli bana bir bakışı var! Yürüyoruz. Yürüdükçe içine kapanıyor.

«Bu ormanları neden yakıyorlar?» diye soruyorum.

Boynunu büküp :

«Bilinmez ki,» diyor, «yakıyorlar işte.»

«Neden ola?»

Ellerini açıyor :

«Kimbilir!»

Çimen yeşili gözleri hilekar. Düşmanlığını, itimatsızlığını, korkusunu gözlerinden iyice okuyorum. Besbelli. Bir gözün insan içini böyle açık açık, her şeyi apaşikar söylemesine ilk olarak rasgeldim.

«İbrahim Emmi,» dedim kızarak, «bana yutturmağa çalışma. Ben de köylüyüm. Adam köylü olur da ormanların niçin yakıldığını bilmez mi? Ben bizim köyde sinek uçsa bilirdim.»

İbrahim Emmi dalkavukça :

«Biz de biliriz, emme... Bu orman yangınına akıl sır ermiyor. Kul işi değil bunlar. Kul işi olsa bir tanesi yakalanırdı şimdiye dek. Allah yakıyor ormanları... Güneş yakıyor yavrum. Allah işi... Köylü orman yakmaz. Ne desin de yaksın. Hazreti Peygamberimizin beşiği, evimizin eşiği ağaç. Ağaç yakılır mı. Alimallah adamın eli kurur. Ağaç gibi var mı kardaş, kırmızı gül de ağaçtandır. Biz ağacın kıymetini biliriz. Köylü hiç yakar mı kardaşım. Efendi biladerim.»

Hem konuşuyor, hem de durup durup inanıyor muyum diye yüzüme bakıyor. Bakıyor, bende inanacak göz yok. Devam ediyor. İlle de köylünün ağaca, ormana zarar vermediğine beni inandıracak.

«Köylü ağaca el vuramaz. Korkar. Hazreti Alimizin Düldül atının eyeri de ağaçtandı. Kabe eşiği nurdandır emme, o da yine ağaçtandır. Ağaca kıyılır mı hiç! Ormancılarımız ağaçların başından hiç ayrılmazlar. Ağacın kılına hile gelmez köylü tarafından. Yaş kesen, baş keser. Bunu hepimiz biliriz. Her köylü bilir. Ormanı seven yurdunu sever. Öyle değil mi?»

Bu buluşundan dolayı bir zafer kazanmış gibi durdu, gü-

lerek yüzüme baktı.

«Ormanı seven vetanını sever, öyle değil mi?»

«Öyle,» dedim.

İbrahim Gök bir zafer coşkunluğuyla :

«Vetanını sever,» diye tekrarladı.

Bir tepe çıktık. Bir tepe daha çıktık. Sağımız solumuz ormanlık... Genç ağaçlar... Ama yangın görmemiş hiçbir gövde yok. Gövdeler kapkara. Bunlar geçen yılki, evvelki yılki yangından kalanlar. İkinci tepeyi de inince, bir yeni yanığa geldik. Dağ alabildiğine kapkara uzanıyordu. Ta doruklara kadar. Kırılmış, yarı yanmış, ütülenmiş, toprağa üstüste yatmış yanık ağaçlar... Bütün dağ az önce söndürülmüş bir dev ocak sanki... Yağmursu, ıslak ıslak bir yanık kokusu almış dünyayı. Adamın genzini yakıyor.

Daha ötede aynı biçimde bir yangın yeri daha... Bir daha, bir daha... Ve artık ara ki bir yeşillik göresin...

«Bunları hep Allah mı yakmış İbrahim Emmi?»

«Allah, Allah yavrum... Yoksa bunca yangını çıkarmağa köylünün gücü yeter mi? Köylü devletinin ormanını hiç yakar mı? Bizim hepimiz biliriz ki, çam gider, çalı kalır. Kum giderse, kaya kalır. Köylü bunu bilir.»

Kendimde olmadan gülümsüyorum. O da bıyık altından gülüyor.

Şunu da unutmadan kaydedeyim ki, Antalya Orman Baş Müdürlüğü her kayaya, her ağaca, ormana, yollara orman sevgisi aşılayan vecizeler yazdırmış. Çıplak yamaçlara çimentoyla ta uzaklardan görünen «Ormanı Koru!»lar kondurmuş. Kim anlar, kim dinler mi diyeceksiniz. Olsun. Mutlak faydası vardır. Tebrik ederim.

«Bizim atalarımız ne diye Orta Asyadan göç etti. Bunu bilmeyen var mı? Yok. İşte böyle ormanları yaktılar, kestiler, orman tükendi. Orman tükenince göl kurudu. Yavrucağızıma deyim. Göl kuruyunca kuraklık başladı. Kuraklık başlayınca göç ettik. Ta buralara geldik. Buradan da nereye gideceğiz? Başka yer yok. O sebepten ormana köylü milleti iyi bakar. Bu yangınlara köyde hep çareler düşündük. Vetanımız harap olmasın dedik. Madem yangın Allah tarafından çıkıyor, biz köycek buna çare bulmalıyız dedik. Bir çare

bulmalıyız.»

Bir saat mı, iki saat mı yürüdük. Ben kesildim. O boyuna elindeki kirmenini eğirip konuşuyor. Bu dağlardaki erkeklerin hepsinin elinde bir kirmen, durmadan keçi kılından ip eğiriyorlar.

Yukarıdaki Orta Asya meselesi var ya, her yerde kayalara yazılmış. Her orman müdürü, bölge şefi, bakım memuru Orta Asya meselesini diline dolamış, önüne gelene anlatıyor. Bu gezide en az beş yüz ormancıyla karşılaştım. Bu Orta Asya meselesini her ormancı en az üç defa söyledi. «Orta Asyadan neden göç ettik? Kuraklıktan. Kuraklık neden oldu? Orman tahribinden. Şimdi ise bizim gidecek başka vatanımız yok. Ormanlarımız bitiyor.»

İbrahim Emmi durup durup :

«Yanan orman felaket, yaşayan orman varlık getirir. Köylü ne demeye yaksın ormanımızı?»

«Doğru,» diyorum çaresiz. Hoşuna gidiyor. Beni inandırdığını sanıyor. Gittikçe de işi azıtıyor. Benim şaşkınlığımı da görüp veryansın ediyor vecizelere :

«Ormansız dağlar yokluğun kara bekçisidir. Bir parmak toprağın bin senede meydana geldiğini bilir misiniz? Vatandaş ormanı yakma, yurdunu öksüz bırakma! Öksüz kalan yurt ne demektir? Babasız, öksüz demektir. Ormanı biz korursak, o da bizi türlü felaketten korur. Korur demek ne demektir? O sebepten köylü ormanı yakmaz. Ormanı koru ki, dağın kel, suyun sel olmasın.. Emme, emmevelakin şu ormancılarda suç var azıcık. Eyiler, haslar emme, bir keser saplığı bile kestirmezler. Allahın yaktığı ormanı köylüye bulurlar. Orman yurdun hem süsü hem gücüdür. Aaah şu ormancılarımız.»

Kalktık yürüdük. Yollar kayalık. Yollar kılıç sırtı gibi. Sarp bir dağa çıkıyoruz. Tepeye bir saatlık yol var daha. Ter ceketimden de dışarı fışkırmış. Suya batıp çıkmışım sanki. Cıpıl cıpıl. Durmaya gelmez. Üşütüverir. Soğuk yeller üşütüyor zaten.

Bir hayli uğraşmadan sonra tepedeyiz. İkindi üstü. Tepeden çok uzaklar bile gözüküyor. Bütün dağlar kaplan alası gibi. Öyle yanmış.

Herife de iyice içerledim. Köye varsak bırakacağım.

«Bunlar Allahın işi mi?»

Baktı ki kızgınım :

«Çay köylüleri de yakar. Onlar ormanın vetanın yüreği olduğunu bilmezler. O dinsiz imansızlar.»

«Doğru söyle İbrahim Emmi şu sabahtan beri sayıp döktüklerini kaç ayda ezber ettin?»

Şaşırdı, utandı, kekeledi :

«Doğru değil mi dediklerim?» diye masumca sordu.

Karanlık kavuşurken köye indik.

Burmahanda Babacığın evine misafir olduktan sonra, ona parasını verdim savdım. Burmahanın dört saat ötesindeki köyüne doğru yoluna devam etti.

Gece yatarken, Babacığa İbrahim Emmiyi tanıyıp tanımadığını sordum. Çok iyi tanıdığını söyledi.

«Eyi bilir bizim köylü Gök İbrahimi. Bizim köyden çok gelir geçer.»

Babacığa yoldaki konuşmaları, vecizeleri anlattım.

Güldü güldü de :

«Bey,» dedi, «bizim köylü Gök İbrahimi neden bu kadar yakından tanır bilir misin? O, çok mahkemeye gider de ondan. Orman yakmak, orman açmak, ağaç kesmek suçundan gider... Vay bire Gök İbrahim vay! Her yıl mutlak iki kere orman suçundan mahkemededir. Köyüne gelip giderken de bizde yatar. Vay bre Gök İbrahim vay! O sana dediği lafları, hep mahkemelerde ezber etmiştir.»

ORMAN KEMİRENLER VE KEMİRİLEN ORMANLAR

Ardıç ağacından yapılsa daha iyi olur. Ardıç serttir. Demire yakın. Ardıç bulunmazsa herhangi bir ağaçtan da yapılabilir ama, zor iş görülür onlarla. Eni üç parmak boyu otuz santim kesersin ağacı. Ucunu aynen keski gibi yontarsın. Kabuğunu da soyarsın. Dalarsın ormana.

Çam kabuğu kokuludur. Ağaçlar içinde en çok çamın kabuğu kokar böyle. Yel esince iki saatlık öteden çam kokusu duyulur. Köknarı da unutmamalı. Ondaki koku da çama ya-

kın bir kokudur.

Şimdi elimizde otuz santim boyunda, üç parmak kalınlığında ucu yontulmuş, ardıç ağacından bir keskimiz var. Keskiyi orta yaşlı bir çamın gövdesine dayar, arkasından taşla vurursun. Keski kabuğu deler, ağaca dayanır. Böyle, kabuğu kese kese gövdeden büyük bir parça kabuğu ayırırsın. Esas kabukla, yani dış kabukla, ağaç arasında incecik, sütbeyaz bir zar vardır. Kabuğu gövdeden ayırınca bu zar ayrılan kabukla birlikte gelir. Çakını çıkarır bu ince zarı kabuktan güzelcene ayırırsın. Sonra parça parça kesersin bu ince zarı, sonra yersin. Kokuludur. Çiğnerken kocaman, kekikli, naneli, çiçekli, pınarlı kocaman bir ormanı kendindeymiş sanırsın. Bütün tadıyla, kokusu, rüzgarıyla orman sende uğuldar. Buruk bir tad. Şekerlerin en güzeli... Sonra o çam biter, başka çam soyarsın. O biter, başkasını...

Bana göre kamalak «yalabuk»u daha tatlıdır. Bazıları çam, bazıları da köknar diyorlar. Bence kamalaktan şaşmamalı... Yirmi yıl önce bir kamalak ormanında yalabuk yapmıştım... Ne zaman aklıma düşse, daha daha, o ormanı, rüzgarı, kokusu, nanesi, yaban gülü, peryavşanı, püreni, yarpuzu, salep çiçeği, mantıvarı, sarı sarı mantıvarı, arı kekiğiyle etimde duyarım. Ormana karışır giderim. Ben kamalak yalabuğunu hiçbir şeye değişmem. Ama kamalak her ormanda bulunmaz. Azdır. Bizim köylüler de kamalak yalabuğunu hiçbir şeye değişmezler. Bilirim. Bir köylüye bir parça yalabuk götürün size canını versin. Bu kadar işte. Bir lokma yalabuk yeyip, dünya kirinden, dünya hayhuyundan arınıp, orman olsun, ağaçlığını, yepyeni bir dünyaya uğultulu, kokulu, yıldız yıldız yellerle esip, ağaçlığını etinin her zerresinde duysun.

Bir şehir adamı, kaldırım, dükkan, büro adamı gitsin ormana, yalabuk yesin para etmez. İsterse bir hafta yesin, orman bana mısın demez. Yani orman olamaz. Bir orman adamını deli eden bir lokmacık ince yalabuk, şehir adamının dişinin kovuğunda bile kalmaz...

Bu yüzdendir ki, ta İçelden Bandırmaya kadar, bütün ormanlarımızı adım adım gezdim, kabuğu soyulmamış hemen hemen hiçbir çama rasgelmedim. Nedense kamalaklara dokunmamışlar. Bilmiyorlar tadını... Soyması da zor kamalığın

çama bakarak. Bir de kamalak sarplara çekilmiş artık. Başını alıp dağların sarpına gitmiş. Nazlı ağaçtır kamalak.

Ormancı :

«Görüyorsun ya kardeşim, görüyor, görüyorsun ya... Bir koca çam ağacından, iki yüz elli gram yalabuk ancak çıkar... Görüyorsun ya... Bir ağacı bir parçacık yalabuk için öldürüyorlar... Adam acır. Bir parça, bir parçacık yalabuk için. İnsan olan bunu yapar mı? Bir lokmacık şeker için... Bir lokma, bir lokma... birazcık şeker için... Bütün ormanlar böyle. Insan olan... Canavarlar!»

Uğultulu, kokulu bir çam ormanındayız. Bütün ağaçlar kemirilmiş... Bir parçacık, bir parçacık şeker için... Gök bulutsuz, yeşile çalan bir mavilikte. Dümdüz uzanıyor. Bir kayanın üstünde bahtiyar bir kertenkele kuyruk sallayıp duruyor.

Şu ormancı anlamaz ki... Yalabuk yese bile bir orman uğultusunu, yeşilini, kokusunu yüreğinde duyup da deli olamaz ki...

Kendimi tutmasam, «ver çakını,» diyeceğim, «ormancı!» Bir köküç yontacağım kuru ağaçtan, yanaşacağım bir çama, soyacağım babam soyacağım. «Al!» diyeceğim. «Al da ye!» Yedirdikten sonra bir nanik yapacağım. «Bir lokma şeker miymiş?» Sonra onu bırakıp kökücümle ormana dalacağım, o çam senin, bu çam benim... Ormanlığı yüreğinde duymanın deliliği, sarhoşluğu... Bir gün akşama kadar... Başımda ulu yeller, fırtınalar...

Ormancı anlamaz. Onun için, dünyada hiçbir şey yoluna ağaç öldürülmemelidir.

Kurumuş ağaçta bir çocuk ölüsü yalnızlığı, hüznü var. Bir yalabuk uğruna bütün ormanlarımız batıyor. Kuruyor. Önüne geçilmez. Yalabuk yalabuktur. Tadını tadan bir kolu pahasına da olsa ille birazcık yalabuk tadacak. Olmazsa olmaz.

Bir de ilaçtır yalabuk. Vereme iyi gelir. Cümle hastalıklara iyi gelir. İyi gelsin gelmesin, köylü buna böyle inanır. Ne olursa olsun, göz görür, can dayanmaz. Candarma, top, tüfek para eylemez... Ben bile ormancılar içinde bir dedikodu, bir küfür-yağmuru koyup ardımda, bir çam soyacaktım

bir lokmacık yalabuk için. Bunca yıl sonra... Bir ağacın ne demek olduğunu iyicene öğrendikten sonra...

Karşımızdan adamlar, kadınlar, çocuklar geliyorlar... Yörüklerin göçleri geliyor. Herbirisinin elinde bir yalabuk kökücü. Hepsi de ardıç ağacından. Al sana ormancı. Bu tabiatın hükmüdür. Tohumu ekersin biter. Büyür. Sonra da tohum olur gene. Tohum, mutlak tohum olacak!

Köylü milleti ağacın kıymetini bilmez mi, bilir. Benden senden iyi bilir. Ağaca inanır. En çok neye inanıyorsa, ağaca da o kadar inanır. Hoş bir misal var. İzmir Orman İşletmesi Müdürü Hakkı Özkan anlattı. Hakkı Özkan zamanında Bandırma İşletme Müdürü imiş.

Bakım memurunun adı Hasan Aydın. Bandırmanın bilmem ne köyünde bakım memurluğu ediyor. Köyün adını bellemiştim ya, unuttum. Hasan yirmisinde ya var, ya yok. Hoş, güleç bir adam. Hasanın bir de güzel karısı var. On yedisinde. Köy dağlık köy. Yokluk gırtlağa kadar. «Yürü bire fıkaralık elinden. Dolanıp belime kuşak olursun,» dediği. Her neyse, Hasanın karısı hastalanır. Hasanın maaşı 52 lira 36 kuruş... Hasan karısına delicesine aşık... Amanın bire! Hal nolacak? Doktor. Doktor nerdesin? Hasan bir gün karısını sırtına vurup dağdan indirir bin bela. Kıyıda bir motora atıp Bandırmaya doktora götürür. Doktor kadını iyicene bir muayene eder. Bakar hasta son halde. İnce hastalık ciğerini delik delik eylemiş.

Başlar ince hastalık öğütleri vermeye :

«Oğlum Hasan, karına tereyağı, bal, yumurta yedireceksin. İstirahat edecek. Şu şu ilaçları alacaksın... En mühimi Hasan oğlum, çam havası aldıracaksın karına. Mutlak çam havası almalı... Belki kurtulur.»

Hasan karısını gene sırtlar. Hasan kurşun yemiş gibi. Eve gelirler. Hasan ne yapar yapar tereyağını, balı yumurtayı, ilaçları bulur... Bunları bulur ama... Ammavelakin çam havası yok. Orman olur da çam havası olmaz mı diyeceksiniz. Ormanda yıllar yılı yene yene bir tek çam ağacı kalmamış. İlaç için arasan bir tek çam yok. Netsin neylesin Hasan. Kadına çam havasını mutlaka aldırmak gerek. Bu yanlarda da çamlı hiçbir yer yok.

Hasanın aklına gelir: Filan dağın doruğundaki eski manastırın önünde bir yaşlı çam ağacı vardı. Tamam. Çam havası için birebir. Hasan manastırın avlusundaki ağacı sökmeğe başlar. Söker yüklenir. Ağaç, ağaç değil bir beter. Köylüler Hasanı yarı yolda, yarı baygın, koca ağaçla cebelleşirken bulurlar. Hasan kan tere batmış, eli ayağı yırtılmış, kan içinde. Hasan, ne pahasına olursa olsun ağacı dağdan indirir, getirir evinin kapısına diker. Her gün de içerde yatan karısının yatağını çam ağacının altına yapar. Kadın böylece çam havası alır. Hasan mesut, kadın bahtiyar... Ama günden güne çamın yaprakları solmaya başlar. Bir ay sonra da çam kurur. Çamla birlikte Hasanın karısı da ölür.

Çukurovada, Antalya, İçel taraflarında ince hastalığa biri tutuldu muydu, doktor söylesin söylemesin, çam havası, yalabuk. İlle de yalabuk...

Ağaç kutludur. Kutlu ağaçlar vardır. Önlerinde dua okunur. Çaput bağlanır. Günah dökülür. Sonra efendim İbrahim Gökün dediği gibi... Nurdan ağaç. Velakin... Kör olsun yokluk. Ağaç işe yarar. Dağda durup duran, işe yaramayan ağacı köylü anlamaz. Anlasa bile, hali anlamağa elvermez. Ağaç ona gerek. Bir dönüm toprak... Hem de kır dağda. Bizim için hiçbir şeydir... Bir köylü için candır. Medarı maişetidir. Bir ağaç bizim için çok şeydir. Ona yalnız yakmağa yarar.

Yolda, köylere yaklaşırken boğulmuş, kurumuş ağaçlar gördüm tarla kıyılarında, orman içlerinde... Ağaçların orta belinden kuşak gibi dört parmak eninde kabukları, fırdolayı soyup çıkarmışlar. Yüzlerce binlerce ağaç... Ağaçlar kurumuş. Bir yeşillik ortasında kupkuru, bir yalımdan geçmiş gibi. Niçin boğmuşlar diye merak. Kurutup mu çalıyorlar acaba? Boğulmuş ağaç, boğulmuş insan gibi bir şey...

DAĞLARIN ONMAZLARI!...

Bu dağlarda evleri birarada, evleri toplu köylerden biri de Burmahan. Bu yanlarda kime sorsan: «Burmahan mı? Burmahan bu dağların en zengin köyü. Burmahan bağlık bahçelik.»

Yağmur çiseliyor. Sabahtan beri bir yangın yerinde yürüyoruz. Dağlar, koyaklar kara kara. Yağmur vurunca da kara kara dağlar kömür gibi ışıldıyor.

Vakit ikindin. Burmahana vardık varacağız. Bir tepeye çıktık. Burmahan göründü. Dağların kuyusunda. Zorlu bir sel gelse alimallah alır götürür. Burmahanın yanında bir top yeşil ağaç görünüyor. Üstüste. Geri yanı doruklara kadar soyulmuş. Çırılçıplak yamaçlarda tarlalar görünüyor. Yamaçlara kademe kademe, toprak taşınmasın diye, duvardan setler örmüşler. Bu Burmahan gerçekten yaman köy. Dedikleri kadar var. Gezdiğim hiçbir dağ köyünde böyle toprağı setle bağlayan köyle karşılaşmadım.

Burmahana giren yol merdiven merdiven. Köyün orta yerinde meydanlık gibi küçük bir yer var. Bir dükkan. Dükkan, ağaçlardan çatılmış, bir hoş bir yapı. İşte meydana, dükkanın önüne, bir örtmenin altına köylüler birikmişler. Üşümüş kuşlar gibi boyunlarını içlerine çekmişler. Gözler kapalı gibi. Yirmi beş kadar varlar. Uyuşmuş kalınışlar. Selam verdim. Hani kuşlar bir şey, bir çıtırtı duyarlarsa tek gözlerini açar bakarlar ya, onun gibi, adeta tek gözlerini açtılar baktılar.

«Babacık kim?» dedim. «Babacık?»

Ha, bunların hepsi de ellerinde birer kirmen, kıl eğiriyorlardı. Dağ köylerinde ne kadar erkek gördümse kolunda bir top kıl, elinde bir kirmen, büküyor ha büküyor. Anadolunun başka yerlerinde erkekler ip eğirmezler. Bu iş kadın işidir.

Kalabalıktan zayıf, küçücük bir adam ayrıldı. Elindeki ipi tükrüklüyor, eğiriyor. Tok bir sesle, gülerek :

«Merhaba! Hoş geldin. Babacık benim.»

Yağmur hışım gibi iniyor. Bereket benim muşambaya. Muşambadan sel akıyor. Elimden tutup örtmenin altına götürdü. Bir de sandalya getirdiler. Sandalya da tuhaf. Bir ağaç gövdesini kesmişler, bir yanından üç ayak çıkarmışlar. Kesitinin üstü oturacak yer.

Hepsinin ayağı çarıklı. Üstlerinde bir tek fabrika dokuması bez bulamazsın. Hepsi kendi dokumaları. Şalvarla karışığı yün. Şayak gibi bir şey.

Evlerin üstü tahtadan. Evlerin duvarları birbiri üstüne harçsız yığılmış taşlardan yapılmış.

Adamlar doğruluyorlar. Canlanır gibi bir halleri var. Çoğu kocaman sakallı. Otuz yaşındakiler bile. Ellisinde gösteriyor ama, Babacıkta sakal yok.

«Gazeteciyim.» diyorum, «halinizi hatırınızı sormaya geldim. Derdinizi çabanızı...»

Birkaçı birden :

«Şu gazatacı da neyimiş, onu bir eyice anlat da ondan sonra konuşalım.»

Babacık bana fırsat vermiyor. Alıyor sözü, bir on beş dakika gazeteyi, gazeteciliği anlatıyor.

Öyle bir anlattı ki, tövbeler olsun ben bunun yarısı kadar gazetenin ne olduğunu anlatamazdım.

Hepsinde bir telaş, sevince benzer bir hal... Fıskoslar.

«Abdış Ağa nerde? Gelsin Abdış Ağa, valiye söylediğini efendi kardaşa da söylesin. Söylesin de nam versin dünyaya. Bir söylesin Abdış Ağa. Görsünler dünya kaç bucakmış. Bizim halimiz neyimiş.»

Burmahanın yolu sarp kayalık. Yol değil, yol gibi, yol diye kayalıklardan yürüyorsun. Yani yol niyetine.

Birkaç koldan adamlar gitti Abdış Ağayı çağırmağa. «Hele bir gelsin Abdış Ağa... Hele bir gelsin de deyiversin sana halimizi. Hele bir gelsin de sana deyiversin valiye dediğini... Parmağın ağzında kalsın.»

«Abdış Ağa ne dedi valiye?»

«Biz diyemeyiz onun gibi. O eyi der.»

«Peki ne dedi?»

«Kendi gelsin desin. O başka.»

Merak aldı. Abdış Ağa valiye ne der? Benim merakımı sezenler hain hain gülümsüyorlar.

Konuşuk da kesildi. Kimse ağzını açıp da bir lafa varmıyor. Gene herkes başını içine çekti. Kirmenini çevirmeğe başladı.

Dayanamadım :

«Abdış Ağa gelinceye kadar, süt dökmüş gibi böyle kımıldamadan mı oturacağız?»

«Şimdi gelir,» dediler, gene sustular. Vay anasını!

Çınar ağacından yağmur suları dökülüyor. Günbatıdaki kel dağın başı kara bulutlu. Şimşekler veriştiriyor.

«Köyde okul var mı?»

«Yok.»

«Kaç okur yazar var?»

«Altı.»

«Bunlar nerede bellemişler okur yazarlığı?»

«Askercilikte.»

«Köy kaç evlik?»

«Kırk.»

Biz böyle konuşurken karşıdan, iyice ıslanmış, yumulmuş bir ihtiyar çıktı öteden. Ardından birkaç delikanlı. İhtiyarın sakalı uzun, sakalı ak. Ayakları yalın. Sırtında yırtık bir gömlek. Şayak şalvarından bir iplik çeksen bin yamalık dökülür.

Geldi karşıma dikildi :

«Hay yiğen hoş geldin, sefalar getirdin,» dedi. Uzun, ak sakalı titriyordu. Sakalından sarı sular sızıyordu.

«Hay yiğen, Abdış dedikleri benim. Valiye ne dedim onu soruyormuşsun öyle mi?»

«Öyle.»

İri gövdeli bir çınar gibi karşımda dikelmiş ihtiyarın gözlerinden kara bir keder bulutu geçti. Yaşardı gibi.

«Sen gazete yazarmışsın. Kim olursan ol. Ben sözümü esirgemem. Söz bir Allah bir. Korka korka, derdimizi saklaya saklaya bu hale geldik. Ben korkmam. Elli beş yaşındayım.»

Köylüler :

«Abdış Ağa sözünü esirgemez.» dediler.

Abdış Ağa :

«Dedim ki valiye. Vali Paşa dedim, ben tam elli beş yaşındayım. Belki de altmış... Sen say elli beş... Demek ki bu dünyada elli beş yıldır sürtüyoruz. Ben bu elli beş yılın yalınız yalınız beş yılını yaşadım. Gerisi... Gerisini ömürden sayarsam cehennemlik olurum. Elli beş yıllık ömürde beş yıl!

Gerisini ömürden sayarsam gözlerim kör olur. İşte Vali Paşa halimiz dirliğimiz bu. Elli beş yılın ellisinde yalınayak gezdim. Ekmeksiz, tarlasız, yataksız gezdim. Elli beş yılın ellisinde tarla çıkarmak için süründüm. Mahkeme mahkeme süründüm. Bütün dağ köyleri de bizim köy gibi. Bütün dağ köylüleri de benim gibi. Sorsana Vali Paşam dedim, sorsana bana. Sordu Vali Paşa. Bu elli beş yılın beşini nerede geçirdin? dedi. Vali Paşa, dedim, işte Vali Paşam iş burada.»

Gözleri bir top sevinçten ibaretti. Gençleşip çocuk gibi olmuştu karşımda Abdış Ağa... Bu beş yılı birden söylemiyordu. Sindire sindire söylüyordu.

«Bu beş yılı nerede mi yaşadım? İkisini askercilikte, üçünü de İzmir mapusanesinde Vali Paşam. Ya Vali Paşam, ikisi askercilikte, üçü de İzmir mapusanesinde. Duydun mu Vali Paşam?»

Durdu, bir adım daha yanaştı yanıma :

«Şimdi gelelim sana efendi kardaşım. Buralara kadar şimdiye dek senin gibi ayağı pantolonlu kimsecik gelmedi. Senin da ya çok iyi bir tarafın var, ya da büyük bir çıkarın var.»

«Neye sayarsan say Abdış Ağa.»

«Ben beş yıl yaşadım...»

Elini yanımızdaki köylülerin üstüne doğru uzattı:

«Gene ben beş, elli beş yıllık ömürde beş yıl yaşadım. Bu fıkaralar hiç yaşamadılar. Bunlar ağaç gibiler. Şu çınar ağacı nasıl yaşıyorsa... Yok yok, çınar ağacı gene yaşıyor. Karışanı yok, görüşeni yok. Rezilliği, açlığı, sefilliği yok. Ben gene beş yıl, beş yıl yaşadım.»

Sustu. Susar susmaz da arkasını döndü. Bir adım attı. Sonra geriye döndü.

«Burası ormanlık. Burası yayla savı bir yer değil mi? Ha burada bir sıtma olur, amanallah... Sıtma Savaş da burasını sıtmalık bölge dışı sayar, bakmaz. Bunu da unutma.»

Çabuk çabuk yağmura yürüdü. Kayboldu.

Yağmur siyim siyim... Kara bir çul gibi örtmüş Burmahanın üstünü.

AĞAÇ BOĞUCULAR VE BOĞULAN AĞAÇLAR

O gece Babacığın evinde misafir kaldım. Babacığın evi çok güzel bir ev, öyle köylerde değil, kasabalarda bile bulunur evlerden değil.

«Ne güzel ev Babacık.»

«Öyle.»

«Nasıl olmuş da... Babacık?»

«Babama Emin Kahya derlerdi. Dokuz köyün kahyasıydı. O yaptırdı.»

Odaların duvarları sırf ağaç kaplama. Bir de nakış vurmuşlar ki ağaçlara, görmeğe değer.

Babacık konuşkan bir adam.

Köylüler gittikten sonra aynı odada beraber kaldık. Şafak atıncaya kadar konuştuk.

Babacık köylünün halini anlattı. Eski köyü anlattı. Tarlaları, bağları, bahçeleri anlattı.

«Şu dağa, hani gündoğuda kel bir dağ var ya, ona Topalcevizin Dağı derler. O zamanlar, yani benim delikanlılığımda öyle kel değildi. On yıl önce bile. Yangın üstüne yangın, yangın üstüne yangın, öyle kaldı işte dağ. Eskiden her adımda bir pınar olurdu. Şimdi tüm kurudu. Şimdi her yer keskin bıçak gibi kayalıktır. Eskiden azıcık olsun kaya göremezdin. Orman yanınca sular toprağı aldı aldı götürdü. Kayalar kaldı meydanda. Sonra kardaş bir geyikler vardı Topalcevizin dağında, sürüyle. Ava giderdik. Bir günde on tane geyik vurduğumu biliyorum. Otuzu kırkı bir arada, Topalcevizin Dağında... Sürü sürü. Koca boynuzlu, kırmızı, ışıl ışıl geyikler. Şimdi bir tanesi bile kalmadı. Başlarını aldılar gittiler.»

Burmahanda bir bakım memurluğu var. Bakım memuru İsmail Merdin sabahleyin erkenden damladı.

Ellisinde, ak saçlı, esmer, kavruk yüzlü, uzun boylu, çakı gibi bir adam.

«Hoş geldin, safalar getirdin. Duydum ki,» dedi, «orman hakkında yazı yazmak için dolaşıyormuşsunuz. Siz İstanbulda Cumhuriyet gazetecisiymişsiniz. Hoş geldin, safalar getirdin.

Şimdi siz sabır taşı olacak, bizim derdimizi dinleyeceksiniz. Bizde dert bir çok, bir çok ki, başımızdan aşkın. Ormancı demek dert kumkuması demektir. Ormancıya köylü düşman, keçi düşman, partiler düşman, ocaklar, bucaklar düşman, hele bizim gibi küçüklere herkes düşman... Amma vazifeni yaparsan düşman. Yapmazsan herkes... dost diyemem. Çokları gene düşman. Ben seni kardaşım, derdimin hepsini demeden bir yerlere göderemem. Derdimi söylerim, yakılmış yıkılmış ormanları gösteririm, nereye gitmek istersen de seni oraya kadar götürürüm. Bir düştün elime.»

«Teşekkür ederim İsmail Efendi kardeş,» dedim, «benim istediğim bu zaten. Nereye istersen giderim. Ne söylersen, kaç gün söylersen dinlerim. Zaten bunun için geldim.»

Ellerime sarıldı :

«Sağol,» dedi. «Sağol!»

«Bu köyde açma var mı İsmail Efendi?»

«Tarlaların hepsi açma.»

«Bana boğulmuş ağaç gösterebilir misiniz?»

«Sana daha neler gösteririm!... Parmağın ağzında kalır.»

Sabah kahvemizi içtik. Babacık :

«Her yeri, her şeyi göster İsmail Efendi. Göster de iyice görsün. Bu dağlarda yaşanmaz. Bu dağlarda yaşayan adamın vatana hayrı olmaz. Bu dağlarda yaşayan insan vatana yüktür. Bunu görsün de yazsın. Bu dağlardaki adam hem ormanını yakar vatanın. Hem keçisine yedirir. Hem okumaz. hem yazmaz. Hem vergi vermez. İşe yaramaz. Yaramaz oğlu yaramaz. Benim diyeceğim bu kadar.»

Dışarı çıktık. Yağmur daha veriştiriyor.

İsmail Efendi :

«Bey,» dedi, «bekleyelim mi? Yağmur çok azgın.»

«Beklemeyelim. Görülecek yerleri görüp yarın Düzağaca. Kırkkavağa. Zerke. Tazıya doğru yola düzülelim.»

«Olur.» dedi. İsmail Efendi.

Gece Babacığın söylediği Topalceviz Dağına doğru yola çıktık.

İsmail Efendi :

«Önce boğulmuş bir ormana götürüyüm seni.»

Yürüyoruz. Yürüyoruz, yağmur hışılıyor. Yürüdüğümüz yer ormanlık. İsmail Efendi önde. Bir de çabuk yürüyor ki, kayadan kayaya ceylan gibi sekiyor. Güya ormandan geçiyoruz. Yamaçtaki toprakları akıp çakılları çıkmış, verimsiz, taş tarlalar arasında bir eğri büğrü çam ağacı. Biraz daha gayret etseler çalılar gibi çamlar da toprakta göceklenecek.

Bir akarsu geçtik. Sol yanda pürenler mor mor. Pürenler yağmur altında ağır ağır kokuyorlar. Sonra bir kekik alanına düştük. Sonra kayalık, sarp bir yere geldik. Kayalığın arkası sık ormanlık. Hiç yaşlı ağaç yok. Genç ağaçlar... Bıraksalar burası on yıl içinde öyle bir orman olur ki bakmağa kıyamazsın.

Bu yıl değilse de gelecek yıl bu ormanı mutlak yakacaklar. Ne yazık! Bir de ormanın içine girdim ki ne göreyim: Bizim gördüğümüz gençlik kıyılardaymış. Ortaları yakmışlar. Yangın yerinden de geçtik. Bir tarlaya geldik. Tarlanın arkası ormanlık. Ormanlığı da geçtik. Öğle oldu. Saat tam on iki. Benim ıslanmadık bir yerim, iğne deliği büyüklüğünde bir yerim kalmadı. Muşamba yalnız İstanbul yağmurlarına dayanırmış. Topalcevizin dağında hapı yuttu.

Ormanlığı geçtikten sonra, tepeden tırnağa kurumuş ağaçlıklı bir ormana geldik. Dikilmiş ağaçlar kupkuru. Binlerce telgraf direğini bir araya getirip dikmişler sanki. Çırılçıplak. Yapraksız.

İsmail Efendi beni elimden tutup iri gövdeli bir ağacın yanına götürdü. Elimi gövdenin üstüne koydu.

«Baltayı alır eline... Aldı mı baltayı eline, kabuğu fırdolayı keser. Dört parmak. Bir daire gibi kabuğu çıkarır. İçinin yalabuğunu güzelce yer. Sonra efendim öteki ağaca geçer. Onu da öyle yapar. Böylece ağaç boğulmuş olur. Boğulan ağaç kurumağa mahkumdur. Kurur. Ağacı boğduğundan dolayı adamı yakalasan bile, mahkemeye versen bile ceza görmez. Ağacı boğmak, tahribat sayılmaz. İşte böylece ağaç boğulduktan sonra adam bırakır orayı, bir yıl, iki yıl uğramaz oraya... İki yıl sonra ağaçlar çürür. Çürümeyenleri adam kökler, odun yapar. Sonra da orayı tarla yapar. Şu gördüğün tarlaların hepsi boğulmuş ağaç tarlasıdır. Şu gör-

düğün göz alabildiğine uzanan kıraç, sel yeniği topraklar da, toprak denmez gayri onlara ya, kayalıklar da boğulmuş ormanlardan çıkarılmış eski tarlalardır. Onlar artık işe yaramaz. İki yıl sonra bu tarlalar da işe yaramayacaktır.»

«Vay anasını! Bunu nasıl anlatırsın millete? Bunu nasıl anlatırsın sorumlulara?»

Boğulmuş ormandan çıktık. Yağmur yağıyor. Bu yağmur, kimbilir şimdi ne kadar çok toprağı denize alıp götürüyordur. Orman olsa toprak öyle kalır.

«İsmail Efendi, daha çok mu böyle boğulmuş orman?»

«Son yıllarda çok sıkıştırdık da hep boğuyorlar. Eskiden boğmazlar, keserler tarlada bırakırlardı. Boğmaya da bir ceza bulsak, onlar da başka bir yolunu bulurlar. Bir kördöğüşüdür gidiyor. Şimdi, biraz sonra seni kesilmiş, tarla ekilmek için kesilmiş bir ormana götüreceğim, görsen hüngür hüngür ağlarsın.»

İkindiye doğru dediği yere geldik. Çamlar yere serilmiş. Kesiklerinden sakızları sızıyor, kan gibi. Daha yeşil yeşil. Yüzlerce ağaç...

«İşte burası yaza kadar böyle kalır. Kurur. Yazın tarla sahibi gelir, bu kurumuş ağaçlara bir ateş verir. Bu ateşle orman da yanar... Bak bey, Allahaşkına iyi bak! Burada tarla olur mu? Bu yamaçta tarla olur mu? Buraya eksen eksen bir yıl ekebilirsin. Sonra sel gelir toprağı alır gider. Değer mi? Milletin bu ormanına yazık değil mi? Köylü buradan bir yılda alsa alsa yüz liralık mahsul alır. Şu devirdiği ağaçlar en az beş bin lira eder. Ağacından vazgeçtik. Ya akan toprağa ne demeli?»

Böyle kesilmiş, boğulmuş beş altı tarla daha gösterdi İsmail Efendi, geri döndük.

«Ben buraların çocuğuyum,» diyor İsmail Efendi. «Şu gördüğün kel, topraksız, kayaları bıçak gibi çıkmış yamaçlar var ya, daha yeniyle kaplan giremez ormandı. İşte şimdi böyle. Biliyor musunuz ben bu bakım memurluğunu niçin yapıyorum? Parası için değil. Yemin ederim parası için değil... Para için bunca rezalet çekilmez. Ben ağacı severim. Canım gibi severim. Mesleğe girince öğrendim ki bir ağaç, bir çocuk kadar kıymetlidir vatan için. Ama bunu bizim köylülere

anlatamazsın. Söylersin, dinler dinler, doğru der, sabahleyin gider bir ormanı boğar atar.»

İsmail Merdin binlerce orman bakım memurundan biri. Macerası gerçekten macera... Yarın İsmail Merdinle Düzağaç köyüne doğru yola düzüleceğiz.

DOĞRANAN ORMANLAR

Yağmur azıcık dindi. Gün doğarken Burmahandan Düzağaca doğru yola çıktık. İsmail Efendi önde, ben arkada, vurduk bir sırta yukarı. Yol, keçi yolu bile değil. Karınca yolu gibi incecik bir şey. Çalılık. Bu yoldan yarım saat kadar yürüdükten sonra kayalıklara geldik. Çakmak taşı gibi keskin kayalar... İşte Burmahandan Düzağaca kadar aradaki yol böyle. Çakmak taşından yol. Bu iki ara üç buçuk saat çekiyor. Gene bu üç buçuk saatlik arada da yakılmamış hiçbir ağaçla karşılaşmadım.

Sonra açmalar da gırla gidiyor. Yer yer, benek benek derisi yüzülmüş gibi dağların. Dağlar nakışlı.

İsmail Efendiye dedim ki :

«İsmail Efendi kardaş, yangının önüne geçilmez. Yakan adam ormanda kaybolur gider. Dediğin gibi yakalasan, yakarken yakalasan şahit yok ispat yok. Ama bu açmacılığın önüne geçebilirsiniz.»

İsmail Efendi :

«İşte,» dedi, «tam derdime bastın. Ben de bunu söyleyecektim sana. Onun da önüne geçilemiyor. Geçilemez. Bir kere boğma var. Boğulmuş ağaç ceza tutmaz. Sonra kesme var. Her neyse, sana bir iki misal vereyim de parmağın ağzında kalsın. Ben bundan önce kendi köyüm Karaörende idim. Burmahana sürgün geldim. O da bir açma yüzünden. Bir baktım ki adam tarlasının üstbaşında beş dönümlük bir yerdeki ormanı baltayla doğramış. Yaşlı genç bütün ağaçları doğramış. Tuttum hakkında bir zabıt, verdik mahkemeye. Adam beraat etti. Hakkın var dedim. Sen bunda beraat et. Edebilirsin. Hakkın var. Gelecek yıl ağaçları yakarken elime bir geçersen İsmail sana gösterir. Yıl geçti. Ben tetik-

teyim. Kesilen ağaçları ha bugün yakacak, ha yarın... Temmuzun onunda mıydı ne, bir baktım ağaçlara ateş verilmiş... Kuru ağaçlar yanmış. Tuttum bir zabıt. Adam gene beraat etti. Dur, dedim, dur! İsmail sana gösterir. Gelecek yıl sabanı koşup ekeceksin ya... Gene bir yıl geçti. Sabanı koştu seninki... Gel dedim, gel! Gel çekirge. Verdik mahkemeye. Bir ay yattı çıktı. Ama gene de ekti tarlayı. Hasat zamanı geldik mahsulü haczettik. Gelecek yıl gene ekti tarlayı. Ben bu sefer gene zabıt tuttum. İşte o zaman olanlar oldu. Hakkımda bütün köylüyle birlikte iftiraya girişti. Birincisi, karısının boynundan gece gelip elli altını çalmışım. İki şahit. Verdi mahkemeye. Sürün İsmail sürün. Ondan beraat ettim. Bir başka iftira. Bu sefer de oğlunu öldürüp yakmışım. Altı yaşındaki oğlunu... Gene mahkemede aldık soluğu. Anan yahşi baban yahşi, çocuk yok ortalıkta. Allah kuru iftiradan saklasın. Bir ay iki ay... Canımdan bıktım. Çocuğu uzak köydeki ninesinin evine götürüp koymuş. Orada bulduk da yakayı kurtardık. İftira durur mu? Bir kez başlamasın. Rüşvet aldığım, ormanı sattığım, daireye ihbar edilmeğe başlandı. Amirlerim beni bilirler. Ormanı canımdan çok sevdiğimi bilirler. İnanmazlar böyle şeylere... İnanmazlar ya, edemediler, beni köyden alıp Burmahana attılar. Ben kötü oldum. Açmayı açan şimdi o tarlada güzelcene ekip biçiyor. Ben neden dayattım bu işte? Köylü görsün ki hükümet ormandan tarla açtırmıyor. Görsünler de açmasınlar. Şimdi baktı ki köylü, tarla açana ceza yok. Herkes tarla açacak. Üstelik ormancıyı da yerinden atıyorlar... Yerimden atıldığıma bir yüreğim yanıyor ki... sorma bey...»

«Neden İsmail Efendi? Burası da yer. Sanki orası burdan daha mı iyiydi.»

«Yok bey yok. Beş yıldır... yanmış bir sedir gençliği vardı. Her bir fidanı kız gibi. İşte beş yıldır ben o ormanın içine kuş bile sokmuyordum. Uyku uyumayıp onu bekliyordum. Görsen bey, ne orman!... Benden sonra gelen arkadaşa eyi tembih ederek teslim ettim ya, korkuyorum ki yakacaklar... İşte ondan korkuyorum. O orman kurtulsun, dünyada hiçbir şey istemem. İsterlerse işimden atsınlar. Bilmezsin bey, bu ağaç sevgisi başka şeye benzemez. Çocuk sevgisi gibi bir

şey... Sedir gençliğini yakarlarsa benim de dünyada tutunacak dalım kalmaz. Benim de bir tarafım yıkılır. Çocuk gibi büyüttüm. Onun için beş yıl uyku yüzü görmedim. Gece gündüz bu yaz onu düşündüm. Ha yaktılar, ha yakacaklar...»

Saat on ikide Düzağaç köyünün yirmi evlik Düzağaç mahallesine geldik.

İsmail Efendi :

«Bey,» dedi, «kusura kalma ya, yorgunsun ya, senden bir ricada bulunacağım.»

«Söyle İsmail kardaş,» dedim.

«Bugün, Düzağaçta kalmadan, Düzağacın bir mahallesi olan Kırkkavağa geçelim. Dört saat gelir. Sana orman tahribatını orada göstereyim. Görmeden olmaz.»

«Sen bilirsin İsmail Efendi. Gidelim.»

Düzağaçta yemek bile yemedik. Birer su içip düştük yola.

Yollar gene kayalık. Yollar bıçak sırtı gibi... Sırat köprüsü de diyebiliriz. Ayağımdaki lastiğin altını taş yedi eritti. Paçavra bağladım.

Yağmur iyice dinmişti. Gün kavuşurken Kırkkavak mahallesinin ilk evine geldik.

İsmail Efendi :

«Bey Kırkkavağa geldik,» dedi.

«Burası mı Kırkkavak?»

«Burası...»

«Bir tek ev, başka ev yok...»

Güldü :

«Bey,» dedi, «bir de köylü çocuğuyum dersin. Bundan sonra bu dağlarda birarada eve rastlayamazsın. Bu evden yarım saat uzakta bir eve daha rastlarız. Yarım saat ötede bir eve daha... Böyle böyle... hepsi bir köy olur. Bu ev Hüseyin Ağanın evidir. Bu gece burada kalacağız.»

«Kalalım.»

Hüseyin Ağanın evinin sefaletini anlatamam. Ev de başları bitiştirilerek, alt uçları toprağa dikilerek yapılmış ağaçlardan... Yalnız yarım metre kadar taş örmüşler dört bir yanına.

Öyle bir yatak ki, sabaha kadar gözümü yummadım.

Şafak atmadan gene yola düşüp, gün doğarken varacağımız yere vardık. İsmail Efendi zehir gibi bir yüzle :

«İşte,» dedi, «bundan sonra bütün orman böyle.»

Dağlar, yamaçlar, koyaklar göz alabildiğine kesilmiş, yerde yatan ağaçlardan ibaret... Ayakta bir iki yeşil fidancık var. Başka yok. Kesilip yıkılmış. Ağaç denizinde yürüyoruz. Bütün ağaçlar soyulmuş. Hiçbirinde bir damla kabuk yok.

«Bu ne İsmail Efendi?»

İkimiz de ağlamaklıyız.

«Bu efendim, kışın toprağı kar örter. Ortada hayvanların, keçilerin yiyeceği bir damla ot kalmaz... Keçi sahipleri de ağaçları yıkarlar. Keçiler çamların kabuklarını soyarlar. Her keçi günde dört beş ağaç kabuğuyla ancak doyar.»

«Bu kadar çok mu?»

«Bu gördüğün çam... Çamın yalnız kabuğunu, bir de uç pürlerini yer keçi. Halbuki yapraklı ağaçların, yani meşelerin her yerlerini yer. Bir de meşe ormanı görsen...»

Olacak gibi değil!

ORMAN İÇİNDE YAŞAYANLAR

Kırkkavaktan dönerken yol boyunca bütün ağaçlar çepeçevre yalabuk soygunuyla yaralıydı. Kurumuştu. Bu kurumuş, yaralı ağaçlar bir de yangın görmüşlerdi.

Beşkonak Sütlüce arasını (Sütlüce İspartanındır) on beş günde gezdim. Bu on beş günde, on kadar köyü dolaştım. Bir anket yaptım. Anketimin doğru olması için birçok insanla görüştüm. Yüzlerce kadın erkek.

Dönüp dolaşıp tekrar Düzağaç köyüne gelelim. Bu bölgenin orta köyüdür.

Yücesinde çıplak bir dağ var. Çıplak dağın altında fırdolayı, bir kuşak gibi orman şeridi var. O da yer yer yanmış. Yanmış yerler, esas ormandan birkaç misli daha çok. Düzağaç muhtarlığının merkezi olan Düzağaç yirmi evlik. Bütün tarlaları ormandan açılmış. Yamaçlarda. İki yıllık sele dayanamaz. Bir kışta bütün toprak Akdenizi boylar.

Düzağaç muhtarlığı on mahalleden meydana gelmiştir: 1 - Düzağaç, 2 - Karakanlar, 3 - Kızılcakaya, 4 - Çingilder, 5 - Çayır, 6 - Kırkkavak, 7 - İntaş, 8 - Eğrenlibük, 9 - Subaşı, 10 - Kocaeğrik... Bu mahallelerin birbirine en yakını üç buçuk saat uzaklıkta. Mesela Düzağaçla Kırkkavak arası dört buçuk saat çekiyor. Karakanlarla Kırkkavak arası yedi saat. Mahallelerdeki her ev arası da yarım saat... Mesela Kırkayak mahallesindeki Hüseyin Ağayla Osman Ağanın evlerinin birbirine uzaklığı bir buçuk saat. Hüseyin Ağaya soruyorum: «Komşu filan?» «Komşum,» diyor, «iyi has komşum Osman Ağadır.»

Bir köyün yayıldığı sahayı yukarıda verdiğim saat hesaplarıyla ölçtük, inanılmaz rakamlar elde ettik. Mesela bu hesaba göre Düzağaç muhtarlığı yahut derebeyliği diyelim, otuz beş kırk kilometrekarelik bir sahayı kaplıyor. Düzağaç köyü yüz yirmi evliktir. Yüz yirmi evde sekiz yüz insan yaşar. Yüz yirmi ev bir saatlik, kırk beş dakikalık, yarım saatlik aralıklarla otuz beş kırk kilometrekarelik bir sahaya dağılmıştır.

Bu evler orman içindedir. Herbiri bir tepenin yamacında, bir kayanın duldasındadır.

Bu hesabımızı burada bırakıp şimdi başka hesaplara geçelim.

Düzağaçtan üç kişinin iktisadi durumunu göreceğiz. Bunu otuz kişinin içinde kendilerinden sordum. Doğruluğundan eminim. Sorarken muhtar da vardı. Yalan söylemelerine sebep de yoktu. Bu üç kişiden biri fakir, biri ortahalli, öteki de zengindir.

1) Ramazan Güven. 1926 doğumlu. Anası babası hayatta. Evlendikten sonra babasından ayrılmış. En büyüğü yedi yaşında dört çocuğu var. Tarlası iki dönüm. Bir yamaçta. Gittim gördüm. Taşlı, verimsiz, berbat bir tarla. Toprağı da iyice yıkanmış. İyi mahsul verdiği yıl, bire üç veriyor. Tarlasından aldığı kendisine yetmediği için Düzağaçtan Ahmet Er demin ortakçılığını yapıyor. Ortakçı olarak on iki dönüm ekiyor. Mahsul iyi olursa, bire üç alıyor. Keçisi yok. Bir eşeği, bir ineği var. Borcu dört yüz lira. Bankaya hiç borcu yok. Borcu köylülere... Faizle alıyor borcu. Her yıl Manav-

gat çukuruna inip amelelik yapıyor. Bu yıl alltmış lira getirmiş Manavgat çukurundan. Çeltikte çalışmış. Sıtma tutmuş üstelik. Evine bir kurban bayramında et girmiş. O da bu yılki kurban bayramında. Bir de üç yıl evvelki kurban bayramında et yemişler. Yılda üç kilo yağ yiyorlar. Çarşıdan elbiselik, çamaşırlık almıyorlar. Kendileri dokuyorlar. Karısı şimdiye kadar ayakkabı yüzü görmemiş. Çocuklar da öyle.

Ramazan Güvenin ayağında bir ham çarık var. Keçi derisinden. Bir de kendi dokuması bir çorap. Kendi dokuması kıl karışığı bir şalvar. Sonra pamuklu bir mintan sırtında da.

Hiç gazyağı yakmamış Ramazan, Ramazan oldu olalı... Çırayla ışıtmış evini. Evine tatlı olarak geçen yıl yarım kilo bal girmiş. Onu da öteki köylerden bal satmağa gelen birisiyle buğdayla değişmiş. Bütün derdi çabası ormancıları atlatıp birkaç dönüm tarla çıkarabilmek. Şu ormancılarda da vicdan merhamet arama, diyor. Halimizi görüyorlar, sefaletimizi görüyorlar da tarla açtırmıyorlar, diyor. Ramazan yakında tarla açacak. Hesap ettim de Ramazanın nasıl geçinebildiğine bir türlü akıl erdiremedim. Evine gittim. Bomboş gibi bir şey. İki yatak eskisi. Birkaç bakır sahan, bir tencere, bir testi... O kadar işte... Ramazan köyün fıkara dedikleri̇nden.

2) Ortahalli. Ali Gülmez. Otuz beş yaşında. Altı çocuğu var. Tarlası on dönüm. Her yıl bir dönüm, yarım dönüm ormandan açarak kazanmış. On beş keçisi var. Bir ineği, beş koyunu, bir kısrağı, bir atı var. Borcu beş yüz on lira. Bunun sekseni ağabeysine, iki yüz ellisi Ziraat Bankasına, yüz sekseni Burmahanda Mustafa Ağaya. Yılda Manavgat çukurunda pirinç işinden, pamuk toplamadan, kök köklemeden üç yüz lira kazanır. Yılda keçi kılından bir çul yapıp kırk liraya satar. Yılda altmış liraya da iki keçi satar. Okur yazarlığı var. Askerde öğrenmiş. Yüz yirmi evlik Düzağacın on altı okur yazarından biri de Ali Gülmez. On dönümlük tarlaya beş gülek eker, on beş gülek kazanır. Bire üç yani. Dört yüz elli kilo yani. Bu mahsul onlara yetişmez. Şubattan itibaren borç almağa başlar. Ali Gülmez diyor ki: «Çocuklar bir büyüsün, işe elleri yetecek kadar olsunlar hele. Ben mahpusa

girince aç kalmayacak hale gelsinler... Bir çok tarla açacağım, bir çok tarla açacağım ki ormandan... Paydos fıkaralığa gayrik... Atarlar hapse. Yatar çıkar, gene açarım. Gene gene açarım... Hele bir büyüsün çocuklar...»

3) Zengin. Cemal Güvener. Elli beş yaşında. Köyün imamı. Otuz dönüm tarlası var. Orman içinde. Yangın yeri. Üç yüz keçisi var. Borcu yok. Kazancı yılda keçi yüzünden bin beş yüz lira... Tarlalarından yetmiş beş gülek mahsul kaldırır. Beş kovan arısı var. Geçen yıl otuz kovanmış, geçmiş. Dokuz çocuğu var. İyi giyiniyor. Fötr şapkası var. Ayağında mesti var. Beyaz sakalı var. Evi iki katlı.

Sonra, yüz yirmi evlik Düzağaç köyünün orman suçundan mahkemeye verilmemiş tek adamı. Yalnız Düzağaç köyünün orman suçundan mahkemeye verilmemiş tek adamı değil, bu dağların orman suçundan mahkemeye verilmemiş tek adamı. Rekor İmam Efendide. Varolsunlar.

Düzağaç köyünün evleri de öteki dağ köylerinin evlerinin tıpkısı... Duvarlar üstüste yığılmış harçsız taşlardan yapılmış... Üzerleri de biçimsiz biçimsiz kesilmiş tahtalardan. Tahtalarla örtülmüş... Tahtalar çivilenmiş de değil. Tahtaları tuttırmak için taş yığmışlar üstlerine... Uzaktan evlerin üstü taşlı tarlalar gibi benek benek gözüküyor.

YANAN ORMANLARIN YERİNDE EŞİNENLER...

Ali Gülmez konuşkan, aklı başında bir adam :

«Bizim durumumuzu olduğu gibi tespit ettin. Biz başka yerlere bakasıya cennetlik sayılırız. Bir de Zerki gör. Ispartanın Sütlüce bucağı köylüklerini gör. Gör de Düzağaç köyü İstanbulmuş, onlara bakarak, de!»

Dedim ki :

«İnsaf et bire Ali Gülmez. Bu sizin köylerden de...»

Ali Gülmez kızdı :

«Söyleyim de dinle öyleyse... Geçen yıl Zerke gittim... Hani Zerkin yanında da bir gavur tiyatrosu, bir gavur şehri var ki, deme gitsin... O şehrin mermerleri, taşı toprağı cam

gibi parlıyor. Bir şehir ki Antalya büyüklüğünde... Geçen yıl bir İngiliz avradı görmeğe geldi. İşte Zerk köyü bu şehrin yanında. Kayaların içinde. Zerk köyüne yalçın dağları tırmanarak gideceksin. Başka yol yok. Zerk köyünde bir damla toprak göremezsin. Tüm kayalık. Zerk köyünde bir tek zengin adam var. Amma çok zengin. Zerk köyünün insanları tüm yalınayak gezerler. Kış yaz ak bezden bir don, bir de gömlek giyerler. Bellerinde de kıl ipten bir kuşak...»

«E, Ali Gülmez, buysa, ben bunları gördüm. Gezdiğim yerlerin kıyafetleri hep böyle... Tazı da böyle... Karacaören de böyle... Böyle oğlu böyle.»

Ali Gülmez :

«Dur baba, dur!» dedi. «Azıcık sabırlı ol da sana deyivereyim. Önlerinde üç keçi, o dağ senin, bu dağ benim... Sonra efendim, bunlar yatak bilmezler...»

«Nee?»

«Yatak bilmezler.»

Konuştuğumuz yerde on beş kadar köylü var.

Bir tanesi :

«Etme Ali,» dedi, «etme. Eskiden yatak bilmezlerdi. Şimdi yatakları var. İki yıldır yatakları var. Bıldır bizden pamuk almadılar mı? Etme Ali Gülmez kardaşım.»

Ali Gülmez :

«Ben geçen yıl Zerke gittim. Kara Hüseyinin evine misafir oldum. Ben de kertikte yattım, onlar da... Bir hafta kaldım köyde. Bütün köy kertikte yatıyor.»

«Bu kertik dediğin de ne Ali Gülmez?»

«Ha, onu sana deyivereyim. Uzun, kalın bir çam ağacını alırlar, kabuğunu soyarlar, soyduktan sonra keseri ellerine alırlar, o ağaçta kaç kişi yatacaksa o kadar baş koyacak yeri ağaçta oyarlar. Yani bir koca çam ağacı, üç dört kişilik ailede kaç kişi varsa, bir yastık olur. Altlarına bir kıl çul serip, üstlerine bir kıl çulu örterler, başlarını kertiğe koyup uyurlar. Kara Hüseyinin evindeki yastık da dedesinden kalmıştı. Başlarını koydukları kertikler yağ bağlamıştı. Birer parmak kalınlığında... Yeni ağaç kertikler iyi olmazmış. Adam başını koyunca batar gibi olurmuş. Halbuki eskiler, yağlanmış, dedelikler kuş tüyü gibi rahatmış.»

Birkaç köylü :

«Ali Ali,» dedi, «etme! Şimdi yok o. Geçen yıl gelip bizden pamuk aldılar.»

Ali :

«Yalansam iki gözüm önüme aksın,» dedi. «İsterse efendiyi götüreyim oraya.»

«Götür,» dediler.

«Sütlüce köylükleri de öyle...»

Araya laf karıştı. Söz döndü dolaştı gene yakma, açma, meselesine geldi.

Dün geceden beri köylüler alımlarını almışlar, bana, ormancılara iyice kızmışlar. Sorduklarımdan mı huylanmışlar ne, yüzleri yüz değil.

Biri :

«Gel de tarla açma! Sen ol da tarla açma!»

Lafı onun ağzından gene Ali Gülmez aldı :

«Bozlar köyünü gördün mü?» diye sordu.

«Gördüm,» dedim.

«Bizim köy de dağ köyü, o da... Bizim köyün evleri gibi, onun da evlerinin herbiri bir koyakta... Cehennemin dibinde.»

«Öyle.»

«Bizim köyden hiçbir farkı var mı? O da kayaların arasında. Onun da suyu yok, tarlası yok. O da orman içinde. Dört bir yanını kayalar sarmış.»

«Sarmış.»

«Amma dur. Amma dur ki sana farkını söyleyim : Bizim köyün mart deyince yiyeceği biter. Bozların yiyeceği gelecek yıla da yeter. Bozlar, harıl harıl buğday satarlar. Halbuki üç yıl öncesine gelinceye kadar Bozlar köyü ekmek yüzü bile görmezdi. Biz gene şimdi çok iyiyiz. Yiyeceğimiz bitse bitse martta biter. Onlarınki şubata da kalmazdı. Nerde bir aç, çıplak görsek Bozlarlı derdik. İşte Bozların bu dağlarda ünü şanı böyleydi. Bunu iyice belledin mi bey?»

«İyice belledim Ali.»

«Bundan beş yıl önce Bozlar köyü ormanlarında bir yan-

gın çıktı. Tam on beş gün geceli gündüzlü devam etti. Ormanlar yandı kül oldu. Bir tek dikili ağaç bile kalmadı. Ağaçların kökleri bile yandı dersem inan... Ondan sonradır ki Bozlar köyüne gün doğdu... Bir tarla açtılar, bir tarla açtılar... Koyaklardan, yamaçlardan, pınar yanlarından bir tarla açtılar... Her birisinin yirmi dönümlük tarlası oldu en az... Bir de kara toprak çıktı ışıl ışıl... Ekmek yerine toprağı ye. Senin Bozlarlılar bir ekin ektiler, bir ekin ektiler o yıl! Ormanın külü, gübresi, toprağın hamlığı... Toprak bire on beş, bire yirmi verdi. Bozlarlı o gün bugündür buğday satar. İyi bakarlarsa toprak beş on yıl daha dayanır. Yamaçlar çok dik değil Bozlarda. O yüzden yağmur, sel toprağı ancak beş on yılda yıkayabilir. Ondan sonra da Allah kerim. Bozlarlılar bir orman daha yakarlar. Şimdi gel de sen ormanı yakma. Ormanı tarla etme.»

Karşıki genç ormanlı yamacı gösterdi. Bu yıl yamaca yedi sekiz yerinden ateş verilmiş. Verilmiş ama, yamaç tamamen yanmamış. Çünkü Düzağaç bölgesinde iki tane bakım memuru var. Söndürmüşler.

«Şurdan bir tarla çıkar, bir tarla çıkar ki... Vay anam vay. Bir de kara toprağı var... Eh, bütün köyün gözü bu yamaçta. Bir gün yanacak. Kim yakacak? Allah bilir. Kimse de yakmayacak. Kendiliğinden ateş alacak. Bir gün bakacağız ki yanmış kül olmuş orman. Sonra tarla yapacağız. Bozlar gibi...»

Ormanlı yamacın altında açılmış bir tarla gösterdiler. Buradan bir altı dönümlük kadar gözüküyor. Taşlı. Tarla Hasan Korkutur adlı birininmiş. Bundan üç yıl önce bir dönümlük bir tarla daha katmış tarlasına... Orman dairesi onu mahkemeye vermiş bu yüzden. Bir hafta hapislikle 1254 lira para cezasına mahkum olmuş Hasan. Hasan bir hafta hapsini yattıktan sonra ortadan kaybolmuş. O gün bugündür Hasan Korkuturdan bir haber yok. Hasanın üç çocuğuyla karısı ellerin aralığında kalmış. Köylü de imdatlarına yetişmeseymiş açlıklarından öleceklermiş. Bereket ki köylüye, tarlasını ekip biçmişler de... Bu dağlarda binlerce Hasan Korkutur misali var.

ORMAN YANGINLARININ SEBEPLERİ

Bozyaka köyü yedi mahalle. Tazı köyü de beş mahalle. Bunlar da kilometrelerce sahaya dağılmış...

Düzağaçta epey kaldım. Köylülerle seviştik. Kendi kendime dedim ki, bir de şu orman yangınlarının sebebini sorsam Düzağaçlılardan. Bunca ahbaplığımız var. Söylerler mi ki acep? Dükkancı Alımedin odasında toplandık:

«Kardaşlar,» dedim, «bir de ormanları neden yakıyorlar onu öğrenmek istiyorum. Merak ettim. Elbette bir sebebi olacak. Bazı yerleri, anladım, tarla yapmak için yakıyorlar. Bir de sarp kayalıkları, ulu yamaçları yanmış gördüm. Buralardan tarla çıkmaz bir şey olmaz. Neden yakıyorlar acaba?»

Bir zaman birbirlerinin yüzlerine baktılar. Sorumun altında bir kötülük var mı yok mu diye gözleriyle konuştular, ölçtüler biçtiler. Sonra içlerinden biri beni cevaplandırdı :

«Bizim köylüler orman yakmasını bilmez ki sebebini bilsin. Orman yakmak vatanı yakmak demektir. Düzağaçlılar ormanın kıymetini bilirler.»

«Yahu insaf edin,» dedim. «Dün, bu köylerde Cemal Efendiden başka orman suçundan mahkemeye verilmemiş bir tek adam yok diyordunuz.»

Aynı adam :

«Ormancılar laf olsun, garaz olsun diye verirler köylüleri mahkemeye. Hepsi de beraat eder.»

«Boş yere orman yakılmaz ya.»

«Yakılmaz.»

«Eee?»

«Bozlar yakar ormanı. Tazılılar, Bozyakalılar, Bolasanlılar yakar ormanı. Düzağaçlıların elinden gelse ağaç dikecek dağlara.»

«Peki bu köylükler neden yakarlar ormanı? Onu soruyorum.»

«Orman yakmadık ki bilelim. Git de sebebini o köylülerden sor.»

Bütün Düzağacın yanı yönü, tüm ormanları yanık. Yıllardan beri herbir dağı yangın görmüş. Düzağaç ormanlarını gelip Tazılılar yakmamışlar tabii!.. Söylenmez ki.

Sebeplerini söylemeyecekler. Biliyorum, biliyorum ya ağızlarından duymak istiyorum. Bozlarlılar niçin yakıyorlar ormanı. Düzağaçlılar haşa! Öyle şey yaparlar mı?

Düzağaçtan bir yol arkadaşı aldım. Düştük yola. Şafak vakti. Yağmur dinmiş. Dağlar çam kokuyor. Pürenler de mor mor açmışlar. Kokuları çam kokularına karışıyor. Toprak kırmızı.

Dereler inip, tepeler çıkıyoruz. Yolda evlere uğruyoruz. Bir tepenin duldasında yalnız bir ev. Bu evden başka yeryüzünde ev yoktur dersin kendi kendine. Öyle bir duygu gelir insanın içine burada. Ta tepenin doruğuna kadar evin dört bir yanı çırılçıplak soyulmuş. İlaç için arasan orman yok. Bütün yan yön toprağı taşınmış taşlı yamaçlardan ibaret. Ormanlar evin uzaklarına kaçmış. Evden yarım saat, bir saat ötelerden başlıyor orman, o da eğer yanmamışsa... Bu dağlarda yüz binlerce evin etrafı böylesine açılmış işte. Dağlarımız böylecene kel bırakılmış. Ormanlarımızı bu yüzden kaybetmişiz işte.

İkindiye doğru Bozlara girdik. Ne bende bir hal kaldı, ne de yol arkadaşım Mustukta... Kayalar ayaklarımız, ellerimizi yedi. Yol diye kayalıkları tırmandık. Allah kahretsin böyle yolu.

Bozlar onüç evlik. Bir çukurda. Evlerinin üstü tahtadan. Taşlı tarla gibi, öteki köylerin ev üstleri gibi. Bu tahtalar her iki yılda bir değiştirilir. Yoksa çürürler. Dam akar.

Bozlara girerken yamaçta ak sakallı birisi çift sürüyordu. Selam verdik. Selam aldı. Yol arkadaşımın dostuymuş. Bizi yanına çağırdı. Yamaç öyle dik bir yamaç değil. Ova gibi bir şey. Taşı da az tarlanın. Saban kumda gibi işliyor. Kara toprak mis gibi kokuyor. Yumuşak yumuşak. Çukurova toprağı gibi.

Çift süren adamın adı Memed.

Mustuk :

«Beğ gazata yazanlardan,» dedi.

Memed Ağa bana bir tuhaf baktı. Mustuğu yanına çağırdı. Benden uzaklaştılar. Konuştular. Sonra yanıma geldiler.

«Hoş gelmişsin,» dedi, Memed Ağa.

«Hoş bulduk,» dedim.

Çifti bıraktı.

«Yürün eve gidelim.»

Eve geldik.

«Bu tarla yangın tarlası mıydı Memed Ağa?»

«Yangın tarlası...»

Gece on üç evin erkeği de başımıza toplandı. «O yangın çıkmasaydı, biz şimdiye acımızdan ölmüştük.»

«Yangını kim çıkarmış acaba?»

«Kim çıkaracak? Tazı köylüler geçerken ateş atmış olacaklar. Allah razı olsun onlardan. Yoksa çoktan köyü bırakmış gitmiştik. Bir dönüm tarlamız bile kalmamıştı. Bütün toprağımızı yağmur taşıyıp götürmüştü. Bire bir bile alamıyorduk. Allah razı olsun yangıncıdan. Bir toprak çıktı ki ormandan, bire beş, bire on veriyor.»

Yumuşattım onları. Ormancıların değil, onların dostu olduğumu, onların dertlerini millete duyurmak için dolaştığımı dilimin döndüğü kadar anlatmağa çalıştım. Memnun kaldılar.

Tam sırasıdır diye sordum :

«Bu orman yangınlarının sebepleri?»

«Bozlar yangın çıkarmazlar. Bozlar köyünde arama yangını. Düzağaçtan geldin. Tazıdan geldin. Soraydın ya, asıl yangını onlar çıkarırlar. Bizim elimizden gelse dağlara tüm çam dikecektik. Düzağaçlılarla Tazılılar, Bolasanlılar orman düşmanı. Yangın çıkıncaya kadar biz aç kaldık, sefil kaldık da gene bir ağacın kılına dokunmadık. Yangın çıktı. Biz de tarla yaptık. Ne yapalım?»

Bu sefer yol arkadaşım Mustuk alındı :

«Nedenmiş? Nedenmiş?» diye çıkıştı. «Düzağaç on beş gün orman yaktı da tarla mı yaptı? Söyleyin Düzağaçta kimin on dönümden fazla tarlası var? Kim tarla açıp da devletimize zarar vermiş? Söyleyin bakalım.»

Baktım iş tatsıza dökülecek. Araya girdim.

«Ne Düzağaç yakar, ne de Bozlar... O Tazılar yok mu?»

Güldüler. Mesele de burada kapandı.

Bozlardan sonra Mustukla gene yola düzüldük şafaktan. Köyü çıkar çıkmaz Mustuk bir boşandı :

«Sana söyleyim. Teker teker söyleyim efendi. Neden ormanı yakarlar? Tarla açmak için, bir. Tarlanın etrafı ormanlık olur, içinde kara böcük saklanır (domuz). Kara böcük çok zarar verir mahsule. Çok olur, öldüremezler. Onun için tarlanın yakınındaki ormanı yakarlar, iki. Bir de yanmış orman toprağında o yıl öyle bir ot biter ki diz boyu. Keçiler o otları yeyince çok etlenirler. Bir de ormandaki keneler vardır. Keçilere yapışırlar. Keneler yansın diye ormanı yakarlar, bu üç. Bir de tahtacılar işsiz kalırlar. Orman dairesi onlara orman gösteremez. İş bulmak için yakarlar, bu dört. Bir de orman memurlarına kızar köylü. Yani zulüm gören köylü. Mahkemeye verilen köylü... bu beş. Bir de köyde iki adam birbirine hasım olur. Biri, ötekinin tarlasından ormana ateş verir ki tarla sahibini orman dairesi tutsun da mahkemeye versin, süründürsün, bu altı. Daha bir ay evvel böyle bir adam yakalandı. Bolasan muhtarına kızmış adam, muhtarın tarlasından ormana ateş vermiş. Muhtarı yakalamışlar. Muhtar kendisinin değil de, ormanı düşmanının yaktığını ispat etmiş. Adam şimdi hapiste. Şimdi anladın mı sebeplerini. Söyledim mi sana?»

Yüzünde hem bir acı, hem de gizli bir şeyi söylemenin rahatlığı vardı.

«Mustuk...» dedim.

«Ne yapalım geçim...» dedi. «Allah kahretsin... Ben bilmiyor muyum orman kalmayacak. Beş yıla varmadan her yer çöl olacak...»

KEÇİYE VE AÇMAYA KARŞI

Bozlardan yukarılara, Bolasan köyüne doğru döndüm. Bu duyup işittiklerim görülmemiş, duyulmamış şeyler. İlk defadır ki çok iyi bildiğimi sandığım memleketimde şaşkına döndüm.

Traş edilmiş dağların ortasında bir çamlığa rasgeldim. Ne yakılmış, ne de kesilmiş. Yalabuk bile yapılmamış. Çamlığın içine girince işin sırrı anlaşıldı. Ortadaki belki iki yüz yıllık koca çam, giydirilmiş gibi. Dallarına, yanına yönüne

o kadar çok çaput, bez bağlamışlar ki... Çamın altında büyük evliyalardan biri yatarmış. Yaşasın evliya. Keşke her çamın dibinde bir evliya yatsa.

Yaşlı bir orman mühendisi de güzel bir usul bulmuş. İyi, yakılması ihtimali olan bir orman gördü mü, gidermiş terziye, bir çuval kırpık alır, ormanın ortasında büyücek bir çamı iyice donatırmış. Birkaç yıl sonra gelir bakarmış ki, orman yanmadığı gibi, bez bağladığı ağacın dalları bezden gözükmez olurmuş. Anadoluda ziyaret ağaçlarına çamaşırından, elbisesinden bir parçayı yırtıp bağlamak sevap sayılır. Böylelikle bizim mühendis epeyi orman kurtarmış.

Gene vurduk yol dedikleri sarpa. Yürü ha yürü! Bende yürüyecek hal kalmadı ya, iş hoş. Görmek istiyorum. Her gün yeni bir olay, yeni yeni insanlarla karşılaşıyorum.

Akşam bastı. Karanlığa kaldık. Bir de acıkmışım ki, hal kötü. Yol arkadaşım şimdi on dördünde Hasan adlı bir çocuk.

«Hasan!»

«Buyur ağam.»

«Karanlığa kaldık Hasan. Yakınlarda bir köy, bir ev.»

«Az ötede Süleyman Ağanın evi var. Evi var ama...»

«Aması ne?»

«Çok nekes.»

«Bize ne. Olsun.»

«Misafir alır mı ki? Hiç kimseyi misafir etmez de...»

«Eder etmez. Biz bir başvuracağız Süleyman Ağaya...»

Çoban yıldızı gözüktü. Kayalar silindi ortalıktan. Karanlık ağaçlar perde perde oldu. Uzaktan köpek havlamaları gelmeğe başladı. Tepenin başına çıkınca, karşı yamaçta sallanan ufacık bir ateş dilimi gördük.

«İşte o ışık Süleyman Ağanın evi.»

Tepeye indik. Bir su geçtik. Taşlı bir yamaç çıktık. Sürülmüş bir tarladan yürüdükten sonra Süleyman Ağanın kapısına geldik.

«Oooo Süleyman Ağa!.. Süleyman Ağa!»

İçerden ses seda yok. Bekle bekle ses yok. Bu gecenin karanlığında dağda mı kalacağız!

«Süleyman Ağa! Süleyman Ağa!»

Gene ses yok. Ne yapmalı? Bir şey uydurmalı. Köylü olmadığımızı anlatmalı.

«Süleyman Ağa, ta İstanbuldan geldik buraya. Seni deyip geldik.»

Buna da bir ses çıkmadı.

«Hasan, Süleyman Ağadan hayır yok. Başka bir ev yok mu yakınlarda?»

Hasan usuldan :

«Var, var ama, sabaha ancak yetişiriz. Velinin evi var. Var ama...»

İçerde bir patırtı oldu. Kapıya doğru bir ayak sesi gelmeğe başladı. Kapı açıldı. Mucize! Kapıda ak sakallı, yetmişlik, beyaz don gömlek giymiş biri, gerilmiş duruyordu.

«Misafiriz,» dedim. «Seni deyip geldik.»

İhtiyar kımıldadı. Bize kapıdan yol verdi.

«Hoş geldiniz.»

Sert, aksi bir yüzü vardı. Nerdeyse bizi kovdu kovacak.

Bir genç kız ocağın başına minder attı. Oturduk. Ocaklığın üstünde bir çıra cızırdıyarak yanıyordu. Ocağa da kütükler atılmıştı.

Gür bir sesle :

«Merhaba!» dedi. «Nereden gelip, nereye böyle?»

Niçin gezdiğimi, ne yaptığımı, nereleri dolaştığımı uzun uzun anlattım. Keçiden, orman açmasından, köylülerin zaruretinden söz açtım. Konuştuklarımı hep iyi karşılıyordu. Coştu Süleyman Ağa. Coştuğu da şundan belli ki gelini çağırdı:

«Efendi uzak yoldan gelmiş. Hemen çabuk bir lokma ekmek hazırla. Akşamdan sonra gelene ya süyen, ya soğan. Efendi de kusura bakmaz.»

Bir on beş dakika sonra sofra geldi. Bulgur pilavı ve soğan. Yedik.. Sofrasına bereket.

Süleyman Ağa :

«Eyi geçtin elime efendi kardaş. Eyi ki yolun bana uğradı.»

«Seni deyip geldim.»

«Çok çok eyi etmişsin. Şu evi görüyor musun? Bu ev yüz elli senelik evdir. İyi bak. İçine sıçan düşse başı yarılmaz mı?»

Baktım. Ne denir.

«Yarılır yarılır,» diye kendisi cevap verdi. «Bütün ömrümüz bir keçiyle açma uğruna geçer. Keçi beslemek, açma açmak kolay mı sanırsın. Bilmeyene kolay görünür. Bilmeyene yakarsın orman olur biter gibi gelir. Bilmeyene... Açma açmak Cehennem azabı. Bunu kimse bilmez.»

«Bilmez,» dedim.

«Bilmezler de vay köylü orman yakar, vay köylü ormanı keçisine yedirir. Bilmezler. Bilmezler de köylü canı sıkıldığı için açma açar sanırlar. Ya ben aç kalacağım, ya orman gidecek. Bunun ikisi ortası yok. Bu dağlarda keçiden başka hayvan iyi yetişmez. Bu dağların hayvanı keçidir. Ya keçi besleyeceğim, ya açlıktan öleceğim. Keçi de ormanını yiyecek devletin. Çare yok. Başka çare yok. Açma açacağım. Hükümet, her ağacın başına bir bakım memuru dikse, her bakım memuruna da bin lira maaş bağlasa, gene ağacı boğup, yakıp, kesip tarla yapacağım. Hor görmeyin bizi. Bu dağlarda başka geçim yolu yok. Birincisi keçi, ikincisi tarla.»

«Ama Süleyman Ağa,» dedim, «orman bir gün bitecek. Yağmurlar toprağı yıkayıp götürecek. Her yan sipsivri kayalardan, taşlardan ibaret kalacak. Yağmur yüzü görmeyeceksiniz yılın on iki ayında. O zaman ne keçi yetiştirebilecek, ne de ekin ekebileceksiniz.»

Süleyman Ağa kızmıştı. Coşuyordu.

«Bunu çok iyi biliyorum. Yakında, on yıla varmadan bir tek ağacın kalmayacağını, kurak olacağını, toprağın gideceğini hepinizden iyi biliyorum. Koy kendini benim yerime de keçi besleme, orman açma. Haydi koy. Koydun mu? Düşün bakalım.»

«Düşündüm.»

«Bir çare geldi mi aklına? Başka bir çare?»

«Yok!»

«Kış gelir. Göğüs boyu kar alır ortalığı. Ne ot, ne bir şey. Keçiler, aç aç meleşir kapıda. Ne yedirirsin sen olsan keçiye? Orman... Başka çare var mı? Keçi çok aç kalmadan çam kabuğu yer mi sanırsın... Ot olsun, meşe yaprağı olsun çam kabuğuna ağzını bile vurmaz. Pürlü ağaçları keçi de sev-

mez. İlle yapraklı ağaçlar... Ama kış gelip çatınca kabuklarını da yer çamın, uç, yumşak pürlerini de yer... Başka geçim olsa bu verimsiz keçiyi ben besler miyim sanırsın. Vay efendi vay! Ben İzmirde askercilik etmiş adamım. Sen beni ne belledin.»

«Demek böyle ha?»

Kıpkırmızı kesildi. Bağırmağa başladı :

«Sen bir açma açmak nedir, neye malolur bilir misin? Bu zulme, bu meşakkate insan olan dayanabilir mi? Sana bir açma açmanın hikayesini deyivereyim de ibret olsun aleme... Bak şimdi, eyi dinle... Ormanın içinden tarla olabilecek bir yer bulacaksın. Hiç olmazsa iki yıl dayanabilecek bir tarla... Yani iki kış yağmurunda taşınmayacak bir tarla... Bunu önce ya boğacaksın, ya kesecek, ya yakacaksın. Bunu böyle yaptın mıydı, bakım memuru gelecek yapışacak yakana... Mahkeme mahkeme sürün ha sürün. Bir aya, iki aya mahkum olacaksın. Geçti mi bir yıl. İkinci yıl, o kestiğin yeri, boğduğun yeri yakacaksın. Gene mahkeme, hapis... Bir yıl daha geçecek. Üçüncü yıl köklerini çıkaracaksın. Kök çıkarmak da bir bela...»

Ellerini açtı gösterdi.

«Bak şu ellere. Bak bakalım ele benzetebilir misin?»

Elimi aldı, kendi elinin yanına götürdü.

«Şu şuna benziyor mu hiç? Ha, benzemiyor. Anladın mı şimdi? Kök çıkarmak nedir?»

Elleri yamru yumru, yırtık yırtık, girintili çıkıntılı biçimsiz bir kaya parçasına benziyordu. Elleri el değil.

«Kökü çıkardıktan sonra koşacaksın ölümcül öküzü yamacın yüzünde çifte süreceksin. Mahsul meydana gelecek. Bire beş en çok. Eğer bakım memuru arkanı bırakmamışsa mahsulü haczedecek orman dairesi... Mahkeme mahkeme... Ya beraat edersin, ya da mahsulü alırlar elinden. İkinci yıl ekersin, toprağın şerbetini yağmur almış götürmüştür. Bu sefer alsan alsan bire üç alırsın. Üçüncü yıl bire ancak bir alırsın. Dördüncü yıl bütün toprak taşınır gider. Sivri kayalar, taşlar kalır geride. Tarla gitti. Bu kadar emek vererek, sürünerek, bunca ağacı öldürerek meydana getirdiğin tarla uçtu gitti artık. Ne yapacaksın? Ne gelir elden? Gene başla-

yacaksın ağaç boğmağa, ağaç kesmeğe, ağaç yakmağa... Bir ömür tarla çıkarıp, tarla kaybetmekle geçecek. Anladın mı şimdi? Gönlümüzden tarla çıkarmıyoruz. Şu dağlara bak. Kır, kıraç dağlara. Başka ne yapabiliriz? Bir ömür durmadan kök sökmek, durmadan hapis yatıp mahkeme mahkeme sürünmek ne demek! Bilir misin ne demek!»

Öğrendim.

ORMANI BİZDEN DEĞİL BİZİ ORMANDAN KURTARIN!..

Karanlık bastı, karanlığa yağmur çiseliyor. Bir de yolcu katıldı yanımıza. Yukarı köylüklerden birindenmiş. Kasabaya elek almağa inmiş. Hiç mi hiç ağzını açmıyor. Bir yerde bizden, nedense, ayrılıverdi.

Dönüp dolaşıp gene Burmahana gelelim. Köy odasında oturmuş tartışıyoruz.

Abdurrahman Uzun var konuşanların başında. Bir de Bahriyeli var. Bahriyeli tarikatlı. Her ağzını açışta bir bismillah çekiyor. Bir dua okuyor. Gözlerini yumar gibi edip dualar okuyorlar.

Ormanların korunması için çareler arıyoruz kendi kendimize.

Abdurrahman Uzunun fikri şu :

«Bak oğlum, hükümet ne yaparsa yapsın, bu gidişle bir yeşil yaprak kalmayacak. Uzun da değil, ya gelecek yıla, ya öbür yıla... Yeşil bir tek yaprak kalmayacak. Benim dediğimi iyi yaz. Okunacak yere yaz. Başbakana ver. Okusun. Abdurrahman Ağa dedi ki de, Abdurrahman Ağa milletin menfaatını kendininkinden yücede tutar. Başbakana öyle yaz. De ki, iki yıla varmadan orman bitecek de. Biçare köylülerin kanaati böylecene gelmiş de... Bak sana bir hikaye deyivereyim de iyi dinle... Bir bakım memuru vardı burada önceki yıllarda. Bir ağaç için kendini parçalardı. Daha toy. Bir yangın çıkmasın bir yerde, köylüyü torlar toplar koşardı oraya. Yangını ne eder eder söndürürdü. Böyle yaman bir oğlandı. Köylü elinden usandı bunun. O gidince yangına, evinin

yanındaki. tam önündeki ormana ateş veriyordu köylü. Yangın çıkıyor, o ormana gidiyor, birisi de onun evinin yanını yönünü yakıyordu. Bir yangında evi de yanıp kül oluyordu. Gene köylü acıdı da söndürdü. O bile başa çıkamadı. Kimse başa çıkamaz. Kanun, hükümet başa çıkamaz.»

«Ya ne yapalım Abdurrahman Ağa? Bir çare söyle.»

«Söyleyim çaresini. Başbakana işte bunu iyice yaz. Başbakan sözümü dinlerse hükümet ziyan etmez. Millet de ziyan etmez. Köylü de ziyan etmez. Şöyle ki efendim. Şimdi ele alalım bizim köyü. Bizim köy kaç hane, kırk beş hane. Köy hudutları içinde ne kadar orman var, şu kadar. Ölçersin ormanı, kırk beş parçaya ayırır köylüye teslim edersin. Her köylüden kendisine teslim edilen ormanı istersin. Vermediler mi, bir ağaç mı kesilmiş, gel beri ağam, gel beri dersin. Bir ağaç için beş yıl atarsın hapise. Amma ona önce zati ihtiyacı olan ormanı, keresteyi verirsin tabii. Böyle olmazsa, yemin ederim, Kuranı Kerim üstüne yemin ederim ki bir tek yeşil yaprak kalmayacak. Amma bir tek. Başbakana de ki biçare köylülerin kanaatı budur.»

Abdurrahman Ağaya dedim ki :

«Sen de bilirsin ki böyle şey olmaz. Sen köylü milletini bilmez gibi konuşuyorsun. Bu, un çuvalının ağzına sıçanı bağlamak gibi bir şey olur önce.»

Abdurrahman Ağa sert :

«Olmaz olmaz! Sen Başbakana böyle yaz. Ne yapacaksın. Senin vazifen köylünün her dediğini Başbakana, millete rapor etmek değil mi? Sen dediğimi yaz da karışma gerisine. Başbakan benim dediklerimi anlar.»

«Peki yazalım,» dedim. «Amma böyle şey olmaz. Sen köycülüğü nedir bilmez misin? Burada hepiniz biribirinizin akrabasısınız değil mi? Akraba olmayanınız var mı içinizde?»

«Yok yok,» dediler.

Abdurrahman Ağa elindeki kirmenini hızla çevirerek:

«Bunun ormanla ilgisi ne?» diye hayretle sordu.

«Ormanla ilgisi yok ama. bir yere getirmek için senden onu sordum,» dedim. «Senin bu köyde hasmın var mı?»

«Çoook,» dedi Abdurrahman Uzun.

«Bu köyde hasmı olmayan bir tek adam gösterebilir misiniz?»

«Var,» dediler gülerek.

«Kim?»

«Topal Ali.»

Topal Ali yerde sürünen, köylülerin baktığı on beş yaşlarında bir delikanlıdır. Anası babası yoktur.

«Başka?»

«Olur mu hiç? Köycülük hali bu. Kavga dövüş, ihbar eksik olur mu! Çoğumuz birbirimize düşmanız.»

Abdurrahman Ağaya döndüm :

«Söyle bakalım Ağa, senin hasmın, sana kötülük olsun diye, sana verilen ormanı yakmaz mı?»

Sustu. Düşündü. Bana döndü :

«Sen gene Başbakana dediğimi yaz. Millete duyur. Bundan başka çıkar yol yok. Düşman olsa da başka çıkar yol yok.»

Başka birisi atıldı :

«Abdurrahman Ağanın dediği yanlış, bu olmaz. Bu sefer bütün ormanlar bir ayın içinde yanar çıkar. O onunkini yakar, o onunkini. Sonra herkes kendisine teslim edilen ormanı yavaş yavaş tarla yapar. Bence her köyün ormanını köyün muhtarına teslim etmeli.»

«Bire ulan,» dedi, «bütün köy muhtara düşman, yakıverirler ormanı.»

Bu sefer Babacık atıldı. Sabahtan beri söze karışmıyordu.

«Benim bir düşüncem var. Gazatacı kardaş münasip görürse eğer Başbakanımıza bunu yazsın. Millete bunu duyursun. Bizler burada ne ile geçiniyoruz? Toprakla, keçiyle... Bunun ikisi de ormana zarar. Bunlar olmasa ormanlar kurtulur mu?»

«Kurtulur,» dediler.

Babacık :

«Öyleyse burada hükümetin yapacağı bir şey var: Ekmeyi ve keçiyi yasak etmek.»

Herkes her yerden güldü :

«Babacık bizi aç koyacak. İlahi Babacık!»

Babacık :

«Durun,» dedi, «ulan. Azıcık durun bakalım. Diyeceğim var.»

Dinlemediler :

«Bizi aç koduktan sonra ne diyeceksin Babacık?»

«Siz durun hele. Lafımı ağzımdan almayın. Deyivereyim hele. Bak efendi kardaş, keçiyi ve ekini yasak etsin. Bak şu kadar erkeğin eline ne yapıyorlar?»

Gözümün içine bakıyordu.

«İp eğiriyorlar,» dedim.

«Haaa, şimdi gelelim sözümüze. Bu iplerden ne yapacaklar dersin?»

«Giyecek olsa gerek.»

«İyi bildin. Giyecek. Şimdi hükümet keçiyi ve ekini yasak etsin. Bize de tezgah ve iplik göndersin. İyi bez dokumasını öğretecek ustalar göndersin. Köylüye belletsinler. Bir de yol yaptırsın. Bezleri satarız. Bizi bol bol geçindirir her yılki dokuduğumuz bez. Şimdi bile giyimimizi çıkarıyoruz. Bunu böylece yaz. Yazmazsan vebalim boynuna olsun. Bunları yaptıktan sonra hükümet, odunlarımızı, ihtiyaç kerestemizi de verdikten sonra bir ağaç kesene on beş yıl, orman yakana da idam cezası versin. Razıyız. Amma şimdi tarla açana bir günlük ceza bile vermesin. Bunu da böylece yaz millete.»

Köylüler

«İşte bu doğru,» dediler. «Hükümet bunu böyle yapsın. Böyle yaparsa reyimiz hep kendisinin olsun. Reyimiz öyle hükümete kurban olsun. Ormanı da kurtulur.»

Ta odanın ucunda, adamların arkasında kambur, yetmişlik bir ihtiyar oturuyordu. Lafa hiç karışmıyordu.

«Bu dediklerinizin hiçbirisi olmaz. Olsa da işe yaramaz. Hükümet tezgah da verse gene ekersiniz. Zorunuza gider para verip zahire almak. Zorunuza gider para verip yağ, süt almak... Keçi de beslersiniz. Hükümet hepinizi maaşa bağlasa gene yiyeceğe para vermezsiniz. Ne atıp da efendiyi kandırıyorsunuz. Ben dokuz yıl askercilik ettim. Tam dokuz yıl. Galiçyadan Yemene kadar dünyayı dolaştım. İnsan gördüm. Şehirler, vatanlar gördüm. Böyük, akıllı adamlarla görüştüm. Bu sebepten çavuşluk aldım. Bir tek çare var. Bu dağ-

lardan inmek. Aşağıda ovalarda köy kurmak... Eninde sonunda zaten ineceğiz. Orman kalmayınca nasıl olsa ineceğiz. Bu efendiler bilmezler. Siz her gün gözlerinizle görmüyor musunuz? On yıl evvelki ormanlardan eser var mı?»

«Yok.»

«Ormanın yeri tarla mı oldu?»

«Ya ne oldu? Bir iki yıl tarla... Sonra yağmur aldı götürdü toprağı. Şimdi tüm kayalık. Bu kayalıklarda bir daha orman biter mi? Söyleyin biter mi?»

«Bitmez.»

«On yıl sonra bu ormanlar kalmayınca ne olacak? Her yer kayalık olmayacak mı?»

«Olacak.»

«Gene aç kalmayacak mıyız?»

«Kalacağız.»

«Aç kalınca, son geçimimiz de bitince buradan göçmeyecek miyiz? Göçeceğiz.»

Durdu, düşündü :

«Efendi,» dedi bana, «sen bunların dediğine bakma. Köylü aklı. Dediklerini yazma. Anlamazlar bunlar. Bunların laflarını yazarsan gülerler. Köyümüzün şerefi beş paralık olur. Amanı bilin mi, yazma. Sana bir şey daha söyleyim ki bu dağlarda yanyana evlerden kurulmuş bir köy yok bizim köyden başka. Bunu da Emin Kahya yanyana, döve döve getirmiş... Yanyana olsalar geçinemezler. Otlaktı, tarlaydı... Gel de bir mektep yaptır bu dağ köylüklerine. Nereye yaptırırsın? Orta yere, bir dağın tepesine mi? Çocuklar beş saatlik, altı saatlik yollardan gelip okusunlar öyle mi? Bu olmaz. Yaz ki hükümete. Dediğimi aynen yaz. Bizi buralardan aldırmaktan başka çare yok. On yıl sonra ormanı bitecek... Ormanı bittikten, tarlalar taşındıktan sonra gene başına bela olacağız hükümetin. Şimdiden, on yıl sonra ormanı bitmeden bizi kaldırsın buralardan. Türkiyemizde boş yer mi yok? Bizi oralara iskan etsin de ormanı kurtulsun. Biz de kurtulalım. Bütün yediğimiz sabahlayın tarhana, bulgur çorbası, öğleye bulgur pilavı, akşama bulgur pilavı... İkinci gün aynı, üçüncü, dördüncü gün... Bütün yıl böyle... O da bulursak... Abdış Ağanın dediği gibi... Biz yaşamıyoruz... Bizi iskan etsin ova-

lara. Sevabımıza girsin hükümet. Biz de insan gibi olup, insanlar arasına karışalım. İnelim bu dağlardan. Böyle. Amanın böyle yaz. Koskoca Türkiyemizde boş yer mi yok?»

Israrla sordu. Gözlerimin içine bakarak tekrar tekrar ısrarla sordu :

«Türkiyemizde boş yer mi yok?»

Çarnaçar :

«Var,» dedim, «var!»

YAYLALARIN MASALI

Bağlardan aşağılara iniyoruz. Gene yağmur çiseliyor. Geceye kaldık. Cip arabası kötü yollardan iniyor. Arada da kayıyor. Farların ışığında geceye düşen yağmur damlaları parıldıyor. Aydınlık, ışıklı yağmur iplikleri hızla arabanın ön camına veriştiriyor. İşte bu sıralar oldu. Bir saniye, iki saniye karşımdaki yamaçta ışıklı, binlerce, yüzbinlerce penceresi ışıldayan bir şehir çıktı karşıma gecenin içinde... Bir zaman kendimi toparlayamadım. Buralarda bir şehir!.. Düş gibi, hayal gibi... Bir iki saniye sonra kendime geldim. Işıklı şehir de sihrini kaybetti.

Keçi sürülerinin gözlerine farların ışığı vurunca yüzlerce, binlerce göz gecenin içinde böyle ışıldıyor. Her göz bir pencereye benziyor. Bir an insan karşısında şıkır şıkır ışıklı bir şehri buluyor.

Bu sıralar, yani kasım ayları yörüklerin yaylalardan sahile inme zamanıdır. Yollar keçi, koyun sürüleriyle dolu. Gündüzleri yollarda sıra sıra deve katarları. Deve katarları yüklü. Yol boyunca arka arkaya tirkenmişler. Yüklerin üstüne kilim atılmış. Her katarda dört, beş, altı deve var. Bazan yirmi, yirmi beş katar bir araya gelip düzülüyorlar yola... Katarları daha çok renk renk giyinmiş genç kızlar çekiyorlar. Kızların boyunlarında, alınlarında altınlar var. Altınlar uzaklardan parlıyor. Her devenin üstüne bir kilim atmak yörüklerin adetiymiş. Kilim atamayan en fakir, iyice yoksul düşmüş birisi sayılırmış.

Yol boyunca ağır ağır bir renk cenneti taşınıyor. Develer bir renk cümbüşü içinde, dalgalana dalgalana, tozuta to-

zuta bol kasım güneşi altında ilerliyorlar. Develer değil, bir çiçek bahçesi, bir güneş bahçesi yürüyor. Kopmuş yürüyor. Akıyor. Kızların altınlarının parıltısı da caba...

Sonra bir zaman geçiyor, başka bir deve katarına rastgeliyorsun... Öteki nerde bu nerde... Hiçbirinde kilim yok. Kızların boğazlarında altınlar ışıldamıyor. Giyimler renkli değil. Bir paçavra yığını gibi herkes. İnsanlar düşkün, kirli. Develer ölgün... Yollarda gördüğüm yörüklerin çoğu böyle... Neden ötekiler öyle de bunlar böyle?

Bu yıl en çok Serik ovasına inmiş yörükler. Birkaç yıldır hep Serikte kışlıyorlarmış.

Yanıma Tahtacı Aliyi aldım. Keçe almak bahanesiyle bir yörük obasına gittim. Bu oba on beş yirmi çadırlık. Ormanın ortasına kurmuşlar çadırlarını. Vakit akşam. Çadırların önüne ateşler yakmışlar. Kocaman kocaman ateşler... Aliyle Küçük Musa Kahyanın evine inmeğe karar vermiştik. İlk çadırdan Musa Kahyayı sorduk. Bir kız çocuğu orta yerdeki uzun, kara çadırı gösterdi.

Uzun çadıra vardık. Kapısında durduk. Köpeklerin bize saldırmasıyla çadırdan dışarıya bir gelin çıktı. Arkasından da kısa boylu, kırk beşlik bir adam.

Selam verdik. Selam aldı. Çimen yeşili gözlerinden bir sevinç dalgası geçti. Gülümsüyordu. Habire gülümsüyordu. Yörüklerin çokları böyle gülümserler. Bu Musa, Dede Korkutun adamlarından birisine benziyordu. Çadırın içine buyur etti. Çadırın direkleri işlenmişti. Nakışlıydı. Çadırın içine sıra sıra nakışlı çuvallar dizilmişti. Çadır büyük bir çama dayamıştı bir köşesini. Daha doğrusu arkasını... Köşede bir çuvala arkasını dayamış bir ihtiyarı farkettik neden sonra... Musa :

«Babam,» dedi.

İhtiyar :

«Hoş gelmişsiniz, safalar getirmişsiniz hay yiğen.»

«Hoş bulduk,» dedim.

Karanlık kavuştu. Çamlar hışılamağa başladı. Dışarda bir patırtı, bir gürültü, bir hayuhuy gidiyordu. Koyunlar meleşiyor, eşekler anırıyor, atlar kişniyordu. Kadınların telaşlı sesleri birbirine karışıyordu. Hayuhuy biraz sonra durdu. Ça-

dırların önünde büyük ateşler yandı. Çoğaldı.

Yemeği yedikten sonra biz de çadırların önüne doğru oturduk. Çadır iki kısımdı. Öteki kısımdan kızlar çıkıp çadırın önüne büyük bir ateş yaktılar. Kızların da gözleri çimen yeşiliydi. Yanakları pembe pembe... Yeni doğmuş bebe yanakları tatlılığında. İhtiyar da nakışlı çuvalından ayrılıp yanımıza geldi. Onun da gözleri çimen yeşiliydi. O da Dede Korkutun adamlarına benziyordu. Yok, belki ta Dede Korkutun kendisine benziyordu. Şimdi, şu koskoca ateşin karşısına geçip, eline değneğini alacak, başlayacaktı Deli Dumrulu anlatmağa...

Dedim ki :

«Nakışlı bir keçe için geldim.»

İhtiyar :

«Nakışlı keçe çok güzel olur hay yiğen,» dedi.

Musa :

«Yaptıralım. Ne zaman istiyorsunuz?»

«Yarına.»

«Yarına olmaz,» dedi Musa. «Ancak bir haftada yapılır.»

«Bir hafta kalamam ki ben, yarın gidiyorum.»

İhtiyar gülerek :

«Öyleyse bir daha gelişine olsun,» dedi.

Evlerin önlerindeki ateşlerin yalımları geceyi yalıyordu. Bizim de ateşimize kızlar odun taşıyorlar. İhtiyarın ak sakalı yalımlar vurunca kızarıveriyordu. Gökyüzü silinmiş, arınmıştı. Gökte bir parça bulut bile kalmamıştı. Yıldızlar iri iriydi. Bizim ateşler gibi kıvılcımlanıyorlardı.

Çok şeylerden konuştuk. Lafı döndürdüm dolaştırdım, kendi hallerine, orman tahribatına getirdim.

İhtiyar bir türkü gibi konuşuyordu:

«Aaah eski günler,» diyordu. «Eski günler,» diyordu da başka bir şey demiyordu.

Musa :

«Babamın hakkı var. Eskiden bizim yaşayışımız üstüne yaşayış yoktu. On yıldan bu yana bozuldu işler. Bozuldu ama, ne bozuldu! Deşme yarayı... Hele şu taroktor çıktıktan sonra işler iyicene sarpa sardı.»

Dede Korkuta benzeyen ihtiyar atıldı. Sanki bir masalın en güzel yerini söyler gibi boynunu uzattı:

«Eskiden bu dağlar, bu yaylalar bizimdi. Kimse karışıp görüşmezdi. Nereye gitsek hürmet görür, insan yerine konurduk. Şimdi ya, şimdi halimiz dirliğimiz it rezilliği... İt rezilliği hay yiğen. O zaman tüm bizimdi Torosun yaylası... Tüm bizimdi Akçagölün ovası... Ben altımda Arap atlan gezerdim. Sürü sürü erkeçlerim yayılırdı yazıda. Tor köheylanım vardı. O pınar senin bu pınar benim, gezerdim yayla yayla. Atadan beri gezip gördüğümüz buydu bizim. Katar katar develerim göç zamanı gelince düzülürdü yollara. Üç saatlik yoldan kilimlerin şavkı vururdu yüzüne. Sarı altınlarla oynardım. Ya şimdi, şimdi beş paraya muhtaç kaldık. Göçü gören çingene göçü sanıyor. Böyle işte hay yiğen. Yörüklük dediğin öldü senin.»

Yaşlı, kırış kırış yüzünde bir çöküşün, bütün bir yörük milletinin çöküşünün acısı vardı. Gözlerinde eski günlerin, ormanların, yaylaların tatlılığı okunuyordu. O da acılıydı ya... Çimen yeşilinden bir yalım geçmişti sanki. Gözleri öyleydi.

«Babam doğru söylüyor. Bundan yirmi yıl önce... On yıldan bu yana hele... İyice bozuldu. Şimdi bir köyün yanına konuyorsun, «Vay tarlalarımızda otlattınız, verin iki bin lira otlakiye. Verin bin lira...» Verin oğlu verin. Bir köyün içinden bile geçirtmiyorlar vergi almadan. Yukarı gittinizse bilirsiniz. Bozyaka köyü var. Bu yıl içinden geçerken köyün içinden geçme parası istedi muhtar. Parayı alıncaya kadar bırakmadı. Bizde de artık takat kalmadı. Bütün paralarımız vere vere bitti. Ovaya iniyoruz, bütün ova sürülmüş. Konacak bir karış yer yok. Yaylaya çıkıyoruz, bütün yaylalar sahipli olmuş. Tapuyu dayayıveriyorlar adamın alnına. Geçen yıl doğru dürüst konacak bir yer bulamadık. Beş gün o köyde, iki gün bu köyde bütün kış sürün ha sürün... Buna can mı dayanır. Bizimki ölüm artık. Yörüklük öldü gitti. Dayanamadık bu işkencelere. O köyden sövüle dövüle o köye atılmağa dayanamadık. Hükümete bize tarla versin diye müracaat ettik. Olmadı. Kimse bakmadı halimize. Bize tarla. Başka çare kalmadı. Bizim için sığınacak bir ormanlar kaldı. Orman-

larda da bakım memurlarıyla başımız dertte. Onlara bir parça dünyalık ayırmak gerek. Yoksa... Orman yüzü de göremeyiz. Biz öldük kardaş. Sen ne diyorsun... Bize ormandan başka vatan kalmadı. Bizler havada yaşayamayız ya... Bütün ovalar sürülüyor. Bir karış toprak kalmıyor sürülmedik. Bütün yaylalar tapulu... Biz gökyüzünde yaşayacak değiliz ya... Bize de ormanlar kalıyor. Ormanlar hükümetin... Öldürsünler bizi ormandan da atacaklarsa...»

«Siz halinizin kötülüğünden söz açıyorsunuz. Ben yollarda öyle devè katarları gördüm ki, eskiden de ancak bu kadar zengin olurdu katarlar... Bunlar nasıl zengin olmuşlar?»

«Onlar zamanında akıl edip tarla sahibi olmuşlar. Kışın köylerinde duruyorlar, yazın yaylaya çıkıyorlar. Bizim gibi köyden köye köpek gibi kovalanmıyorlar ya... Bize Allahın ormanını bile çok görüyorlar. Onların toprağı var.»

«Oğul,» dedi, «oğul... Onların toprağı var. Ben isteseydim, toprağın kıymet edeceğini bilseydim, bütün Serik ovasını satın alabilirdim. O zaman toprağa kim kıymet verirdi. Dönümü iki liraya...»

Yalımlar, usul usul sönüyordu. Obada ses seda kesilmişti.

İhtiyar, dizlerine çöke çöke ayağa kalktı. Yalımların ışığında kuşağı nakışlı nakışlı, bir renk, bir düş şeridiymiş gibi parlıyordu. Belinde bir renkli akarsu. Arkasını döndü çadıra girdi. Dede Korkut yılların ötesine gitmiş gibi. Bende kederli çimen yeşili gözlerinin acısı kaldı. Yıkılmış, bitmiş...

«Aaaah eski günler!»

TAPULU KESİMLER

İşletme Müdürü Lütfi Yıldırımın odasında oturuyorduk. Lütfi Yıldırım çalışıyordu. Odaya üç kişi girdi. İkisi orta halli, birisi şişman. Şişman adam köylü kılıklıydı. Kalın bir boynu vardı. Pantolonu soba borusu gibiydi. Göğsünde istiklal madalyası sallanıyordu. Madalyanın şeridi eskimişti. Adam ellilik gösteriyordu.

Gelenlerden ikisi milletvekiliymişler. Birisi eski Konya

Milletvekili, öteki Antalya Milletvekili. Öteki ikisini Antalya Milletvekili takdim etti.

«Aksekinin Aşağı Işıklar köyünden İbrahim Efendi...»

Bu sefer sözü Konya Milletvekili aldı :

«Efendim,» diye başladı. «İbrahim Efendi fakrü zaruret içindedir. Akseki kazası yakınında dört dönüm kadar bir tarlası var. İçinde elli bir tane çam ağacı var. İbrahim Efendi onları müsaadeniz olursa kesecek. Bendeniz de Konyada şimdi kerestecilikle iştigal etmekteyim. Bu ağaçları kıymetlendirmek istiyorum. Müsaadeniz olursa tabii.»

Orman Müdürü İbrahim Efendiye sordu :

«Tarif edin bakayım bu tarla nerede? Hangi orman?»

İbrahim Efendi :

«Hani beyefendi, Aşağı Işıklar köyü var ya, köyün gündoğusunda. Akseki'ye giderken sağda. Yol boyunda büyük çamlar var. Öbek öbek çamlar...»

Müdür :

«Anladım,» dedi. «Anladım ama, İbrahim Ağa, orda, o bölgede o çamlardan başka da hemen hemen hiçbir yeşillik yok. O da giderse çöl gibi olacak oralar. Yazık değil mi İbrahim Efendi... Oraların tek süsüdür o ağaçlar.»

Bir baktım, ellerini önüne kavuşturmuş İbrahim Efendinin gözlerinden yağmur gibi yaşlar dökülmeğe başladı.

Eski milletvekili tekrar söz aldı :

«Müdür Bey,» diye başladı. «İbrahim Efendi fakrü zaruret içinde olmasa kestirir mi sanırsın o ağaçları. Şimdiye kadar niçin kestirmemiş? İhtiyacı olmadığı için. Müsaadelerinizi rica ederiz. Biz de onu Konyada kıymetlendireceğiz. Vakit geçmesin. Yoksa kışın o kadar fazla kıymetlenmez kerestelerler. Biz de sırf İbrahim Ağanın hatırı için kıymetlendiriyoruz. Yoksa işimiz mi yok. Çok rica ederim bunun bir çaresini bulun.»

Antalya Milletvekili de ricada bulundu.

Lütfi Bey :

«Bir keşfine gidelim de... Umum Müdürlüğe yazmalıyız. Eğer kesilmesine karar verirsek Umum Müdürlükten izin almalıyız. Başka türlüsü elimden gelmez.»

İbrahim Efendi boynunu büktü :

«Taşakkur ederim beğem,» dedi.

Üçü birden çıktılar.

«Size bunun aslını astarını söyleyim. Bütün işimiz gücümüz böyle şeylerle uğraşmak. Gece gündüz tapulu keşfine git. Bütün ormanlar tapulu gibi bir şey. Nereye elini uzatsan bir tapu çıkıyor. Bunların dedikleri yerin tapusu da dört beş yıl önce alınmıştır...

Bu tapular şöyle alınıyor: Tarla sahibi olduğunu iddia eden kişi mahkemeye başvurarak, filan hudutlar içindeki tarlayı otuz yıldan beri ekip biçtiğini, ondan önce de dedesinin ekip biçtiğini, tarlanın tapusunun kendisine verilmesini istiyor. Mahkeme keşfe gidip, bilirkişilere soruyor ve tarlanın tapusunu o kişiye veriyor. Ve tarla da içindeki ormanla birlikte o kimsenin oluyor. İşte bu yüzdendir ki köylülerle ormancılar arasında bir dava, bir geçimsizliktir başlıyor.»

Müdüre dedim ki :

«O eski milletvekili bey boyuna ağaçları kıymetlendirmekten bahsediyordu. Paraya tahvilini mi söylüyordu? Yoksa ağaç üzerinde başka bir ameliye mi yapıyorlar?»

Müdür :

«Kıymetlendirmek demek, ağacı paraya tahvil etmek demektir. Satmanın kibarca söylenişi...»

Müdüre dedim ki :

«Ne gün gideceksiniz, ben de İbrahim Ağanın tarlasının keşfini görmek istiyorum.»

Müdür :

«Memnuniyetle,» dedi. «Gidelim.»

Birkaç gün sonra Aksekideyiz. Öğleden sonra Aşağı Işıklar köyüne, tarlanın başına geldik. Akseki Kaymakamı, D.P. Genel Meclis azalarından biri de gelmişlerdi. Bilirkişiler hazırlanmıştı.

Tarlanın içinde seksen kadar ağaç vardı. Bunlar kocaman kocaman, düzgün ağaçlar...

Merak ettim :

«Bu ağaçlar kıymetlenirse ne kadar para eder?»

«En az yirmi bin lira,» dediler.

İbrahim Efendinin hakkı varmış, ağlamakla.

Tarla ekilmiş. Taşlı, kayalıklı bir tarla. Yedi sekiz dö-

nümlük kadar görünüyor.

Müdür bilirkişileri çağırdı. Dört kişiler. Üçünü ses duyulmayacak kadar uzağa gönderdi.

Bir tanesine sormağa başladı. Bu bilirkişi bir ellilik var.

«Bu tarla İbrahim Efendinin mi?»

«Onun.»

«Ne zamandan beri ekip biçer?»

«Dedesinin dedesinden beri...»

«Tapuyu ne zaman aldı?»

«Dört beş yıl oluyor. O zaman da ben gene bilirkişiydim.»

«Peki hudutları göster.»

Bilirkişi hudutları göstermeğe başladı :

Cenuben Mustafa Bozkurt, Fatma Köken tarlası, garben ve şimalen yol, şarkan Hatice Değirmenci tarlası ile çevrili dört dönümlük arazi İbrahim Efendinindir.»

Tarlanın kuzeydoğusunda büyücek bir kaya parçası uzanıyor. Kayalığın aralıklarında, arkasında beş on tane heybetli çam var.

Müdür soruyor :

«Hudut bu kayaya kadar mı, kayanın ötesine de geçer mi?»

Bilirkişi :

«Geçmez,» diyor.

«Şu çamlar bu tarafta mı kalır, öte tarafta mı?»

«Bu tarafta...»

«Bu kayalar dededen mi kalma?»

«Öyle.»

«Bu kayalığı eker miydi dede?»

«Ekerdi.»

«Kayalık ekilir mi?»

Susuyor.

«Kayalığa tarla denir mi?»

«Mademki hududu içinde, denir.»

Bilirkişinin dördünü de dinliyoruz. Dördü de aynı minval üzere cevap veriyorlar.

Bu arada da Orman Bölge Şefi gösterdikleri hudut içeri-

sindeki tarlayı ölçüyor. Ölçtü bitirdi. Tarla yedi dönüm çıktı.

Müdür :

«Hudutlar içindeki tarla tam yedi dönüm. Sizin tapuda dört dönüm diyor metresi metresine... Bana dört dönümlük bir tarla gösterin.»

Oradan gösteriyorlar olmuyor, oradan gösteriyorlar olmuyor. Nereden gösterseler, hududu nereye çekseler ağaçların bir kısmı hudut dışı kalıyor.

Böylecene zabıt tutuldu. Biz de Antalyaya döndük. Acaba o ulu çam ağaçlarının katline ferman verildi mi?

TAHTACILAR...

Tahtacıları çoğumuzun duymuşluğu vardır. Tahtacılar Toroslarda ağaç kesmek, tahta biçmekle geçinen bir obadır. Bunlar Maraştan Marmarise kadar olan dağlarda barınırlar. Tahtacılıktan başka bir iş görmezler. Olsun olmasın görmezler. Bugün de Orman İşletmelerinin ağaçlarını tahtacılar kesiyorlar. Yazın dağlarda, kışın sahildedirler. Hiçbir hayvan beslemezler. Ne koyun, ne keçi, ne inek... Yalnız her evin bir, birkaç katırı vardır. Tahtacıların yörükler gibi develeri de yoktur. Ama onlar gibi tahtacıların evleri de çokluk kıl çadırdandır.

Tahtacıların da ormanla ilgileri olduğundan dolayı gidip bir de onları göreyim, dedim. Benim orada bulunduğum zamanlar bütün tahtacılar iş başındaydı. Çoğu da işlerini bitirmek üzereydi.

Çalıştıkları yerler hep sarplarda. Uzak, dağların doruklarında. En yakınları Olukköprüde. Ata bindik. Kuşluğa doğru Olukköprüye vardık. Tahtacı kadınlar vardı yalnız obada. Oymakta hiçbir erkek yoktu. Evler tahtadandı. Her evin önünde büyük birer tomruk yığını vardı.

Biraz bekledikten sonra tahtacılar önlerinde kereste yüklü katırlarıyla dağdan inmeğe başladılar. Tahtacı kadınlarının kılıkları bir hoş. Nakışlı önlükleri var. Başlarındaki feslerinin alna gelen yeri altınlarla, gümüşlerle örtülü. Paraları biribiri üstüne dizmişler. Kadınlar, güzel kadınlar. Tahtacı

çocukları da sıhhatli...

Akşama kadar tahtacılar birkaç kere doruğa gittiler, gittiler geldiler. Her gelişlerinde ikişer büyücek tomruk getiriyorlardı.

Gece oldu. Yemek yedik. Sonra kocaman bir ateş yaktık. Sonra da ateşin önünde saz çaldık. Türkü de söyledik.

Olukköprü Romadan kalma bir köprüdür. İki büyük kayanın ortasına yapılmıştır. Altmış metreden yüksek görünüyor.

Türküyü Ali söylüyordu. Sonra kesti.

Laf lafı açtı. Eski yaşayışlarından, şimdiki yaşayışlarından söz açtık. Tahtacılar dertli. Bunlar az da olsa toprak sahibi olmuşlar. Sevinçleri de bundan. Bu dağların ortasında tahtacıların üç tane de radyoları var. Çoluk çocuk başına üşüşüp türkü dinliyorlar.

Ali Çavuş :

«Tahtacılık öldü,» dedi. «İş kalmadı tahtacılıkta. İyi ki yirmişer dönümlük tarla almışız. Onu da almasak halimiz dumandı. Arkamızı dayayacak bir güvencemiz var. Yoksa yörüklerden kötü olurduk. Bir çadır kuracak yer bile vermezlerdi bize. Bizim topraksız tahtacılar dağ eteklerinden ovaya inemez oldular. Hele tahtacılık böyle öldükten sonra... Orman İşletmeciliği çıkmadan önce, ormanlar dikili olarak müteahhitlere veriliyordu. Müteahhitler ormanın bir ucundan giriyor, öbür ucundan çıkıyorlardı...»

«Ali Çavuş,» dedim, «bu söylediklerinden hiçbir şey anlamadım. Şunu bana iyice bir anlat.»

«Ne var anlaşılmayacak! Ama gene anlatayım. 1937 den önce, Orman İşletmeciliği yoktu. Ondan önce devlet dikili olarak ormanı müteahhide satardı. Müteahhit de bizleri işçi olarak tutardı. Müteahhitler o zamanlar bir bölgenin bütün ormanlarını satın alırlardı. Mesela bu bölgeyi..... oğulları almışlardı. On beş yıl bu ormanları kestiler. Bütün bu dağları gezdim diyorsun, doğru dürüst bir ağaç gördün mü?..... oğulları tüm ağaçları dipten tıraş ettiler. Bizler mesela bir uçtan bir ormana başlıyor, büyük küçük bütün ormanı, yani başladığımız sahayı tıraş ediyorduk. Bu bizim için kolay oluyordu. Çok iş çıkarıyorduk. Biz metreküp başına para alırız.

Ya şimdi, amanejman planlarına göre kesilecek orman. Kesilecek ağaçları ormanın içinden teker teker seçeceksin. Bir tek damgalanmamış ağaç kesersen vay haline... Bu gene neyse ne, bir de ormanda rüzgardan, yaşlılıktan devrilmiş ağaçlar var. Onları teker teker seçip işleyeceksin. Dikili ağaca dokunamazsın. Orman dikili ağaç kesmek kabiliyetinde değilmiş. Bir de düz yerde hiç kesim yapamıyoruz yıllardan beri... Hep sarp yerlerden kesim yapıyoruz. Bu ise bizim için ölümden beter. Çünkü ormancılara göre, eteklerde orman kalmamış, daha bir elli yıl eteklerden orman kesilemezmiş. Daha elli sene biz sarp dağlarda sürteceğiz demektir. Şimdi orman işlediğimiz yer sarp bir dağın yamacı. Devrilmiş eski ağaçları işliyoruz. Buraya tam dört saat çekiyor. Yol da yok. Katırlara ancak iki tomruk yükleyebiliyoruz. Günde ancak iki sefer yapabiliyoruz. Gündeliğimiz on liraya gelmiyor. Eskiden en güzel bir ormana bir uçtan girer, kese kese öteki uçtan çıkardık. Bu işletme canımıza okudu. Şu yangınlar da olmasa halimiz iyice duman. Bazan ormanlar yanıyor. Kalıntıları işlemek gerekiyor. O zaman bütün ormanı bir uçtan bir uca işliyoruz. Ne dağlardan indirmek, ne de ağaç kereste seçmek var... Bir de yangınların çoğunu bizim üstümüze atarlar. Bizim geçimimiz orman üstüne. Biz orman yakar mıyız? Güya kolay iş bulalım diye orman yakıyormuşuz. Haşa! Onu müteahhitler yaktırıyorlar. Biz de işliyoruz.»

1937 den, yani Devlet Orman İşletmesi kurulmadan önce müteahhitler ormanları insaf etmeden tıraş etmişler. Yangınlardan önce güney ormanlarını müteahhitler bitirmişler. Ve Suriyeye satmışlar. Mısıra satmışlar. Bütün Araplar yıllarca güney ormanlarını haraç mezat kullanmışlar. Bir rivayete göre Süveyş Kanalının kereste ihtiyacı güney ormanlarımızdan temin edilmiş. Ve efendim bu sebepten güneyde orman kalmamış. El elde, baş başta!..

Devlet İşletmeleri 1945 yılında teşkilatını tamamlamış... O zamana kadar da türlü dalaveralar dönmüş ve ormanlarımız su gibi Suriyeye akmış. 1945 den sonradır ki doğru dürüst, ilmi şekilde bir kesim yapılmağa başlanmış...

Bu gezimde ne kadar ormancıyla karşılaştımsa, hepsi müştereken şunu söylüyor :

«Türkiyede ne kadar orman kanunu çıkmışsa, her kanundan sonra bir orman tıraşlaması olmuştur. Ormanları orman kanunları bitirmiştir.»

Allah, kalan ormanlarımızı — orman kalmamış, şayet köşede bucakta bir iki dikili ağaç kalmışsa — bu yeni çıkacak kanundan esirgesin.

BİR ORMAN DERTLİSİ!..

Avukat heyecanlı, bilgili bir adam. Otomobilin önünde oturuyor, ben arkada... Yol uzadıkça ondan bundan konuşmağa başladık. Onun avukat olduğu, benim gazeteci olduğum meydana çıktı.

Ve sordu :

«Sebebi teşrifiniz?»

Avukat ellilik var. Başında bere var.

«Orman yazıları yazmak için dolaşıyorum.»

İşte bu avukatı coşturdu.

«Dokunulmamış, hayati bir mevzu. Bir milletin mukadderatı ile ilgili.»

Avukat bu sefer dayanamadı. Otomobili durdurup yanıma geldi :

«Orman işi, orman davası bir milletin **olmak yahut olmamak** davasıdır. **Var olmak yahut var olmamak** da denebilir. Eğer şöyle bir düşünürsek efendim, bütün memleketlerde, bilhassa Ortaşarkta büyük, en büyük bir davayla karşılaşırız. O da orman davasıdır. Türkiyede demokrasi davası, batılılaşma davası, kalkınma davası... Davalar var. Tekmil davalar bir tarafa, orman davası bir tarafa. Ormancılığın ihmal edilmesi, ormanın yok olması, vatan topraklarının sabun gibi elimizden kayması demektir. Bunu biz hariç bütün dünya biliyor. Biz orman davasını parti menfaatleri, politik menfaatler, şahsi menfaatlere alet ediyoruz. Orman davası ne demektir, orman davası şu demektir ki, evet şu demektir ki... Biz halk adamlarıyız, biliriz. Orman davası bir milletin kurtuluş savaşı kadar mübarektir. Zatıalinize izah edeyim efendim: Niçin mübarek ve mukaddestir orman davası? Müsaade

buyurun efendim, müsaade buyurun da izah edeyim. Efendim, bir vatanın toprakları müstevliler tarafından işgal edilebilir... Evet efendim, o milletin çocukları, millet millet olarak kaldıkça, mücadelelerini yaparak yurtlarını kurtarabilirler. İşte biz, Yunanlıları denize döküverdik. Bırakalım bizi, işte Hindistan, işte Mısır, işte Yunanistan... Daha yüzlerce millet. Ama sonunda her millet vatanını müstevliden kurtarmıştır. Ama orman gidince, toprak da gidiyor. Yurdun iklimi, bereketi gidiyor. Toprak gidiyor, kayalar kalıyor. Bu giden toprak bir daha gelmemek üzere gidiyor. Yağmurlarla, sellerle gidiyor. Vatan parçası sabun gibi elimizden kayıp kayıp gidiyor. Orman davasının bir kurtuluş davasından daha üstün olduğunu anlatabildim mi efendim? Bu meseleyi, müsaade buyurursanız.»

«Estağfurullah efendim, tenvir buyurursunuz. Çok istifade ediyorum. Zahmet olmazsa beyefendi.»

«Biraz daha izah edeyim. Şöyle ki efendim, ağaçlar, kökler yamaçlardaki toprağı tutarlar, kayaların üstündeki toprağı tutarlar. Şöyle ki, toprak ağaç kökleriyle bağlanmış olur. Ağaç demek, toprağın ipi, toprağın bağı, toprağın halatları demektir. Toprağın halatlarını kesince toprak ne oluyor? Yağmurlarla sellerle doğru denize. Ne kalıyor geride? Kayalar. Al sana bir kayadan vatan. İkincisi, orman olan mıntıkalarda, bir santimlik bir toprak kalınlığı bin yılda meydana gelir beyefendi. İlmen sabittir. Dikkat buyurun, bir santimlik bir toprak kalınlığı tam bin yılda... Orman davası ne demek zatıalinize izah edebildim mi?»

«Teşekkür ederim efendim.»

«Eğer sesinizi duyurabilirseniz, bu vatana hizmetiniz çok kıymetli olacaktır. Orman meselesini politika adamlarımız, münevverlerimiz bilmiyorlar. Bendeniz de bilmiyordum. Ta ki orman avukatı oluncaya kadar. On beş yıl orman avukatlığı yaptım. İşin içine girince öğrendim ki bu dava büyük davadır. Eskiden ormancıların telaşlarına, ormana verdikleri ehemmiyete, vatanla ağacı aynı ayarda tutuşlarına bakıyor da bu adamlara adeta kızıyordum. Sonra anladım ki iş başka... O gün bugündür, ben ağaç dostuyum ve muhitimde bunun mücadelesini yapıyorum... Nasıl ki vatan savunması mev-

zubahis olunca parti farkı yok. Orman savunma mücadelesinde de bütün millet elele vermeli... Ve daha ileri gideceğim, evet efendim, kanunla olsun, sosyal gelişmelerle olsun, ormanı kurtaran Türk vatanını kurtarmış demektir. Yazılarınızda bunu bilhassa belirtmelisiniz. Türk ormanlarını her kim kurtarırsa, Türk vatanını ebediyen kurtarmak şerefi onun olacaktır. O şahsın, o partinin olacaktır...»

«Beyefendi,» dedim, «ormancılık hakkında çok derin malumatınız var. On beş yıl da orman avukatlığı yapmışsınız. Sizden bir şey rica edecektim. Bu rica edeceğim şeyi sizden daha iyi kimse bilmez sanırsam. Günlerdir bir izah edecek kimse bulamadım.»

«Nedir?» diye merakla sordu.

Şehre yaklaşıyordük.

Dedim ki :

«Bir tapulu kesim, usulsüz kesim diye bir şey var. Tapulu kesimle, usulsüz kesimle ormanlarımızı bitirmişler. Bir iyice izah eden çıkmadı.»

Avukat sevinçle güldü :

«Orman avukatı iken uğraştığım başlıca iş buydu. Onun için size çok enteresan vakalar anlatabileceğim. Sizden ricam ne adımı yazacaksınız, ne de o vakaları yaratan adamların adını... Zaten şahıslarla değil, davalarla meşgulsünüz. Sonra bir adamın adını yazmışsınız ne olacak... O adam gibi yüz binlerle kişi var. Yarın yazıhaneme gelin.»

Saat dokuzda yazıhaneye damladım. Avukat bekliyordu. Kapıyı arkadan kitleyip, «**Kapalıdır**» levhasını astık.

«Büyük, zengin orman müteahhitleri vardı. 1937 den önce ormanları dikili olarak devletten alırlar, işler satarlardı. Güneyde bu büyük işti. Çok para getiriyordu. Ağacın metreküpünü inanılmayacak kadar ucuza satın alıyor, otuz kırk misli pahalıya satıyorlardı. 1945 yılında Orman İşletmeleri teşkilatını kurup da işe başlayınca müteahhitlerin işleri suya düştü. Açıkta kaldılar, işleri öldü. Bunun üstüne onların da çokları kaçakçılık yaptılar. Böylece, bin türlü hilelerle işlerini devam ettirdiler.

1950 de 5653 sayılı kanunun yanlış anlaşılmasından dolayı müteahhitler tekrar sahneye çıktılar. Fırsat bu fırsattır

diye başladılar işe.

Müteahhitler köylülerden tapu, tapularının içindeki ağaçları satın almağa başladılar. Üçer, dörder dönümlük, hudutları gayrimuayyen tapular aldılar. Bir misalle anlatayım daha iyi... Bu müteahhitlerin en zenginlerinden biri, on yedi dönümlük bir tapu almış. Eski tapullarda dönüm nazara alınmaz, tapu hudutları nazarı itibara alınır. Mesela tapuda on beş dönüm yazılı olan bir tarlanın hudutları içine on bin dönüm, hatta yüz bin dönüm de girebilir. Anadoluda halen beş dönümlük bir tapuyla otuz bin dönüm tarlaya sahiplenmiş kimseler çoktur. Tapuların yüzde doksan sekizi böyledir. İşte bu müteahhit allem etmiş kallem etmiş, on yedi dönümlük tapusu içine yüz bin dönümlük bir sahayı almış. Alış tarzı da dikkate değer. Tapuda şöyle hudutlar var: Cenuben Emine kızın gelin olduğu yer, şimalen yanık çınarın kökü, garben kan mezarı, şarkan pınar. Görülüyor ki yukarıdaki hudutlar muayyen değildir. Pınar, her yerde pınar vardır. Emine kız nerede gelin olmuştur, Allah bilir onun orasını... Bilirkişi nerede derse orada gelin olmuştur. Bilirkişilerin insafına kalmıştır Emine kızın gelin olduğu yer. Alır bilirkişi Emine kızın gelin olduğu yeri, beş saat öteye götürür. Kan mezarı nedir, bilir misiniz? Eskiden orada bir eşkiya, bir candarma vurulmuş, kanı oraya akmıştır. Adettir, kan akan yeri taşla çevirirler. Bu, kan mezarıdır. Bu da bilirkişinin insafına kalmıştır. Onu da kırk kilometre öteye çekebilir bilirkişi. Yanık çınarın kökü de en güzel ormanın bulunduğu sahaya kadar gidebilir. Bu da bilirkişinin insafına kalmıştır. Bilirkişinin insafını da söyleyim mi? Bilirkişiler de müteahhidin parayla tutulmuş adamlarıdır.

«Bu şekilde dalaveralarla efendim, yüzbinlerce metreküp orman kesilip yok edilmiştir. Ormancılar bunu kabul etmiş midir? Hayır, Onlar da mücadele etmişlerdir bununla. Bu ağaçları kesenler mahkemeye verilmiştir. Bunlardan bir tanesi dört milyon liralık ağaç kesmesinden dolayı mahkemede iken af çıkmıştır. Bir de bunlar için hususi af kanunu çıkarılmıştır. Müteahhitlerimizi korumalıyız efendim. Toprak gider efendim, müteahhitlerimiz kalır. Bir fincan kahvenin bin yıl hatırı var...»

Avukat dertli adam, aşk adamı, dürüst adam. Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı olmaz olsun. O değil mi belimizi büken.

Manavgat, Elmalı, Kaş, Fethiye, Silifke ve daha birçok ormanlarımızı bu tapulu kesim yok etmiş. Bereket versin ki kırk yıllık kahvenin hatırı o kadar uzun sürmeyip 5653 sayılı kanun için sonradan bir izahname gönderilmiş de durum kurtarılmış.

Şu orman üzerinde nice menfaatler dönmüş. İnanılmaz. Veyl saf olanlara...

BİTMEZ TÜKENMEZ DAVALAR

Antalyadan sonra Muğlaya geçtim. Fethiye ormanlarını gezdim. Burada da yangın görmemiş bir tek ağaca rasgelmedim. Yalnız Fethiyenin Seki köyünün Kavacık ormanlarını, orman gibi gördüm. Bir sedir ormanı ki, orman derim sana... İnsanın aklına geliyor: Acaba bu ormanı niçin yakmamışlar.

Yanımdaki Bölge Şefine sordum :

«Acaba niçin yakmamışlar?»

Şef :

«Sedir ormanı kolay kolay yanmaz da ondan. Bir de niçin kesmemişler diye sorsanız.»

«Sorarım,» dedim. «Gerçekten şaşılacak şey.»

«Görüyorsunuz burası dağlık. Sahile de çok uzak. Yol da yok. Taşınması çok pahalıya malolur. Onun için bu sedir ormanı kurtulmuş.»

Fethiyede de tarla açmaları gırla gidiyor. Fethiye için derim ki yeryüzünün cenneti. Köyceğiz için de öyle derim. Hele bir orman bitsin. Bitmesine pek az kalmış. Ben görürüm o zaman onun cennetliğini. Denizi, koylarının güzelliği beş para eder miymiş. Görürüm o zaman.

Köyceğizde tam on gün devam eden bir yanık sahasını gezdikten sonra da Aydının Karacasu ilçesine geldim. Karacasuda tapulu kesim halen devam etmektedir. Şunu da söylemeden geçmeyeyim ki, Karacasu, Aydının tek ormanlık

bölgesidir. Saksıda çiçek gibi. Nazillide, Bozdoğanda da var ya, az. Ormandan sayılmaz. Karacasu ormanları da ormandan sayılmaz ya... Yeşillik var. Eğri büğrü ağaçlar var hiç olmazsa. O da bazı yerlerde.

Yıllardan beridir ki Karacasuda halkla Orman Dairesi arasında bir boğuşmadır almış yürümüş. Bir Ali Cengiz oyunu. Ama tam manasıyla bir Ali Cengiz oyunu. Orman Dairesi ağaçları kestirmemek için türlü kanunlar gösteriyor, türlü yollara, kanuni sebeplere başvuruyor. Halk da onun karşısında... Halk demesek daha iyi olur... Halk yalnız alet ediliyor bu işlere. Büyük müteahhitler menfaatlerine halkı alet ediyorlar. Orman Dairesinin hiçbir kanunu, hiçbir tedbiri bu zenginler karşısında sökmüyor. Bir açık kapı, bir yol mutlak buluyorlar. Ve Karacasu ormanlarına kasteyliyorlar. Bir ağaç kesimidir gidiyor. Deme gitsin.

Karacasu ormanlarının yüzde doksanı tapuludur. Yani şahısların mülkiyetindedir. Bunların çoğu da eski tarihli tapularıdır. Eski tarihi tapuların hepsi 4785 sayılı kanunla devletleştirilmiş ve 5658 sayılı kanunla da iade dışında bırakılmış ormanlara ait olduğundan, hukuki kıymetini kaybetmiş olup, sahibinin müddeti içinde müracaat edip tapulu yerinin bedelini istemeğe hakkı vardır.

Bunun dışında son iki yıl zarfında yeni tapu tescilleri kanuna aykırı olarak yapılmış, ormanlara **«Çamlı tarla»** tabiri kullanılarak tapu verilmiştir.

Bu böyle olmakla Orman Kanununun hükümlerine göre hiç kimsenin bir ağaç kesmeğe hakkı yoktur. Göz göre göre kesemiyorlar da zaten.

Ama türlü usuller bulmuşlar... Ali Cengiz oyunu oynamakta hiç kimse kabımıza erişemez. Boy ölçüşecek varsa gelsin beri!

Bir gün bakıyorsun Karacasunun falan filan mevkünde yüzlerce dönümlük orman bir uçtan bir uca tek yaprak bile bırakılmadan doğranmış. İrili ufaklı doğranmış. Bunları kim doğramış? İşte o yok ortada. O doğranmış yerler tapulu ya, sahibi doğru mahkemeye müracaat ediyor. Diyor ki, tarlam içindeki ağaçlar meçhul şahıslar tarafından kesilmiştir. Orman Dairesi ağaçlarımı zaptederek satacaktır. Ağaçlarımın

satılmasının önüne geçiniz. Buna **ihtiyati tedbir** diyorlar hukuk dilinde. Ve seninki ihtiyati tedbirini alıyor. Bu sefer ağaçlar açık arttırma ile satılığa çıkarılıyor. Satışa çıkarılan ağaçlara rakip yok. Ağaç sahibi, yahut onun bir akrabası, yahut meşhur tüccarların adamları yok pahasına, arttırmada rakip olmadığı için ağaçları satın alıyor. Mahkeme sonunda adam beraat ederse, zaten beraat ediyor, el elde, baş başta. Yok beraat edemezse açık arttırma ile çok ucuza satılan ağaçların bedelini Orman Dairesine ödüyor ki, bu devede kulak bile değildir. Dediklerine göre, pek ödedikleri vaki değilmiş.

Bu hususta çok şeyler yazılabilir. Ama ispat hakkı diye bir şey tanınmamış gazeteciye. Burada birtakım dolaplar dönmüştür. Bu kadarlığını yazabilirim.

Neden sonradır ki Orman Dairesi bu ihtiyati tedbirlere ve satışlara bir çare bulmuş. Açık arttırmalara kendisi girmeğe ve satılan ağaçları satın almağa başlamış. O zaman oyun biraz durmuş.

Avukat diyor ki :

«Yakında buna da bir çare bulacaklar...»

Ben bir tanesini söyledim. Daha öyle tahrip usulleri var ki, akıl sır ermez. Öyle yol buluyorlar ki şu keresteciler, şaşıp kalırsın. Mademki elinde tapusu var. Geri dur Orman Dairesi...

İşletme Müdürü Burhaneddin Şener inanmış adam. Şu ormancıların hangisi davasına inanmamış ki... Yoksa bu kadar kırtasiye, bu kadar mücadele içinde çalışabilirler miydi? Adam aç kalır da buna dayanamaz. Uyku yok dünek yok. Üstelik de kötü adamsın. Partiler gelir çöker, politikacılar yüklenir, halk yüklenir. Şu iki cami arasında kalan var ya, tam ormancı...

«Karacasu yüzünden canımdan bıktım...» diyor. «Ne yapacağımı şaşırdım. Bir çıkar yol yok. Ne tedbir alırsan al, bir yolunu buluyorlar.»

Halkı da görelim dedik. Tüccar bulursak onlarla da konuşalım...

Bu tüccarlardan birinin dükkanında oturmuş konuşuyoruz.

Adamlar kanunu yutmuşlar. Bana o kadar çok kanun maddesi okudular ki ezberden, şaşkına çevirdiler. Bütün ormanları bir günde tıraşlasalar bile hakları var, diyesim geldi.

«Orman Dairesi haksızlık yapıyor. 5653 sayılı kanunun D. fıkrası der ki: 'Sahası otuz dönümden az ve devlet ormanlarına üç kilometre uzak olursa orman sayılmaz.' Ama Orman Dairesi sayıyor. Şöyle ki: Bu üç kilometrelik arada gene şahısların çamlı tarlaları var. Bu şahıslar o tarlaları kesecek olsalar orada üç kilometrelik bir saha açılacak. Aradaki ormanları devlet ormanı sayınca, yakın oldukları için, bizim üç kilometre uzak orman da Devlet Ormanlarının bitişiğinde olmuş oluyor... Bu büyük haksızlık ve kanunsuzluk. Sonra Medeni Kanunun 644. maddesi der ki: 'Bir araziye sahip olmak demek alt ve üstüne sahip olmayı tazammun eder.'»

Bu konuşan yaşlı bir adamdı. Genci aldı:

«Bu kanuna göre, tarlalarımızda biten ağaçlar bizimdir. Kimse elimizden alamaz. Eğer devlet bunun önüne geçmek istiyorsa tapularımızı satın alsın. Yoksa haksızlık ediyor. Burada tapusuz olarak bir karış toprak bile bulamazsınız. Şu karşıdaki yüce dağ var ya, ona Baba Dağı derler, onun sivrisi bile tapuludur. Oraya tapu alınır mı? Almış. Belki Baba Dağının sivrisi de bir gün işe yarar.»

Gene yaşlı adam aldı sözü :

«Bakın burada hiç mi hiç yangın olmaz. Yıllardır yangın kazara bile çıkmamıştır. Çünkü orman tapuludur. Bir gün gelecek ki, köylü ormanı alacak umudunda... Sonra bir ormanı tahdit komisyonu geldi. İşleri o berbat etti işte... Ağaçları zamanla tıraşlanmış tarlaları sahiplerine verdi de ağaçlıklı tarlaları orman saydı. Köylüler de ne yaptılar bu sefer... Tarlalarındaki ağaçları tüccarlara meccanen verdiler. Sırf tarlalarındaki ağaçlar yok edilsin diye... Tüccarlar ormanları kestiler kestiler gittiler, köylüler suçlu olarak mahkemelere verildiler... Asıl komisyon sebep oldu büyük ağaç kesilmesine.»

Genç adam aldı :

«Peki biz bu çamlı tarlaların arazi vergisini yıllardan beri veriyoruz. Buna ne buyrulur?»

Bence diyecek söz yok. Bu işin uzmanları söylesin. Benim görüp bildiğim, her yerde, her yanda ormanların yok olduğudur.

Şu yağmurlar da yakamı bırakmadı. Karacasu dağlarını gezip orman tahribatını göreceğim. Fırsat vermez. Ama benim gezip görmem gerek. Ver elini Seki, ver elini Karıncalı dağları... Yağmur hışım gibi inerken çıktık yola... Yüzlerce dönümlük kesilmiş, kökleri öyle durur ağaçlar gördüm. Bir on kadar daha yeni kesilmiş, çamları daha kurumamış tarla gördüm. On tarladaki binlerce ağacı meçhul şahıslar kesip ortadan kaybolmuşlar... Ve tarlaların sahipleri, orman dairesi karşılıklı mahkemeye başvurmuşlar. Zarar ortada, ne kazandık dediği gibi.

Şimdi halen Karacasu Orman Şefliğinin 400 tane böyle davası var.

SANKİ ÇARESİZ DERTLER!..

Oradan İzmire geçtim. İzmirin Kemalpaşa, Karacadağ ormanlarını gördüm. Bu ormanlarda da ağaca ben[illegible] ağaç arama. Yangın silip süpürmüş. Yangından başka İzm[illegible]de açmacılık her yerden çok. Çünkü burada toprak nispeten verimli ve pahalı. İzmirde bir de kaçakçılık var. İzmir İşletme Müdürü Hakkı Özkanla bir gece sabaha kadar kaçakçı peşinde dolaştık. Macerası uzun. Her yıl İzmir ormanları 10.000 metreküp ağaç verebilir. Fazla santim veremez. Ormancılar da yılda on bin metreküp ormanı kesip ambalaj sandıklığı için istiyenlere satıyor. Halbuki İzmirin yılda 30.000 metreküp ambalajlık keresteye ihtiyacı var. Böyle olunca yirmi bin metreküplük bir kereste kaçak temin ediliyor demektir. İnsanın ha gayret diyeceği geliyor. Ha gayret, hangi il önce bitirecek ormanlarını. Böyle bir yarış olsa İzmir birinci gelecek gibi geliyor bana...

İzmir ormanlarını da gezdikten sonra Hakkı Özkanla Manisa işletmesine geçtik. Hakkı Özkan da gördüğüm insanların en tatlılarından... Her orman yangınında gözleri dolu doluveriyor. Toprak taşınması üstüne İzmir gazetelerinde epeyce

yayını var. İşinin adamı bir genç.

Yolda bana önce kireç ocaklarını gösteriyor. İzmirin yakınları hep kireç ocağı.

«Bu ocaklardır,» diyor, «bu dağları hep böyle kel bırakan...»

Sonra yolda bana fundalıklar gösteriyor.

Bizimkiler orman ilmini de bize benzetmişler. Makilik, baltalık, koruluk diye üç kısma ayırmışlar. Baltalıkla makilik dedikleri yerlere ver etmişler baltayı. Halbuki ormancılık ilminde yalnız bir orman vardır. Makilikler, baltalıklar dediklerimiz, türlü sebeplerle dejenere olmuş ormanlardır. Bu ormanlar nasıl dejenere olmuşlardır? Gezdiğim gördüğüm yerlerde bütün ormancılar bunun üstünde durdular. Hakkı Özkan da ötekiler gibi. Beni bir yamacın altında durdurdu ve bir makiliğe götürdü.

«İşte bu makilik keçinin eseridir.»

Misal olarak bir ağacı gösterdi :

«Şu ağaca bakın. Bu ağaç yere yapışmışcasına yayılmıştır. Uzayamamasının sebebi keçidir. Çıkan dallarını yer. Ağaç da bu yüzden uzayamaz, yayılır. Bu ne ağacıdır? Pırnal meşesi... Bunun boyu iki karıştır. Halbuki beş metre boyunda pırnal meşesi vardır. Keçi bir ormanın üremesinin, gençlik yetiştirmesinin önüne geçer. Çıkan gençliği yer, çıkan gençliği yer.»

Pırnal meşesini hepimiz görmüşüzdür. Yollarda, yamaçlarda yere yapışmış gibi küçücük, incecik bir ağaççıktır. Şemsiye gibi yayılmıştır. Ben şimdiye kadar bu meşenin yarım metreyi geçmişini görmemiştim. Söyleseler inanmazdım. Ama üç metreliğini, dört metreliğini gözümle gördüm. İnandım ki bu, keçinin ettiğidir. İnandım ki bu dağlar keçinin kel bıraktığı dağlardır.

Hakkı Özkanın başından geçmiş enteresan yangın olayları var. Özkan diyor ki :

«Yedi yıllık mühendisim. Yedi yılın yedi Otuz Ağustosunda da bayram yapamadım. Yedisinde de köylüler tatilden istifade ederek yangın çıkardılar.»

Bu Otuz Ağustos yangınlarında çektiklerini öylesine anlatıyor ki Hakkı Özkan, dinlemeğe değer.

Eski orman bölgeleri çırılçıplak... Dağlar öylesine soyunmuş, toprak öylesine akmış ki, dağların tepeleri, sırtları testere gibi testere gibi akmış... Akmakta devam ediyor. Geçtiğimiz bir iki çay kıpkırmızı akıyordu. Yıl on iki ay hep böyle akarmış bu çaylar. Ormanlık bölgelerden gelen sular böyle değildir. Pırıl pırıldır. Dibine kitap düşse okunur. Öyle aydınlıktır. Çünkü taşıyacak toprak bulamaz.

Bir sel deresinden girdik. Kuru dere yani... Yanı yönü habire akmıştı. Dere günden güne, yıldan yıla genişliyor... Dere ta karşıki dağa kadar uzanıyordu. Toprak taşınmasından böyle yüzlerce binlerce dere meydana gelmiş. Toprak akıyor babam akıyor. Bazı yerlerde de toprak kalmamış. Bu sefer taşlar akıyor. Çakıltaşları. İşte bu felaket...

Seller oluyor. Bir tufan gibi. Göz açıp kapayıncaya kadar her şeyi basıp geçiyor. Bu sele, kurak, ormansız dağların seline ne baraj dayanır, ne set...

Orman olmayınca düşen yağmurlar aynı hızla toprağa değer ve aynı hızla akmağa, birleşerek sel olmağa başlar... Halbuki ormanda yağmur damlaları ilk önce dallara, yapraklara düşüp hızlarını kaybettikten sonra toprağa düşerler. Ormanın altındaki çürümüş yapraklar suları sünger gibi emip sonra yavaş yavaş bırakırlar. Böylelikle sel olayı olmaz. Bazı Avrupa memleketleri baraj inşasına başlayacakları zaman, yıllar önce o suyun gözünün bulunduğu dağları ağaçlandırıyorlar, ondan sonradır ki baraj yapıyorlarmış... Yoksa seller, baraj ne kadar sağlam olursa olsun, bir gün alıp götürüyormuş...

Bu anlattığım yerler Manisa, Balıkesir, Eskişehir, Muğla, İzmirdir... Türkiyenin hemen her yerinde sel olayı var. Toprak taşınması var. Son yıllarda sel basmaları gittikçe çoğalıyor ve afet halini alıyor. Bu, ormanların bitmesindendir. Dağlardaki bir iki ağaç da biterse, ki çok az zaman kalmıştır, sellerin önünü ne barajla, ne de başka suni tedbirlerle alamayacağız. Tekrar orman yapmak zorunda kalacağız. Toprağı taşınmış dağlarda da orman yetişmez... Korkunç bir şey bu...

Manisa - Turgutlu... Turgutluda Irlamaz çayı... Irlamaz çayı Manisa ovasının büyük felaketi... Irlamaz çayı bir kilo-

metre genişliğinde çevresine çakıl yığmış... Bu bir kilometrelik çakıl sahası çay boyunca uzanıyor. Gün geçtikçe bu saha boyuna genişliyor. Bağları, tarlaları içine alıyor. Bütün Turgutlu ovası çakıl, taş tehdidi altında. Etrafına uzunca bir set yapmışlar ama dinlemiyor. Dinlemez de... Belki otuz yıl sonra bütün ova çakıla kesecek. Ormansız bunun önüne geçilmez... Eğer Manisa ovasını kurtarmak istiyorsak dağlarını şimdiden ağaçlamağa bakalım. Ama biz kesiyoruz ağaçlarını... Bir de ağaçlayacak mıyız! Benimki de ne ham hayal.

Urganlı köyüne girerken yolda bir arabayı durdurduk. Arabaya iki zayıf at koşulmuştu. İki kişi vardı arabada. Biri genç, biri de yaşlı. Yaşlı adam Turgutlunun içinden olurmuş... Genç adam da Urganlıdan.

Adamla çayın olduğu yere gittik.

«Senin çocukluğunda, bu çayın çakıllarının genişliği bu kadar var mıydı?»

Yaşlı adam güldü :

«Benim çocukluğumda, bir insan bu çayın bir tarafından bir tarafına atlayabilirdi. İşte şimdi bazı yerler yedi yüz, bazı yerler bin metre gelir. Her yıl da gittikçe büyüyor. Bütün Gediz ovası çakıl olacak oğul, bütün çakıl...»

Sordum :

«Peki bunun sebebi ne?»

«Ormanın dağlarda bitmesi...»

Yemin ederim ki bu köylüleri ben söyletmiyorum. Hepsi kendi dertlerini, topraklarının dertlerini herkesten, hatta bilginlerden bile iyi biliyorlar.

Sormağa devam ediyorum ve hayretler içinde kalıyorum.

«Tarlalar, bu batan tarlalar sizin. Orman kesilmesine bir çare bulun.»

«Bulunmaz.»

«Neden?»

«Fakir fıkara ne yesin? Tarla açmak zorunda ora köylüleri de...»

«Dağlardan ovaya insinler...»

«Ovada tarlanın dönümü bin lira...»

«Eskiden niçin bu kadar açma yoktu?»

İhtiyar :

«Nüfus çoğalıyor. Nüfus çoğaldıkça da geçim daralıyor. Tek çare orman... Ormanı kesiyorlar.»

«Peki ne çare düşündünüz?»

«Hiçbir çare... Bu gidişle bütün ova...»

Yıl yıla uymuyor. Çay gittikçe daha çok çakıl getiriyor. Buna çare?

ORMAN DERTLERİNİN BİRİCİK ÇARESİ

«Türkiye ormanları normal olarak yılda ancak 3,5 milyon metreküp ağaç verebilir. Halbuki her yıl bu ormanlardan 17 milyon metreküplük bir ağaç alınıyor. Şimdiki hızla kesime devam edilirse, yirmi, yirmi beş yıl sonra memleketin bütün ormanları tükenmiş olacaktır. Bu anormal işletme ne nispeten küçük çapta olan kereste sanayisinin, ne de büyük şehirlerin ihtiyaçlarından doğmaktadır. Bu durum, ormanlarda, ormanların dolaylarmda yaşayan köylülerin ihtiyaçlarından ileri gelmektedir.» (*)

Profesör Heske aynı makalesinde ormanların, bir memleketin suları, iklimi üstünde çok büyük tesiri olduğunu gösteriyor. Ormanlar, tıpkı büyük denizlerin gördükleri vazifeyi görür, diyor. Dolayısıyla bir bölgenin ormansız kalması o bölgenin kurumasına, çölleşmesine yol açar, diyor.

Bu iklim meselesinde Batı ve Ekvatoryal Afrikanın geniş ormanlarını misal göstererek, bu ormanların Afrika için Büyük Okyanus rolünü oynadıklarını söylüyor.

Orman toprağı sünger gibidir. Yağmur sularını çekmekte, onları sonradan yavaş yavaş bırakmaktadır. Bu sular yeraltı sularına, sonra da nehirlere karışmaktadır.

---

* Hamburg ve İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Franz Heske'nin «Comment améliorer l'hydrologie de l'Anatolie grâce à la biologie et à l'écologie» adlı makalesinden alınmıştır.

Anadolunun ikliminde bitkiler ve bilhassa ormanlar kesin rol oynamaktadır. Anadolunun iklimi yüzde yüz ormana bağlıdır. Bunu Profesör Heske de böyle diyor, öteki bütün ilim adamları da aynını söylüyor.

Profesör Heske yalnız ihtiyaçlık kereste kesmekle yirmi yıl sonra ormanlarımızın tükeneceğini söylüyor. Ya yangın, ya açma, ya kaçakçılık, ya yakacak odunluk, ya yalabuk, ya keçi!.. Tapulu, usulsüz kesim de var. Var oğlu var. Daha bizim bilmediğimiz kimbilir başka ne kadar tahrip şekilleri var. Mesela yangın üstüne bir iki rakam vereyim. Bu kadarcığı bile işin fecaatini apaşikar göstermeğe yeter. 1951 de, bütün yurtta 628 yangın olmuştur. Bu Orman Genel Müdürlüğünün verdiği rakamdır. Hiç düşünmeden bunu iki üç misline çıkarabiliriz. Neyse, rakamı olduğu gibi kabul edelim. 1952 de ise yangın adedi 1282 ye yükselmiştir. Bu korkunç bir artıştır. 1938 den bu yana yangın adedi boyuna artmaktadır. 1938 de 398 yangın olmuştur. Bu yılki yangın miktarını alamadım. Yalnız bir iki ildeki yangın adedini verirsem işin korkunçluğu daha iyi meydana çıkar. Antalyada 187, Muğlada 180, İzmirde 137. Bu yangınlar içinde fasılasız bir hafta devam etmiş yangınlar vardır. Varın gerisini de siz hesap edin. Memleketin ne büyük bir tehdit altında olduğunu görün.

Röportajımızda daha önce de gördük ki tarla açmacılık orman tahribinde büyük rol oynuyor. Bunu türlü misallerle, türlü yaşayış tarzlarıyla gösterdik. Köylü orman sahalarını daraltarak ziraat sahası açmaktadır. Gördük ki ormandan açılan tarım alanları tarıma elverişli değildir. Açılan tarlaların ömrü en çok üç yıldır.

Türkiyenin nüfusu 1927 de 13 milyondu. 1950 de 21 milyona yükseldi. Şimdi 25 milyonu bulduğu söyleniyor. Gene Profesör Heskenin dediğine göre Türkiyenin zirai kesafeti bir kilometrekareye 165 tir. Bu bazı çok sıkı sürülmüş Avrupa memleketleriyle mukayese edilecek olursa tam iki mislidir. Halbuki toprağın verimi buğday olarak yarısından daha azdır.

Nüfusun böyle hızla artması memleketin ekonomisi üzerinde baskı yaratmaktadır. Bu baskı da yüzde elli olarak or-

manların zararıyla vukua gelmektedir.

Her neyse, biz gördüğümüzü söyleyelim. Açma da büyük bir felaket halini almış, her yıl yüz binlerce dönümlük ormanı silip süpürmektedir. Ve yüz binlerce dönümlük vatan parçası her yıl denize akmakta, bize de kel dağlar, kayalıklar kalmaktadır.

Üçüncüsü keçidir. Türkiyede 15 milyon keçi tespit edilmiş. Bu doğru değildir. Herkes bilir ki vergiden kaçmak için köylü keçisinin ancak dörtte birini yazdırır. Ben de çok iyi bilirim. Buna göre Türkiyede altmış milyon keçi vardır. Haydi biz yanılmış olalım da otuz milyon keçi var sayalım. Bu otuz milyon keçi nedir bilir misiniz? Türk ormanlarına girmiş otuz milyon balta... Tam otuz milyon keskin balta. Gece demeden, gündüz demeden, yorulmadan işleyen otuz milyon balta... Mübalağa ettiğimi sananlar gitsinler de ormanları bir görsünler. Böyle yangınlar, açmalar, keçiler olmasaydı o yüce dağlardaki ormanların biteceği mi vardı. Ama bitmiş. Ama orman denecek orman kalmamış.

Profesör Heskenin yirmi, yirmi beş yılına yangını, keçiyi, açmayı da eklersek Türkiye ormanlarına bitmiş nazarıyla bakabiliriz. Ben gezdiğim yerlerde ancak birkaç tane orman görebildim. Öteki eğri büğrü, gençliği tükenmiş, yanmış, keçi tarafından tüketilmiş yeşilliklere kim orman diyorsa beri gelsin. Bu gidişle o yeşilliklerin de ömrü olsa olsa on yıl sürer. On yıl sonra köylünün dediği gibi tek yeşil yaprağa rasgelemeyiz.

Orta Anadoludan geçerken o kıraçlık, o kuraklık, o zalim tabiatın verimsizliği, kısırlığı karşısında adamın yüreği ağzına geliyor. Orta Anadolunun o Allahın belası tabiatında insan yaşayabiliyorsa, o kurağa, kızgın saca benzeyen bozkıra yılda hiç olmazsa bir kere olsun yağmur düşüyorsa o da kıyılardaki orman şeritlerinin yüzü suyu hürmetinedir. Eğer Kızılırmak, Yeşilırmak, yüzlerce, binlerce cılız çay akmakta devam ediyorsa, o kıyılardaki bir tutam kalmış ormanlığın yüzü suyu hürmetinedir.

Ve insanlarımız, Orta Anadolu insanları kendilerinde tabiatın haşin kuvveti karşısında yaşama gücünü bulabiliyor-

larsa bu, kestiğimiz, yaktığımız, harabetmek için bütün kuvvetlerimizi seferber ettiğimiz bu birkaç ağacın yüzü suyu hürmetinedir.

Ormanlarımızı bu beladan nasıl kurtarabiliriz?

Gördük ki orman içindeki köyler zaten köy değil... Mesela Hopadan Trabzona kadar bir tek köy var diyebiliriz. Köyler yok. Dağınık, her biri ötekine bir saat uzaklıkta, beş saat uzaklıkta evlerden meydana gelmiş bir köy diyebiliriz. Maraştan Marmarise kadar da aşağı yukarı böyle. Böyle köy olmaz. Dünyanın hiçbir medeni ülkesinde de böyle köyler kalmamıştır. Kalamaz da... Bu yüzde beş yüz gerilik demektir. Bu köylere hiçbir teşkilat götüremezsiniz. Ne okul, ne sağlık teşkilatları... Daha bilmem neler... Hiçbir kuvvet bunları kalkındıramaz. Çünkü bunlar daha toplum haline gelememişlerdir. Ondan ötesi... Bunlar böyle kaldıkça inanılmaz bir sefalet içinde yaşamağa mahkum kalacaklardır. Başka yolu yok. Yüz yıl, bin yıl geçse de, dünya medeniyeti kafamızın alamayacağı kadar ilerlese de, bunları bin yıl sonra gene bıraktığımız gibi bulacağız.

Ama onlar oralarda uzun zaman kalamayacaklar. Orman bitip de kayalarla başbaşa kalınca göç edeceklerdir.

İlk iş, orman bitmeden bu insanları iskan etmeliyiz. Başka hiçbir çaremiz yok. Orman bitip de bunlar milletin başına bela kesilmeden... İskan etmeliyiz.

Selahiyetli bir orman mütehassısı diyordu ki, bu dağlardaki insanlar yaptıkları birkaç yıllık tahribatın geliriyle iskan edilebilirler.

Teklifim şu : Orman hudutları çizilmeli, buna göre büyük haritalar yapılmalı, memleket bölgelere ayrılmalı, bölge bölge her yıl, her bölge indirilip, önceden tespit edilmiş, köyleri kurulmuş yerlere yerleştirilmeli... Bunun için üç yıllık, beş yıllık, on yıllık planlar yapılmalı.

Ormanlara kesinlikle balta sokmayı yasak etmeliyiz.

Vakit çoktan geçti. Boş dağları, kel toprakları yeniden ormanlamağa çalışmalıyız. Türkiye topraklarının yüzde 13 ü orman diyorlar. Yüzde beş bile kalmamış. Halbuki bir mem-

leketin topraklarının normal olarak yüzde otuzu orman olmalı.

Eğer bu topraklarda yaşamağa niyetliysek, hemen işe başlamalıyız.

16.12.1954

ÇUKUROVA YANA YANA

Çukurovalı toprağına çok inanır. O kadar ki, «taş eksen boy verir,» derler. Taş ekmişler mi bitsin diye ekmemişler mi bilmem ama, inanırlar. Toprak bire otuz, bire kırk, bire elli verir. Çeltik bire yüz verir. Susam bire beş yüz verir. Darı bire on verir. Altın mı, al bir avuç toprak, işte sana altın. Dün de böyleydi, bugün de.

Çukurovanın her zaman büyük dertleri olmuştur. Büyük başın büyük derdi olduğu gibi.

Çukurovada, yine halkın zevkle söylediği bir laf vardır: «Seyhan Ceyhan böyle akar, biz de alık alık bakarız.»

Seyhandan Ceyhandan hiç faydalanılmıyor. Bu iki suyun Çukurovaya yalnız zararı oluyor. Çukurovalının içinde bir dert bu.

Çukurovada bitmeyen çiçek, bitmeyen ekin, bitmeyen sebze, bitmeyen bitki var mı? Olur mu? Olsa bile Çukurovalı buna inanmaz.

İstersen Çukurovayı tepeden tırnağa nar ağacıyla donatabilirsin. Çukurova düzlüğü baştan başa al al dalgalanır. Arı sesi doldurur Çukurovayı, istersen sarı gözlü nergisle, istersen mavi mavi çiçekli yarpuzla, limonla, portakalla donatabilirsin. Çukurova büyük bir bahçedir. Şimdi ak ak pamuklar. Şimdi bir bulut yığını Çukurova toprağı... Bir yanına sarının, sarı ekinin pırıltısı çökmüş. Bulutun dört bir yanı sırmalanmış gibi. Ak bulut pamuk tarlasının yanında, sarı pırıltılı ekin tarlaları sırma misali... Güneş yaldızlar ya bu-

lutları, işte öyle.

Misiste bir köprü... Bu köprü Ceyhan üstündedir. Romalılardan kalma olduğunu söylerler. Köprünün öteki ucunda eskiden kalma hanlar, hamamlar. Kimi Roma, kimi Selçuk diyor. Köprüden, Mısıra giderken, Yavuz Selim geçmiş. Bu, belli. Biliniyor.

Ceyhan yelden, Misis yılandan, Adana selden gidecek derler. Buna da sebepler uydururlar. Malum, Adananın iflahını keser Seyhan... İki yılda bir basar. Ceyhanın evleri eskiden çok çürük çarıktı. Çitti. Bir yelle devrilebilirdi. Misis de yılan bölgesi... Yakınında Yılankale var. Eskiden Yılankalenin yılanlarını çobanlar sütle beslerlermiş. Şimdi bile, Yılankalenin yılanlarını çobanların sütle beslediğine inanılır. Ve bir gün sütsüz kalıp yılanlar önce Misise, sonra bütün Çukurovaya yayılacaklar... Kendilerini sütsüz bırakanları sokacaklar.

Bir de büyük Şahmeran hikayesi var. Nankörlük üstünedir. Bir padişah dermansız bir derde tutulur. Onu iyi edecek bir tek ilaç var, o da yılanlar padişahı Şahmeranın gözleri. Şahmeran nerede? Yerini kimsecikler bilmez. Yalnız, Şahmeranın iyilik yaptığı, yılanların öldürülmesine bırakmadığı bir insanoğlu var. O yerini bilir Şahmeranın. Gider yerini söyler. Yakalarlar Şahmeranı. Öldürürler. İşte şimdilik, köprünün başındaki yarı yıkık hamam var ya Misiste, işte o hamamda gözlerini çıkarırlar Şahmeranın, yağını padişaha ilaç yaparlar... İşte bir de bunun için Misisi istila edecek yılanlar. Şahları burada öldürülmüş.

Bu Misis köprüsünün bir işi daha var.

Ünlü Lokman Hekim var ya, her derde deva bulan...

Lokman Hekim dünyayı dolaşmış. Arabistanı, Hindistanı, mağribi maşriki dolaşmış... Neden dolaşırmış böyle Lokman Hekim? Hastalıklara ilaç ararmış. Nasıl bulurmuş ilacı Lokman Hekim? Mesele bunda işte. Lokman Hekimde bir sır varmış, sırların en büyüğü... Cümle çiçeklerin, otların dilinden anlarmış.

Lokman Hekim bir dağa çıktı diyelim. Öteden bir çiçek başını kaldırır, «nereye, nereye Lokman Baba?» dermiş. «Ben falan hastalığın ilacıyım. Al beni, şöyle şöyle eyle, o hasta-

lığı kirp diye keserim.» Beriden başka bir çiçek bağırırmış: «Beni büyük ışıklı kuyrukyıldızının altında tut. Yedi gün tut. Filanca hastalık insanoğlunun yanına uğramaz.» Bir taşın dibinden incecik bir ot başını kaldırır, «nereye nereye Lokman? Bende de şu şu var,» dermiş. Lokman da alır onları, dedikleri gibi kullanırmış.

İşte Lokman bu Lokman. Mağrıbı maşrıkı dolaşmış. En sonunda Çukurovaya gelmiş. İşte aradığım toprak burası, demiş. Çukurovayı mekan tutmuş... Yeryüzünde ne kadar ot, çiçek, bitki varsa hepsi Çukurovada varmış. Lokman da durmadan Çukurovada dolaşırmış. Yarpuz kokuları, sarı gözlü nergis kokuları, böğürtlenler, it burunları içinde... Otlar ne dediyse defterine yazmış. İşte o devirde hastalık ortadan kalkmış. Bir yerde bir hastalık mı var, Lokman orada. Çiçeğini burnuna tutar tutmaz seninki dipdiri... Çukurova yüzünden, Çukurovanın türlü çiçekleri yüzünden yeryüzünden hastalık kalkmış. Bir şikayet varmış, o da ölümden.

Lokman demiş ki kendi kendine, mademki burası Çukurovadır. Bir dünyanın tüm otları, çiçekleri burada cemolmuştur. Neden ölüm ilacı burada olmasın? Defterini eline almış, düşmüş yollara... Dolaş babam dolaş. Kendine hastalık ilacı olduklarını söyleyen çiçeklerin yüzlerine bile bakmamış... Önce Kozanın o yanlara çıkmış... Mağara mağara, pınar pınar dolaşmış... Sonra Kadirli, Osmaniye, Dörtyol... Dağları, ormanları, bükleri, akar suları, pınarları bir bir gezmiş... Bir geceymiş. Bir gece şafaktan az önce... Doğuda kuyrukyıldızı yalp yalp edermiş. Ulu bir çınar varmış orada. Tarsusun yukarı yanlarındaymış oralar. Ulu çınarın dibinden şimşek gibi bir ateş balkımış. Lokmanın kulağına bir ses gelmiş, «aradığın yetti Lokman, aradığın yetti. Ben ölümün ilacıyım. Ben ölümün... Ben falan yerdeyim. Beni alacak, şöyle şöyle yapacaksın... Artık insanoğluna... öteki yaratıklara ölüm yok... İstediğin oldu Lokman...» Lokman sevincinden deliye dönmüş. O otu almış... Defterine yazmış... Gelmiş evinin bulunduğu Misise. Bu yayılmış dünyaya. Lokman ölümün ilacını buldu! Ölümün ilacını... Gelen gelene Misise... Yüz binlerce insan dolmuş Misise. Lokmanın ağzına bakarlarmış. Lokman durmuş Misis köprüsünün üstünde, elinde def-

teri, onlara mağrur mağrur bakarmış... Sayemde artık ölmeyeceksiniz, der gibi... Defterini açmış, ölüm ilacının tarifini yapacakken, bir kanat gelmiş, elindeki deftere vurmuş, defter suya düşmüş... Lokman öyle kalakalmış. Bir daha da çiçekler sırrını ona vermemişler. Yoksa... Yoksa ölümün ilacını bulmuş Lokman... Hiçbirimiz ölmeyecekmişiz şimdi...

Can ilacı Çukurovada... Gül Alinin her sabah traktörünü çiçeklerle donatışı geliyor gözümün önüne...

ÇUKURUN KİLİDİ

Ak köpüklü Akdeniz... Oradan beri dümdüz bir ova. Torosun kayalıkları... Toros eteklerinden bakınca ovaya, bir deniz görürsün. Mavi. Dalgalanır gibi olur. Ak bulutlar salınır yücesinde. Bir yanı Islahiye, Pazarcık ovası, bir yanı Dörtyol, İskenderun, bir yanı Pozantı, Kadirli, Kozan, bir yanı da Silifkenin dağları, İçelin yaylası... Bu araya yeşil bir halı sermişler. Bu arayı yol yol işlemişler. Bu ara Çukurova... Ne derler? Çok eskiden bir adam elindeki değneğini toprağa sokunca, değnek yeşerivermiş, dallanmış budaklanmış. Dünyanın en bereketli topraklarından biri. Sonra Seyhan, Ceyhan, Berdan, Göksu, Sumbas çayı, Kozan çayı, daha bir sürü irili ufaklı su. Bu sular yıl on iki ay bozbulanık akarlar. Bereket taşırlar.

Bizim köyde bir İsmail Ağa vardı. Gök Ahmet vardı. Gök Ahmet yüzünü geçkin öldü. Ben çocuktum o öldüğünde. İri bir ihtiyardı. İsmail Ağa daha yenilerde öldü. Bizim Memed Şahinin babası... Eski Çukurovayı anlatırlardı. Eski Çukurovayı çok severlerdi bunlar. Şimdi hayatta, bir de Amber Er var. Sarızlı Avşar. O da eski Çukurovayı iyi bilir. Onlardan duydum.

Ne derlerdi, bizim çimen yeşili gözlü ihtiyarlar? İsmail Ağa eski Çukurovayı anlatırken cezbeye tutulurdu :

«Aşiretlerin göçü inerdi kışın... Ot diz boyu... Yazın Çukurova ıpıssız kalırdı. Sinek bile kalmazdı Çukurovada...»

Sonra padişah yerleştirmek ister aşireti Çukurovaya. Vergi almak, asker etmek için... Aşiretler karşı korlar... Pa-

dişah asker gönderir. Yenerler. Sonra gene padişah bunların yakasını bırakmaz. Kozanoğlu isyanı patlar. Zalim Osmanlı yener elleri, tarümar eyler obaları... Tutar aşiretleri doldurur Çukurovaya... Dağlara nöbetçiler kor. Sıtmadan ölür millet. Ölürler ama, alışırlar da... Yenilgiyi hala hazmedemez millet. Zalim Osmanlıya hala diş biler. «Aşiret bilmedi. Acamılık etti aşiret. Kozanlı akılsızlık etti. Ulan behey akılsız Kozanoğlu, insan muharebe eder mi Çukurovada Osmanlıyla. Sen deli misin bire Kozanoğlu! Akılsızlığından kul köle ettin bizi Osmanlıya. Ovada, düz ovada Osmanlıyla başa çıkılır mı? Osmanlı Arap atlı. Osmanlı süvarisiyle yiğit. Ya sen neyinle yiğitsin? Dağınla. Çek Osmanlıyı Torosun kepir taşlığına... Atı işlemesin, silahı işlemesin. Belle anasını orada. Ah Kozanoğlu ah! Bin kere ah!» Ovadaki harp kırar aşiretin belini. Teslim olurlar. Afşar Bozoka sürülür. Kavganın şairi Dadaloğlu çığlık atar: «Çukurun kilidi Afşar nicoldu?» diye, önüne gelene sorar Bozokta.

Yıllar geçer... Padişah gevşetir... Aşiretler gene yaylalara çıkarlar... Çıkarlar ama, bir ayakları Çukurovanın sıcak toprağındadır. Köyler kurmuşlardır. Toprağın tadını almışlardır. Gide gide, yıllar geçtikçe, iyice yerleşirler Çukurovaya... Birinci Dünya Savaşında artık iyice yerleşmişlerdir. Aşiret aşiret, bölge bölge yerleşmişlerdir. Sonra pamuk icat olur. Paralı... Gelirli. Ve toprağa iyice sarılırlar... Toprak kavgaları başlar.

Toprak kavgaları inanılmaz safhalar gösterir. Çukurovanın çok yeri büklük, çok yeri bataklık... Büklükler biçilir, bataklıklar kurutulur.

Yine de yerleşmeyen bir kısım aşiretler kalır dağlarda... Bunların çoğu Aydınlı dedikleri yörüklerdir. Bunlar son yıllara kadar törelerini koruyabilmişlerdir. Son on yıldır artık iflahları kesilmiştir. Gidecek yer kalmamıştır onlar için... Adım atacak bir karış boş toprak bile kalmamıştır. Osmanlıyla yerleşmemek için bunca dövüş eden aşiretlerin en inatçısı Aydınlılar dize gelmişlerdir artık. Yerleşmek için biraz toprak, başlarını sokacak bir ev yapabilmek için biraz toprak istiyorlar... Yalvarıyorlar. Toprak nerde... Devir dönüyor. Anavarzanın dibindeki Ağcasaz bataklığından kurtarıl-

mış topraklara iki yörük köyü yerleştirmiş hükümet. Bu topraklara öyle sarılmışlar ki yörükler, soydan soptan tüm toprakçı adamlar dersin. Koyunun, keçinin dilinden anlar gibi, toprağın dilinden anlıyorlar.

Hani nerde «Ferman padişahın, dağlar bizimdir,» diyenler? Nicoldu onlar? Nicoldu koç Kozanoğlu?

Şimdi Çukurovada yalnız türküsü var Kozanoğlunun. Yenilginin acısı var. Traktör üstünde Kozanoğlu türküsü söylüyor millet. Eski, yabancı bir dünyanın türküsü gibi.

Çıktım Kozanın dağına
Karı dizleyi dizleyi
Yarelerim göz göz oldu
Cerrah gözleyi gözleyi

Kara çadır eğmeyinen
Ucu yere değmeyinen
Ne kaçarsın koç Kozanoğlum
Beş yüz atlı gelmeyinen

Olur mu böyle olur mu
Evlat babayı vurur mu
Padişahın zalimleri
Bu dünya böyle kalır mı

Şimdi traktör sesi... Benzin kokusu... Kozanoğlu türküsü. Şimdi topraksız köylü. Bir karış Çukurova toprağı için bir can verecek. Halbuki dedeleri bu toprağın yüzüne bile bakmamışlardı. Bu toprak onlara zorla verilmiş, yüzüne tükürmüşlerdi. Ve şimdi ah çekiyorlar. Ah deli dedelerimiz, diyorlar. Altın batsın. İlle de toprak, diyorlar. Altın neyimiş yani toprağın yanında? Topraksızın hali duman. Topraklı için her şey var, topraksız için artık hiçbir şey yok.

Torosla Akdenizin arası düz bir ova, bire elli verir.. Ekinlerini kaplan sökemez. Bu yıl fazla yağmurdan ekinler ota kesti ya... Sağlık olsun. Çukurova Çukurovadır.

KAZAN

Memleketimizde ilk makineli ziraat Adanada yapılmıştı. Traktör falan daha görünürlerde yokken Çukurovalı pamuk ekicisi buhar makinelerinden istifade etmeye bakmış.

Bahara doğruydu. Pamuklar çapalanıyor. Uzakta uzun bir ırgat şeridinin çapalarından parıltılar geliyordu. Irgatlar bir türkü tutturmuşlardı. Güneşte erimiş bir türkü... Burası Kuzucuoğlu çiftliği... Yakınında bir köy. Adı Kayarlı 'olacak. Güneş her şeyi sindirmiş. Güneşten korkularından köyler başlarını içlerine çekmişler. Kuzucuoğlunu gezerken iki tane kocaman kazan ilişti gözüme. Belki otuz yıldır burada kahyalık yapan Nuri Efendiye sordum :

«Bunlar da ne?»

«Kazan.»

«Ne kazanı?»

«Çift sürülürdü bunlarla zamanında. Köten takılıp çift sürülürdü.»

Bilmedim. Aklım almadı.

«Arkasına mı takarlardı köteni? Öyleyse bu çok yavaş yürür.»

Nuri Efendi :

«Yok,» dedi. «Arkasına takmazlardı. Dur sana anlatayım. Tarlanın bir ucuna biri, bir ucuna da biri durdurulurdu. İkisi arasına büyük, toprağı elli santim deşen kötenler bağlanırdı. İki parmak kalınlığında sağlam tellerle bağlanırdı. Kazan çalıştıkça, tel kazanın dönen kasnağına sarılır, böylelikle köteni çekerdi. Köten sarıla sarıla kazanın dibine gelince, bu sefer köteni karşıdaki kazan çeker yanına götürürdü. Köten arada böyle günlerce gider gelir, tarla da sürülürdü. Ama ne sürülürdü! Bütün Çukurovada altı çift kazan vardı böyle. Zordu zor. Kazanlarda odun yakardık. Deveciler günlerce dağdan develeriyle bize odun taşırlardı. Bir alev çanağına dönerdi kazan. Köylüden de baş alınmazdı. Bu alev çanağını görmek için uzaklardan köylüler işlerini güçlerini bırakır, seyretmeğe gelirlerdi. İşte şimdi dökünütüsü bunlar o kazanların. Yürü bire günler, yürü hey!»

Kazanlar pas tutmuş. Çukurova güneşinin alnında kazan-

lar ölüm uykusunda.

Yetiştim, bilirim... Eskiden Adana sokaklarından kocaman, insan boyunda tekerlekleri olan, manda koşulu yük arabalarından geçilmezdi. Çamura batmış koskocaman tekerlekli arabaları kara, dev gibi mandalar, bir masal dünyasından çıkmış gibi çamur deryası sokaklarda çekerlerdi. Üstünde bir tepe gibi pamuk hararları... Çırçır fabrikalarının hışırtıları ortalığı doldururdu. Kulakları sağır edercesine gürültü çıkarırdı bu fabrikalar.

Çiftlikler yanaşmalarla, öküzlerle dolup taşardı. Her çiftliğin önü, dev manda arabaları, sarı öküzler, kocaman, ağır kötenlerle mahşerallah!

1949 yılı.... Adananın hayatında büyük değişiklik oldu. Bir traktör akınıdır başladı. Alan alana. Önüne gelen traktöre saldırdı. Beş onunu hiç gereği yokken alanını mı, iki gün içinde yepyeni traktörü çalıştıramayıp parçalayanını mı ararsın... Bir traktör hummasıdır sardı Çukurovayı... Sonra otomobillerle doldu şehir. Eskiden tek tük tentesi bozuk, arkasından bir fabrika kadar duman fışkırtan bozuk otomobiller görürdün bozuk caddelerde. Caddeler son model otomobillerle doldu. Eskiden Kalekapısı ırgattan taşardı... Kalekapısında iğne atsan ırgattan yere düşmezdi. Şimdi azaldı. Eskiden Adana sokaklarında ayağı çıplak çocuklar, her köşe başında kamış somururdu. Şimdi gene öyle. Adana mahalleleri çamur içindeydi. Şimdi gene öyle. Kenar mahallelerin evleri yarı yıkık toprak damdı. Gene öyle. Teneke mahallelerinde pislikten geçilmezdi. Gene öyle.

Değişen de var: İstasyonla Atatürk parkı arası villalarla dolmuş. Kumluk derdik, çocuklar futbol oynarlardı. Oraları da villalarla dolmuş. Görülmeğe değer.

Eskiden bütün Orta Anadolu, yakın iller iş için yazın Çukurovaya inerlerdi. Yüz binler iş bulurdu. Şimdi yok. Topraksız köylü yarıcıydı. Şimdi yok. Topraksız köylü ırgattı. Şimdi değil. Herkes, hiç olmazsa karnını doyuracak bir parça ekmek bulurdu. Şimdi değil. Çukurova insanının macerası büyük. Çukurovanın hikayesi uzun... Anlatmakla bitmez. Anlatmak için büyük bir destancı gerek.

Bahara doğruydu, pamuklar çapadaydı. Çukurova yanı-

yordu. Bir otomobille Yüreğir toprağına doğru açıldık. Tarlalarda yalnız makineler gördük. Eskiden ovada ırgat dizileri olurdu. İnip kalkan çapalardan pırıltılar saçılırdı ovaya. Türküler gelirdi. Şimdi çok az insan var. Makineler almış ortalığı, ovada makine gürültüsü... Makine gülüyor, ağa gülüyor... İşsiz kalmışların hali hal değil.

Arkadaşım dedi ki :

«On yıl önce söyleseler, bu hale inanır mıydın?»

«İnanmazdım tabii.»

«Buzdolabı dolu köylerde... Yaşamasını öğrendi millet.»

«Tersi?» diye sordum...

«İşte o kötü,» dedi. «Topraksız köylünün hali kötü. Bir karış toprak, bir can eder Çukurovada.»

TELLİ DUVAKLI

Traktör, Çukurovada insanın hayatına öylesine karışmış ki, onu öküz yerine, at, eşek, araba ve bilcümle taşıtlar yerine kullanıyor. Yalnız bu kadar mı?

Çukurovada traktör öyle yerlerde, öyle hallerde kullanılıyor ki, hayretten insanın parmağı ağzında kalır.

Bazı zenginler, traktörü ihtiyaç için değil de renkleri biçimleri için alıyorlar. Bir zengin dostumla, bir gün kasabadan Adanaya gitmiştik. Caddelerde gezerken, yolumuz bir acentanın önüne düştü. Camdan renk renk traktörler görünüyordu. Zengin dostum içeri girdi. Bir kırmızı traktörü almak için pazarlığa girişti.

«Yahu,» dedim. «Senin iki tane traktörün yok muydu?»

Cevap verdi :

«Çocuk kırmızısını da istedi.»

Bunun dışında başka acayiplikler de oluyor. Eskiden düğünlerde ata binip cirit oynarlardı. Seymenler, gelinin etrafında dört dönerlerdi. Şimdi burada da atın yerini traktör almıştır. Bir düğün alayı gördüm, römork takılmış, süslenmiş traktörlerden ibaretti ve davul zurnalarla kasabanın içinden görülmemiş bir şekilde geçip gitti.

Adanada yazlık barların önünde, römork takılmış trak-

tör dizileri bekleşir.

Traktörün başına gelenler, yalnız bunlardan da ibaret değildir. Mesela beş, altı, on traktörü bir araya getirip aynen at yarışları gibi yarış yaptırıyorlar. Bir acayip hadise daha ki, Yüreğir toprağında aynen vaki olmuştur. İki köy halkı bahse tutuşmuşlar: «Sizin köyün traktörü güçlü ama. bizim köyünkü daha güçlü...» Ve iki köyden en güçlü iki traktörü seçip, tarlada bunları birbirine bağlayarak çektirmişler. Yani, traktör güreşi... Davullarla zurnalarla iki köy halkı arasında traktör güreşi..

Traktörün bu kadar az bir zamanda insan hayatına böylesine karışması sevinilecek bir olaydır. Traktörden öyle candan, öyle yakın bahsediyorlar ki, insanın gözleri yaşarıyor. Üç yıl, beş yıl değil de sanki bin yıldır, bu insanlar makineyle haşır neşir imişler gibi... Bir yeniliğe bu kadar başdöndürücü bir hızla intibak edilebilir mi? Bu, şaşılacak bir iştir.

Çukurovada derin bir traktör dostluğu ve onun yanında o kadar da traktör düşmanlığı almış yürümüş.

Traktörler buraya ilk geldiği, gücü yeten traktör almaya başladığı zaman, yüz dönüm kadar toprağı olan bir köylüyü hatırlıyorum. Köye kim bir traktör getirse, günlerce traktörün yanından ayrılmaz, etrafında döner durur, makineyi okşardı. Bu, uzun sürmedi. Bir de baktık ki, o da bir traktör almış. Köyün içine traktörüyle birlikte sevinç kasırgası halinde girdi. Günler geçti. O traktörün üstünde bir zafer bayrağı halinde göründü durdu.

Traktörünü türlü çiçeklerle, kordelalarla süslüyordu. Uzaktan, Çukurovanın tozu dumanı çamuru içinden pırıl pırıl bir renk cümbüşü şeklinde çıkardı. Onun traktörü telli duvaklı bir gelindi. Son gidişimde sordum. «Gelin daha öyle ışıl ışıl, telli duvaklı duruyor,» dediler.

Gene traktörün ilk geldiği günlerde, iki gözü kör bir yetmişlik kadının da oğlu traktör almıştı. Kör kadın traktöre öylesine bağlanmış, öylesine sarılmıştı ki, bir gün bile olsun ondan ayrılmıyor, yağmurda, kışta kıyamette makinistin oturduğu yerin yanına oturup çift sürerken onunla beraber gidip geliyordu. Bu, böylece devam edip gitti.

Düşmanlıklar da türlü türlü... Kimisi bir traktörün en can alıcı yerini söküp parçalıyor, kimisi Çukurovadaki bütün motorları imha edebilecek çareler düşünüyor. Bunlardan birisi aylarca düşünüp taşınmış, toptan imha için aradığı çareyi bulmuştu. Zımpara tozunu traktörlerin motorlarına atmak. Tabii bunu hiçbir zaman tatbik edemedi.

üşmanlık, topraksızlıktan doğuyor. Topraksızların traktöre bir diş gıcırdatışları var ki...

TOPRAKLA TRAKTÖR

On beş yıl öncesi geliyor gözümün önüne... Çukurovanın düzü o zaman bambaşkaydı. Bugünkü Çukurova o günküne hiç mi hiç benzemiyor: Bir yanı sazlık, alabildiğine bataklık... Bir yanı, yağmurda çamur, kuraklıkta toz deryası... Bataklıkların yanında tezek sıvalı saz evler... Dalaklı, ince boyunlu, sararmış yüzlü, daha on beşinde ihtiyarlamış insanlar... On beş yıl öncesi, Çukurovada saçına ak düşmüş, hemen hemen hiçbir insana rastlanmazdı. Çukurova, Çukurova değil, kocaman bir bataklıktı. Bu bataklıktan bulut misali sivrisinek yükselirdi.

Sürülmüş tarla... Bu o kadar azdı ki kimse farkında bile olmazdı sürülmüş tarlanın. Bir Ağcasaz bataklığı vardı ki uçsuz bucaksız... Yanına yaklaşılmazdı. Sonraları Ağcasaz kurudu. Kurutuldu değil... Onun bu kuruma macerası uzun bir meseledir. Şimdi Ağcasazın yerinde yeşil bir orman var. Ağaç yüzü görmemiş Çukurovada orman!...

Bugün Çukurovada ekilmemiş bir karış toprak yok. Beş yıl önce, üç yıl önce kara sabanın arkasında ölümüne sürüklenen köylü şimdi traktör üstünde...

Adanada, kasabalarda, kime kimi sorsam, kimi arasam. «çocuklar ne yapıyorlar?» desem, iki kişiden biri mutlak çocuğunun şoför, yahut makinist olduğunu söylüyor. Bu, hayret edilecek bir olay değildir. Çukurova öylesine motorla dolmuş ki... Yüz dönüm, yüz elli dönümlük bir toprağı olan köylü, bir traktör alıp evin kapısına dayamış. Niçin almışlar bu traktörü? İhtiyaçları mı var? İhtiyaçları olduğundan de-

ğil, laf olsun diye. Daha doğrusu, başkasının var diye... Bir tanıdığım köylü vardı. Yüz dönüm kadar toprağa sahipti bu köylü. O da traktör almış. Niçin traktör aldığını sordum. Cevap veremedi. Sıkıştırdım. «Herkes alıyor da...» dedi. Bu traktör yüz dönüm toprağı üç, dört günde sürecek, sonra kapıda uyuyacak. Bir de kırılmayagörsün. Ondan sonra belki ebediyen uyuyacak. Çünkü yedek parça yok.

Çukurovanın zengin çiftçilerinden biri anlattı:

«Yedek parça ve ehil tamirci yok. Bu yüzden Çukurova bir motor mezarlığı olabilir. (Nedense bu laf Çukurovada çoklarının dilinde.) Geçen gün motorun şarj dinamosu bozulmuştu. Bin lira verdim yenisini aldım. Motoru iyice tamir ettirdim. Köye götürüyordum. Yolda, tamir ettirdiğim motor yeniden bozuldu. Bir daha da tamir ettirmek cesaretini kendimde bulamadım. Daha çiftlikte yatıyor.»

Çukurovada traktör meselesi artık üzerinde durulacak olağanüstü bir olaydır.

Çukurova köyleri teker teker, yavaş yavaş, huğlardan, yani ot evlerden kurtuluyor. Birçok köylerde gayet güzel evler gördüm. Bu evler bembeyaz sıvalı ve iki üç yıl önce yapılmıştı. Bunların içinde buzdolapları bile vardı. Ama bu evlerin yanında, eski, bel vermiş, delik deşik huğlar kalabalığı ilk bakışta insanın dikkatini üstüne çekiyordu. Her köyde bunlar biraz daha eskimiş, biraz daha çökmüş olarak, çoğunluk gösteriyorlardı. Bu saz evler, öğrendim ki toprağı olmayanların, yarıcı oldukları ağalar tarafından, traktör alındıktan sonra topraktan atılmış köylülerin evleriydi.

Bir köy bilirim. Çocukluğum orada geçmiştir. Bu köyde eski, yalnız bir tek taş ev vardı. Şimdi bütün köy halkı gayet güzel evlerde oturuyor. Köyde yalnız beş altı kadar huğ kalmış. Bu huğların sahipleri de topraksız. Öteki köylülerin hepsinin az çok toprağı var. Bu sebepten gittikçe hayat seviyeleri yükseliyor.

Topraksız bir köylü kalabalığı, devlete ait araziden kendilerine verilsin diye, istida etmek için kasabaya gelmişlerdi.

«Artık tamamen halimiz müşküle sardı. Yapacak hiçbir iş kalmadı. Bundan sonra Çukurovada topraksız insan yaşayamaz. Her işi makine yapıyor. Bize traktör sürücülüğü bile

düşmüyor. Çünkü herkes kendi traktörünü kendisi sürüyor. Bu böyle giderse çoluk çocuk hep aç, öleceğiz. Huğlarımız gün geçtikçe yıkılıyor. Yaptıramıyoruz. Gün geçtikçe evsiz de kalacağız,» dediler.

Koca Çukurovada, bire kırk veren bereketli topraklar üstünde, toprağı olanların gittikçe daha iyi bir hayata doğru gidişlerine karşılık, topraksızların korkunç yokluğa gömülüşleri birkaç yıldan beri devam ediyor.

Savrun suyunun kenarında belini genç bir çınara dayamış yaşlı bir köylü gördüm. Toprak üstüne konuştuk.

«Ah benim deli başım, ah toprak... Akıl etseydim eskiden çok toprak alabilirdim,» diyor da bir şey demiyordu.

TRAKTÖRCÜ

Yollar tozsu tozsu kokar. Gece yolculuğu bir hoştur Çukurovada. Adam, ayak bileklerine kadar toza gömüle gömüle yürür. Her bastıkça iki yana serin bir toz fışkırır. Ve gecenin karanlığında yıldızlar. Yıldızlara çiy düşmüştür. Yıldızlar ıslak ıslaktır.

Gecenin karanlığında insan düz ovayı, alabildiğine dümdüz, bedeninin herbir yerinde duyar, ürperir. Bu ürperti hoşa gider.

Eskiden geceleri Çukurovada yürürken, uzaklardan, karanlığın ötelerinden arabaların çamparalarının sesleri tok, koygun gelirdi. Şimdi dört bir yönden traktör sesi, kamyon gürültüsü geliyor. Bir de, ovanın düzlüğüne serpilmiş ateş böcekleri... Allah kahretsin ateş böceklerine benzetmeyi ya, başka çare yok... Evet ateş böcekleri gibi yanan... Kocaman kocaman, bir top gibi kaynayan, toptop ışıklar görünür. Durup da iyice bakarsak, top ışıkların kımıldadıklarını da görürüz. 1949 dan sonra Çukurova düzlüğünün geceleri böyledir işte. İyice kulak verip dinleyecek olursak, bu ışıkların arkasından homurdayan bir makine sesi gelir.

Ben, tam bir yıldır Çukurovaya uğrayamıyordum. Yol arkadaşım Hösük Emmi. Hösük Emmiyle bizim köye gitmek için gün batarken yola çıktık. Yolda durmadan yürüdük. Yanı-

mızdan traktörler geçiyordu. Kötenlerine toprak bulaşmış traktörler... Hösük Emmiyi çok eskiden beri tanırdım. Ben çocukken, orta yaşlıydı. Saçlarına azıcık bir ak düşmüştü. Son gördüğümde az daha tanımayacaktım. Bütün saçı sakalı bembeyaz kesilmiş... Sonra Hösük Emmide bir başka haller belirmişti. Eskiden çok neşeliydi. Köydeki çocukların hepsini o eğlendirirdi. Eski günleri gözümün önüne getirince, Hösük Emmiden yalnız gülen, hep gülen bir yüz görüyorum.

Çığcığın oraya kadar ne o ağzını açtı, ne de ben. Çığcığın altındaki kumlu dereyi geçince koluma dokundu :

«Bire yiğen,» dedi. «Ne gonuşmuyorsun öyle! Diyorlar ki, İstanbulda ne gadar ev varsa, o gadar da minare var. Öyle diyorlar. Selimiye gışlasının içini gezdin mi heç? Derler ki çok esgiden, bir baba oğul Selimiye gışlasının içinde yedi yıl askerlik etmişler de biribirlerini görememişler. Heç uğradın mı oraya?»

«Uğramadım,» dedim.

Gene uzun uzun yürüdük. Konuşsun diye bekledim. Bir türlü ağzını açmadı. En sonunda ben dayanamadım:

«Yahu Hösük Emmi,» dedim. «Sen eskiden gülerdin, konuşurdun, nolmuş sana böyle? Ağzını bıçak açmadı yola düştüğümüzden beri.»

Derin derin nefes aldı :

«Sorma halimi, heç sorma. İşler kötü. Ah bir oğlan... Bir oğlum olaymış. Ben bilirdim yapacağımı... Belim büküldü. Yirmi yaşında olsaydım, ben bilirdim yapacağımı. Ah bir oğlan... Bire oğlum, sizler okumuşsunuz, daha eyi bilirsiniz. Okumuş milleti eyi olur. Akıllı olur. Bu gavur icadını da onlar çıkarmadılar mı? Bu gavur icadı geldi, ocağım battı benim.»

«Ya, anlatsana, noldu?» dedim.

«Heç bişey olmadı. Heç bişey olmadı amma, gıyamat goptu. Annadın mı şindi? Gıyamat goptu. Bu taraktorlar gelince Hösük Emmiyin de iflahı kesildi. Hösük Emmin öldü bitti. İş göremez oldu Hösük Emmin. Bende tarla yok, takım yok bilirsin. Ben ellerin değmini sürerdim yazın... Yüzde on alırdım. İki harman sürersem o yıl, geçimim çıkardı. Taraktor gelişin, hapı yuttu Hösük Emmin. Batosa veriyorlar şindi..

Annadın mı?»

Yüksekçe bir yer bulup oturduk. Hösük Emminin kızgın sesi titriyordu. Ovayı gösterdi :

«Bak,» dedi. «Aslanım şu Çukurova yazısındaki ışıklara bak! İşte bunlar, bu kafirler toprağı yiyorlar. Çukurova ışığa boğulmuş. Kımıl kımıl ediyorlar. Nasıl? Sonra yavrum bunlar gelince bize iş galmadı. Ben sattım atları. Döğeni de sattım. Bir yıl oradan buradan geçindik. İkinci yıl olunca bir gara düşüncedir aldı beni. Ne yapacaksın şindi Hösük, dedim. Ayıkla bakalım pirincin daşını Hösük. Ağaya gittim yalvardım. Bana iş deyi. Olmadı. Sonra başımı aldım Yüreğir toprağına gittim. Çalıştım Yüreğir toprağında. Amma nasıl çalıştım. Onun orasını bir ben bilirim. Ne iş gördüm Yüreğirde söyleyim mi sana, bizim köylü duymasın, beni düdüğe goyallar da çalarlar... Yüreğir toprağında dolandım durdum. Eski çamlar bardak olmuş gördüm ki... Kızak çekemezsin, biçer-döver almış... Ot vuramazsın, mibzerinen ekmişler... Ortada bir iş var, motorculuk yapacaksın. Aldım elimi çeneme, düşündüm babam düşündüm. Garer verdim ki motorculuk yapacağım. Getdim usdanın yanına. Gardaşım usda evendi, beni al yanına motorculuk belleyim, bana iş galmadı gayri. Başga iş galmadı, dedim. İhdiyarlığıma acındı, aldı beni yanına... Motoru sil, motoru yağla, motoru sil, yağla... Tam beş ay... yaa yavru, beş ay... Gazandım parayı, geldim köye... Bu parayı nasıl gazandığıma şaşdılar. Şaşsınlar yavru. Kimseciğe söylemedim Halil Usdanın mavini olduğumu. Şimdi bizim köyün deliganlıları göya bana fiyaka yaparlar motorunan. Ben söylemem onlara motorun her yerini bildiğimi. Mavin olduğumu bilmezler it enikleri, motoru söküp daktıklarından dolayı öğünürler. Bir bilseler Hösük Emmileri Halil Usdanın mavini.»

«Peki,» dedim. «Neden böyle üzgünsün öyleyse?»

«Ah,» dedi. «Bire oğlum, gençliğimde elime bu iş geçseydi, gençliğimde taraktor olsaydı... Bir elim yattı ki, taraktora... Halil Usda ne dedi bana biliyor musun, ne dedi? Emmi, dedi. Seni iki yılda usda ederim. Yaaa, öyle dedi işde.»

Ayağa kalktı. Hızlı hızlı yürüdü. Arkasından yetiştim. Kolumdan tuttu. Kolumu sıktı.

«Sonra, usda dedi ki : Hösük Emmi, sen usda olduğun zaman elalem barmağını ısıracak. Bu yaşda usda olunmaz, diyecekler. Sen bineceksin motura, basacaksın gaza. Arap at gibi şaha galkacak motur.»

Uzun bir sessizlik oldu. Sonra Hösük Emmi bir türküye başladı. Bu türkü aynen eski türküleri gibi oynak, canlıydı.

Türkü bittikten sonra kulağıma eğildi, çabuk çabuk:

«Usda olup köye geleceğim. Ömer Ağanın kapısına varacağım. Taraktorunu silip temizleyeceğim. Ne söyler, ne sorarlarsa cuvap vermeyeceğim, gaz goyup, bineceğim üsdüne. Bütün köylü şaşıp galacaklar, ağızları bir garış açık... Sonra ağanın garşısına varacağım: Ağa, diyeceğim. İş yok diyordun, bana taraktor ustası Hösük deller, verecek işin var mı? Bana verecek bir işin var mı? Yok dersen, başka yerde var, oraya giderim, diyeceğim.»

Gide gide Ceyhan suyunun yanına geldik. Su, ölü gibiydi. Yeni yeni şafak söküyordu. Suyun üstüne incecik bir ışık dalgası düşmüştü. Nehir, köye doğru yaklaştıkça ovaya yayılır ve kıyılarındaki yarlar kaybolur, çakıllı bir düzlük yayılır. İşte bu düzlükte bir ışık gördük, sonra ışık söndü. Biz ışığa yaklaştıkça ortalık da ağarıyordu. Yürüdükçe ortalık da iyiden iyiye ağardı. Biz de ışığın söndüğü yere yaklaştık. Büyük, turuncuya boyanmış bir traktörü siyah, ıslak kakülleri alnına düşmüş bir delikanlı yıkıyordu. Hösük Emmiyle az ötede durup seyretmeğe başladık. Delikanlı traktörü yıkıyor yıkıyor, sonra da bir bezle iyice parlatıyordu.

Hösük Emmi yavaş yavaş traktöre doğru ilerledi, etrafını döndü. Kendi kendine bir şeyler mırıldandı. Sonra traktörün tekerleğini sıvazladı. Sonra farlara baktı. Sonra her yerine baktı. Delikanlı çok uğraştığından Hösük Emmiye bakmıyor, bir şeyler de söylemiyordu.

Hösük Emmi neden sonra traktörden çekilip elini beline dayadı...

Traktörü parlatan delikanlıya sert bir sesle :

«Bana bak oğul,» dedi. «Bana baksana. Ben yarın, hemen yarın Yüreğir toprağına gediyorum.»

Yola düştük. Ayaklarımızın altında tozlar iki yana fışkı-

rıyordu. Hösük Emminin ağzını köye varıncaya kadar bıçak açmadı.

ÇUKUROVA YANA YANA...

Ekinler biçilmiş. Anızlar kurumuş. Anızlara, yol kıyılarındaki otlara, küçücük, beyaz, düğme büyüklüğünde sümüklüböcekler yapışmış. Bir otu, bir anızı koparıp bakarsan, tepeden tırnağa bir sürü düğmenin sütbeyaz dizildiğini görürsün. Şöyle bir elinle sıyırsan, düğmeler sapır sapır toprağa dökülür. Yazın en sıcak günleridir. Otların, anızların düğmelenmeye başlaması en sıcak günlerin geldiğini, üstümüze bütün ağırlığıyla çöktüğünü gösterir...

Ceyhanbekirliden Kesikkeliye doğru yürüyorum. Yanımda Ceyhan suyunu geçerken arkadaş olduğum biri var. Yaşlı, altmışında gösteren biri. Çenesi sivri. Gözleri koyu yeşil. Hafiften çakıra çalıyor. İncecik. Beli öne doğru bükülmüş. Belinde kalın, kırmızı bir kuşak. Bu kuşağı bizim buralarda göçmenler bağlar. Nedense yaşlı arkadaşım da bağlamış. Şalvarı yepyeni. Belli ki pazardan geliyor. Yeni almış. Giydiği içlik yollu yollu. Yakası işlenmiş. Gözlerinin yanı kırış kırış. Dudakları incecik. Üst dudağını sarı, yarı ağarmış bıyıkları örtmüş. Sarımsı sakalı da ince çenesine uymuş. Uzun, iğne gibi sivri. Aşireti Tatarlı. Yanyana yürüyor, şundan bundan konuşuyoruz. Eski Çukurovayı, eski günleri biliyor. Anlatıyor.

«Toprak neydi bire oğlum! Ne kıymeti vardı toprağın. Kim yüzüne bakardı toprağın. Bundan otuz yıl önceleri geleydin yanıma, sana şu koskocaman ovayı beş altına satınalıvereydim. Toprağa kim bakardı!»

«Çukuru o zamanlar ekmezler miydi?»

«Ekerlerdi. Ekerlerdi ama, şimdikinin yüzde biri değil. Yüreğir toprağı hemen hemen şimdiki kadar ekilirdi. Bizimkilere gelince biz de ekerdik. Ama nasıl, ne kadar ekerdik? Yaz bahar ayları gelince bütün Çukur, yaylaya göçerdi. Çukurda kimsecikler kalmazdı. Her köyde bir bekçi kalırdı.»

«Peki, ekin nolurdu? Pamuk ekmez miydiniz?»

«Ekerdik. Ekinler yetince, erkekler birkaç günlüğüne inerler hasat eder, geri dönerlerdi. Zaten ne kadar ekin ekerdik ki... Yiyeceğe yetecek. Pamuğu da yataklığa yetecek kadar ekerdik. Yerli kozaydı o zamanlar ektiğimiz. Biz yaylaдan dönünceye kadar tarlada kalırdı. Yayladan dönünce toplardık.»

«O zamanlarda dağlardan, Orta Anadoludan Çukura ırgatlar gelirmiş. Türkülerden biliyoruz. O ırgatlar niçin gelirlermiş öyleyse?»

«Yüreğir toprağına gelirlerdi. Yüreğir toprağında o zamanlar bile şimdiki gibi pamuk, buğday ekilirdi. Yüreğirin çiftliği o zaman bile şimdiki kadardı. Yüreğir yaylaya göçmezdi bizim gibi. Çalışmaya dağlardan, Anadoludan adamlar gelirlerdi. Dayanamazlardı. Kan kusa kusa, ısıtma tuta tuta geri dönerlerdi memleketlerine... O zamanlar böyle değildi ki Çukur, Çukur bataklık, büklüktü o zamanlar. Şuralardan, şu Anavarzanın dibinden geçilmezdi sazlıktan. İçine düşsen göğü göremezdin. Şimdi nerde, şimdi tarla oldu. Bir sivrisinekler olurdu o zamanlar, kemikli. Şimdi de var ya o sineklerden, onlar batak, bük sineği değil, çeltik sineği... Şimdikiler de kemikli... Çukur o zamanlar ıssızlıktan, sazdan, bataktan vang vang öterdi. O zamanlar dökülürdü Çukura dağ uşağı, Anadolu uşağı... Kardaşlar türküsünü duydun mu? Duymuşsundur. O zamanki bir iş o. Maraşın köylüklerinden olacaktı. Belki de Elbistanın oralardan. İki kardaş Çukura inmişler. Bir dul avradın oğulları olacaklar. Fıkara. Çukurda para kazanacaklar da... Yüreğirin toprağı sıcak... Suyu kan gibi. Sineği kemikli. Hiçbir dağ uşağı on beş günden yukarı dayanamaz. Kardaşlardan küçüğü hasta olur. Dal gibi, kocaman gözlü bir çocuk. Büyük kardaş işi gücü bırakır, döner yönünü dağlara... Kardaşı yanında düşer yollara... Bazı sırtına alır kardaşını, bazı koluna girer. Maraşın altına, Gündeşlinin ovasına vardıklarında çocuk son hale düşer. Çukurovanın kan ılık suyu iflah etmez adamı. Bir ağacın altına gelirler. Su yok. Yanlarında bir tarladan yoldukları bir tek kelek karpuz. Çocuk yarı canlı... Güneş kızdırınca can vermeğe başlar. Kardaş telaşlı. Başucunda kardaşının, içinin ateşini dökmek için, alır bakalım ne der:

Çukurova yana yana ördolur
Her sineği bir alıcı kurdolur
Sen ölürsen yüreğime derdolur
Kalk kardaş gidelim sılaya doğru
anama doğru

Maraş Maraş Maraş da şu bela Maraş
Maraşın içinde can veren kardaş
Şu Çukurova da başa tebelleş
Kalk kardaş gidelim sılaya doğru
anama doğru»

Daha çok söyledi ihtiyar. Çukurovaya kardaşın ahını, kininı, derdini söyledi. Türkü uzun bir türkü...

Kesikkeliye girerken yaşlı adam benden ayrıldı. Gözleri güldü. Gözleri ışıl ışıldı. Yeşil yaprağa çiğ düşmüş gibi. Yüreğinde eski Çukurovası vardı mutlak. Bizim ihtiyarların hemen hepsinin yüreğinde eski, bakir, el değmemiş Çukurun, Arap atı, ceylan yatağı Çukurun hasreti vardır. Ölenecek hep Çukurun hasretini söylerler. Hey bire belalı eski Çukur! Aşiret kavgaları. Büyük aşiret aşkları... Talanlar... Analara :

Oğlum kalmadı ocakta
Atım kalmadı bucakta
Ne yatarsın Derviş oğlum
Kuşluklayın ısıcakta

dedirten kavgalar.

ANAVARZA AĞIDI

Bir akşam üstüydü. Ben Niğdedeydim. Adanaya gitmek istiyordum. Ama beni götürecek hiçbir şey bulamıyordum. Bir arkadaşımla yol üstüne çıktık. Belki geçen bulunur diye. Kayseri-Adana otobüslerinin ikisi de geçmiş. Tren de gece yarısına doğru. Bekledik. Derken önümüzde, üstü bez örtülü

bir kamyon geldi durdu. İçi insanla dopdolu.

«Bana bir yer,» dedim.

«Yok,» dedi. İki kişilik şoför mahallinin ikisi de tutulmuş.

«Ben,» dedim, «arkaya, adamların içinden istiyorum bir yer.»

Olur mu olmaz mı diye bir zaman düşündü şoför. Sonra bana ne dercesine içeriyi işaret etti. Ben de atladım. Adamlar üst üsteler. Bana yer açtılar. Köşede bir yere iliştim. Elli kişi kadar vardılar. İçlerinde yalnız üç tanesi yaşlı. Kırçıl sakallı. Gerisinin en yaşlısının yaşı otuz. Otobüs kalktı.

Bunlar Kayserinin Sarız kazasından. Afşar aşiretinden. Çukurovaya pamuk çapasına gidiyorlar.

«Gündelik üç liraymış diyorlar,» dedi birisi, «eğer öyleyse çok iyi.»

Başka birisi :

«İş yok, diyorlar. Öyle duyduk. Olur mu iş canım. Her yer makineye kesmiş. Çukurovada yer gök makine... Hiç iş olur mu? Biz allalem bu yıl boşa gidiyoruz. Millet dayıyor makineyi, bir koca tarlayı sıyırıp gidiyor. Bize neden para versin? Neden ekmek versin?»

«Bunu biliyorsunuz da neden gidiyorsunuz öyleyse?»

«Bir umut. Yokluk. Evde boş boş dur ne olacak! Şimdi Çukurovaya eskisi gibi ırgat akmıyor. O yüzden belki iş çıkar.»

«Yüreğir toprağı var ya, şu makine çıktı çıkalı gavur olmuş. İnsanın yüzüne bile bakmıyorlar. Köpeğe bakıyorlar da insana bakmıyorlar.»

«Öl geber, bir lokma ekmek vermez olmuş Yüreğir toprağının insanı.»

«Eskiden de öyleydi.»

«Öyleydi, öyleydi ya, bu kadar değildi.»

«İnsan da Kadirli Kozan tarafında, adam da...»

«Şimdi bile iş verirler. Şimdi bile adama imansız ayranı dayamazlar. Sıcağın alnında eski imansız ayran kan gibi. İçince sıtma tutmuş gibi titrersin.»

«Gidiyoruz, gidiyoruz ya... Bir umut. Çukurova Çukurovalıktan çıkmış gayri.»

Otobüs Orta Anadolunun bozkırında, ince yol çizgisi üs-

tünde tozu dumana katarak ilerliyor. Koskocaman bozkırda bir nokta gibi kalmışız.

Köşedeki incecik, uzun boyunlu, yüzünün derisi kırışık içinde, sarkmış yaşlı adam, Süleyman Ağa :

«Eski Çukurovayı bilen bilir. Şimdiki Çukurovaya benzemez bile. Şimdi Çukurovada bir ot, bir batak, bir bük bulamazsın. O zamanlar, benim yetiştiğim zamanlar, pamuk tarlalarının yanında bataklık uzanırdı. Büklükten çıkamazdın. Tüterdi. Burnunda bir batak kokusu bütün yaz. Hiçbir yaylalı iki aydan fazla dayanamazdı Çukurovada. Sıcak, sıtma vuru vuruverirdi. Çukurova tüm dağlıların mezarı. Daha eskiden, pamuk ekilmezken, aşiret devrinde Çukurova başkaymış. Yamanmış. İşte o zaman Çukurovaymış. Çukurova tepeden tırnağa sarı gözlü nergis açarmış. Dedem söylerdi, bir donanırmış Çukurova... Tüm yelleri çiçek kokarmış. Göçler Çukurovada. Aşiretler Çukurovada.»

Süleyman Ağa, nedense sözünü yarıda kesti. Gençlere döndü :

«Haydi delikanlılar. Haydin bakalım. Biz Çukurovanın zehirini yedik. Siz safasını sürüyorsunuz. Sivrisinek bulut gibi, dalga dalga gelirdi. Tüm bedenimiz yaraya keserdi. Kokardık. Haydin bakalım, bir türkü alın...»

On beş kadar delikanlı ağız ağıza verdi. Başladılar türküye.

Yanımdaki İsmail kulağıma eğildi :

«Neden söyletiyor türküyü gençlere biliyor musun?»

«Dinleyelim, eğlenelim diye,» dedim.

«Yok,» dedi, «yok. Biz biliriz niçin söyletir. Anavarza ağıdı var ya...»

«Var.»

«Ondaki Derviş var ya... İşte o Derviş, Süleyman Ağanın dedesiymiş... Onu söyletmek, onun hikayesini anlatmak için... Gençler o türküyü söylemesinler, kızar, zorla söyletir.»

Geceydi. Kamyonun içi ayak kokuyordu. Ortalık toz kokuyordu. Kamyon gürültüyle ilerliyordu. On beş pırıl pırıl ses kamyondan bozkıra, Toros dağlarına doğru uçuyordu.

«Bir de Çukurova üstüne, dedim.

Hemencecik başladılar. Çok hatırnaz çocuklar.

Önce hikayesini söylediler. Bir dul karının Osman adında bir oğlu varmış. Osman nişanlıymış. Fıkara olduğundan yıllar yılı evlenememiş. En sonunda karar verip, o da para kazanıp muradına ermek için tutmuş Çukurun yolunu. İnmiş. Güze doğru kara haberi gelmiş Osmanın. Sıtma ciğerini delmiş. Anası muradına yetmemiş oğlunun, kız nişanlısının ardından günlerce ağıt çalmış. Dağı taşı dile getirmişler.

Ceyhan derler bir su akar
Yosunu yüzüne çıkar
Adanaya gitme oğlum
Suyu ılık sıtma tutar

Şimdi Torosları aşıyoruz. Toz kokusu... İncecik yelde çam kokusu...

Yanımdaki :

«Süleyman çatlayacak,» dedi. «Hala Anavarza ağıdını demediler. Dur da şunlara söyleteyim.»

Önümüzdeki türkü söyleyen delikanlılardan birini dürttü:

«Vazifeyi unuttunuz ulan,» dedi. «Süleyman patladı patlayacak. Şimdi kıyameti koparır.»

Söyledikleri oynak, neşeli bir türküydü. Birden kesiverdiler. Ağır, yanık bir ağıda başladılar.

Süleyman :

«Durun,» dedi. «Efendi kardaşa bunun hikayesini anlatayım.»

Sustular.

«Derviş benim dedem olurmuş. O zaman Anavarzada beyler, ağalar varmış. Derviş bir beyin kızını almış kaçırmış. Barışmışlar. Barışmışlar ama, bey bunu yutamamış. Bir gün Derviş dedemi vurdurmuş. Bir de Derviş dedemin Ali adında bir dayısı varmış ki... eşkiyaymış. Bunun üstüne, bey komamış Çukurda, kökünü kazımış.»

Belki bir saat Ali Dayıyı, Dervişi, o devri anlattı. Delikanlılar türküye başladılar. O daha söylüyordu. «Dedem Derviş,» diyordu...

Anavarza at oynağı
Kana belenmiş gömleği
Kıyman aşiretler kıyman
Kör karının bir değneği

Dervişin mendili ala
Bülbül konar daldan dala
Ben öpmeye kıyamazdım
Belemişler kızıl kana

Anavarza binekleri
Hingirdeşir inekleri
Ali sana kardaş demem
Yıkmayınca konakları

Sonra Torosları aştık. Sıcak bastı. Yıldızlar irileşti. Türkü durdu. Herkes birbirinin üstüne yatıp uyudu. Bir ben kaldım. Ben de ayağa kalktım, yüzümü geceye, kamyonun estirdiği yele verdim. Tek ayak üstü durdum. Öteki ayağımı koyacak yer yok. Böylece, şafağa karşı Adanaya geldik. Onlar Kozan üstüne gidecekler. Ben de dolaşacağım.

Karşıyakada, okaliptüslerin altında, gene de büyük bir ırgat kalabalığı vardı. Orada boşaldılar.

1955

DÜNYANIN EN BÜYÜK ÇİFTLİĞİNDE YEDİ GÜN

YERALTI

Urfadan güneye doğru Haran ovası. Git git bitmiyor. Haran ovasından öte Akçakale, Suriye. Eski, büyük Mezopotamya medeniyetinin bu ucu Haran ovasında siniler sinek yok. Dümdüz, ıpıssız. Ovanın yüzü güneşli, dalgasız bir deniz yüzü gibi dümdüz, kırışıksız. Arada sırada yığma tepeler görüyorum. Ta uzaklarda. Bir de bir insan boyunda toprak yığınları. Üst üste bindirilmiş, küçük küçük kubbeleştirilmiş toprak yığınları. Bunlar köy. Toprak yığınlarında el kadarcık el kadarcık pencereler kararıyor. Gölge benekleri gibi. Kapıları kuyu kapıları gibi aşağı, derine iniyor. Toprak yığınları öylesine üst üste ki elli evlik bir köyün kapladığı yer iki buçuk dönümü geçmiyor. Toprak yığını evler iç içe.

Vardım bir köyün kapısında durdum. Üç kadın kuyudan su çekiyordu. Bir de zayıf çelimsiz bir köpek, bir çukura uzanmış, kırmızı dili bir karış dışarda, soluyup duruyordu.

Kuyuları çok derin. Burası çöl. İki metrede su bulunacak değil ya. Tulumba falan da hak getire tabii. Kuyunun üstünde çıkrıklar. Uzun ipleri var. Uzun iplerin ucunda deriden kova. Madeni, tahta kovalar ağır olur. Bir de içinde su... Elli altmış metreden çekmek elbette kolay olmaz.

İpi çıkrığa takıyorlar. Deri kovayı kuyunun derinine salıyorlar. Deri kova doluyor, kadınlar ipleri omuzlarına vurup yürüyorlar. Onlar yürüdükçe kova da ağır ağır yukarı çıkı-

yor. Kuyunun başındaki kadın, arkadan giden kadınlara sesleniyor. Onlar da duruyorlar. Suyu alıp kaplara boşaltıyor. Tekrar kuyuya salıyor boş deri kovayı... Hep böyle. Hiç bir köyde kuyuların başını boş görmedim. Her köyde kadınlar iki büklüm, kan ter içinde, dünyanın ortasından yeryüzüne su taşıyorlardı. Bir iki köyde de kadın yerine su çekmek için beygirleri koşulu gördüm. Ötekiler de böyle yapsalar ne güzel olurdu. İnsan yerine hiç olmazsa beygir. İki beygir akşama kadar köyün bütün suyunu çekebilir.

Su çeken kadınlara :

«Bacılar,» dedim, «kim kimse yok mu bu köyde?»

Anlamadılar.

Bu sefer Kürtçe söyledim, gene anlamadılar.

Başlarında elli santim uzunluğunda renk renk ipekten hotoz vardı. Etekleri üç parçalı mavi beyazdı. Kuşakları nakışlıydı. Yüzlerinden oluk oluk terler akıyordu. Bir şey gözüme çarptı. Hiçbir yerde karşılaşmamıştım şimdiye dek. Alt dudakları kapkara bu kadınların. Çoğununki de mosmor. Sonradan anladım ki bu siyahlıklar döğmeymiş. Sonradan gördüğüm birçok kadınların yüzleri gözleri döğme nakışı içindeydi. Bütün bedenleri de kilim gibi döğmeli, nakışlıymış.

Döğme, nakış, at, ceylan, deve, bir de devedikeni çölün eti tırnağı. Yani çölden daha çöl bunlar. Çölün özelliği...

Anlaşamayınca kadınlardan biri bağırdı. Neden sonra bir toprak yığınından uzun boylu, beyaz fistan giymiş, başına ipek bir poşu bağlamış, kara bıyıklı, avurdu avurduna geçmiş, kara ceylan gözlü yirmisinde bir delikanlı çıktı. Ona da Türkçe söyledim, anlamadı. Kürtçe söyledim, karşılık verdi. Kürtçesi de pek öyle iyi Kürtçe değil. Çat pat.

«Bu köy kimin?» diye sordum.

Ceylan gözlü, ceylan gibi ince delikanlı :

«Halil Ağanın,» diye karşılık verdi.

«Yarıcı mısınız?»

«He.»

Önüme düştü. Güzel gözleri sevgi doluydu. Gözlerinde yarışı kaybetmiş bir Arap atının kederi vardı.

«Yarıcı,» dedi.

Bir iki laf ettim yarıcılık üstüne. Güzel gözleri duman-

landı. Bir anda yırtıcı bir hal aldı. Korktum.

Sonra :

«Halil Ağa,» dedi.

Yığınlardan birinin önüne gelince, önümden çekildi. Beni içeri hürmetle buyur etti. İçerde iki üç yaşlı adam uzanmıştı. Ben girince ayaklarını topladılar. Altlarında çul, hasır yoktu. Düpedüz toprağa yatmışlardı. İçerisi loştu. Islak ıslak bir hali vardı. Kuyu serinliği gibi bir serinlik duydum. Yer gösterdiler. Hoş beşten sonra sordum.

«Bu köy kimin?»

«Bizim.»

Bu bizim diyen adam, kırk beşlik vardı. Bu da güzel bir adamdı. Uzun bıyıkları çangaldı.

İçerde bir koku vardı. Ekşi bir koku. Sinek boldu. Arı oğul verir gibi kaynaşıyordu.

Ben :

«Doğru değil,» dedim. «Sizin değil.»

«Bizim.»

«Sizin değil.»

Aramızda bir tartışmadır başladı.

Sonra adama sordum.

«Peki sizin diyelim. Kaç dönüm toprağın var?»

Şaşırdı, kıvrandı. Yalan da söyleyemedi. Kapana kıstırmıştım.

«İki dönüm,» diyebildi. «Sana ne kaç dönüm toprağım varsa,» dedi sonra da.

Bir yaşlı atıldı.

«Biz,» dedi, «köyümüzden, toprağımızdan memnunuz. İş karıştırmayın. Biz böyle gelmiş, böyle gideriz. Başka hiçbir şey istemiyoruz. Çok çok memnunuz. Hükümete yaz ki biz halimizden çok memnunuz. Selam söyle hükümete. Sağ olsun. Halimizi sorduğundan dolayı, Allah eksikliğini vermesin. Böyle söyle.»

«Böylece yazarım,» dedim ayrıldım. Ağızlarından başka söz almaya imkan kalmamıştı. İşi tatsız bir yere getirmiştim. Belki korktular.

Beni getiren çocuk gene önüme düştü. Gülüyordu. Sordum.

Dedi ki :

«Bizim ağa traktör, biçerdöver aldı da gene topraktan kovmadı köylüyü. Onun için ağa hakkında laf etmezler. Ya kovarsa? Yurdumuzdan yuvamızdan oluruz. Nereye gideriz?»

Nereye giderler?

Bu ovadaki köylerde. Orta Anadolu köyleri gibi, mezarlık yok. Görülmüyor. Bir Orta Anadolu köyüne girmeden ilk göreceğin, taşları yıkık, mahzun mezarlıktır. Burda yok.

Köyde ne bir ağaç, ne bir bitki, ne kuş, ne böcek, ne sümüklüböcek, ne yılan, hiçbir canlı yok. Hiçbir ses yok.

Arkama dönüp baktım. Az önce konuştuğum, hayatlarından memnun insanlar şu toprak yığınının altında mıydı? İçinde miydi? Bu, her canlının, bir parça bulutun, bir damla suyun, kımıldayan tek ot yaprağının düşmanı çölde mi doğup büyümüşlerdi o güzel adamlar? Serap mıydı?

Ceylanpınarı çiftliğine daha epey yolumuz var. Dört bir yanındaki köylerden birkaçını gördükten sonradır ki Ceylanpınarına varacağız.

SU

Devedikeni çiçekleri iki yumruk büyüklüğündedir. Mosmordur. Dikenler orta boylu bir insan yüksekliğindedir. Çukurovada, Orta Anadoluda tek tek ekinlerin içinde biterler. Çukurovada, ıssızlıkta, sarı sıcakta yalnız yalnız esen yelde sallanırlar. Sıcak tüter. Devedikeninin moru sıcakta erir gibidir. Erimiş bir morluk güneşe bulaşır.

Akçakale istasyonu ile Derbesiye istasyonu arası çöl. Bu arada mosmor devedikenlerinden tarlalar gördüm. Tüten sıcağın altında erimiş, mor, mosmor devedikeni çiçeği tarlası... Çölün bir ucundan bir ucuna dalgalanır gibiydi. Mor renk güneşle karışmıştı. Sarıyla mor yuğruluyordu. Bu yangında, bu kurakta, bu alabildiğine tüten güneşte, yelleri yalım esen çölde devedikeninin kavruk yeşili, deniz gibi dalgalanan moru serap mı? Gittim ellerimle dokundum. Serap değil. Devedikeni çiçekleri çölün yakışığı, tadı.

Akçakalenin genç, inanmış bir kaymakamı var. Bana dedi ki :

«Serap görmek istemez misiniz?»

Belki çokları daha önce duymuştur. Ben yurdumuzun bir köşesinde serap olabileceğini ilk olarak duyuyorum. Ben, serabı Büyük Sahrada olur bilirdim.

«Olur mu ki?» dedim.

«Hem de öylesine olur ki... Denizi adaları, kayıkları, vapurları ile ayağının dibine gelmiş bulursun. Yaklaşırsın kaybolur.»

«İnanılmaz,» dedim. «Nasıl olur?»

«Haydi görelim,» dedi.

Bir cipe atladık. Bir tepeciğe vardık.

«Bak,» dedi.

Güneyde, tüten sıcağın altında, serilmiş, pırıl pırıl bir deniz vardı. Denizin adaları vardı. Denizin üstünde bulutlar vardı sütbeyaz.

Kaymakam :

«Denize doğru gidelim,» dedi.

Biz denize yaklaştıkça deniz ötelere ötelere kaçıyordu. Öteler Suriye hududu. Biraz daha yürüseydik denize doğru bizim deniz hepten kaybolacaktı.

«Hani ya?» dedim, «kayıkları?»

«Bugün göremedik. Kimbilir? Bugün o kadar fazla güneş yok.»

Dönüşte Haran ovasından geçiyordum. İşte serabı o zaman gördüm. Kaymakam da daha önce Haran ovasını söylemişti zaten. Haran ovasında deniz öyle yaklaşınca kaçmıyordu. Tam ayağının ucundan başlıyor. İçinde kayıkları, vapurları, adaları, her şeyiyle tam deniz. Denizin üstünden usul usul dumanlar kalkıyor. Ufacık dalgalarında pırıltılar.

Böylesi serap öyle her zaman olmazmış. Büyük sıcakların serabıymış bu. Yanımdaki şoför böyle söyledi. Bugün de çölün en sıcak günlerinden biri. Bir, serap denizi, iki, devedikeni çiçeklerinin mor denizi. Adamın dili damağı kuruyor ama susuzluktan, gözü suya doyuyor.

Bu çölü, susuzluğu, yalım yelini gördükten sonra Hindistanda, Arabistanda, dünyanın öte yerlerinde suyu neden kut-

sal saymışlar, ona neden tapmışlar anladım. Urfadaki Anzelha gölü niçin kutsal olmuş anladım.

Kaymakam :

«Sizi,» dedi, «bir artezyene götüreyim. Gelir misiniz?»

İşte buna şaştım. Çöl tekin değil. Geldim geleli öyle tuhaf şeylerle karşılaştırın ki... Artezyen de olur. Çağlayan da olur. Çöl bu! Karışılmaz. Dilini bilen biliyor.

Akçakaleye iki üç kilometre bir köy. Vardık. Gözlerime inanamadım. Düzlükte bir su, topraktan fışkırıp durur. Orman içinde sanki mübarek. Dört yanını köylüler kuşatmışlar. Bakıp dururlar.

Kaymakam :

«Çıkartalı daha az oldu. Ama cana can kattı. Bu köyün eski suyunu görseydiniz yüreğiniz parçalanırdı. Yaz gelince eski su kurtlanırdı, içinde kurtlar kaynaşırdı. Kurtlu suyu içerlerdi. Su bir de tuzluydu ki, zehir gibi. Zehiri iç, o suyu içme. Artezyen seksen bin liraya çıktı. Çıktı ama... bakın alt yandan bostan yapıyor köylüler.»

Bir tarlanın içinde kazmalar, belleriyle çoluk çocuk bir köylü grubu çalışıyordu.

«Buralar, belki de çöl, çöl oldu olalı sebze görmemiştir.»

Nasıl görsün!

«Çölde su çıkarmayı hükümet bir Alman firmasına vermiş. Çok yerde artezyen çıkmıyor. O zaman biz de suyu motorla çekiyoruz. Su olsun da...»

Sonra çöldeki su üstünde durdum. Su çıkaran mühendislerden biri çöldeki su üstüne bana çok hoş şeyler anlattı :

«Vardık köye, kurduk makinalarımızı. Köylüler başımıza toplandılar. Sordular. Topraktan, dedim, su fışkıracak. İçeceksiniz. Bostanlarınızı sulayacak, hayvanlarınıza içireceksiniz. Alay ettiler, güldüler. Hakları da vardı. Ben bile, ilme inanmasam, bu çölden, bu yangın yerinden su çıkacağını aklımdan bile geçirmezdim. Hem de gürül gürül akacak. Bu, olacak iş mi! Köylüler, bizi merakla, umutsuzlukla takip ediyorlardı. Sabahtan akşama kadar birkaçı yanımızda duruyor, seyrediyordu. Bize yardım edenleri de vardı. Belki de sabırsızlanıyorlardı. Uzun zaman sonra işimiz bitti. Anladım

ki su fışkıracak. Bakın, dedim, su fışkıracak! Bütün köy, çoluk çocuk, genç yaşlı, kundaktakileri bile getirmişlerdi, gelip suyun başına halka oldular. Beklediler. Kıpırdamıyorlardı. Gözlerini dikmişler öylecene bakıyorlardı. Birden su patladı. Birden duyulmamış bir çığlık kopardılar, hep birden. Sevinç, hayret çığlığıydı. Az sonra duruldular. Gene kıpırdamadan gözlerini suya dikip bakmaya başladılar. Gözleri kocaman kocaman hayretten açılmıştı. O gün, bir ikindi üstüydü, akşam oldu kimse yerinden kıpırdayıp evine gitmedi. Gece yarısı gene gitmediler. Şafaktan önce kalktım, yanlarına geldim. Kımıldamadan daha öyle bakıyorlardı. Adamın yüreği ağzına geliyordu bu manzaraya. Sabah oldu gene öyleler... Bir hafta sonra köye tekrar döndüğümde on beş yirmi kişiyi suyun başında, fışkıran, bembeyaz, ışıltılı suyu seyreder buldum. Yüzlerindeki hayret gitmişti. Sevinçle, aşkla, muhabbetle akan suya bakıyorlardı.»

Mucizelerin en inanılmazı, en büyüğü. Nasıl bakmasınlar?

Çöl insanı yılda bir yıkanır doğru dürüst, diyorlar. Susuzluktan.

Haran ovasında, Akçakalede, Derbesiyede, yirmi otuz kadar köy gördüm. Bazı köyler sularını iki üç saatlik yerlerden eşeklerle, atlarla getiriyorlardı. Bir köyde küçücük bir sarnıcın başına bütün köy birikmiş, su kavgası ediyordu. Bir hay-huy almıştı ortalığı. Sanki kıyamet günü... Omuzlarında deri tulumları... Sırtlarında, ıslak ıslak, su damlaya damlaya, iki büklüm, çölün bu ucundan öteki ucuna su taşırken gördüm kadınları.

Bir antezyen, çölde, büyük bir mucizedir.

Konuştuğum bazı Urfalılar, su işinin büyük iş olduğunu, daha hızlı, daha çabuk, çölün suya kavuşturulmasını istiyorlardı.

Bence, toprak altındaki köylünün oralardan çıkmasına artezyenlerin büyük faydası olacak. Yarın, belki de bir artezyen başında, uzun, ince, yeşil bir kavağı salınır göreceğiz.

Kırçıl sakallıydı. Kubbeli, toprak evlerden birinin gün batısına belini verip oturmuştu. Güneşten yanmıştı. İnceden bir türkü tutturmuştu. Bizim geldiğimizi görünce türküyü kesti. Kesti ama yerinden de kıpırdamadı.

«Merhaba,» dedik.

«Merhaba,» dedi, ayağa kalktı. Yerini gösterdi. Buyur etti.

Tektek dağlarına 1948 den bu yana üç yüzden fazla köy kurulmuştur. Bundan önce Tektek dağları bomboştur. Çobanlardan başka insan ayağı değmemiştir Tektek dağlarına. Vakta ki traktör gelir memlekete, traktör gelir, ziraat makineleşir. Yıl yıl yarıcılar topraklarından atılırlar. Gidecekleri yerleri yok. Başlarını alırlar giderler Tektek dağlarına. Tektek dağlarının suyu yoktur ama, Tektek toprakları verimlidir. Ve üç yüz tane köy kurulur. Hükümet de toprakların tapularını köylülere verir. Ama her köylüye seksen, çok çok yüz dönümlük tarla verir. Buraların toprağı bire ondan fazla taş çatlasa veremez. Buna göre bir aile için seksen dönüm azdır. Yaraya merhem olmaz. Her neyse, topraksızlıktan çok daha iyi. Başlarını sokacak bir evleri, saban atacak bir toprakları var.

Gene hükümet, ilerde uzun uzun sözünü edeceğimiz Ceylanpınarı çiftliğinden beş yüz bin dönümlük bir sahayı da topraksız köylüye dağıtır. Bu toprak dağıtıldığı zamanlar gene ben o yanlardaydım. Gözlerimle gördüm. Çöl düğün bayram içinde, dinmez bir sevinç içinde çalkanıyordu. Köylü için inanılmaz şeyler oluyordu. Yılların, yüzyılların esiri köylü, toprak sahibi oluyordu. Onlar sevinmesinler de kimler sevinsinler.

Diyarbakırda, Urfada, Adanada, Vanda, Ağrıda, Mardinde binlerce dönümlük toprak sahipleri... Elli, altmış köylü derebeyler... En azı üç köylü ağalar... Yüz binlerce esir... Yüz binlerce köle köylü... Ve onlar toprak sahibi oluyordu. Bu sevinci gördüm. Çölde sevincin aydınlık bir su gibi aktığına tanıklık ettim. İnsanoğlunun kurtuluşuna, kurtuluş sevincine tanıklık ettim. Toprağın tapusu verilirken oralarday-

dım. Çöl, al yeşil donanmıştı. İnsanlar sevinçten uçuyorlardı. Çöl, bir düğün alanı oldu günlerce...

Kırçıl sakallı adam yanımıza oturdu. Az sonra, nereden çıktıysa, bir sürü adam deliklerden çıkarcasına teker teker yanımıza geldi.

Urfada bir toprak sahibi diyor ki :

«Toprak dağıttı da bunlara hükümet gördük işte. Yaptıklarını gördük. Hükümetin kendilerine verdikleri toprakları gene, geri, ağalara verdiler. İşleyemediler.»

Ben dedim ki :

«Hükümetin kendilerine verdikleri toprakları kanunen ağalara satamazlar, veremezler. Bunun şartları var.»

«Burası çöldür. Çölün de kendine göre kanunları var. Verirler. Türlü dalaveralarla verirler. Hükümet duymaz bile. O dağıtılmış Ceylanpınarının çoğu ağaların elinde. Çoğu da bomboş, dağıtıldığı günden bu yana bomboş duruyor.»

«Sebebi bunun?»

«Sebebini bana soracağına git de kendilerine sor. Mademki gazetecisin, biz de öğrenelim sayenizde.»

Kırçıl sakallı adama :

«Ağam,» dedim, «dediler ki bana ekmiyormuşsunuz tarlalarınızı. Ağalara satıyor, boş bırakıyormuşsunuz.»

«Doğrudur.»

«Sebep?»

«Sebebi derin. Sebebi başka.»

«Söyle canım.»

«Öküz yok. Pulluk yok. Yok oğlu yok.»

«Bak amca, bana yutturma, ben de köylüyüm. Kredi de mi yok? Hükümet görülmedik kredi verdi son yıllarda. Siz faydalanmadınız mı?»

«? ? ?...»

«Söyleyin canım, faydalanamadınız mı?»

«?...»

«Neden faydalanamadınız?»

«?...»

Başını kaldırdı. Gözleri yaş içindeydi. Yanımızdakiler de taş kesilmişlerdi.

«Aldık yedik,» diyebildi.

Başka biri :

«Az verdi hükümet.»

Başka biri :

«Biz yeni ev sayılırız. Bize herkesten çok vermeliydi hükümet. Herkesin iki, üç misli.»

Bir tanesi gevrek gevrek güldü :

«Böyle çok daha iyi. Yerlerimiz değişti.»

Bu, otuzunda, kara gözlü, fistanlı, başı agelli, cin gibi görünen bir adamdı.

«Anlamadım. Ne oldu?»

«Yerlerimiz değişti.»

«Nasıl değişti yerleriniz?»

«Eskiden biz ağanın eciriydik. Daha doğrusu kölesiydik.»

«Malum.»

«Hükümet bize tarla verdi.»

«Kurtuldunuz.»

«Evet kurtulduk. Ama ağaların ellerinde traktörleri vardı. Bizde öküz bile yoktu.»

«Evet.»

«Ağalar bize geldiler dediler ki, sizin topraklarınız var boş durur, bizim traktörlerimiz var boş durur.»

«Duymamıştım. Şaşılacak iş.»

«Gelin tekrar ortakçılık edelim dediler. Başka çare var mı? Başladık yeniden ortakçılığa. Ama bu sefer işler tersine.»

«Nasıl?»

«Tarla bizden, tohum bizden. Traktör, biçerdöver ağadan, yani çalışmak ağadan. Yarı yarıya... Eskiden tarla, tohum ağadandı, öküz ağadandı, çalışmak bizdendi. Yarı yarıyaydı. Şimdiyse ağanın makinesi çalışıyor, gene yarı yarıya.»

«Peki, siz ne yapıyorsunuz?»

«Biz mi? Biz yatıyoruz. Rahatız, memnunuz. Yatıyoruz. İstediğimize kavuştuk.»

Genç köylü, inceden inceye bu halle eğleniyordu. Bıyıklarının altında tutamadığı bir gülümseme vardı.

«Biraz da biz yatalım. Ağa çalışsın!»

Durdu azıcık. Sonra :

«Yok, yok,» dedi. «Ağanın traktörü çalışsın. Ağa da biz de yatalım.»

«Peki bu ortakçılıktan gelen kazanç sizi doyuruyor mu?»

«Doyurmuyor ama, yattığımız yerden geliyor. Taş atıp kolumuz mu yoruluyor.»

Urfa köylüklerinde hükümetin köylümüzü kalkındırmak için dağıttığı toprakların macerası böyle. Toprağın bir kısmı ağalara türlü hilelerle yeniden devredilmiş. Devredilmeyenler yarıcılığa veriliyor. Verilen toprağı kendi eken köylü yok gibi. Dağıtılan toprağın yüzde doksanı yarıcıda, ağalarda. Traktör sahiplerinde. Bu traktör sahipleri de bir alem. Çiftçilikle hiç ilişiği olmayanlar Marshall yardımından traktör almışlar. Bunların çoğu şehrin küçük esnafı... Yok yerden traktör sahibi olmuşlar. Biraz dedikodulu bir iş.

ELELE

İşte dünyanın en büyük çiftliği Ceylanpınarının dört bir yanı böyle. Susuz, kıraç, verimsiz, insanları yer altındaki toprak evlerde, topraksız. Kuru, ıssız. Çöl, serap. Sıcak. Bir damla yeşillik yok. Göz alabildiğine çöl, göz alabildiğine yalnız.

Birden karşına Ceylanpınarı çiftliği çıkıyor. Bir yeşillik içinde çıkıyor. Ta uzak yerlerden getirilmiş park gibi. Uzaklardan getirilip buraya yapıştırılmış. İnanılmaz bir iş. Serap gibi bir şey. Yani işte asıl serap bu.

Sıra sıra, düzgün ekilmiş ağaçlar. Çöl güneşinin altında bu ağaçların yeşilleri bir de taze yeşil ki... Sıcaktan solacağı yerde açılan, gittikçe tazeleşen, parlayan bir yeşillik... Evleri güzel. Yer yer tepeye benzer bir yere serpiştirilmiş. Yepyeni, küçücük bir şehir. Evleri sayfiye evleri güzelliğinde. Çiftliğin tam önünden, aydınlık bir su çıkıp, Suriye topraklarına gidiyor. Suyun iki yanı söğüt ağaçlarıyla donanmış. Söğütler de ayrı bir tat burada. Başka yerde olsa belki de bu kadar cana yakın, bu kadar cennet misali gelmez insana çiftlik. Halbuki çölün kurağından, kerpiç yığını köylerden sonra cennetten bir parça gibi geliyor, insanın içinde bir sevinçtir çağlıyor.

Nasıl anlatsam, üç günlük susuza, güneş altında yanmışa, bir bardak soğuk, pırıl pırıl sudur Ceylanpınarı. Bana böyle geldi.

Ceylanpınarının temeli 1946 da atılmış. Bu topraklar ondan önce bomboşmuş, ıpıssızmış. Yalnız binlerce ceylan döner dururmuş düzünde. 1946 dan 1950 ye kadar yapılma devresi geçirmiş. Urfalıların, Mardinlilerin söylediklerine göre iki yıl önceye kadar, yani şimdiki müdür Vedat Akyalçın gelinceye kadar şöyle böyleymiş çiftlik. Akyalçın gece demez, gündüz demez çalışan bir adam olduğu için geliştirmiş çiftliği, ilerde ondan söz açacağım. Şimdi ne yüzden yeryüzünün en büyük çiftliğidir Ceylanpınarı onu söyleyim: 1 milyon 673 bin dönüm toprağı var. Bu genişlikte dünyanın hiçbir yerinde bir çiftlik yok. Çiftliğin bir uçtan bir uca uzunluğu 75 kilometre. Genişliği 35 kilometre ile 40 kilometre arasında değişiyor. Çiftlik Güzelyatı, Horozmiran, Beyik, Tüem, Beyazkule, Gürgürbaba, Saraççeşme adlarında yedi çalışma bölgesine ayrılmış.

Çiftlik, dünyanın en büyük çiftliği olduğu gibi, dünyanın en modern araçlarıyla da çalışıyor. 153 biçerdöveri var. 146 traktörü, 117 kamyonu, 2 seyyar onarım atelyesi, 117 tohum ekme mibzeri, 1800 işçisi var.

Çiftliğin elektrik tesisatı büyükçe illerimizin çoğunda yok.

Bir ikindi üstü geldim çiftliğe. Şaşırdım kaldım. Kim görse şaşırır. Benden iki gün sonra Alman büyükelçisi de çiftliği görmeye gelmişti, o benden de şaşkındı. Bu çölde bu kadar güzel, inanılmaz çiftliği kimse hayal bile edemiyor. Şaşkınlık, vurulma ondan.

Müdür Vedat Akyalçın, çiftliğe gelir gelmez beni doğru atelyelere götürdü. Onun da derdi günü atelyeler. Başka çare yok bugünkü günde. Makineyle çalışan her insanın baş derdi, baş dostu atelyeler. Eğer bu atelyeler olmasaymış, bu yıl yedek parçasızlıktan dolayı Ceylanpınarındaki makinelerin çoğu çalışamayacakmış. Son yıllarda memleketimizin çiftçilerinin tek derdi yedek parça. Yedek parçasızlık kıvrandırıyor çiftçiyi. Küçücük bir yedek parça için koskocaman bir biçerdöver yatıyor. Çare yok, yatacak.

Atelye değil küçük bir fabrika. Her türlü yedek parçayı, iyi kötü, yapıyorlar hemen hemen. Yapıp yüzlerce makineyi yatmaktan kurtarıyorlar.

Ustalar olgun, ustalar usta.

«Her parçayı yapıyor musunuz?»

«Hemen hemen.»

Bir tarafta döküm, bir tarafta tesviye, bir tarafta elektrik işleri...

«Biz burada, yeter derecede aletimiz olsa, motor bile yapabiliriz.»

Yatak yapıyorlar, dişli yapıyorlar, herbir şeyleri yapıyorlar. Motor da yaparlar mı yaparlar.

Usta :

«Bize çok az önem veriliyor. Halbuki bu bizim atelye çiftliğin bütün makinelerini ayakta tuttuğu gibi, etrafındaki köylerin de işlerini görüyor. Bize daha önem verseler, daha çok alet gönderseler yukardan, çok iş görebiliriz. Hem çiftlik, hem halk için iyi olur.»

Bir hafta kaldım. Bir hafta onlarla beraber çalıştım. Yukarı, yani Ankara, atelyeye gereken önemi verse hem çiftlik, hem Tarım Bakanlığı, hem de halk için çok iyi olur. Atelyede çalışıp da çiftliğin bunca makinesini yatmaktan kurtaran ustaların ellerine sağlık. Elleri, o güzel elleri dert görmesin.

Çölün ortasında bir medeniyet ışığı, yağlı, mavi tulumlarıyla çalışan işçiler. Cana can katan adamlar. Toprağı, taşı toprağı dile getiren adamlar, toprağın makinenin adamları var olsunlar. İnsan, bu adamları, yenilmez sanılan kuraığın, yokluğun karşısında savaşta iken daha çok seviyor, onlara daha çok güveniyor. İnsanoğlunun gücüne insan burada daha çok inanıyor.

Müdüre :

«Bu ağaçları nasıl bu hale getirdiniz? Buna güç mü yeter?» diye soruyorum.

«İnsanoğlunun elinden bir şey kurtulmaz,» diye karşılık veriyor. «Bazı yerlerde kuyular çıkardık. Oralardan motorlarla su çekiyoruz. Bir de gözden su çekiyoruz. Büyük bir havuz yaptık, oradan dağıtıyoruz ağaçlara suyu. 10.000 diki-

li, tutmuş ağacımız var. Daha ilerde 100.000 e çıkaracağız. Şu tepeleri de ormanlamağa çalışacağız. O zaman çöl değişecek.»

Çöl değişebilir. Bunu gördükten sonra çöllükten eser kalmayacağına da inandım.

Burada halk arasında çölün eski haline bağlı türlü rivayetler var.

Bir köylü :

«Atalar söylerler,» diyor, «buradan Bağdata kadar giden adam ağaç gölgesinden gün yüzü görmezmiş. Ormanı yaka yaka bu hale getirmişler toprağı. Bahçeleri boza boza bu hale getirmişler. Ceylan yatağı yapmışlar.»

Çiftliğin bir çiçek bahçesi ortasında, odalarında banyosu olan bir misafirevi var. İlk gece orada misafir oldum.

İkinci gün müdüre :

«Ben biçerdöverlerde çalışmak istiyorum. Çalıştırır mısınız?»

«Siz çalıştıktan sonra olur,» dedi. «Bizim gizlimiz saklımız yok. Bizim için daha iyi olur. Daha yakından görür, daha iyi anlarsınız.»

Daha gün doğmamıştı. Müdür yardımcısı Mehmet Bey beni uyandırdı. Güzelyatıda çalışan 30 biçerdöverlik biçerdöver topluluğuna götürdü.

MEMET BARUT

Şimdi ekin denizindeyim. Düzlükte güneşin bir parçası gözüktü. Köz gibi. Kıpkırmızı. Yer yarılmış da oradan çıkıyormuş gibi. İnceden ince seher yeli esiyor. Buğday denizi hışırtılarla dalgalanıyor. Burada, dağ, taş, tepe, yer, gök buğdaya kesmiş. Dünya tüm buğdaydan. Ulu bir denizde kalmış gibi, insan kendisini buğday denizinde kalmış sanıyor. Az buz buğday ekilmemiş ki: Tam yarım milyon dönüm. Yarım milyon dönüm dile kolay. Gelip de, yarım milyon dönüm nedir, Ceylanpınarında görmeli.

Saat sabahın üç buçuğuydu. O düzlükten çıkarcasına doğan güneş daha doğmamıştı. Biçerdöverleri otuzar otuzar topluluklara ayırmışlar. Her topluluğun bir başı var. Bizim-

kisinin toplumbaşı Aziz adında bir Urfalı. Çiftlik kurulduğu yıl işçi olarak gelmiş, sonra biçerdöver sürücüsü olmuş. Şimdi 325 lira maaş alıyor. Bu maaş çiftlik müdür yardımcılarının maaşını geçiyor. Ama Aziz de çalışıyor. Çiftliğin en gözde toplumbaşısı.

Bana bir tulum verdiler. Tulum biçerdöver sürücülerinin tulumundan. Adam, tulum içinde kendini daha kıvrak, daha işe hazır sayıyor.

Toplumbaşı Aziz :

«Biçerdöverde mi çalışacaksınız? Siz mi süreceksiniz?»

«Biçerdöverde çalışacağım. Ben süreceğim.»

«Biraz zor.»

«Öğretirsiniz.»

«Öğrenebilir misiniz?»

«Deneriz.»

«Öyleyse sizi Memet Barutun yanına verelim. O size öğretir. Bizim topluluğun en usta, en çalışkan adamı.»

Otuz biçerdöver daha şafaktan önce çalışmağa başladı. Biçerdöverler, uçsuz bucaksız ekin denizinin kıyısında on beşer on beşer iki sıra olmuşlar, duruyorlardı. Teker teker sıradan ayrılıp, büyük bir homurtuyla, denize girmeğe başladılar. On beş dakika içinde otuz biçerdöverin otuzu da buğday denizinde. Arka arkaya dizilmişler biçiyorlar. Biçip kırmızı buğdayı ambarlarına dolduruyorlar. Ambarları dolunca yanlarında dolaşıp duran kamyonlara boşaltıyorlar kırmızı buğdayı oluk oluk.

Aziz götürdü beni Memet Barutla tanıştırdı.

«Birlikte çalışacaksınız. Arkadaş, anlaşıldığına göre bu işlerden biraz anlıyor. Bilmediklerini de sen öğreteceksin. Bir hafta birlikte çalışacaksınız. Yani, sen biçerdöverini güvenebilirsen arkadaşa teslim edecek, sen yatacaksın. Ya da sana başka bir iş vereceğiz. Bir tecrübe et arkadaşı.»

Memet gülümsedi. Peki makamında başını salladı. Biçerdöverden kalktı, yana geçti, yerini bana verdi. Direksiyona ben geçtim. Biçerdöverden ayrılalı yıllar oluyor. Öteki biçerdöverler de arkadan geliyorlar. Durmaya, Memetten yeni şeyler öğrenmeye imkan yok. Gaza bastım. Korku kötü şey. Direksiyon elimde sallanıyor. Yılan gidişi gibi eğri büğrü gi-

dişim. Memet gülümseyerek direksiyonu düzeltiyor.

«Abi,» diyor, «çok heyecanlısın. Birkaç kere daha dönüp, depomuzu dolduralım da, boşaltırken sana herbir yerini anlatayım. Bu biçerdöverler sizin bildiğiniz biçerdöverlere benzemezler. Bunlar zor. Bunlar, idrolikli. İlk biçerdöverler çok basitti. Bizde onlardan da var ya, onlar öteki grupta.»

Dönüyoruz. Önümde arkamda biçerdöverler. Otuz biçerdöverin gürültüsü bütün çölü kaplıyor. Buğdaylar biçerdöverlerin ağzında, makinenin pervaneleri dönüyor baba dönüyor. Yiyor ha yiyor ekini. Ve yanımdan, başucumdan, akar bir su gibi, kırmızı, aydınlık bir oluktan buğday akıyor depoya.

Güneş çıktı. Gün kuşluk oldu. Ortalık çatır çatır ediyor.

Ekinden çekiyoruz biçerdöverimizi. Bir kamyon gelip yanaşıyor, boşaltıyoruz.

Bu arada, depodan kamyona buğday akarken Memet bana biçerdöverleri anlatıyor:

«Burası ağzı, pervaneleri, biçecek yeri... tablası... Pervane, kollar dönerken, ağza gelen ekinleri içe doğru yatırır. Şu merdane alır ezer sapı.»

Bir açtı ki makineyi, dişliler, dişliler, dişliden başka şey yok.

«İşte burada iyice ezilir. Şu elekten elenip, saman üstünde kalır, buğday aşağı geçer. Aşağıda kepçeler vardır. Kepçeler yukarıya depoya taşırlar buğdayı. Sonra da şu depodan dışarı verir.»

Daha uzun anlattı. Çok karışık. Yukardakiler aklımda tutup, gece olunca not ettiklerimdir.

Ben alışkınım artık. Heyecanım da geçti. Yılan gibi oraya oraya gitmiyor artık makine. Ben seviniyorum. Memet seviniyor. Hep gülümsüyor Memet. Memedin artık benden korkusu yok. Ayaklarını biçerdöverden aşağı uzatmış rahat oturuyor. Konuşuyoruz. Koca makine altımda bir Arap atı kıvraklığında.

«Nerelisin Memet?»

«Antepli. Antebin Alimantar köyünden.»

«Kaç yaşındasın?»

«On dokuz.»

«Kaç yıldır burdasın?»

«Altı.»

«Kaç yıllık biçerdöver sürücüsüsün?»

«Üç. Üç yıl yağcılık yaptım.»

Yağa batmış, küçüğü on, büyüğü on dört yaşlarında görünen, elleri tenekeli, yağlama aletli yedi sekiz tane çocuğu gösterdi.

Memedin teni bakır renginde. Ela gözleri büyük, kederli. Sürerken biraz, birkaç tane buğday bıraktım dikili.

«Olmaz abi,» dedi Memet. «Bu olmaz işte. Bırakmamalıyız. Onu almalıyız oradan.»

Gittik aldık.

Ama ben bir hesap yaptım.

«Memet,» dedim, «oraya gidip gelinceye kadar bir sürü benzin yaktık. Vakit kaybettik. Beş on tane başak kopardık. Zararlıyız bu işte.»

«Yok,» dedi, «zararlı değiliz. Bir kere yıl on iki ayın emeğidir bu. Bu iki başağı meydana getirinceye kadar bir bilsen biz ne terler döküyoruz! O zaman bir başak değil, bir tane bile bırakamazsın yerde. Bir de bırakmaya alışırız. Onun için gözümüzün gördüğü hiçbir başağı bırakmamalıyız.»

Yel yalım gibi esiyor. Ekinler sıcak, dünya çatırtı içinde. Biçerdöverlerin demirine elini dokunduramıyorsun. Köze değmişsin gibi yakıyor.

Akan buğdaydan, dökülen samandan, makinenin ağzındaki ufalanan başaklardan havaya altın bir toz savruluyor. Güneş sarısı, başak sarısı, toz sarısı...

Ekin kısa olursa tablayı indirirsin. Uzun, boylu olursa tablayı yukarı kaldırırsın. Bazan ekinler çok kısa, ben tablayı yerde hiç başak bırakmamak için indiriyorum. Tabla toprakla beraber. Tabla bazan, tümsek yerler gelince, toprak alıyor. İşte Memet o zaman, o terbiyeli, efendi çocuk, kızdığını belli ediyor.

«Aman,» diyor, «aman!» Ellerime sarılıyor. Tablayı yukarı kaldırıyor.

«Peki, başak kalıyor Memet,» diyorum.

«Kalsın,» diyor.

«Sabahleyin ne dedindi? Bir tek başak kalmayacak dedindi.»

«Hesap meselesi gene,» diye gülüyor. «Bir makine kaçadır biliyor musun? Çok çok paradır. Makinenin ölümüne başak koparmak yok. Kalsın.»

İnsanın bu kadar namuslusu. Aşkla şevkle işine sarılmışı!..

Depolar doldu, depolar boşalttık. Kamyonlar geldi, kamyonlar gitti. Öğle oldu.

Öğleyin de makineler buğday denizinden dışarı çıkarılıp, on beşer on beşer sıraya sokuluyorlar.

Memet, biz tarladan çıkarken direksiyonu elimden aldı. Sebebini sordum.

«Aziz abi kızar,» dedi. «Cetvelle çizilmiş gibi bir hizaya getirilmezse makineler, Aziz abi deli olur. Onun da tadına böylesi gider. Biz de cetvelle çizilmiş gibi bir hizaya getiririz.»

Yemekler geldi.

GEZEN FABRİKA

Yemeği yemiş dinleniyorduk. Bu ara, altında cip, müdür yardımcısı Mehmet Bey geldi.

«Daha işe başlamaya epey var. İlerde yeni bir biçerdöver grubu ilk olarak tarlaya sokuluyor. Onu görelim. Hemen geri döneriz.»

Vardık. Biçerdöverler sıra sıra bekliyorlar. Mehmet Bey yürüsün işareti yaptı. Biçerdöverler homurdandılar. Tarlanın kıyısında eli bıçaklı birisi bir koyun tutuyordu. Mor bir koyun. Ekinler koyunun boyunu aşıyordu. Güneş yakıyordu. Buğdaylar kara kılçıktı. Yerli buğday. Yei esip usuldan yatırıyordu. Adam, öndeki biçerdöver yürüyünce koyunu yere yatırdı. Biçerdöver tam ekine girerken tekerinin önünde kesti. Sonra işçiler geldiler, ellerini kana soktular. Alınlarına birer parmak kan sürdüler. Bazıları da beş parmaklarını kana batırıp biçerdövere bastılar. Biçerdöverde bir sürü kurumuzı el izi. Biçerdöver tarlaya daldı. Sonra arkasında öteki biçerdöverler...

Geri dönüp geldik ki bizimkiler hazırlanıyorlar. Yağcılar, yüzleri, üstleri başları tüm yağa kesmiş, yağcı çocuklar işe koyulmuşlardı. Bir çocuk yağı pompalıyor, öteki biçerdöverin altına, en girilmez yerine girerek, cambazlıklar yaparak biçerdöverin içinde, üstünde, en ince deliğe, en küçük vidaya kadar yağlıyordu. Biçerdöver demirleri sıcaktan nerdeyse kıpkırmızı kızaracaktı.

Yağlama işi bitti. Biçerdöverler çalıştı. Her biçerdöverin üstünde sürücünün bulunduğu yerde bezden birer gölgelik var. İyi ki akıl etmişler. Tepeden sıcak, alttan kılçık, yandan yönden ateşe kesmiş demirlerin kızgını... Yeniden teker teker buğday denizine girdik. Burada adam her dakikada bir susuyor.

«Su,» dedim.

Memet :

«Yana çek de durdur makineyi abi,» dedi.

Aklımdan bilmem nereden su gelecek geçti. Keşke susamasaydım.

Memet arkadan telis bir çuvala sarılmış bir teneke çıkardı. Bir de lastik bir boru verdi elime... Borunun bir ucunu tenekeye soktum. Bir ucunu da ağzıma aldım. Suyu somurdum.

Ekin denizine daldık. Dönüyoruz. Depomuz doldu. Yana çekip boşalttık. Gene girdik ekine. Buğday kokuyor ortalık. Taze taze buğday. Kırmızımsı kırmızımsı, pırıl pırıl kokuyor. Toz, kuru, savrulan toz kokuyor. Acı. Bir de arada sırada biçerdöver bir ot kümesi kesiyor. İğne yapraklı bir ot bu. Açık yeşil. Kesilince işte o ot bir kokuyor... Ortalığı, bütün buğday denizini tatlı bir koku alıyor. Acı.

Yaprak kıpırdamıyor. En küçük bir fisilti yok. Ağır bir güneş çökmüş. Kılçıklar, toz... Yanan yağ kokusu... Benzin kokusu...

İkindi oluyor. İnce, belli belirsiz bir yel ekin denizini yalıyor. Deniz dalgalanıyor. Deniz canlanıyor. Soluk alıyor.

Ter içinde kaldım. Dört bir yanımdan oluk oluk ter akıyor. Bizim Memet, öteki sürücüler yüzlerini gözlerini kalın paçavralarla sarmışlar. Gözleri gözüküyor yalnız.

«Güneş gözlüğü...» dedim.

Memet :

«Tecrübe ettik,» dedi. «Gözlüklerde gözler terliyor. Kör ediyor gözleri güneş gözlükleri. Gözler, gözlük içinde sıcaktan bunalıyor, yanıyor.»

Sabahtan beri biçtiğimiz alana baktım döndüm de... Biçtiğimiz yerlerin ucu görünmüyor. Beş altı bin dönüm var. Bu bir köylük toprak demektir. Biz bir köylük toprağı öğleye kadar hasat ettik.

Önce oraklarla girişilirdi. Bir ekin, on beş yirmi dönümlük bir ekin, bir hafta, on gün sürerdi. Sonra kadınlar biçilmiş desteleri gene günlerce sırtlarında harmana taşırlardı. Sonra, ölgün bir beygir kırık dökük bir döğene koşulurdu. Beygir sapların üstünde döner babam dönerdi. Saplar yumuşayınca savurma işi başlardı. Sonra kasar sürülürdü. Yine savrulurdu. Buğday elenirdi en sonunda. Çuvallara konurdu. Bu, en az bir buçuk aylık bir zaman alırdı. On beş, yirmi dönümlük yeri şimdi, az önce, iki dakikada hasat ediverdik.

Memede söyledim düşündüklerimi.

Gözleri dolu dolu :

«Heye abi,» dedi, «ben de şimdi bizim köyü düşünüyorum. Biçerdövere ne zaman binsem de ekin biçmeye başlasam bizim köy gelir aklıma. Bir hoş olurum. Kılçığa bata bata avratların sırtlarında gün akşama kadar, iki büklüm deste çekişleri gelir aklımda. Gelir gözlerimin önüne. Gitmez.»

Çukurovanın sarı sıcağı. Benim zehir zemberek çocukluğum. Köyüm, köylüm! Sizin köycek çalışıp iki ayda bitiremeyeceğiniz işi, biz bir gün öğleye kadar, dev makinelerle yapıverdik.

Memet :

«Abi,» dedi, «biliyor musun bu nedir?»

«Nedir Memet kardaş?»

«Bu, gezen bir fabrikadır.»

«Öyle kardaş.»

Dümdüz çölde güneşin doğuşu gibi batışı da bir başka. Iniyor iniyor, insana hiç batmayacakmış gibi geliyor. Sonra birden batıveriyor. Battıktan sonra da bir saat, bir buçuk saat ortalık güneş varmış gibi aydınlık kalıyor. Sonra gene

birden karanlık basıyor.

Karanlık basınca biçerdöverler farlarını yakıyorlar. Biçerdöverlerin ışıkları çok kuvvetli. Çölün güneşi gibi sert.

Buğday denizinde ışık yanınca, çöl donanıyor. Dört bir yan karanlık. Koyu bir karanlık. Düzlüğün ortasında donanma. Dört beş yerde ışık şehirleri. Yürüyen ışık şehirleri... Şehrayin. Buğday sapları cam gibi yansıtıyor ışığı. Düzlük, çöl yer yer ışığa boğulmuş. Bir uçtan bir uca ışıklı şehir, ışıktan şehir yürüyor.

Buğday denizinde donanma var. Karanlık, koskocaman denize donatılmış bir gemi topluluğunu salıvermiş. Dolanıp duruyor. Işık saçıyor dört bir yana. Yakamozlanıyor ortalık.

Işığa boğulmuş yürüyen şehirler durdu.

Memet :

«Durdu,» dedi. «Şimdi ışıklar söner. Yıldız şehirleri de yok olur az sonra. Bir varmış, bir yokmuşa döner.»

Memedin dediği gibi yıldız şehirleri gürültüyle birlikte ortadan siliniverdi. Masal sona erdi.

Gecenin saat onu. Biçerdöverleri yine cetvelle çizilmiş gibi hizaladık.

Her zaman, sabahtan akşama kadar, arkasında pulluk, bir traktör, ekin biçen biçerdöverlerle birlikte dolanır durur. Sorduğumda yangın için dolaştığını söylediler. Bir yerde yangın çıkınca, yangının dört bir yanını sürüverip dağılmasını önlüyorlar. Biz makineleri sıraladıktan sonra bu traktörle biçerdöverlerin etrafını güzelce sürdüler. Bu da dışardan yangının içeriye girmemesi için.

İşimizi bitirdikten sonra yatmaya, çadırlara, kamyonlara dolup gittik.

AĞCA CEREN

Çadırlara geldiğimizde saat on buçuk olmuştu. Yemekler hazır. Herkesin kaşığı beline sokulu. Belinden kaşığını çeken yanaştı yemeğe. Bir de gezici mutfakları var. Mutfağın deposunda çay kaynıyor. Yemekten sonra çayı içtik. Sürücülerin hepsi, koskoca biçerdöveri Arap tayı gibi kullananların

hepsi yakınlardaki toprak kubbeli evleri olan köylerden. Topraksız köylüler. Traktörün yerlerinden yurtlarından ettiklerinden. Çölde çıt yok. Yalnız gece cikiliyor.

Ne oldu, ne olmadı öteden yanık bir türkü geldi kulağımıza. Sustuk. Dinledik. Türkü uzun sürdü. Gecenin üstünden üstünden uzaklara, usul usul akan bir ses.

Dost, can... üç kere konuştum. Üç kere ses verdi bana güzel sesiyle. Gözleri ceylan gözleriydi. Arap atına benzerdi. Inceydi öylesine. Kalem parmakları vardı. Bir dönüm toprak, bir damla su... Göç edelim, dedim. Devran kötü, dedim. Dayattı. Gitmem, dedi. Gözleri ceylan gözleriydi. Gözleri ateşe kesti. Kan çıkacak kurban. Kan çıkacak dost, can. Ayrılmadı. Kurşunlar vızıldadı bir gece. Yağmur yağdı bir gece. Bir gece toprak yağmur emdi. Kan emdi. Bir karanlık gece... Gece gibi ağırdı. Ceylan gözlerini yumulu gördüm. Üç kere bağırdım. Ses verecekti vermedi. Kalem parmakları yarasını tutuyordu. Sevgilisi üstüne atıldı. Anası üstüne atıldı. Ses vermedi. Toprağa verdik. Biz ayrıldık, o topraktan ayrılmadı. Üstüne parlak yıldızlar doğar. Cümle yıldızlar ışığını onun toprağına gönderir. Biz yurdumuzu yuvamızı bıraktık da, o orada toprağında kaldı. Dost kaldı, can kaldı. Ona üç kere seslendim. Dost! Dost! Dost! Karşılık vermedi. Bir parça toprak için, bir damla su için...

Buraya kadar türkü bir parça duyuluyordu. Sonra bir inleme gibi gelmeğe başladı. Duyulmadı. Sözleri anlaşılmadı.

Yanımdakilere sordum :

«Bu ne türküsü böyle?» dedim.

«Anlamadık,» dediler. «Ama bu adam, her gece bu türküyü söyler.»

Çok sonra, İstanbula dönmeden iki gün önce türkünün aslını yine bir köylüden öğrendim. Vurulan bir delikanlı üstüneymiş. Delikanlı yiğit bir kişiymiş. Ağa köye traktör almış. Traktör aldıktan bir yıl sonraya kadar emektar köylüleri topraklarından atamamış. İkinciye çıkın demiş. Bu kadarı da yetmez mi? Delikanlı dayatmış. Çıkmam da çıkmam demiş. Birkaç kişi ona uymuş. Bizim soyumuzun mezarları burada, biz nereye gidelim, demişler. Bir gece, yağmurlu bir

gece delikanlı vurulmuş.

Türküde ceylan lafı geçtiği için laf döndü dolaştı ceylana geldi.

Bir tanesi dedi ki :

«Ocak, şubat aylarında buralarda otuz, kırk bin ceylan bir arada gezer. Ova kapkara kesilir.»

İnanmadım. Otuz kırk bin ceylan bir arada. Olacak şey değil...

«Şimdi niçin yok? Nereye gitmişler?»

«Yazın karşıki Abdülaziz dağlarına çekilirler.»

Yorgundum. Gözlerimin içi barut gibi yanıyordu. Uyku gözlerimden akıyordu. Şimdi uyusam dört saat sonra kalkacağım. Zor.

Memet Barut :

«Abi,» dedi, «bu bizim için hiç. İnsan alışıyor. Çiftliğin merkezindeki duşlardan burada da olsa, işten çıkınca altına girip bir soğuk yıkansak... Kılımız kılçığımız, tozumuz toprağımız gitse... Bütün yorgunluk gider. İşten çıkınca duş, cana can katar. Adamı anadan yeni doğmuş gibi eder. Burada da duş olsa, uyku bile uyumasak bize vız gelir.»

O da olur.

Uyuduk.

Saat üçte bir gürültü, bir hayhuyla uyandık. Herbir yanım kırık dökük, ezilmiş gibi. Çarnaçar uyandık.

İşimi bitirdim. Daha fazla da çalışmaya dayanamazdım. Çiftliğe geldim. Müdürü ara ki bulasın. Kimbilir çiftliğin hangi köşesinde. Talihim varmış. Öğleye doğru geldi.

«Bitti mi?» dedi.

«Bitirdik.»

«Bugün de benimle çalışacaksınız. Size çiftliği gezdireyim.»

Pikabı var. Atladık pikaba. Kendisi kullanıyor. Gece gündüz durmuyor. O yüzden incecik, derisi kemiğine yapışmış bir adam. Hep çizme giyiyor. Bu sıcakta bile. Yılan korkusu. Yılandan çok korktuğunu söyledi. Öyle yılanlar varmış ki burada, güneşte soksa, gölgeye ulaştırmazmış.

Buğday denizinden son hızla ilerlerken, önümüze birden

bir sürü ceylan çıktı. Bizi görünce başlarını dikerek uzaklaştılar... Bir hoş koşuşları var. Gidiyorlar, gidiyorlar, sonra birden birkaç metre uçarcasına atlıyorlar. Kovalasak birini yakalardık. Düz ovada otomobile dayanamıyorlar. Vazgeçtik. Cana kıymayalım.

Onları geçtik, bir sürüyle daha karşılaştık. Sonra bir daha... Çiftlik değil ceylan bahçesi mübarek.

Dedim ki :

«İşçiler söylediler, ocak, şubat aylarında burada otuz kırk bin ceylan bir arada dolaşırmış. Doğru mu? Ben şaştım. İnanmadım.»

Önümüzdeki ceylan sürüsü bir bulut gölgesi gibi tarlaların üstünden kayarak ötelere gidiyordu.

«Doğru,» dedi müdür. «Otuz kırk bin değil, saymadık ya, tahmini söylüyorum, elli altmış bin olur. Ocak aylarında bütün çölün ceylanı buraya toplanır. Köylüler tarlalardan ceylan yavrusu toplarlar sonra. Binlerce ceylan yavrusu oradan oraya gider. Ben yasak ettim şimdi. Çiftlik sınırı içinde kimse ceylan yavrularına dokunamayacak. Biz de yirmi tane yavru tuttuk... Büyütüyoruz. Bundan sonra her yıl kırk elli tane tutup büyüteceğim. Bir ceylan bahçesi yaptıracağım. Beş yüz ceylanlık... Buraya dünyanın her yanından turist geliyor. Ceylanpınarının dünyanın en büyük çiftliği olduğunu yabancılar biliyor da bizler bilmiyoruz. Dünyanın en çok ceylanının burada olduğunu yabancılar biliyor da biz bilmiyoruz.»

«Şimdi, şu anda Abdülaziz dağlarına gitmeyen ceylanlar nerededirler? Gördüğümüz gibi hep gezerler mi?»

«Etraftaki tepelerde mağaralar var. Oralara da sığınırlar. Köylüler ağ gerip mağaralarda ceylan yakalarlar.»

Ceylan saatte altmış kilometrelik bir hızla koşuyor.

Akşama çiftliğin görmediğim yerlerini de gördüm. Bu yıl Ceylanpınarından kırk bin ton buğday bekleniyor. Tohumluk buğday temizleme yerini gördüm.

Çiftlikte ceylanların yanına gittik. Küçük küçük yavrular. İçlerinde yalnız bir tanesi büyük. Kocaman, kadife gibi

yumuşacık, kapkara, gece gibi gözleri var. Kederli. İnsan gözlerinden daha cana yakın, daha dost. Vurulunca ağlarmış ceylanlar. Kırmızı, ışıltılı tüyleri, ince, uzun, uçmaya hazır bacakları var.

1955

DENİZLER KURUDU

«ŞİMDİ HANGİ BALIKÇI İLE KARŞILAŞSAN BOYNU BÜKÜK!»

Bir yol Küçükçekmeceden gelir, bir yol Floryadan. İşte bu kavşakta Menekşe vardır. Küçükçekmeceyi Marmara denizine bağlayan derenin ağzına kurulmuştur Menekşe. Öyle önemli bir yer değildir. Şanı şöhreti yoktur. Tarihi de yoktur. Va da bilinmez. Şimdi, şu anda yaşayanlar kurmuşlardır Menekşeyi. Vandan, Köstenceden, diyarı Rumdan, Karadenizden, Dobrucadan, Anadoludan ve biltekmil Rumelinden gelenler kurmuşlardır Menekşeyi. Ve burada bir tren istasyonu vardır. Görkemli çimento bütün ağırlığıyla yan yatmıştır Menekşe denizine doğru. Ha yıkıldı ha yıkılacak. Ama yıllardır yıkılmıyor. Bir gün göreceğiz ki bu istasyon iyice yan yatmış devrilmiş, ama yıkılmıyor. Yan yatmış istasyon, gene eskisi gibi işliyor. Bizim devletin, hükümetlerimizin mucizatlarından sual olunmaz. Bu böyledir. Belki de bir gün bizim Menekşedeki istasyon yapısı turistik, yeryüzünün bilmem kaçıncı harikasından birisi olur. Işte o zaman, devrilmiş istasyon yapısı sayesinde Menekşe dünyaca ünlenir. Biz de kurtuluruz şu son yıllarda başımıza gelmiş cümle belalardan...

Kazım Ağa balıkçıdır. Menekşenin ilk yerlilerindendir. Yetmiş beş gösteriyor yaşı, yetmişinden az değildir. Onu yıllardır tanırım. Yıllardır dostumdur. İnce adamdır Kazım Ağa, nazik, dost adamdır. Karıncayı incitmez. Şurada bunca yıldır yaşamıştır Kazım Ağa, kul olanın yüreğini incitmemiş-

tir. Fötr, gümüşi şapkası eğri büğrü, kenarları çökmüş, başında her zaman uçacakmış gibi durur. Hep yalınayak gezer. Bacakları da çemrektir. Ben onu bildim bileli, tanıdım tanıyalı derenin kıyısına çekilmiş bir eski motorda yatar. Motorun altını kale temeli gibi taşlarla örmüş, eski motoru onun üstüne oturtmuştur. Kamarası yatak odasıdır. Yatağı yorganı, battaniyeleri, büyük kayığın, daha doğrusu teknenin üstünü örten naylon örtüsü vardır. Karda kışta, yağmurda Kazım Ağa burada yatar. Kazım Ağayı hiç halinden şikayet ederken görmedim. İnce, nazik hep güler. Dost. Gün görmüş adamdır, ömür geçirmiş. Ak saçları yer yer dökülmüştür. Çipil gözlerindeki kızartılar, kirpiklerini döken o ağrılar da olmasa, Kazım Ağa bu haliyle delikanlı sayılır. Hele rakıyı da bıraktıktan sonra.

Menekşe yamaçları, eskiden bataklık olan dere kıyıları şimdi tepeden tırnağa gecekondularla sıvalıdır. Küçücük, na bu kadar, bu kadar küçücük evler. Kontraplaktan, tahtalardan, briketten, ne bulmuşlarsa, Allah ne verdiyse onunla yapmışlardır evlerini, yapmışlar, başlarını sokuvermişlerdir. Şu Menekşe yamaçlarındaki, şu dere kıyısındaki her bir ev, hani üfürsen yıkılıverecekmiş gibi duran her bir ev kahramandır. Her bir kontraplak evin başından türlü maceralar geçmiştir ve her bir evin macerası dillere destandır. Gerçekten, iyi bir yazar olup, şair olup, destancı olup Menekşenin yüreğine girmeli ve bu her kahraman evin macerasını söylemeli yazmalı, insanoğluna, gelecek kuşaklara bu yiğit evlerin macerasını ulaştırmalı. Ve insan soyunun yiğitliğini, dayanma gücünü, varolma çabasını anlatmalı. Ve Menekşenin insanları o günlerden bu günlere nasıl gelmişler öğrenmeli. Bana gelince, ben Menekşeyle, Menekşenin insanlarıyla onların biraz hergelece, biraz çocukça çıkarcı dostluklarıyla iftihar ederim. Onların dostluğuyla öğündüğüm kadar hiç kimsenin dostluğuyla, hiç bir şeyle öğünmemişimdir. Ben yüreğimin derinliğine gömdüğüm acıları, sevinçleri, dostlukları öyle kolay kolay, hemen yazanlardan değilim. Menekşeyi de daha uzun yıllar yazmak istemezdim, yani bu kadarcık olsun bile dokunmak istemez, yüreğimin köşesinde Menekşemi kendime, öyle sıcak, dostça saklamak isterdim. Balıkçıla-

rı, hergeleleri, serserileri ki, hiç bir yerin serserisine benzemezler, onurlu, vakur, yıkılmayan... Macera, hem de büyük macera yaşamış kişiler kusurludurlar. Kusurlarından, açmazlarından, haydi kıyalım azıcık, aşağılıklarından geçilmez. Ben bütün bunları bilmez miyim? İnsanoğlu, hele macera yaşamışlar öylesine açıktırlar ki, insanoğlunun en ahmakları bile onların kusurlarını, açmazlarını, haydi kıyalım, aşağılıklarını görürler. Yalnız kendileriyle uğraşan, kendilerini yeryüzünün, tekmil yaşamın ana temeli sayanlar, yani aydın kişiler bile. Onlar bile yörelerine hiç bakmadıkları halde, hiç bir şeyi öyle sağlıklı göremedikleri halde, insan açmazlarını, kusurlarını görürler, görebilirler. Kolaydır. Belki de bu kolaylığın bir sebebi vardır. En kör, en kendi benine kapanmış, fıkara aydın kişi bile, bir şeyler sezinler. İnsan insanı her an, ister istemez yaşar. Bu bir havadır. Evine kapansa, sokağa çıkmasa, ben, ben, ben diye sabahtan akşama kadar kendini düşünse, kendini yaşasa, gene de insanı yaşar. Belki de kendini daha yüceltmek, bastığı yeri azıcık sağlamlaştırmak için başka insanlarda kusurlar arar. Kusurlar da erdemler gibi açık seçiktir. Belki de kusurlar erdemlerden daha iyidir. Belki de diyorum. Halkın, çalışanın, serseri olmuşun, başını almış çekip gitmiş, diyar diyar dolaşmışın. Ta Erzurum dağlarından gelmiş, seksen yaşında daha geçen yıl öldü, kendini Menekşe denizine vurmuş. Tanıklık ederim ki, Şükrü Ağanın gecekondusunu altı kere benim gözümün önünde yıktılar. Hem de birkaç yıl önce içtiği konyaktan çatlayarak ölen adam yıktı. Şükrü Ağa mütevekkil, hiç kimseye, hiç bir şey demedi, o görmüş gülümsemesi dudaklarında, güldü kaldı. Gecekondusunu yıkanlara sigara da ikram etti. Hem de hiç bir tarizde bulunmadan, bulunmak için değil, öyle gönülden, ikram etmek için. Kahve de ısmarlardı eğer gecekondusunda kahve pişirecek bir ocağı olsaydı. Çadırında öldü. Öldüğü sabah çadırının önünden geçiyordum. Çadırı kırağı bağlamıştı. Diktiği şeftali ağaçları, çiçekler tomurcuklamışlardı. «Şükrü Ağa ölmüş,» dedi komşular. İçeriye girdim, dudaklarındaki o gün görmüş gülümseme daha duruyordu. Uzun Kürtçe Erzurum türküleri söylerdi, belini incecik, eliyle diktiği şeftali ağacına verip... Çok var, çok var

Menekşe üstüne söyleyecek, yazılacak.

Bu gecekondular kahramandır, hem de dünyanın en kahraman, tarihin gördüğü en kahraman kalelerdir. En kötüsü, en kurnazı, en rüşvetçisi bile beş kere yapılıp beş kere yıkılmıştır. Her gecekonduda bir apartıman emeği vardır, bir apartıman emeği. Camı bir yerden, biriketi, tahtası, tavanı, kiremiti, çivisi bir yerden alınmıştır, alın teri göz nuruyla gıdım gıdım toplanmıştır. Yıkılmış yıkılmış, inatla yapılmıştır. Menekşenin bütün kusurları bana vız gelir. Menekşede kötüler yok mu? Kıskançlar, kıskançlıktan birbirinin gözlerini oyanlar, tefeciler, en yakın arkadaşına kazık atanlar yok mu? Adam öldürmüşler, hapiste yatıp çıkmışlar, insanlığın yüzünü kızartıcı davranışlarda bulunmuşlar yok mu? Var, hem de ne kadar! Ama gene de Menekşe iyidir, hastır, dosttur. Kötülüklerinin yanında iyilikleri çoktur. İyilerini örnek gösteririm dünyaya.

Kazım kırk yıldır kayıklarda yatar. Ev yüzü görmemiştir. Kazım Ağa isteseydi buraya dizi dizi gecekondular kurardı. Gecekondularına kira da alırdı. İsteseydi gecekonduyu elli kere yıkarlar, o gene gecekondu kurardı. O kırk yıl kayığında uyudu. İşte şimdi de derenin kıyısında, karaya çekilmiş, renk renk, çiçek gibi kayıkların arasında tekneden gecekondusu, gündüz kondusu, her neyse. O başını belaya sokmamış, yüz suyu dökmemiş, rüşvet vermemiş, o çöp senin, bu çöp benim bir çivi, bir tahta kırığı, bir kapı eskisi, bir biriket yarısı toplamamıştır.

«Şu yamaçta, istasyonun üstünde, altında o zamanlar hiç bir şey yoktu. Ne ev, ne gecekondu, ne de bir kulübe. Küçücük çalılar, birkaç da ağaç vardı. Ne ağacı olduğunu bilmiyorum. Birkaç ağaç işte. Bu aşağıda derenin kıyısında da bostanlar vardı. Kavun karpuz. Ama ne kavun karpuz. Ama ne salatalıklar. Çiçekler, hem de kadife çiçekleri, hem de iri güller. O zamanlar bu dere pınar suyu gibi dupduru akardı. Yüzen balıkları, Çekmece gölüne doğru uçan balıkları görürdün suyun dibinde, apaydınlık. Ve sayardık balıkları can sıkıntısından. Bütün balıkçılar kötü havalarda gelir buraya demirlerdik. Teknelerimiz balık dolu. Küçükçekmece o zamanlar birkaç evlikti, kayıklardan balıklar atardık evlere.

Bostancılara balık verirdik. Hiç bir şey karşılığı değil, öyle, dostluk... Bostancılar bize kocaman karpuzlar verirlerdi. Hiç bir şey karşılığı değil, dostluk. Ne alırsak, ne verirsek bedavaydı. Ermeni balıkçılar, Rum balıkçılar kardeş gibiydik. Ermeni, Rum yemekleriylen denizin ortasında kayıkları halka yaparak, rakı şişelerini patlatırdık. Ve şişe, halka olmuş kayıklarda elden ele, elden ele dolaşırdı. Ve gören, ve gelen halkaya girerdi. Şişeler biter, şişeler biter, şişeler açılırdı.»

«Denizi kuruttular.»

«Ocakları kurusun.»

«Denizi öldürdüler.»

«Bu deniz bundan sonra iflah olur mu ki...»

«Denizi bitirdiler.»

«Bu ölü deniz bir daha dirilir mi ki...»

«Denizi yediler.»

«Ölü mezarından bir daha kalkar mı ki?»

«Sonra usul usul gecekondu yapılmağa başladı buraya. İlk gecekondu belki bir boston kulübesiydi. Onu yıkmadılar sanırım. Sonrakini de yıkmadılar. Bostan balıkçı İsmail Ağanındı. İsmail Ağa saf temiz bir adamdı. Çok para kazandı, parasını elinden aldılar. Bostancılıktan değil de balıktan para kazandı, balıktan. İnsan balıktan zengin olmaz ama, rahat yaşar. Eli hiç bir zaman kuru kalmaz. Masası rakısız kalmaz. Yanına yöresine yardım edebilir balıkçı her zaman.»

«Denizi kuruttular denizi. Aaaaah, denizi...»

«Gözleri kör olasılar.»

«Elleri kuruyasılar.»

«Haneleri harap olasılar.»

«Denizi kuruttular denizi...»

«İsmail Ağa Yalovaya gitti. Bir sürü işlere karıştı. Buradaki gecekonduyu sattı. Bir kadın peşine düştü. Büyükçekmecede tarla aldı. Özkanın babasıydı. Özkan da kayıkta yatar. Sabri de kayıkta yatar. Yazın herkes kayıkta yatar. Kara Hüseyin de kayıkta yatardı. Öldü. İyi balıkçıydı. Balıkçılar başı, barbunyadan başka balık avlayınca canı sıkılan Kumkapılı Topal Hasanın kardeşiydi Kara Hüseyin. Hem balıkçı, hem de arayıcıydı.»

Menekşe yamaçları, derenin kıyıları doldu. Daha o zamanlar bu plajlar yeni yapılıyordu. Bu Haylayf plajı icat olunmamıştı.

«Denizi kuruttular denizi. Aaaaah, denizi...»

«Niye dolmasın, niye niye, niye dolmasın? Gecekondular bu akşam yıkılıyor, yarın sabah hooop olduğu gibi kuruluyordu. O zamanlar böyle değildi. O zaman insanlar birbirlerine yardım ederlerdi. O zamanlar insanlar... Birisinin başına burada bir hal gelmesin, birisinin gecekondusu yıkılmasın, o zamanlar insanlar, bir el, bir ayak, bir baş olurlar, başına iş gelen arkadaşın işini hemen görürlerdi. Karısı kaçana, hemen karı bulurlardı hemen. Ve hem de buldular. Dul kalana, altı çocukla dul kalana, kocası başını alıp gidene hemen koca bulurdu Menekşe hemen. Ve de buldu. İşte bu sebepten Menekşe doldu da taştı. Mardinden, Diyarbakırdan, Karstan, Suriyeden Menekşeye evler, insanlar, kadınlar, çocuklar düştü.»

«Niçin gelmesinler?»

«Denizi kuruttular denizi...»

«İş var. Yazın yazlıkçılar, kışın balıkçılar. Menekşe kıyıları gecekondularla, çadırlarla, maceracılarla doldu.»

Tatar Ali ağ örüyordu. İlya ustayla. İkisi de, hele Tatar Ali can dostumdur. İçtiğimiz su ayrı gitmez. Öylesine dostumdur. Bunu, en iyi dostumun Tatar Ali olduğunu Menekşede herkes bilir. Buraya geldiğim günden bu yana en çok kanım Tatar Aliye kaynadı. İçersem, onun olmadığı masada içmek hoşuma gitmez. Akıllı, çalışkan adamdır. Cin gibi zekidir. Denizin altını üstünü bilir. Başından, Allah başa vermesin, bir insanı bir dokunuşta yerle bir edecek işler geçmiştir. Kim olsa bunca fırtınanın önünde eğilir yıkılır giderdi. Tatar Ali dayandı. Tatar Aliyi iyi bilirim. Dayanacak da. Onunla çok denize, çok balığa çıktım. Belki on yıldır. Kendi eliyle yaptığı ağlarını büyük bir özenle denize salıverir. Bazan Kazım Ağayla, bazan İlya ustayla çıkar. Bazı da benimle. Oğlu öldü öleli Tatar Alinin keyfi eskisi gibi değil. Gene içiyor, gene elleri işliyor. Ağları yaparken gene elleri uçuyor. Ağları denize salarken gene Tatar gözleri umutla kısılıyor, ağları toplarken gene alışkan elleri kırmızı tekirleri in-

citmeden livara atıyorlar. Gene, gene, gene... Oğlundan iki torunu kaldı, birisine Ali bakıyor. Birisi anasının yanında. Tatar Alinin bir kız torunu da lise öğretmeni. Ali bu kız torunuyla hiç belli etmeden, elleri mekiği hızla atarken, öğünür. Öğündüğünü hiç belli etmeyenlerdendir Tatar Ali... Tatar Alinin Fehminin ölümünden sonra keyfi keyif değil. Ben bunu bilir bunu söylerim. Bir de Tatar Alinin keyfi başka bir yüzden kırıldıkça kırılıyor... Olgun, gün görmüş Tatar, bağırmıyor, çağırmıyor, beni ne zaman görse :

«Yaşar,» diyor, «işte sen tanıksın, biz eskiden denize çıkınca böyle mi, bu kadar mı balık alırdık? Ağlarımız kırmızı barbunyalarla sıvanmaz mıydı? Denizi kuruttular denizi...»

Tatar Ali, Allah uzun ömür versin, bu yıl altmış iki yaşında. Daha sırım gibi. Gözlerinin yöresi böyle kırışık içinde olmasa, böyle arada sırada dertli gülmese, denizi kuruttular derken böylesine üzülmese kırk beşinde demezsin. Uzun boylu, çıkık elmacık kemikleri, kısık gözleriyle hep düşünen, kuran...

«Denizlerden gelirdik. Kayıklarımız balık dolu. Hem de barbunya. Hem de çingene palamudu. Hem de, mercanlar. Mercanlar çabuk solar. Ağırlığı olmasın diye çoğu kez mercanları tutmazdık. Renkleri solar diye. Uskumrular kayıklara tepelerce yığılırdı. İşte şuraya, nah şuraya çekerdik kayıkları. Balıkların çoğunu İstanbula gönderirdik. Sonra geceleri, şuraya bekar Osmanın gecekondusunun yerine bir meydan ateşi yakardık. Ateşimiz Ambarlıdan, Firuz köyden, ta uzaklardan gözükürdü. Ateş yanar, meydan silme köze keserdi.

«Denizi öldürdüler denizi.»

«Ölesiceler.»

«Bu dünyada her şey iflah olur. Her zulüm bağışlanır.»

«Fıkaranın ekmeğini kesenin...»

«Fıkaranın gecekondusunu yıkanın...»

«Fıkaranın ekmeğiyle oynayanın...»

«Fıkaranın evinin dumanını kesenin...»

«Fıkaranın azığının kokusunu yele verenin...»

«Zulmünden başka...»

«Zulmünden başka...»

«Zulmünden başka...»

«Tekmil zulümler icabında Allahça da, insanlarca da bağışlanır.»

«Denizi kuruttular denizi...»

«Meydan silme köze keserdi. Meydan silme köze keserdi.»

Kahveci Turan. Daha yeni evlendi. Vanın Tatvan kazasından ağabeyi Remzi gelmiş, burayı mekan tutmuşlar. Halleri vakitleri iyi. Turan evlenirken ben gezideydim. Ona mutluluklar dileyemedim. Mutluluklar dilerim.

«Ben çocuktum o zaman. Ağabeyim de çok genç. Meydandaki ateşe, tuzunu, bir avuç tuzunu alan gelirdi...»

Safra köyden, Şenlik köyden, Küçükçekmeceden, yakın köylerden, ta İstanbuldan köprü altından açlar, yoksullar balık yemeğe gelirlerdi Menekşeye. Balık almağa, hastalara sayrılara balık yedirmek için balık almağa, bir kuruş vermeden, eğri bir yüzle karşılaşmadan, en doğal bir olaymış gibi balık almak, balık almağa gelirlerdi Menekşeye. Karınlarını doyurur, kızarmış közde yanan yağlara bulanmış ellerle, parmaklarını yalayarak, doymuş, ince çubuklara dizdikleri taze, mis gibi kokan balıklarını sallayarak, mutlu evlerine dönerlerdi. Evleri olmayanlara yerler vardı. Gecekondular, kayıklar, tekne içleri, çadırlar vardı. Şu koca şehrin uğultusunda boğulmuşlar, aç kalmışlar, çaresizler, dost bulamamışlar, sıkılmışlar, yıkılıp insanlıktan çıkmışlar Menekşeye koşarlar, insanlıklarına kavuşurlar, doyarlar, itibar görürler, yatacak yer bulurlar. Açık köz sofrasında kızarmış balıkları yeni gelenlere büyük cömertliklerle ikram ederlerdi.

«Denizi kuruttular denizi...»

«Kendileri kurusun kendileri...»

«Hem de kurudular. Hem de daha kuruyacaklar...»

«En büyük zulüm... Denizi kurutaraktan... Fakir fıkaranın rızkını kesmektir!»

«En büyük zulüm... En büyük, en büyük, en büyük...»

«Denizi kuruttular denizi...»

Şimdi Menekşede, Kasımpaşa sırtlarında, Floryada, Bü-

yükderede, Sarıyerde, Kavaklarda kışın, baharın burnu gözüktüğünde, sonbaharda insanlar mutlulukla, sevinçle ellerinde iplere dizili o güzelim uskumruları, palamutları, kolyosları, sardalyaları, tekmil fıkara balıklarını sallayarak evlerine götüremiyorlar. Bacalar burun deliklerini okşayan yağlı, kızarmış, közde yanmış, iştah açıcı kokularla kokmuyor. Fıkara balıkları zengin sofralarının süsü oldu. Büyük otellerin listelerinin başına kuruldu.

«Sen bilirsin Yaşar, sen gözünle gördün. Şu Nuri bir günde kırk kılıçla döndü. Herkesin ödü koptu,Nurinin... Nuri Koçerin kocaman teknesi batacak diye. Batmadı... Nuri bir çoğunu sattı, bir çoğunu da fakir fıkaraya verdi. Sen de gördün Yaşar, sen de gördün.»

Şimdi Menekşede, şimdi Ambarlıda, şimdi Sinanköyde, Büyükçekmecede, Marmara Ereğlisinde, şimdi Kumkapıda hangi balıkçıyla karşılaşsan boynu bükük, hüzünlü, her şeyden umudunu kesmiş, yılgın. «Denizi kuruttular, aaaah, denizi kuruttular,» diyorlar da başka bir şey demiyorlar. Deniz kıyısının fıkaraları bir yılda bir kere olsun doğru dürüst bir balık yüzü bile görmüyor. Denizde ne kadar su varsa, belki azıcık abartma, eskiden o kadar istavrit vardı, diyorlar. Bir istavrit, izmarit, bir kaya balığı bile girmiyor bir fıkaranın kursağına bir yılda. Kimi görsen, kime sorsan: «Denizi kuruttular denizi... Denizi kuruttular denizi... Denizi kuruttular denizi...»

Nuri Koçer gibi öfkeliler de var. Denizi kurutanlara savaş açmış... Öfkeden dört dönerek, bütün yıl denizi kurutanlarla dövüşen. Eğer Nurinin öfkesi olmasaydı, ve beni etkisi altına almamış olsaydı bunca yıl, belki de ben bu yazı dizisine başlamazdım. Burada yaşayıp da, balıkçılardan arkadaşı, dostu olup da Nurinin sonsuz öfkesine yürekten katılmamanın mümkünü yok. Nurinin kutsal öfkesine katılıp, tekmil denizi kurutanlara savaş...

«Denizi kuruttular denizi. Ne oldular? Onlar da bizim gibi kurumuş denizin karşısına geçmişler, elleri göbeklerinin üstünde kurumuş denize bakıyorlar. İyi mi ettiler? Eeeeeey Reisler! Eeeeey tırolcular! Eeeeeeee gırgırcılar, eeeeeeeeeêy lambacılar, eeeeeeeeeey radarcılar, iyi mi, iyi mi, iyi mi etti-

niz? Alın işte, alın işte, alın işte kuruttuğunuz denizi! Alın, alın işte!»

NURİ BAĞIRIYORDU: «GÖREYİM O TİROLCULARI, BULSUNLAR BALIĞI!»

Bahar gözünü açınca Menekşeye balıkçılar gelirler. Kumkapıdan, köylerden, başka yerlerden. Menekşenin kahveleri tanımadığımız bir takım yeni balıkçılarla dolar. Bunların içinde her yıl buraya gelen, mevsimlik gelenler olduğu gibi, bir kere gözüküp, bir daha imi timi bellisiz olanlar da vardır. Bizim balıkçılar bunlara kızmazlar, bir şey söylemezler, gani gönüllülerdir, onları olduğu gibi kabul ederler. İçlerinde bazı balıkçılara, yani yeni gelenlere, acemilere balık yataklarını, böcek yataklarını gösterenler de vardır. Salt iyilik olsun, diye. Bu işten Muzaffer yakınır. Muzaffer, kum çıkarır, her bir işi görür. Bir otobüs karoserinden yaptığı evinde kalır, kış yaz. Güçlü kuvvetli bir adamdır. Muzafferden yarsan iki tane iri adam çıkar, babayiğittir. Eski balıkçıdır, bekardır. Kendi halinde yaşayan, az konuşan bir adamdır. Küçükçekmecede doğmuş büyümüş, iyi günler görmüştür. Küçükçekmecede asmalı, bahçeli, kadife çiçekleri, akşam safaları, ipek çiçekleriyle donanmış, kuyulu, serin baba evini tatlı şiirle, gözleri dolarak ansır. Otobüs karoserinin içinde her gün yıkanır Muzaffer, her gün tıraş olur. Böylesine temiz bir adam görülmüş değildir. Bu olanaksızlıklar içinde böylesine temiz olmak az bir marifet değildir. İstakoz kalmadı, balık kalmadı, denizde aşağı yukarı canlı çok az yaratık kaldı. İstakoz avcısı Muzaffer gene de geçimini sağlayacak kadar bir istakozu her zaman bulur. Geçen yıl, birkaç bin liralık istakozu bulup gene çıkardı, sattı. Onun özel yatakları var. Yataklarını babasına bile, gözünün bebeğine bile söylemez. Geçen yıl yabancı birisiyle ortak oldu da iyi mi etti yani? Yatağını öğrendi, Muzaffere kazık attı. Bütün bunları Muzafferden duymadım. O çok onurludur, çocuksu bir kendini kuruşu vardır. Böyle küçük dedikodular yapmağa tenezzül etmez. Çocuksu öfkelenir, çocuksu güler, çocuksu üzülür ama, çocuk-

su dedikodu yapmağa, kimsenin aleyhine atmağa tenezzül etmez. Muzaffer, hayat karşısında hiçbir şey için küçülmez. İçerken tatlı, rahat, insanca bir yumuşaklıkla, yaşamı her yönü, iyi kötüsüyle kabullenmiştir. Onda daha çok yataklar vardır. Ne olacak birisi yerini öğrenmişse. Bir böcek, iki, üç böcek yatağı öğrenmişse, ne olacak yani. Deniz geniş ve bu denizde Muzafferin bir sürü böcek, balık yatağı vardır. Muzaffer yataklar öğrenildi diye kızar mı? Gani gönüllüdür o. Bir dostça el sıkmağa, bir arkadaşlığa bütün yataklarını gösterebilir. Onun kızdığı, öfkelendiği kalleşliğedir, kazığadır, yalanadır. Muzaffer yalan da söylemez. Belki de yalan söylemek olanağını bulamadığındandır. Olur mu, şu dünyada yalan söylemek olanağını bulamaz insan olur mu? İstese Muzaffer de bulur. Ama bizim Muzaffer küçük işlere tenezzül etmez. Hiç bir olay karşısında küçülmez. Kim ne derse desin, ben Muzafferi böyle tanıdım, dokuz yıldır tanırım onu. Sohbetinde, içkisinde, dostluğunda onun küçüldüğünü görmedim. Muzaffer bir filozoftur, filozofisi yaşamak, hem de şu dünyayı tadıyla tuzuyla pırıl pırıl yaşamak üstünedir. Çok düşünür az söyler. Sonra tutar tutar, yıllarca içinde saklar düşüncelerini, birden boşanıverir. Gün yüzü görmemiş, yaşam üstüne kurduklarını bir çağlayan gibi salıverir ortalığa. Ben bu yazı dizisini hazırlarken bir daha Muzafferle de konuşmak istedim. Önce çekindi, sonra şaşırdı biraz. Ben ona ait çok şey, hemen hemen her şeyi bilmez miydim. Bir fotoğrafının çekilmesini istedim. Olmaz, dedi Muzaffer. Niye, diye sordum. Gazetede fotoğrafının çıkması insanı düşman sahibi yapar, dedi. Yahu Muzaffer, dedim, bizim o kadar çıkıyor, düşman sahibi mi olduk? Muzaffer hiç bir şey diyemedi. Öyle şaşırdı, düşündü kaldı. Ol sebepten, düşman kazanmak korkusundan dolayı burada Muzaffer arkadaşımın fotoğraflarını göremeyeceksiniz. İnsan alçak gönüllü olmalı. Marmara denizinin dibini taş taş, nişan nişan bilse de, hangi kuyuda kanalda, yatakta ne kadar istakoz, ne kadar böcek, balık olduğunu bilse de, varıp eliyle koymuş gibi istediği yerden istediği kadar balık, böcek alsa da insan alçak gönüllü olmalı, öğünmemeli. Kamil insan kurnazlıkla kendini, öğünmesini tutan insan değil, öğünmeyi aklına getirmeyen, hüne-

rine, balığın suya alıştığı gibi alışmış insandır. Ne olacak, bir gazetede fotoğrafın çıkıp da... Düşman kazanmak, kıskançlıkları üstüne çekmek de cabası.

Muzaffer kısa konuştu :

«Yani sen görmedin mi?» dedi, «Balıkları nasıl kırdılar, lambalar? Denizler kurudu bitti. İğne atsan balıktan dənizin dibine inmezdi. Ama ben gene yataklarımdan böceklerimi toplarım. Bana tesir etmez.»

Muzafferin böcekleri yerinde duruyor. Gider yakalar satar.

Sağıma döndüm Tatar Ali ağ örüyordu gene. Tatar Ali çocukları, torunları, yaşlı hanımıyla Fatihte oturur. İlya Usta da Kumkapıda oturur. İkisi de her yıl baharın burnu gözükünce Menekşeye, işte bu kahveye damlar, burada sabahın erkeninden, gecenin geç vakitlerine kadar ağ örerler. Bura balıkçıları için değil, dükkanlar için. Arada da İlya Ustayla, benimle, Kazım Ağayla balığa çıkar. Balık varsa. Ve Tatar Ali eski günleri en yad edendir. Eski altın balık çağlarını, o günleri unutmayandır. Bir yitik cenneti gönlünden, kafasından silemeyendir. Ve o yitik günler üstüne bitmez tükenmez balık hikayeleri anlatandır.

«Balıkçılar denizden dönerken kıyılara dizilmiş çocuklar, kadınlar, yaşlılar görürdük. Kayıkçıların yolunu beklerlerdi, bir mahalle, bir İstanbul. Her balıkçı kıyıdakilere balık atardı. Mahallelerde şenlik başlardı. Her evin bacası balık tüterdi. Bütün mahalle yağlı bir balık kokusuyla kokar, kediler köpekler, insanlar, tekmil yaratık, kurt kuş balıktan faydalanırlardı. Bahar güneşine, denizlerin kıyılarına ızgara balığa doymuş insanlar serilir yatarlardı. Yaşasın balık yaşasın balıkçılar, diye kıyamet kopardı mahallelerde. Heeeeyt, diye çocuklar ellerindeki balıkları sallaya sallaya evlerine koşarlardı.»

«Bir yıldı, 1953 yılı olacak... Aklınızda mı? Bir balık akını olmuştu ki... Lüfer akını...»

Gün gün, dakika dakika, saniye saniye anımsıyorlar. Bu balıkçılar balık üstüne her şeyi bir bir anımsıyorlar. Böylesine anımsama gücü olan insanlara rastlamadım. Bir gece de, 1953 yılında sabaha kadar Haliçte ben de balık tutmuş-

tum. O geceyi de yazmıştım. Şimdi aklımda değil. Bir geceyi yazmış, gerisini yaşamıştım. O zaman Kürt Resul vardı, Ağrıdan olur. Belki onunla, belki Adanalı Kamille, belki de Hocayla çıkmıştım balığa. İstanbula çok balık akını olurdu eskiden. Çok uskumru, çok lüfer, çok palamut, çok torik, çok kofana akını olurdu. Kulağına kar suyu kaçmış balıktan başka, büyük balıkların önünden kaçarak kıyılara sığınmışlardan başka. Çok balık akını olurdu. Oltayı, ağları atan hemen çekerdi. Kayıklar, tekneler, motorlar dolusu balığı köprünün altına, balıkhaneye, mahalle kaldırımlarına, hasırların üstüne tepelerce yığarlardı. Sokaklardan, evlerden surlardan, Beyoğlu caddesinden bile balık kokusundan geçilmezdi. Tekmil Boğaza, Kavaklara, Sarıyere, Beykoza, Kefeli köye, Emirgana, Vaniköye, Kanlıcaya, Kanlıca, Kuzguncuk tepelerine, Üsküdara, zengin, fıkara mahallelerine, Ayazpaşaya, Ayazpaşadan Şişliye, Şişliden Kumkapıya, Kumkapıdan Samatyaya, gecekonduculara kadar biltekmil İstanbula, havasına suyuna, insanına balık kokusu sinerdi. İstanbul şehri balıktan sarhoş olur, çıldırırdı.

«Hayda baliiiiiiiiiiik... Hayda baliiiiiiiiik... Hayda balik... Çifti on kuruşa... Çifti on kuruşa... Kilosu bir liraya... Bir kilo palamut bir liraya... Hay baliiiik... Hayda bedavaaaa...» Kafası kızanlar, «bedava, bedava,» diye bağırırlar, bir anda bedava çavalalar boşalıverirdi.

Bana ne be. Ben abartmıyorum. Ben bu cennetin ucuna yetişebildim. Ben İstanbul çocuğu değilim. Yalan söylüyorlar, abartıyorlarsa İstanbullular abartıyorlar. Uyduruyorlarsa balıkçılar uyduruyorlar. Bana ne.

Kamyonlarla, arabalarla, el arabalarıyla, zifiri balık dumanlarının, yağlı balık kokularının arasından geçenler, kokulu, iştah açıcı havayı aşkla şevkle, mest olaraktan koklayanlar, balık kokusundan doyanlar, o günleri, ceplerindeki deste deste paralarla birlikte yaşayanlar, hem de daha bugünmüş gibi yaşayanlar, hem de gözlerini kapatıp o eski cenneti hayalleyenler işte burada Kumkapı kahvelerinde oturuyorlar. O günler üstüne tartışıyorlar.

«O günler bir daha gelir mi ki?»

Menekşede, Menekşenin altın günleri, yedi kat yabancı-

ya, açа, yoksula, evinden köyünden tezikmişe sığınak olan... Salt balık yüzünden, balık yüzünden...

«İstanbul hiç bir zaman aç kalmadı. İstanbul hiç bir zaman aç kalmazdı.»

Balık vardı balık. Balık var, arkadaş, balık. Bir memlekette balık bolsa o memleketin insanı hiç bir zaman açlık bilemez. Her vakit karnı doyar arkadaş. Bir memleketin altın damarları olmasın, yeter ki balığı olsun. O memleket her zaman mutludur, sağlıklıdır ki... Bir memleketi yıkacak mısın, önce balıklarını öldür arkadaş. Balıksız memleket, zelzeleye uğramış memlekettir.

«Doğru mu be Avram Usta? Sahi mi? Şaka mı ediyorsun?»

Kırçıl Arnavut bıyıklarını sıvazlayan ki, küçük mavi gözleriyle hüzünlü, gitti gelmez diye bağıraraktan gülen ki, başını durmadan sallayarak hayıflanan ki odur. Uzun sararmış parmakları, kıriş kırış olmuş göz kıyılarıyla, püskül kaşlarıyla boyun damarlarını şişiren, piposunu öfkeyle masaya vuran ki, boşaltmak üzere odur. Hem de seksen yaşındadır ama delikanlıdır.

«Ben bu yaşta emekli olacak adam mıydım, denizde balık kalsaydı. Ben böyle oğul eline bakacak adam mıydım, denizde balık olsaydı. Ben, ben, hazır yiyici olacak adam mıydım, denizde balık kalsaydı. Söyledim onlara, o tereslere, deyyuslara. Söyledim büyük reislerin hepisine. Dedim onlara Yunanistanı örnek al Hamdi reis. Dedim ona Yunanistanı örnek alın arkadaşlar... Yediler denizlerini bitirdiler... Denizde balık bitmez sandılar. Denizde balık da biter, su da biter. Bakmazsan, su gibi harcarsan toprak da biter, hava da biter. Dünyada sersebil harcarsan bitmeyecek şey yok. Dünyada her şey biter. Akıl bitince dünyada her şey biter. Dedim, reisler siz bunu iyi etmiyorsunuz. Dedim, reisler siz öleceksiniz, çocuklarınız kalacak. Onlar da balık avlayacaklar. Dedim reisler yapmayın bu kötülüğü bu insanlara. Dedim reisler torunlarınız mezarlarınıza gelecekler. Dua etmeğe mi gelecekler sanıyorsunuz? Yoooook, sövmeğe gelecekler... Mezarlarınıza hakaret etmeğe, bir şeyler yapmağa gelecekler. Ne yaptınız balıkları reis dedemiz, nerede balıklar, cehen-

nemlik dedelerimiz, biz açız, balıkçının torunu balıkçılıktan, bu güzel meslekten başka bir şey yapamaz ki diyecekler.»

Nuri Koçer, Menekşenin baş balıkçısı.

Ben de söyledim, diyor. Şimdi elleri böğürlerinde denizin kıyılarında. Tavla oynuyorlar. Denize bakıp bakıp. Bin pişmanlar. Daha da pişman olacaklar. Bir de bunlar, bir mahlukata...

Değil mi Avram Usta...

«Bir mahlukata bu kadar bir zulmü reva görenler...»

«Hiç bir zaman iflah olmazlar.»

«Ocakları sönecek.»

«Haneleri yıkılacak.»

«Biz de adam değiliz. Hiç birimiz.»

«O reislerin gözleri dönmüştü. Gözleri hiç bir şey görmüyordu. Sadece balık yakalayıp, satamadan çoğunu denize döküyorlardı. Biz biliyorduk gün be gün balığın azaldığını. Karşı çıkamadık. Sadece yakındık. Şu Marmarada, Boğazda balıktan doyan yarım milyon kişidir. Bu yarım milyon ölü olmasaydı, gözlerinin önünde rızklarının kurutulmasına izin verirler miydi?»

«Biz balıkçılar adam olsaydık...»

«O fakir fıkara adam olsaydı...»

«İki yıldır, tam iki yıldır bizim mahalleye bir tane balık girmedi.»

«Bazı semtler balığı unutalı çok oluyor.»

«O kıyılara kuşlar gibi süzülüp de, sıralananlar, balıktan dönenler kardeş, ağabey, baba, yavuklu bekler gibi bekleyenler... Denizden balıkçılar gelirken bakmıyorlar bile. Dönüp de bakmıyorlar.»

«Görmek istemiyorlar balıkçıların asık suratlarını.»

«Bu balıkçılar dünyanın en asık suratlı adamlarıdır.»

«Bir de tekneler boş dönünce denizden yüzlerine bakamazsın.»

«Niçin baksınlar, niçin? Ağlamak için mi?»

«Çekip giden balıklara, bir yas bile tutamadık. Bir çingene türküsü bile söyleyemedik.»

«Mahalleliler de namkör çıktılar. Bunca balıktan doymuşlar.»

«Eti Allahtansa... Eti de kemiği de balıktan olanlar namkör çıktılar.»

Bunca ölmüş balığa, başını almış da çekip gitmiş, küsüp gitmiş, zulme dayanamamış da basıp gitmiş balık sürülerine, o güzelim mercanlara, o insan gibi bakan yunuslara, o dünya güzeli, dünyanın tekmil mavisinin en güzeliyle, denizin üstünde nazlı yüzen kılıçlara kimse bir türkü söylemedi, bir ağıt yakmadı. Bu insanoğlu gibi namkörü yoktur. Yaratıklar içinde en namkör yaratık insandır. Balıkların bunca nanü nimetiyle perverde olanlar, balıklar bitince, bitmeyenler de küsüp gittiklerinde bir kişi kıyıya gidip de sormadı. Bir kişi, ey vatandaşlar bu balıklara ne oldu, demedi. Nerede, nerede, nerede, demediler. Rızkımıza ne oldu demediler.

Avram Usta, İlya Usta, Tatar Ali, Nuri Koçer, Sarıyerden Ahmet Ateş, Adalardan Pandeli, Kavaklardan Muhtar Süleyman, Hasan Reis, Rıza Reis, bilcümle balıkçılar, balık dostları, bir yakınma, bir pişmanlık, sonsuz bir öfke içindeydiler...

Bin yıldır ekmeğini balıktan yiyen bunca balıkçı, bin yıldır balıkla doyan bunca fakir fıkara birkaç adama, birkaç balık celladına dur demediler. Yakalarına yapışmadılar. Ne yapıyorsunuz, bizim rızkımızla böyle niçin oynuyorsunuz, demediler. Sormadılar. Denize, ta Sarayburnundan Ambarlıya kadar yüzlerce motorla binlerce voltluk lambayı yakanlara, lambaları yakıp da tekmil denizi kör edenlere ne yapıyorsunuz, diye sormadılar. Söyleyin on binden fazla sayısı olan küçük balıkçıların, sandalcıların hangisi bilmiyordu, bu yanan binlerce voltluk lambaların, İstanbul Boğazından Çanakkale Boğazına kadar, Sarostan Gemlike, Gemlikten Marmara Ereğlisine kadar bütün Marmarayı kör edeceğini, denizdeki tekmil canlıları kör edip öldüreceğini hangi balıkçı bilmiyordu. İstesek bu lambaların üstüne bin sandalla, on kişiyle yürüyemez miydik.

«Bizden adam çıkmaz, biz balıkçılardan.»

«Biz korkak adamlarız, biz uşak.»

«Üçümüz bir araya gelsek, bir tanesi bir fit vermeye görsün, her birimiz bir günlük yola kaçarız, bir daha birbirimizi görmemesiye.»

«Biz adam olsaydık, bizde azıcık akıl olsaydı... Biz bir araya gelebilseydik, bir araya geldiğimizde de, bir kötü gelip de fit verince on düşman kola ayrılmasaydık, denizlere yaklaşabilir miydi lambalar. On bin kişi bir araya gelsek, sırtımızda ağlarımız, ellerimizde oltalarımız, küreklerimiz, şöyle bir gösteri yürüyüşü yapsaydık İstanbul şehrinde balıktan bin yıldır doyan mahalleler bizimle birlik olmazlar mıydı?»

«Biz adam olmayız biz. Dünyada her mahlukat bir araya gelir, güç olurlar, bir tek balıkçılar bir araya gelemezler.»

«Allah balıkçıları tek ve yalnız yaratmış. Ol sebepten üç balıkçı bir araya gelip bir iş yapamazlar. Yoksa bu kadar balıkçı denizleri kör ettirir miydi birkaç cellada.»

Tatar Ali ağ örüyordu. Yanında Nuri Koçer, onulmaz, büyük öfkesinin içinde dört dönerek, köpürerek bağırıyordu. Yırtılmış ağlarını onararak...

«Göreyim o reisleri. O lambacıları, o tırolcuları, bulsunlar da balığı şimdi harcasınlar bozuk para gibi. Bir günde yetmiş ton avlayarak altmış tonunu gerisin geri denize döksünler bakalım. Yüzlerce motorla, ağzına kadar dolu, tepelerce yığılmış balığı, balıkhane önüne çekip alıcı bulamayınca Marmaraya ölü balıkları eksinler bakalım.»

«İyi ki, iyi, iyi ki bu ağcılık da varmış, yoksa yoksa... Aç kalacakmışız çoluk çocuk...»

Tatar Ali kahvede ağ örüyor, İlyayla birlikte. Dükkanlara satıyor. Bu yıl bir kere balığa çıktılar, o da yarım kilo tekir aldılar, küçük küçük. Nurinin teknesi kocaman ağlarıyla birlikte köprünün altına demirlemiş, orada öyle yatıyor. Birkaç kere denize çıktı bu yıl, hepsinde de eli boş, öfke içinde döndü. Ben Nurinin bu büyük tekneyi almak için nasıl insan üstü bir çaba harcadığını, nasıl dişinden tırnağından artırarak bu tekneyi aldığını, nasıl umutlarla bu mavi tekneyi donattığını, Menekşenin bu en büyük, en güzel teknesinin açıktan süzülerek dereye girdiğini, hepimizin bu tekneye ne umutlar bağladığımızı anımsıyorum, bugünkü gibi. Nuri bu tekneyle birkaç yıl Haliçte, Boğazda çalıştı, öyle sanıyo-

rum ki daha borçtan kurtulamadı.

«Denizi kör ettiler denizi. Denizi kuruttular denizi.»

«Bunda suç hepimizin. Hepimizin.»

Bir gün ey cellatlar, rızkımıza ne yapıyorsunuz demedik. On bin el bir el olamadık. Korkuttular bizi, korkuttular. Bir o Ambarlılı mı, Selimköylü mü, bir o çocuk korkmadı. Tırolcularla döğüştü. Küçük sandalıyla kocaman motorların üstüne yürüdü. Onu sandalın içinde vurdular. Deniz kana bulandı. Balıkçı arkadaşları biz ölüsünü almağa gidemedik denize. Denizde kanlı ölüsünün yöresinde, suyun yüzünde balıklar, savunduğu balıklar, az daha tırolcular kalkıp gitmeselerdi, savunduğu, uğruna can verdiği balıklar onun gözlerini oyacaklardı.

Bir o çocuk savundu denizini, balıklarını. Onu da vurdular.

Denizi kör ettiler. Ne balıkçılar, ne nanıyla perverde olan fıkaralar denizlerini savunmadılar, savunamadılar, savunmayı akıl etmediler belki de... Bir yürüyüş yapmağa karar verdiler, o da, yürüyüşleri yarım kaldı.

Denizler kurudu. Kurumuş, bunca fıkarayı yüzyıllardır doyurmuş kör denize ağıtlar, türküler yakmadılar. Destanlar çıkarmadılar, hikayeler, masallar düzmediler. Deniz güme gitti. Deniz güme gitti. Kör kör, yaslı dolanıyor şimdi yöremizde. Yüreği kir içinde. Onu kör edenlerin, öldürenlerin yüreği gibi.

«Deniz bir daha dirilmez mi kaptan?»

Süleyman Muhtar güldü. Akıllı, canlı, cin gibi, dost, külyutmaz yaşamın hiç bir yerinde. Elinde en kadim, en güzel kitaplarla. Dünyanın ıncığını cıncığını bilerek...

«Deniz yedi canlıdır,» dedi. «Ölür ölür dirilir ama... Dirilmesi için ona çok yardım etmeliyiz.»

Yaaaaşşşşaaaa Reis, deniz yedi canlıdır. Ölür ölür dirilir.

Yeter ki yaşamın güzelliğinden yana olanlar, bir azıcık adam olanlar... Gerçeğin, yaşamın, doğanın ölmez gücüyle kimse başa çıkamaz. Yeter ki biz azıcık adam olalım...

BALIK ÖLDÜRÜCÜ, KÂRI AZ İŞTİR, DÜNYA DOYAR, BALIKÇI DOYMAZ.

Bugün altı eylülü yedi eylüle bağlayan Perşembe gecesi. Bizim evden Menekşe denizi gözüküyor. Saat iki suları. Denizde üç tane ateş yığını. Parlayarak yanıyorlar. Üç tane lambacı gelmiş denizin ortasına demirlemiş. Işık ne kadar çok olursa, uzaklara kadar uzanır etki yaparsa o kadar çok balık gelir ışıklı teknenin yanına. Demek ki daha ışıkla avlanacak kadar balık kalmış denizde. Küçük balıkçıların deniz kurudu diye bastıkları feryadü figan şimdilik boşunaymış. Demek denizde üç tane lamba yakılabilecek kadar balık kalmış. Ya da küçük bir balık akını olabiliyormuş Marmarada. Balıkçılar ilginç adamlar. Cin gibi üstelik de. Öteki meslek kollarından daha bilgililer bence. Çoğunluk olaraktan. Daha filozof, daha düşünen, daha da yaratıcı. Balık işinde yeni icatlar, değişen koşullara göre yeni olanaklar yaratmak gerekir. Deniz değişkendir, denizin olanakları da değişkendir. Bazı dalgalı, bazı durgun, bazı fırtınalı. Deniz her gün başkadır. Bazı balık dolar taşar, bazı bir tek balık bulunmaz. Ben çok rastladım, kıyıdan sütlimanken denizden ayrıldım, yarım saat sonra dümdüz deniz kabarmağa başladı, fırtınalandı sonra da. Az daha, canımızı kıyıya dar atmasak, Çanakkaleyi boyluyorduk. O da boylayabilirsek. Yolda teknemiz bir belaya uğramazsa... Bir keresinde Tatar Aliyle çıkmıştık. Kıyıdan bir mil açılmıştık ki Tatar bana yarı şaka, yarı ciddi gülümseyerek, «Yaşar,» dedi, «gel geriye dönelim.» Şaşırdım. «Neden,» diye hemen sordum. «Dönelim,» dedi, «bir fırtına geliyor ki amanallah.» Böyle de iş olur mu? Deniz dümdüz. Ortalık güneşli ki değme gitsin keyfine. Etme eyleme Tatar kardeş, böylesi denizde fırtına olur mu? Göğe bakarsan ta öteki uçta küçücük bir bulut parçasından başka bir şey yok. O da apak, ışıklanıyor. Süs gibi bir şey. Oyuncak bir bulut gibi bir şey. O buluttan ne yağmur olur, ne fırtına. «Yahu Ali, sen aklını mı oynattın, fırtına nerede, bulut nerede?» Ali gülümsedi, olgun, bilmiş, hoş görülü bir gülümsemeyle. Sen bilirsin der gibi. Oltaları denize salıverdik. Birkaç kere oltaları çekmiş, çaparilere sıvanmış balık almış-

ken, ne oldu ne olmadı, birden ortalık kararıverdi. Nereden, nasıl geldi de bulutlar gökyüzünü sarıverdiler, ben bu işi daha anlamış değilim. Doğudan bir yel esmeğe başladı, inanılmaz. Çekmece üstünden aldığı tozu toprağı üstümüze yığıyor. Ben şu denizden aldığım tozu toprağı, en yeğin poyrazlarda Çukurovada bile yemedim. Bir yandan tozlu bir sert yel, bir yandan fışkıran deniz. Çamur içinde kaldık az zamanda. Kıyı yakın olmasa, biz de hemen oltaları çekip geriye dönmeseydik, ama ne geriye dönüş, fırtına bizi alıp alıp denizin ortasına doğru atıyor, çoktan denizin dibini boylamıştık. Ipıslak canımızı zor kurtarmanın sevinci içinde Menekşe deresine canımızı attık.

Balık zor iştir, öldürücü, kârı az iştir. Dünya doyar da balıkçı, hele küçük balıkçı hiç doymaz, iflah olmaz. Balıkçının piri İflahsız Dededir. Hazreti Yunustur derler ya, siz inanmayın. Öyle olsa şu darı dünyada bir tek balıkçı bir kere iflah olurdu. Dünya dünyaya geçse, bizim Hoca Reis iddia eder ki balıkçı taifesinin piri İflahsız Dededir. Nerede o İflahsız Dede? Nerede mi? Cehennemin dibindedir. Gene bizim uzun boylu, boynu bir kaz boynu gibi uzamış Karadeniz balıkçısı Hoca iddia eder ki, yüzü kırışıktan, gözleri kırışıktan gözükmeyen Hoca Mustafa iddia eder ki, eğer o Cehennemin dibindeki ermiş balıkçıların piri olmasaydı balıkçılar iflah olmadıkları gibi, bunca felaketle karşı karşıya kalmazlardı. Ben Hoca Mustafa kadar denizden, denizdeki ölümden canını zor kurtarmış insan görmedim. Her yıl gelir bana: «Bak Yaşar,» der, «ben bu yıl denizi bırakıyorum, Allahın güzel izniyle. Yetti be, yetti ulan yetti. Öldük be, ne kazandık elli yıl denizden, ha, ne kazandık? Söyle Allahaşkına, söyle kardaş Yaşar, ne kazandık. Söyle gözünü seveyim. Bu lanet meslek adamı hiç bir zaman iflah etmez.»

Hoca Mustafa bir yerde durmaz. Bir yerin balıkçısı değildir. Deniz kıyısında da oturmaz. Bir bakmışsın Kumkapıda, bir bakmışsın Adalarda, bir bakmışsın Haydarpaşa mendireği önünde, bir bakmışsın Boğazda, bir bakmışsın, Allah sizi inandırsın Ege adalarında, Akdenizde, Karataşta, Mersinde, İskenderunda, Tunusta, Suriyede... Hocanın gezmediği yer, bilmediği deniz yoktur. Hem de o küçümencik teknesiy-

le. Hoca Mustafa Kuledibinde oturur. Belki otuz yıldır. Ben onu Karaköy köprüsünün Karaköy geçesinde Perşembe Pazarı yönünde Balıkhanenin önünde taze, oynar oynar balıkları satarken, kendi tuttuğu olta balıklarını satarken tanıdım. Bir pazarlık yapıyordu amanallah. Ben böyle pazarlık yapan, dediğinden dönmez hiç bir adam görmedim. Ben de onun bu huyunu anladım, bir daha onunla hiç mi hiç pazarlık etmedim, böylelikle de, onun bu sert, benim bu yumuşak huyumuzdan dolayı ahbap olduk. Ahbaplığımız yıllar var ki sürer gider. Bir yıl, iki yıl Hoca Mustafa ortadan yiter, bir de bakmışsın ki, birden bir yerden bitiverir. Birisinde ona Marmariste rastladım, süngercilere balık satıyordu. Taaa, eskiden. Yılını ben bile şimdi anımsayamıyorum. Onu Marmariste görünce şaşırdığıma çok şaştı.

Bir kez olsun batmak tehlikesiyle karşılaşmamış hiç bir balıkçı yoktur. Eğer balıkçıysa... Bir kere olsun soğuktan donmamış hiç bir balıkçı yoktur. Denizde yitmemiş, can çekişmemiş, balıkçılıktan her yıl iki kere vazgeçmeğe ant içmemiş hiç bir balıkçı yoktur, olamaz. Eğer candan, gönülden, balıkçılığa gönül vermiş, anadan doğma balıkçıysa bir kişi...

İlk olarak bu lambaları, lambaların balıklar için bir felaket olduğunu, balıkçılık için onursuzluk olduğunu söyleyen kişi Hoca Mustafaydı. Mustafaya niye Hoca derlerdi, şimdiye kadar ne ben sordum, ne de o söyledi.

«Bir balıkçı, bak sana söyleyim, balığı aldatmaz. Balığa yalan söylemeğe tenezzül etmez. Balıkçı dediğin en yiğit, en erkek adamdır. Yiğitçesine salar oltasını, gelen balığı alır. Erkekçesine. Ağı icat etmişler. Bu mesleğin kadim geleneğidir ağ, ama o bile onurlu bir balıkçıya yakışmaz. İndireceksin oltanı, düşecek balık, alacaksın. Ağı at, yakala fıkaraları, bir felaket gibi in balıkların başına, bu erkeklik mi? Döğüşte eşitlik mi? Ben de yapıyorum bu işi, ben de yiyorum bu boku ama, olur mu? Bu eşitcene bir döğüş değil. Erkeklik değil. Ağların her şekli avcılığın dışında. Tekmil tuzaklar insanca değil, alçakça. Ama gelenek olmuş, her alçaklığı insanlık gelenek olmuş diye yapıyor. Ağcılık gelenek olmuş, biz de yapıyoruz. Ama böyle balık avlamak, o ağızsız dilsiz, akılsız, silahsız yaratıklar karşısına, salt gelenek olmuş diye

insanlıktan çıkarak yürümek, öldürmek, insanlık değil. Bu insanlık olmayan düzen, insanlık olunca, arkası geliyor. Ne geldi arkasından, ne geldi? Işıkla, balıkları kör ederek avlamak geldi. Tutuyorlar balıkların gözüne ışıkları. Eskiden, lambalar yakarlardı, otuz mumluk, kırk elli, yüz, en çok iki yüz mumluk. Bir yel eserdi kıyıdan sönerdi en sonunda. Balıkçı, sözüm ona balıkçı da, ancak, en çok gözlerine ışık tutarak bir ton, iki, üç, on ton avlayabilirdi... Şimdi öyle mi ya. Bak kardeş, teknenin bir yanında dört tane beş yüzer mumluk ampuller, etti mi iki bin. İki bin de öteki yanda. Jeneratör istediğin kadar, istediğin süre çalışır. Millerce ötelerden ışığa tutulan balıklar sağılır gelir. Kulaçlarca dipten aşağıdan balıklar, böcekler, kurtlar süzülerek gelirler. Sonra kör olurlar, kör. Bu insanlık mı, balıkçılık mı, avcılık mı? Bu yıkımdır yıkım. Bu elele verip deniz dibindeki tekmil canlıyı öldürmektir, öldürmek. Soyunu kurutmaktır denizdeki tekmil canlıların. Ya tırollar... Hiç tırol gördün mü? Hiç gırgır, hiç ırıp? Ya dinamit, ya kanca? Biz balıklara çok ettik. Çooook... Bir gün balıklar ya toptan tükenecekler, ya başlarını alıp insanların yaşamadıkları denizlere, avlanmadıkları denizlere kaçacaklar. Yemin ediyorum ki bu böyle olacak.»

Mustafa Hoca bunu önüne gelene söyledi. İsmet Paşaya, Menderese, Komutanlara, Generallere, Candarma Genel Komutanına bile bu minval üstüne mektuplar, telgraflar döşendi. Kimseden bir ses sada çıkmadı.

Ne zaman görsem :

«Bırakacağım,» diyordu, «bu kirletilmiş işi. Bu kancıklık bulaşmış işi. Bir de radar çıkardılar. Şimdi balık sürülerini, yataklarını radarla buluyorlar, tonlarca avlıyorlar fıkaraları. Düşünmüyorlar ki canavarlar balıkların radara karşı koyacak, ondan korunacak hiç bir silahları yok. Olmayacak da. Bırakacağım bu işi, it işini. Bu gittikçe puştlaşan işi. Ulan radarla balık avlanır mı? Bu insanlığa sığar mı? Ulan balıklar radarsavar yapabilir mi hiç? Balıkların elinden radarsavar yapmak gelir mi? Ulan alçaklar. Bu balıklar gidecekler, göreceksiniz, koklayacak balık bulamayacaksınız şu garip Marmarada. Koklayacak balık.»

Geçen yıl Mayıs ayında Hocaya Büyükadada rastladım.

Beni görünce koşarak geldi, ellerime sarıldı :

«Ooooh,» dedi derinden, «ooooooooh, bir tane balık kalmadı Marmarada. Yalnız bir iki sersem balık dolaşıp duruyor. Birkaç tane. Onların da yakında akılları başlarına gelir, çeker giderler. Çekmezler gitmezlerse de bir lambaya, bir tırola düşerler, bir dinamite kurban gider parçalanırlar. Balıklar öç aldı, balıklar. Yaşasın arkadaş, akıllı dost balıklar. Şimdi ben de artık balığı bırakacağım.»

Seni tanıdım tanıyalı her yıl bırakıyordun, bırakamadın. Denizde bir tek canlı kalmasa bile sen balığa ölene kadar çıkacak, öfke içinde insaniyetsizliğe söğerek, balıkların çekip gitmelerine sevinerek, geri eli boş döneceksin. Hoca kardeşim, sen bundan sonra denizde öleceksin denizde. Allah gecinden versin gecinden, diyemedim. Kimsecikler ona bunu söyleyemez. O, balıkçılığı, puştluk karıştırılmış, insanca olmaktan çıkmış, radar, tırol, lamba, dinamit yıkımı karışmış zenaati bırakacak, hem de dünyaya, Japona Rusa, İngilize, Fransıza, hem de Vietnamda bir avuç pirince muhtaç fıkaraların üstüne günde yüzlerce ton bomba yağdıran, toprakları, denizleri yakan, beterin beteri var, Amerikalılara ilanat vererek... Ben bu kadar alçalmış bir zenaata elimi süremem, diye ilanat vererek. Sesinin çıktığınca, bütün dünyaya duyurarak. Bu zenaat öldü, kirletildi diyerek...

Hoca ölecek sandık bu olaydan sonra... Hoca ölmedi. İnsan yedi canlıdır derler ya, baş örneği Hoca. Ölseydi Hoca ölürdü. Bir olayın ağırlığı bir adamı öldürebilseydi Hoca bu olaydan sonra mümkünü çaresi yok ölürdü.

Önce 1966 yılında oldu. Uskumru akını vardı o günlerde. Deniz kapkaraydı balıktan. Sabahın erken saatlerinde bin bir kayığa, çık denize, altından aşağılara doğru balığın üstüste aktığını görürdün. Üstüste ve dalga dalga. Bu balıkçının sevincidir, insanlığın sevinci. Balıkçılar, balıkçı çocukları, balıkçı kadınları, balıkçı komşuları, ağ ören, ağ onaran kadınlar, yaşlılar sevinçten denizin kıyısında dört dönerler. Balık gelmiş, balık akını, balık akını var. Tekneler, sandallar, motorlar hazırlanır, çapariler, ağlar teknelere dökülür. Coşkuyla, sevinçle ver elini deniz. Tekneler dolacak, küçük balıkçıların yüzü gülecek, borçlar ödenecek, kafalar çekilecek,

mahalle balık kokusundan sarhoş olacak, şenlik şadımanlık tekmil İstanbulu saracaktı. Yollarda, caddelerde, sokaklarda herkes biribiriyle şakalaşacak, herkes biribirine takılacak. Yaşasın balık, yaşasın lüfer, diye naralar atılacak, sevgililere koşulacaktı.

Altı eylülü yedi eylüle bağlayan gece, ben yazıyı yazarken, üç tane koskocaman ışık, denizi ta ötelere kadar aydınlatarak balıkları ışığa çağırıyordu. Kimbilir bu gece ne kadar balık kırımı olmuş, kimbilir bizim Nuri bunlara ne kadar öfkelenmiştir. Kimbilir, buralardaysa Hoca ne delirmiştir. Kimbilir Hoca kaçıncı kez bu puştluk karışmış zenaatten vazgeçmiştir. Kimbilir Tatar Ali, Muzaffer, Topal Hasan, Ambarlı, Sinanköy, Selimköy balıkçıları öfkelerinden nasıl deliye dönmüşlerdir.

1966 yılında bahar gözünü açmışken, deniz pırıl pırıl, Menekşe koyunu sandallar doldurmuş, balık dolu kayıklar gidiyorlar geliyorlar. Bir gece baktık ki taaa Sarayburnundan Sinanköye, Sinanköyden Silivriye kadar lambalar, bin, iki bin, beş bin voltluk, dizilmişler denizin üstüne. Bir ışıktan yol gibi taaa Sarayburnundan Silivriye, Silivriden de belki taaa aşağılara kadar sıralanmışlar. Balık yakalıyorlar. Çeviriyorlar gırgırı, alıyorlar balığı. Bir tekne bir ton, on ton, yirmi ton değil, yetmiş ton alıyor. Koca, ışıktan bir dev millerce denizin üstüne yatmış, binlerce vantuzuyla denizi, denizin içindeki tüm yaratığı sömürüyor. Ve deniz insafsızcasına, çılgıncasına kurutuluyor. Bizim Menekşe balıkçıları, Kumkapı, Sinanköy, Boğazın küçük balıkçıları kıyılara dökülmüşler, yas içinde, öfke, yılgınlık, çaresizlik içinde eli kolu bağlı bu lamba rezaletini seyreyliyorlar.

Birkaç kayıkçı sandallara binip lambalara gidiyorlar. Dayak yiyip geriye dönüyorlar. Biz Nuriyle o gün dizilmiş seksen tane lambalı motor saydık, Florya önünden Ambarlıya kadar. Bir bölük daha sandallarla lambacılara gidiyorlar. Bunlar kararlı. Bir süre lambalı motorlardan bağırtılar çağırtılar geliyor. Sonra birden kesiliyor ve bizimkiler sevinçle geriye dönüyorlar. Bir de bakıyoruz sandalları uskumru dolu. Lambacılar onlara sandallar dolusu balık vermişler, sus payı. Biz kıyıdaki birkaç arkadaş bozuluyoruz.

Sabah oldu. Nuri mi, Tatar mı, belki de Halimdi, birisi beni tutup kolumdan deniz kıyısına götürdü. Denizin kıyısı, birkaç metre içe kadar ters dönmüş balıkla apak olmuştu. Mahalle çocukları ölmüş, yarı canlı, kör kör, sersemleyip kıyıların yarlarına başlarını vuran, dönüp duran, yarı baygın balıkları topluyorlardı kıyılardan. Balıklar, yarı sersem, geliyorlar, ölmüş balıkları yararak kıyıya vuruyorlar, zorluyorlar zorluyorlar, geriye denize dönüyorlar, derin sulara yaklaşıyorlar, oradan hemen yüz geri ediyorlardı. Sonra sürülerce kendi yörelerinde dönüyorlar dönüyorlar, bitip tükeniyor, ters dönüyor apak denizin yüzüne seriliyorlardı. Ben bunu 1966 yılı baharında böylece gördüm. İnsanlığıma dokundu. Balıkçılar da böylece görüp zıvanadan çıktılar. Tekmil Marmaranın küçük balıkçılarına haber gitti, gelsinler de bu kıyımın bir çaresine bakalım, diye. Bu kıyım bizim Menekşede, Floryada bir hafta, on gün sürdü. Deniz kıyılarında balıklar çürüdü. Martılar balıktan doydular. Kıyılara önceleri sürüler halinde çığlık çığlığa inip doymaz kursaklarını bir anda balıkla doldurdular. Sevinç içinde bir anda doymanın kolaylığıyla kanat çırptılar. Denizin ortasındaki öteki arkadaşlarına kılavuzlar salıp onları da kıyıdaki balık şölenine, toyuna çağırdılar. Martıların doygunluktan kursakları şişti. Kocaman kocaman olup kımıldayamaz oldular. Kanatlarını açıp da yarım mil uçamıyorlar, ağır, kıpırdamaz, denizin yüzünde, öyle serilmişler, millerce, üstüste, uyuklar duruyorlardı. O yıl martılar kazlar gibi büyüdüler, balığa doydular.

İstanbula gelen Marmara küçük balıkçılarından bir bölük, aklımda kaldığına göre, bir yürüyüş için Valiye çıktılar. Vali onları sanırsam yürüyüşten vazgeçirdi. Vali değil de başka bir yetkili belki de. Bilmiyorum, ben o zamanlar bu Vali, Hükümet işiyle çok ilgilenmedim. Balıkçılar Hükümete çok bel bağlamışlardı. İnanıyorlardı ki eğer dertlerini Hükümete, bir Hükümet yetkilisine anlatabilirlerse her şey halledilecek. Ama Hükümet bilmiyor ki bütün bu olup bitenleri. Bir bilse. Koskocaman, bir memleketin teslim edildiği bir Hükümet denizini kurutturur, tekmil balıklarını öldürtür mü? Bu fakir fıkaranın rızkını pavimal ettirir de denize döktürür mü? Hükümet olup biteni bir bilse, aaaaaah, bir bilse.

Ben Hükümetimizi, düzeni çok iyi bildiğimden, onların başlarını ömürleri boyunca Marmarada balık bitinceye kadar Hükümet duvarına vurmalarını bekliyordum. Hükümetin bütün bu kırımı, tırolu, lambayı, dinamiti, balıkçılardan daha iyi bildiğini nasıl anlatırdım. Anlatsam ki, yıllar yılı bütün bu olan bitenleri gazeteler yazdılar, bilim adamları söylediler, Hükümetin bir kulağından girip ötekinden çıktı, söylesem inanmazlardı ki.

Sarıyerli Ahmet Ateşin oğlu Muharrem Ateşe ömründe, şu balıkçılık zenaatinde en çok dokunan şeyin ne olduğunu sorduğumda şöyle bir karşılık verdi :

«Ömrümde en çok beni üzen, ağlatan bu olay oldu. Ben balıkçılığın her dalında çalıştım. Tayfa olarak. Bir daha Allah bana tırolculuğu nasip etmesin. Bir daha Allah bana lambacılığı göstermesin. Şimdi bana gelse de bir reis ey Muharrem gel sana, bir günlüğüne bin lira vereceğim, dese, şu motoruma gel de lambayla balık tutalım. Kabul edemem, etmem. Bu bu küçüklüğü bir daha yapmam. Ben avcılığa inanırım. Balık imhasının da insanı hiç bir zaman iflah etmeyeceğine de inanırım. İnsanların, fakir fıkaranın rızkını kesenlerin, denizlerimizi imha edenlerin bir gün büyük belaya uğrayacaklarına da inanırım. Geçen yıl mı ne, belki de senin o söylediğin 1966 yılıydı. Marmaraya inanılmaz çoğunlukta bir balık akını olmuş, biz açıkta lambayla, belki de yedi sekiz bin voltluk ışıkla balık tutuyorduk. Gırgırı çeviriyor, tonlarca balığı alıyorduk. Ağda balıklar üstüste yığılınca, balıkların ağırlığı alttaki balıkları eziyor, balıklar daha tekneye alınmadan çorba oluyor, işe yaramaz hale geliyordu. Bir ton balıktan satılabilecek yüz kilo balık çıkmıyordu. Bir de başka bir şey oluyordu. Ağ balıkla iyice dolunca çekiyorduk. Balık üstüste binince, biz ağı çekerken ölüyorlardı. Ölü balık ağırlaşır ve ağlar ölü balığı çekemezler. Ağlarımız yarılıyor, tuttuğumuz tonlarca balık denize ölü olaraktan geri dökülüyordu. Ve biz tayfalar, balıkçılar, reisler gülüyorduk buna. Çünkü bir ağ daha atıyor az ötede, bir o kadar balığı az bir sürede gene çekiyorduk. İşte ben o yıl bu lamba işinden, bu balık işinden iğrendim. Her ağı çekişimizde, her tonlarca balığı öldürüp denize döküşümüzde ağlıyordum. İçim kan gi-

diyordu. Ben balıkçı oğluyum, babam kırk yıllık balıkçı. Biz balığı severiz. Balığa kıyamayız. Deniz bizim tarlamızdır. Biz tarlamızı koruruz. İşte reisler, işte lambacılar bizim tarlamızı yokettiler, öldürdüler, denizi kör ettiler, bitirdiler.»

Baktım, Muharrem balık kırımını anlatırken gerçekten ağlıyordu. Babası kırk yıllık balıkçı Ahmet Ateşin de gözleri yaşarmıştı. Çünkü onların tarlalarına bir yıkım devi girmiş, tarlalarında ne var ne yoksa silip süpürüp almış götürmüştü.

«Deniz bizim tarlamızdır,» diyordu küçük balıkçı. Ne yazık ki tarlamızı koruyamadık. Kurda kuşa yem ettik.»

Hep toplandık o kış. Bahar hele bir gelsin... Hele bir lambacılar gene denize çıksınlar. Bu sefer görürler onlar, görürler onlar, görürler bu sefer. Bütün kış kahvede Kumkapıda, öteki küçük balıkçı kahvelerinde bütün kış hep, hele bir bahar gelsin, o lambacılar, balık cellatları bir denize çıksınlar, görürler bu yıl... Görürler el mi yaman bey mi...

Gene bahar geldi, ertesi yıl, gene balıkçılar lambalarıyla, bin voltluk, on bin voltluk, denizi gündüz gibi ederekten, bir balık yakalayıp birini öldürerekten balık avlamağa başladılar sabahlara kadar. Bizimkiler, bütün kış hele bir gelsinler diyenler, elleri kolları bağlı, öldürücü bir keder yüzlerinde, kıyıda sabaha kadar rızklarının yok edilişini seyrettiler.

Arada bir kışı anımsayıp konuşanlar :

«Aaaaaah,» diyorlardı, «aaaaaaaaah! Her lambalı kayıkta bir mavzer var. Hem de makineli tüfek var. Kimse yaklaşamaz o teknelere, kimse. Birisi, isterse Hükümet olsun, yaklaşsınlar da görelim. Bizim de tüfeğimiz olsaydı, hiç onlar gelir de burada, rızkımızı kurutabilirler miydi?»

Yıllar yılı Hükümet sözü edenler, Hükümete bel bağlayanlar artık Hükümet sözcüğünü ağızlarına almaz olmuşlardı.

Ertesi kış gene kahvelerde atılıp tutulmağa başlandı. Bir bahar gelsin, hele bir bahar gelsin, bin kayıkla lambacıların üstüne yürüyeceklerdi. Bin kayıkla. Marmarada bin kayık çıkmaz mıydı, çıkardı. Bin kayıkla lambacıların üstüne bir yürüyüp de çevirince, tüfekleri para eder miydi, etmezdi.

Hem de bir daha lamba yakmağa yedi sülalelerine pişman olurlardı.

Gene bahar geldi, gene lambalı kayıklar dizildi. Gene bizimkiler kanadı kırık kuşlar gibi kıyılara sıralanıp seyrettiler. Bin kayıktan hiç bir haber çıkmadı.

Hoca gibi birkaç yüreği yanık akıllı balıkçı düştü ortalığa. Bu sefer bu bahar, Marmarada on bin balıkçı yok mu, hepimiz bir olup ağlarımızla, balıkçılık alet ve edevatımızla yollara düşüp bir sessiz yürüyüş yapalım. Götürüp Taksimde balıkçılık aletlerimizi Atatürke teslim edelim. Ne yaparsa yapsın...

Bu sefer bahar geldi, lambacılar ortaya çıkmadı. Balık bitmişti.

Kıyılara sıralanıp, tam hazırlanmıştık, dediler. Tam hazırlanmış, on bin kişi yürüyüş yapalım, derken, denizler kurudu, balık kalmadı.

Ve küçük balıkçıların öfkeleri kursaklarında kaldı.

Altı eylülü yedi eylüle bağlayan gece Menekşe açıklarında üç tane kocaman, yalım yalım yıldızlar gibi, büyük dağ ateşleri gibi lamba yandı. Bahar değil bir şey değil... Sonbahar ama, sonbahar da, kışın da balık akınları olur. Demek bir balık akını başladı... Ve lambalar, hem de üç tane yanıyor. Nuri nerede Nuri? Hoca nerede, Ahmet Ateş nerede? On binlerle yürüyüşe kalkacaklar neredeler? Balıktan doyanlar, balığı sevenler, çelebiler neredeler? Bin kayık nerede, çevirsinler şu denizi yakan üç ateş yığınını. Neredeler, neredeler? Şimdi belki de bütün öfkelerini unutmuşlardır, sevinç içindedirler. Balık göründü, diye. Gene balık göründü diye. Şimdi aşağı inip soracağım şu gece sabaha kadar Menekşe açıklarında yanan üç kocaman lambanın encamını... Bakalım ne imiş, ne olmuş? Sevinç mi, öfke mi?

Topal Hasan ne diyor bütün bu işlere Topal Hasan? Her zaman susup gülen...

Şu Topal Hasanla, şu altmış iki yıldır denizde olan, barbunya avlayan Topal Hasanla yarın gidip bütün bu olan bitenler üstüne bir iyice konuşacağım.

HER BALIKÇININ ISSIZ DENİZDE MUTLAKA MARTI DOSTU OLMUŞTUR!

En güzeli mercandır. Deniz dibinde akıp giden mercanın seyrine doyum olmaz. Sığ sularda kırmızı bir şimşek gibi bir uca bir uca sağılır giderler. Bir zamanlar denizin dibi mercanla doluydu. Şimdi balıkhanede bile mercana kolay kolay rastlayamazsın. O balıkhane ki, binbir balıkçının yedi denizden balık taşıdığı yerdir. Bunca zamandır giderim balıkhaneye, öyle ahım şahım mercanlara rastlamadım. Ve yeşil, koyu mavi, mavisi biraz karanlıkça, hepsinin üstünden akan ince kızıltılar, şimşekcesine. Sonra barbunya gelir.

Barbunya ne öyle denizin dibinden şimşek gibi akar, ne de görülür öyle. Bir yalım gibi kıvrılmaz denizin dibinde. Belki mercan gibidir, belki de şimşeklenir ama ben görmedim. Lapinaları, lipsosları, deniz diplerinin güzelliklerini, deniz diplerinin baharını, kışını, her mevsimdeki, değişimdeki süslerini, türlü hallerini bilirim de, kayalıkların morunu, yeşilini, kırmızı damarını, lapinaların yedi rengini, gökkuşağına benzeyenlerini, suyun dibinde, kayalıkların karanlığında, kuytusunda balkıyanını bilirim de, kırmızı barbunyaların akmasını, balkımasını, deniz dibi oyunlarını görmedim. Barbunyaların şimşeklenişini görmedim. Daha deniz beyazken, yani dört sularını, dört sularından az sonrayı, az sonrasının deniz altını, aydınlığını bilirim de, en aydınlıkta, balıklar öterken, denizin dibine akıp gidip biribirinin ardına tirkenmiş, gölgelerini bir çizgi gibi, kıvrılan, denizin dibine düşürmüş, ışık çalkantıları içinde, kumların üstünde dönerken bir sürü, renkli, ışıklı balık gördüm de barbunyaları görmedim. Eeeeh, diyeceksiniz, görmediysen görmedin, ne var bunda bu kadar, ne var bunun üstünde bu kadar duracak. Ben de biliyorum, denizin içi, denizin dibi bunca güzellikle, canlıyla, binbir çeşit balıkla doluyken ne var bu barbunyalardan böylesine söz etmekte? Biliyorum, ben de söz etmezdim ama işin içinde Topal Hasan var. Barbunyaya çok önem veriyor. Varsa da barbunya, yoksa da barbunya...

Alabalık... Tatlı su balığıdır. Bin beş yüz metre yukarda yaşayanları dünyanın en iyi balıkları sayılıyor. Kırmızı be-

neklileri. Buna da mercan balığı deniliyor. Mavi benekliler ikinci kalite balıklar. Alabalığın eti bembeyazdır. Sert, akıntılı sularda yetiştiği için eti serttir. Öyle balık etleri gibi yumuşak olmaz. Mavi beneklisini o kadar makbul saymıyorlar. En iyi alabalık, büyüklüğü on sekiz santim olanı, bu uzunluğa yakın bulunanıdır. Mavi beneklilerin içinde bir kilodan fazla olanı da oluyor. Alabalık büyüdükçe tadı da azalıyor ama, alabalık gene ne cins olursa olsun alabalıktır. Bir de Süphandağının üç bin metre yüksekliğindeki yamacında bulunan Nazuk gölünde bir alabalık cinsi var. Bunun benekleri hem kırmızı, hem de mavidir, karışıktır. Bana göre, daha birçoklarınca da en lezzetli balık bu mavi ve kırmızı balıklardır. Bir de Van gölündeki tatlı sularda, tatlı suların döküldüğü üç dört mil kadar açıklarında inci kefali diye on, on beş santim uzunluğu olan bir balık daha vardır. Bu balık da hemen hemen alabalığa yakın bir taddadır. Sonra efendim barbunya gelir.

Barbunya deniz balıklarının birincisi sayılır. Barbunya her mevsimde, ne kadar çok çıkarsa çıksın, ucuz balık olamaz. Bir düzeyden aşağı, ne kendisi, ne pahası inemez. Örneğin palamut, çingene çağında bir pahalılanır, ateş pahası olur, sonra bir ucuzlar kimse beş paraya almaz. Barbunya hiç bir devirde hiç bir çağda, isterse denizler dolusu olsun bu hale hiç bir zaman düşemez. Yere düşmekle altın sakıt olmaz kadrü kıymetten. Barbunya barbunya oldu olalı hiçbir zaman yere düşmemiştir ki. Belki de hiç bir zaman yere düşecek kadar barbunya çok çıkmamıştır. Çünkü deniz dibi balığıdır. Öyle çok gün yüzü görenlerden değildir. Belki yakalanması usta işidir. Büyük balıkçıların işidir. Öyle çurçur balıkçıların işi değildir. Güzel, iri, nazlı, taze barbunya avlamak için Topal Hasan gerek. Topal Hasan gibi bir ömrü, bir gönlü toptan barbunya yoluna koymak gerek. Barbunya uyumak, barbunya düşü görmek gerek. Topal Hasanın gecelerinde belki bir ömür barbunya kızılı balkımıştır, düşlerinde. Topal Hasan gibi aklı, feraseti güçlü bir er kişi gerek... Topal Hasan tam altmış iki yıldır balıkçıdır. Tam altmış iki yıldır barbunya tutar. Öyle kalleşçe değil, öyle tırollarla, dinamitlerle, öyle bin kulaç ağlarla değil, yem-

li oltasıyla ve kısacık küçücük ağlarıyla tutar. Menekşede, Kumkapıda Topal Hasanın efsanesi mevcuttur. Topal Hasan ve Barbunyalar Efsanesi. Dillerde söylenir. Balıkçıların piri bir İflahsız Dededir, bir de Topal Hasan. İflahsız Dede iflah olmamıştır ama, Topal Hasan iflah olmuştur. Evi vardır barkı vardır, bankada parası bile vardır. Kendisi söyledi, bankada parası bile vardır. Bir balıkçının bankada parası olur mu? Bir balıkçı eğer Topal Hasansa olur. Pirse olur. Kumkapıda Menekşede Topal Hasana kimse saygıda kusur etmez. Topal Hasan Kumkapıdan Silivriye kadar, Adalara, Mudanyaya kadar tekmil Marmara denizinde ne kadar barbunya nişanı, taşı varsa bulur. Taşları nişanları balıklar değiştirmişse, onu da bilir. Daha daha da bilir, balıklar ne zaman, ne için taşlarını, nişanlarını değiştirecekler onu da bilir. Altmış iki yıllık deneyleri onun avucunun içine barbunyaların haritasını çizmiştir. Ben uydurmuyorum, Topal Hasan da bana böylesine öğünmedi. Bunu balıkçılar söylüyorlar. Topal Hasan barbunyaların yirmi üç santimini tutar. Yirmi üç santimden aşağı barbunyayı gerisin geri denize atar. Yirmi üç santimden yukarıyı da makbul saymaz. Büyüdükçe balık lezzeti, deniz kokan kokusu azalır. Bunu da ben uydurmadım. Balıkçılar söylüyorlar. Topal Hasana bunun doğru olup olmadığını sordum, güldü, bir süre durdu, bana baktı, gene güldü, candan, içten, mutlu, sarsıla sarsıla güldü. Hiç bir karşılık vermedi sonra da. «Yahu Hasan Ağa, ben uydurmuyorum. Yirmi üç santimden aşağısını geri denize... Yukarısını...» Hasan karşılık vermiyor, kurnaz, çok görmüş geçirmiş ve hem de çok bilmiş kısık tatar gözleri, bir çocuk utangaçlığıyla, suç üstünde yakalanmış bir çocuk büzülmesiyle, seksen dört yaşında bir anda çocuklaşarak, yedi yaşına inerek, mutlulaşarak gülüyor. Kısık gözlerinde ışık halkaları mutlulaşarak dolaşıyor.

Bizim Menekşede yıllar yılı iki kişinin martısı var, denizde. Birisi Hasan Ağanın, birisi de Pehlivanın. Onlar denize çıkınca, Menekşe açıklarına, Florya, Yeşilköy, daha öteye Ambarlı, Sinanköy, Kumburgaz açıklarına varınca martıları neredeyse, gelir onları bulur. Martılarla balıkçıların dostlukları kadimdir. Her balıkçının mutlaka denizin ıssızlı-

ğında, yalnızlığında bir martı dostu olmuştur. Balıkçı tek başına bir teknenin içinde gün akşama kadar sıkılır. Belki martı da sıkılır. Balıkçı yalnız, martı yalnızdır. Belki martılar kayıklara bir lokma atılacak balık için yanaşır. Belki de kaçan, dökülen balıkları toplamak için... Her balıkçının dostu olmuştur ama martılardan, bir yıl, iki yıl sürmüştür bu dostluk. Sonunda ya biribirlerinden bıkmışlar, ya biribirlerine türlü sebeplerden dolayı küsmüşlerdir. Sonunda yolları ayrı düşmüştür. İki kişi vardır ki balıkçılar arasında martılarıyla dostlukları bitmemiş, azalmamıştır. Birisi Pehlivan, birisi de Hasan Ağadır.

Pehlivan iri, biçimli, yaşlı bedeniyle düşünendir. Bizim Menekşenin en çalışkan balıkçısıdır. Kış demez, yaz demez hep balığa çıkar, çalışır didinir. Az konuşan, gönül kırmayan kibar bir kişidir bizim Pehlivan. Martısından söz edilince mutluluk içinde kalır, güler. Pehlivanın martısını sevdiğini, hem de bir insan gibi, dost gibi sevdiğini Menekşede bilmeyen yoktur.

«Bugün Pehlivanın martısı gene geldi benim teknenin yanına kondu. Baktım Pehlivanın martısı.»

«Hangi martı?»

«Beneklisi, yaşlısı. On metre uzağa kondu bekledi.»

«Uğurdur benekli.»

«İlk tuttuğum balıktan ona bir tane attım. Açmış hayvancağız, havada kaptı.»

«Pehlivan, bugün balıkta senin küçük geldi yanıma. Hemen bir balık attım, canbaz o canbaz. Havada dönerek yakaladı.»

Arkadaşların martısıyla ilgilenmeleri sevindirir Pehlivanı, mutluluk içinde kıvandırır onu. Elbette martısına kendisini sevdikleri için bakıyorlardır. Yoksa nelerine gerek martılar. Balıkçılar genellikle yakınlarına gelen martılara balık atarlar. Bir kısım balıkçılar martılarla dost olmasalar da onlara yem vermeyi uğur sayarlar.

Ben, Tatar Ali, bir de Nuri, Hasan Ağa kahvede oturuyoruz. Tavşan kanı çaylar geldi.

«Hasan Ağa, Hasan Ağa senin denizde bir martın varmış.»

«Eeeee, var. Ne olacak?»

«Yani martın varmış da... Yani sen martını cok severmişsin de... Yani sen martıyla arkadaş olmuşsun da...»

«Eeeeee, ne var?»

«Yani, yani...» Hasan Ağanın yüzünden hiç bir şey belli değil. Soruma kızıyor mu, olağan mı karşılıyor belli değil.

«Yani Hasan Ağa bizim Pehlivanın iki tane martısı var da. Yani Hasan Ağa... Yani... Benim gibi bir yazıcı vardı, belki adını duymuşsundur. Deniz üstüne yazı yazan. Hani Kumkapıda şimdi horoz döğüşleri yapan Kör Agop var ya, onun bir arkadaşı, adı Sait Bey, hiç duydun mu?»

«Belkim duymuşumdur Kör Agoptan. Onun öyle arkadaşları vardır.»

«İşte o Kör Agobun arkadaşı, şimdi öldü o, yani eskiden öldü.»

«Allah rahmet eylesin.»

«İşte o bir balıkçıyla bir martının hikayesini yazdı. Bir Rum balıkçının.»

«Rum balıkçılar çoktur.»

«İşte senin gibi o Rum balıkçının da bir martısı varmış. Bir gün taşına varmış ki ne görsün, martısı ölü, denizde yüzüp duruyor. Balıkçı ne yapmış?»

«Ne yapmış?» diye sordu Hasan Ağa.

«Hani Rumlar yakınlarından birisi ölünce yakalarına kara kordela bağlarlar ya...»

«Bağlarlar. Eeeee, ne olmuş?»

«Ne olacak, Rum balıkçı da martısının ölüsünü denizde yüzer görünce yakasına kara kordela takmış.»

«Olmaz öyle şey. Yalandır.»

«Canım Hasan olur mu? Neden yalan olsun. Bir martı ölmüş, martının balıkçı arkadaşı da kara kordela bağlamış. Bu neden yalan olsun, değil mi? Yalan söylemekte bir kârı var mı? Altı üstü bir kordela.»

Gösterdiğim sebepler karşısında akan sular durur. Bir Rum balıkçının ölen martısı için yas tutmasını Kör Agobun arkadaşı Sait Efendi niye uydursun. Hasan Ağa bir süre derin düşünüp, ölçüp biçtikten sonra :

«O Rum balıkçı belkim kaçıktır,» dedi. «Kör Agobun ar-

kadaşı Efendi neden yalan yazsın?»

«Doğru, neden uydursun?»

«Martın ölse, sen yas tutmaz, üzülmez misin?»

«Eeeee, ne olacak? Üzülürüm tabii. Niye üzülmeyeyim. Bunca yıl...»

«Eh işte bu da Rum balıkçının yası gibi bir yas.»

«Hayır olmaz. Martıya üzülürüm ama, yas yalnız insana tutulur. Martı için yas tutacaksın da, insan ölünce ne yapacaksın?»

«İkisi için de...»

«Olmaaaz.»

Hasan Ağa yoruluyor, derin derin soluk alıyor. Çok koyu esmer yüzü, düşünmeye çalışmaktan, zorlanmaktan terliyor.

«Kaç yıldır bu martıyla arkadaşsınız?»

Gene gülüyor. Bu adam deli midir nedir, diye gülüyor belki de. Bunca dert dururken martıya takmış, diye.

«Eeeee, ne olacak? Var bir yirmi yıl»

Nuri söze karışıyor.

«Bu tırolcular yok mu bu tırolcular. Hiç bir canlı bırakmaz geçtiği deniz dibinde. İki kilo balık, böcek alırsan, iki bin, beş bin kilo canlıyı, balığı, balık yavrularını, böceği öldürürsün. Bu tırolculuk kalkmadan...»

«Yooooooo,» diyor Hasan Ağa. «Yunusları öldürdüler... Yunusları... Yunuslar ölünce balıklar da Karadenizden giriyorlar, doğru kanaldan aşağı, hiç bir yere sapmadan Çanakkale boğazından çıkıyorlar...»

«Yirmi yıl yaşar mı martılar?»

«Ne yirmi ne otuz yıl. Bizim martı bana geldiğinde yaşlıydı zaten.»

Tatar Ali :

«Şu Nuri yok mu, şu Nuri, şimdi böyle bağıran, böyle dizlerini döven. İşte bu Nuri bir günde kırk tane kılıç zıpkınladı.»

«Yunuslar sürü halinde dolaşırlar. Yunuslar insan gibidirler. Tertemizdirler. Hilesiz, biraz da budala denecek kadar... Eeeee, yumuşak huyludurlar. Yunuslar akına geçmiş balıklara saldırırlar, kanaldan, bir yoldan giden balıkları kıyılara sürerler, bizler de... Martı sonra ikinci yıl iki yavrusunu da

getirdi. Üçüncü yıl da dört yavru.»

«Bilemezsin ki... Balık bitmez sanırdık denizde... Bir günde kırk tane zıpkınladık. Şimdi üç yıldır bir tane bile kılıç yok. Açıklara pareketalar atardık, iki gün sonra pareketalara gider bakardık ki koca koca kılıçlar yakalanmışlar.»

Kılıç balıkları denizin yüzünde yüzerler, mavi sırtları, azıcık laciverde kaçan, ışıklanarak, pırıltılı, yaldızlı bir lacivert içinde yalazlanarak denizin yüzünde, bir karış kadar suyun altında kıvrılarak, ağır, güzelim yüzerek dünyanın en güzel mavisinde yıldırdayarak durgun suda sallanırlardı. Uyuklayan, taddan gerinen balığı, birden bir zıpkın gelir deler, maviler kırmızıya bulanır, deniz alaboz duman olur, fışkırır, ortalık delirirdi.

«Yunuslar olunca denizde, başka yırtıcı balıklar giremezdi Marmaraya. Yunuslar hem balıkları yerler, korkutup derin sulardan kıyılara düşürürler, hem de öteki canavarlardan Marmaranın balıklarını korurlardı. Hükümet bilmedi, yunusları öldürsünler diye mavzer verdi her isteyene. Onlar da sıktılar sıktılar...»

«Marmarayı kana buladılar. Çığlıklarla, ölümle, dumanla doldu Marmara denizi. Bir günde binlerce, on binlerce Yunus öldürdüler. Yunuslar birkaç yıl içinde tükendi.»

«Yunuslar aldılar götürdüler balıkları. Marmarada canlı kalmayacak.»

«Lambalar, dinamit...»

«Yunuslar...»

«Demek Hasan şimdi senin bir martı familyan var ki...»

Hasan Ağa gene kahkahalarla uzun uzun güldü.

«Var, olmaz olur mu? Ben denize çıkınca... Her birisi bir yönden geliyorlar çığlık çığlığa. Gelip sandalı sarıyorlar. Karınlarını doyuramıyorum. Ne kadar balık atarsan at, on tanesi birden havada saldırıyor, yakalıyorlar. Yunuslar olsaydı. Köpek balıkları, öteki canavarlar giremezlerdi Marmaraya, girip de balıkları...»

Nuri kızdı mı, içinden mi geldi, bana mı açıklamak istedi, birden öfkeden gülmeye geçerek...

«Bu Hasan Ağanın çoluğu çocuğu yok. Kardeşi Kara Hüseyin de birkaç yıl önce öldü, o da martılardan bir familya

edindi, onlarla uğraşıyor fıkara. Ben dizlerimi dövüyorum. Ulan kırk tane kılıcı bir günde avlayıp da ne yapacaksın. Üstelik de çoğu küçük. Cahillik, insaniyetsizlik. Bu zıpkını da kaldırmalıyız. Bir daha kılıç gelirse...»

«Yunus gelmeyince kılıç gelmez. Ben bu yıl dokuz tane, dokuz tek dokuz tane barbunya yakaladım. Tam bir yazda. Benim gibi bir balıkçı... Dokuz tekne dolusu yakalamaz mıydı? Haa, söyle. Yunuslar gelmeyince mercan gelmez, kolyos gelmez, çipura gelmez, orfos gelmez, böcek gelmez, uskumru gelmez, tekir gelmez. Yunuslar gelmeyince izmarit gelmez, lüfer gelmez, kefal gelmez, levrek gelmez levrek. Git Fenerdeki dalyana, bir tek levrek takılıyor mu? Ne oldu bizim Çekmece koyundaki dalyana? Haaaa, ne oldu? Yunuslar gidince... Yunuslar insan gibidirler. Kurşunlar sıktılar, sürülerce dolaşanlara, gülenlere ağlayanlara kurşun sıktılar. Bütün yunusları öldüremediler tabii. Açıklardakileri hiç öldüremediler. Yunuslar insan gibidir. Onlar da siz bize bunu mu yapıyorsunuz, dediler, başlarını aldılar gittiler. Bir daha gelmezler. Ahmak insanlar.»

«Yunuslar, yunuslar, iyi ya lambacılar...»

«Yunuslar...»

«Bu Nuriler yok mu bu Nuriler... Bir günde kırk tane...»

«Tırolcular...»

«Yunuslar...»

«Martılar... Martı familyasında, hiç saydın mı, kaç martı var, senin martı familyasında.»

«Yunuslar...»

«Şu Arap Yusuf var ya... Günde... Bir günde... Kılıç... Bir balıkçı bir günde on beş, yirmi, otuz, elli kılıç yavrusu yakalıyor, onu da balıkhanede satamıyor, kilosunu on kuruşa, ya da beleş, dağıtıyorlardı. Halbuki bir yıl, iki yıl daha bekleselerdi de kılıç büyüyünce yakalasalardı, üç misli, beş misli daha kârlı olurlardı. Aaaah, bu Nuriler...»

«Tırol kurutuyor, yangın gibi geçiyor denizin dibinden, yangın gibi. Bir ölüm gibi. Denizin dibini bir ölüm rüzgarı gibi savurarak, çamuru kumu, böcekleri kurtları, tekmil yaratığı, balıkları, birbirine katarak, bir çamur yığını halinde yukarıya çekerek... Ölmüş, ezilmiş, parçalanmış bin ölü can-

lıdan bir ikisi işe yarayarak... Gerisini bir kıyım cehennemine yuğurarak...»

«Yunuslar, ben yunuslardan şaşmam.»

Tırollar, yunuslar, lambacılar, dinamitçiler, gırgırcılar, martılar, Nuriler, reisler, aaaah, reisler, Hükümetler, yunuslar, martılar, kaç yaşında, martılara yas tutulur mu? İnsanlara yas tutulur insanlara. İnsanlara, balıklara yas tutmayanlar... Denizlere, kızıl kana batmış, en az üç yıl yunus kanıyla kıpkızıl kesilmiş, kan dalgalanmış, kan köpürmüş denizlere, yunuslara yas tutmayanlar, martılara, kordela bağlamışlar... Kaçık, kaçık o balıkçı kaçık... Kör Agobun arkadaşı Sait Efendi yalan söyleyecek değil ya, mademki görmüş, mademki yazmış...

Topal Hasan yunuslara yas tutacak yunuslara... Yunuslar insan gibidirler. İnsan gibi konuşurlar, ağlarlar gülerler. İnsan gibi kıvranarak, bağırarak ölürler, çığlık çığlığa. Bir yunus vurulunca, o yörede ne kadar yunus varsa, vurulan yunusun yöresine birikirler, ona yardım etmeğe çalışırlar. Onlar biriktikçe, elleri kırılsın, kurşunu sıkarlar da sıkarlar kurşunu. Sıkarlar kurşunu. Birikenlerin bir teki kalmayıncaya kadar. Yunuslar kaçmazlar. Ölümden korkmazlar. Yunuslar insanoğlunun çocuk kısmına benzerler. Saf, yiğit, yüreği temiz hayvanlardır.

«Yunuslar.»

«Nuriler.»

«Tırollar, lambalar, bombalar, dinamitler...»

«Martılar... Senin martın ölünce ne yapacaksın Hasan Ağa, ne yapacaksın?»

Ölünüzün körünü yapacak Hasan Ağa, ölünüzün körünü mendeburlar.

«Yunuslar.»

YUNUSLAR ÖLDÜRÜLÜNCE MARMARA BALIKSIZ KALDI!

Bir tuhaf ilişkidir balıkçılarla martılar ilişkisi. Kimi balıkçılar martılarını seslerinden tanırlar. Kimi balıkçılar uçuş-

larından. Martıların balıkçılarca türlü halleri vardır. Her balıkçı martısına bir ad koymuştur. En sevdiğinin adını, bir arkadaşının, eski, otuz yıl önceki sevgilisinin adını koymuştur. Sait Efendinin dediği gibi balıkçılar martılarla konuşurlar. Sait Efendinin hikayesinde martılar karşılık vermez balıkçıya. Halbuki bizim Hocaya göre martılar bal gibi konuşurlar. Denizlerde iki akıllı yaratık vardır Hocaya göre, birisi martılar, birisi de yunuslar. Yunuslar işe yaradığından birkaç yıl içinde bitirildiler. Martılar hiç işe yaramaz, yumurtaları bile. Martıların yumurtası yele, biltekmil sızılara iyi gelir, diyorlar ama, yalandır yalan. Aman diyordu Hoca, aman ha aman! Martıların yumurtalarının sızıya iyi geldiğini bir duyarlarsa insanlar, martı soyunu yunus soyundan beter ederler, aman ha aman duymasınlar.

Duymasınlar, kardeşim duymasınlar. Benim bu insanlardan sıdkım sıyrıldı, gözüm korktu. Alimallah bir yüklenmeye görsünler, birkaç yıl içinde ne martı yumurtası kalır, ne de martı. Yalandır be... Martı yumurtasının, etinin bir işe yaradığı yalandır. Vallahi de billahi de yalandır. Amanın ha! Martının tüyleri bile işe yaramaz. Amanın ha! Çaparilerde kaz tüyü kullanmak martı tüyü kullanmaktan daha iyidir. Martı işe yaramaz, sadece, öylecene dost olunacak boynu bükük, sarı ayakları, sapsarı kanatlarıyla, apak tertemiz, uçuşuna, çığlık çığlığa o bed sesiyle bağırmadığı sürece seyrine doyum olmayan güzelim bir yaratıktır. Martı denizde her zaman güzel, çöplüklerde her zaman çirkindir. Yüzlerce, bir su hortumu, bir yel hortumu gibi, kanatları saçılarak çöp tepelerinin üstüne inseler de martılar çöplüklerde çirkindirler. Her şey doğal yerinde güzeldir, diye bir söz vardır. Belki de doğrudur. İşe yaramaz, yumurtası bile işe yaramaz martı, denizde güzeldir. Belki şu yeryüzünde bütün oburluğuyla balıkları yutmasına karşın martıların da bir işi vardır. Şu doğada bir işe yaramayan ne var ki... Ama biz doğayla, insanla, doğanın güzellikleriyle o kadar uğraşmamışızdır ki... Birbirimizin gözlerini oymaktan, birbirimizi aşağılamaktan, kötülemekten, birbirimizi horlamaktan, öldürmekten fırsat bulup.

«Martılar da gidecekler,» dedi Kumkapılı reis. «Martı-

lar da gidecekler. Çöplükler doyurmaz martıları, martılara deniz mahlukatı gerek, yemek için... Martılar, deniz mahlukatını yiyip doyduktan sonra, çaresiz olaraktan inerler şehirlerin çöplüklerine. Denizde mahlukat bitince, ölenleri ölecek martıların, kalanları da kaçacaklar. Başlarını alacaklar başka denizlere uçacaklar.»

«Uçsunlar ulan, gitsinler ulan.»

«Yelkovan kuşları da gidecekler. Balıkçıllar da gelmeyecekler.»

«Canlı geçmeyecek Marmaranın yüzünden canlı.»

«Nah işte şu reisin yüzünden, işte bu koca bıyıklının, işte bu göbeklinin. Bin baltayla girer gibi Marmaranın denizine. Yüz bin baltayla girdi. Üç yıl daha beklesin, üç yıl daha... Bir tek, parmak kadar balık tutabilecek mi bakalım.»

«Ben mi bu hale getirdim denizi, ben mi?»

«Ya kim, ya kim?»

«Hepimiz. Bilcümle milletimiz. İlime fene bizim hiç aklımız ermez. İlim fen ne diyor? Ha, söyle söyle, gevezelik yapacağına söyle. İlim fen ne diyor?»

«Sen söyle reis ne diyormuş bakalım?»

«Haaa diyor ki ilim fen... Diyor ki... haaaa... işte orası... diyor ki...»

«Çatlatma be adamı. İlim ve fen ne diyormuş. İlim fen... ilim fen?»

«İlim fen diyormuş ki... Denizleri zehirlemeyeceksin. Havayı zehirlemeyeceksin. İlim fen diyormuş ki, eğer fabrikaların kirli sularını, zehirlerini küçücük, bir göl kadar bir denize akıtırsan, hem de yıl on iki ay, o denizde hiç balık yaşamaz. Git de baksana İzmit koyuna hırpo. Ne bize çatıyorsun. Bulmuşlar bizi, yok tırol de, yok gırgırmış da, yok radar, yok lambaymış da, yok zıpkınmış da. Balıkları öldüren, denizi kurutan fabrikalardır, fabrikalar. Marmara gibi bir denizin kıyısına bu kadar çok fabrika yapılır mı? Denizi zehirlediler denizi. Mahsus yapıyorlar ki ecnebiler, mahsus denizi kurutuyorlar ki... Türk milleti aç yoksul kala. Aç yoksul kala ki toptan Alamanyaya işçi olaraktan gide. Bizim öğretmen ne dedi. Toprağı da deniz gibi zehirlemişler. Onu da kör etmişler. Yaaaa, hırpo, ilim fen ne diyor ilim fen?»

«Ne diyor kaptan?»

«Ölünün körünü diyor hırpo...»

«İlim fen diyor ki, bizim reisler diyor, ecnebiyle, denizi zehirleyenlerle bir olmuşlar, Türk milletini aç koymak için birisi denizi zehirliyor, birisi de denizde, zehirden kaçıp da kuytulara sığınmış mahlukatçıkları kırıyor. Biri ecnebi aklı, feraseti, birisi de reis aklı feraseti.»

«Sus ulan hırpo. Ben, ben, ben...»

«1968 yılında... Baharında... Hem de nah işte şu açıkta, sen değil miydin yüz kırk ton balığı tutan. Balığı tutan da, bulama gibi olmuş balığı üç gün balıkhane önünde bekleterekten, sonra alıcı bulamayınca da denize döken. Ağzını bozma reis, ben haksız konuşmam.»

«Ben balıkçıyım. Balık bulursam istediğim kadar tutarım, bulduğum kadar tutarım. Bir balıkçının akına rastlayıp da, doyduğu, durduğu olamaz. Bu kadarı yeter, bundan sonrakileri de gelecek yıl tutarım, hem de büyürler, diyen bir tek balıkçı gördün mü? Balıkçı hırslı adamdır.»

Balıkçı hırslı adamdır. Her balıkçı değil ama reis. Bizim Topal Hasan, yeterinden fazlasını tutar mı? Muhtar Süleyman balığın kökünü kurutur mu? Hasan reis balığa böylesine gaddarca dokunur mu reis, dokunurlar mı onlar. Deniz onların tarlasıdır. Onlar denizi ellerinden gelse evleri gibi, gözlerinin bebekleri gibi kullanırlar. Ne zaman, ne kadar balık alınacağını bilirler onlar. Denizden alabileceklerinden başka bir tane, fazla bir tane almazlar. Alsalar böyle öfke içinde konuşurlar mıydı? Balıkları bitirenlere, bu düzensiz gidişe. Bu balık tükenişine böylesine yanarlar mıydı? Hırslı olan sizlersiniz.. Yarım milyonu, bir milyonu motorlara radarlara sıvayanlarsınız. Bu parayı da bir gün önce çıkarabilmek için, canını dişine takıp denizin altını üstüne getirerekten, talan eden sizlersiniz. Yoksa bu gidişle üç beş yıl içinde Marmarada balık kalmayacağını siz herkesten iyi bilirsiniz.

Türk milletini aç yoksul bırakmak, hepsini işçi olarak, şimdiki gibi değil, daha ucuza, çünkü balık çoğaldıkça ucuzlar, bunu deneylerle bilerek, diyarı küffara tekmil Türk milletini işçi olaraktan salmak isteyen sizlersiniz.

«Ağzını bozma kaptan.»

«Bozarım ne olacak ulan.»

«Ulan sensin, ağzını bozma. Sen değil misin Yunanistanın halini yıllar yılı bize destan eden.»

Tatar Ali ne diyor, Tatar Ali?

«Önce tırolu İtalyanlar buldu. Ben ilk tırolları gördüm. Akdenizi bu sebepten kuruttular. Akdenizde balık denecek balık kalmadı. O koskocaman denizde bile. Sonra tırol Yunanlılara geçti. Daldılar Ege denizine. İlk yıllarda motor azdı. Tırolları yelkenle çekiyorlardı. Yelken ne kadar çekecek, o kadar zararlı olmuyordu. Sonra 1928 lere doğru Yunanlı tekneler motorlandılar, başladılar Ege denizinin altını üstüne getirmeğe, başladılar Ege denizini sürmeğe, başladılar, bin ton balık almak için yüz bin ton balık imha etmeğe. Sonra, hiç balık kalmadı Egede. Yunan Hükümeti bunun farkına varınca ne yaptı?»

«Ne yaptı Ali kardeş?»

«Yalan doğru, ben duyduğumu söylüyorum. Yunanlılar tırol, lamba teknelerini denizde iş başında yakalayınca adamları alıyorlar, bütün tekneyi denizin ortasında ateşe veriyorlar. Ellerinde silah, tekne tamamen yanıp kül oluncaya kadar başında bekliyorlar, adamları alıp götürüp doğru hapisaneye sokuyorlar. Dinamitçilere gelince, onlara hiç insaf yok. Ne oldu şimdi, ne oldu? Bir tek balık kalmamış Egede şimdi uskumrudan geçilmiyor. Uskumru avlamak için bizim balıkçılar şimdi Egeye çıkıyorlar. Yunan kıyıları şimdi balık kaynıyor. Belki on yıldır sıkı bir yasak. Tekmil Marmaranın balıkları Egede şimdi.»

«Ne tırol, ne bir şey. Yunuslar...»

«Yapma Hasan Ağa.»

«Yunuslar... Yunuslar olsalardı, Karadenizden gelen balıklar böyle mi olurdu?»

«Ya nasıl olurdu?»

«Yunuslar Karadenizden gelen balıkların yolunu keserlerdi. Boğazdaki kanaldan doğru gelen, doğru gelerekten Egeye geçmek isteyen balıkların yolunu yunuslar kesince, balıklar da Marmaraya dağılırlardı. Halbuki yunuslar öldürülünce Karadenizden gelen balıkların yolunu kesen kimsecikler kalmadı, bu göçmen balıklar da bir vurdular, dosdoğru Boğaz-

dan aşağı, Çanakkale boğazından çıktılar, soluğu Yunan kıyılarında aldılar. Yunuslar...»

Yunusları da siz öldürmediniz mi reis, yunusları da?

«Çok para ediyordu. Sonra o canavarlar denizde ne kadar mahlukat varsa yiyorlardı. Biz dedik ki... Yunusları öldürünce yedikleri balıklar bize kalacak, onlar ortadan çekilince Marmara denizi balıklarla dolacak. Düşünün bir kere yunuslar ortadan kalkınca... Ne kadar yunus vardı Marmarada? Ne kadar vardı? Milyonlarca, değil mi? Milyonlarca yunus, milyarlarca küçük balık yiyordu. Yunus ortadan kalkınca ne olacaktı?»

«Ne olacaktı?»

«Onun yediği balıklar bize kalacaktı. Milyarlarca...»

«Tuzlayım da kokma reis.»

«Sus cahil köpek, sen de... Ukala dümbeleği... Dümbelek oğlu dümbelek...»

Kara gözlüklerinin altındaki gözleri bir sonsuz öfkeye kesiyor, bir acımaklı yumuşuyordu. Bir suçlu iri ellerini bastonunun üstüne koymuş oturup susuyor, bir kuduruyordu.

«Bak reis ağzını bozma.»

«Bozarsam ne olurmuş ulan,» diye ayağa fırladı reis. Kıpkırmızı kesilmiş, iri gövdesi bir heybet olmuştu.

«Ulan öldürdük denizleri, imha ettik. Size ne... Size ne ulan. Bir günde yüz altmış tane yunus vurdum ki her birisi beş ton gelirdi. Üç ton gelirdi. En küçüğü üç yüz okkaydı. Aldın mı ulan. Öldürdüm işte. Öldürdüm. Bir günde üç yüz ton balığı denize döktüm. Gübre olaraktan, yem olaraktan bile almadılar. Kurusun deniz. Kurudu işte. Sizin gibi adamlara bu bile az. Bu, bu, bu bile az size.»

Öfkeden bastonunu sallıyor, fır döndürüyor, ayaklarını yere vuruyor, alın damarları oklava gibi şişmiş bağırıyordu.

«Şimdi denize çıkıyorum, takacağım tırolu, Marmaranın dibinde ne kadar canlı varsa çamura bulayıp atacağım, çamura bulayıp atacağım, ta ki sizin gibi deyyuslar, akılsızlar aç kala.»

«Ağzını bozma reis, ağzını bozma.»

Yanıma geldi soluyarak, öfkesi azıcık kesildi.

«Sen de benimle konuşacak yeri buldun be gazeteci arkadaş,» dedi. «Bunların içinde insan konuşabilir mi? Bak, bana nasıl saldırıyorlar? Sanki bütün denizleri ben kurutmuşum gibi. Eve gel de konuşalım uzun uzun. Sana her şeyin iç yüzünü anlatacağım. Bu hergelelerin suçunu da. Onlar bizden daha suçlu, bu bağıran hergeleler.»

Bastonunu sallayarak, o iri gövdesinden hiç umulmaz bir hızla dükkanların arasında yitti.

«İyi adamdır reis,» dediler.

«Adı nedir onun?»

«Yazma adını kendinden sormadan,» dediler. «Sonra konuş onunla da isterse adını yaz.»

«Böyle iyi adam mı olur? Öfkeden deliriyordu.»

«O hıncındandır.»

«Ne hıncı?»

«O balıklara ağlar. En çok balıkların yitişine o ağlar. O kadar üzülüyor ki Marmaranın kurumasına, delleniyor.»

«Bakma sen onun denizi iyice kurutacağım dediğine.»

«İki yıldır öfkesinden denize çıkamıyor. Denize bakamıyor bile.»

«Biz kendi elimizle, kendi kolumuzu bağladık diyor.»

«Biz eşşekliğimizden ocağımızı söndürdük, Marmarayı öldürdük, diyor.»

«Sen bakma onun öfkesine.»

«İçi kan ağlıyor onun.»

«Elinden gelse balıklara yaptığı bu kötülüklerden dolayı kendisini öldürür.»

«Kendine yediremiyor, yakınmayı da... tam aksini yapıyor... kuduruyor. Balıklara, balıkçılara sövüyor, Marmarayı kurutacağım, diyor.»

«Yunuslar... Yunuslar türemeli... Topal Hasan her şeyi bilir. Mademki yunuslar, diyor. Suları, balık yollarını, suların, balıkların kurulu düzenini bozduk da, ondandır bu balıksızlık, balıkların başını alıp gitmeleri diyorsa doğrudur. Martılar yüzünden balıklar burada kalamazlar, martıları kaldırın, martıların yemekten başka balıkla ne ilgisi var, martıları kaldırın, balık kaçar Marmaradan diyorsa, doğrudur. Topal deniz üstüne her her bir şeyi bilir.»

«Yunuslar bütün bu olanları bitenleri unutup insanlarla barış yapıp bir gün gene Marmaraya gelecekler mi?»

«Onu Topal Hasana sor, belkim gelirler.»

Onu yarın öbür gün Topal Hasana soracağım.

Topal Hasan her şeyi bilir. Onun bilmediği yoktur şu dünyada. Martıları, böcekleri, kuşları, dalgaları, kayıkları, güzel kadınları, her şeyi, her şeyi bilir.

«Şimdiye kadar kaç kayık eskittin Hasan Ağa?»

«Var bir otuz tane.»

«İlk kayığın nasıldı, nereden almıştın?»

«İlk kayığımı ben yapmıştım. Baharda, yazda çalıştım, o kış sattım. Sonra gene yaptım, gene sattım...»

«Bu Menekşede ilk motoru Hasan takmıştır teknesine.»

«Doğrudur. Yüz seksen liraya almıştım. Dört beygirilikti.»

«Hasan Ağa bir şey daha sorayım mı?»

«Sor, sora sora bir şey bırakmadın ki...»

«Diyorlar ki sen İstanbulun en iyi arayıcısı imişsin.»

«Vardı daha iyileri.»

«Nedir bu arayıcılık, nasıldır?»

«Kışın yapılır, bir de bahara karşı. Çöp dökülen yerlerin kıyılarında yapılır. Deniz kıyılara atar öteberiyi. Biz de daha deniz beyazken, kalkarız, deniz apaydınlıktır. Bakarız üstten. Parlar kumların üstünde.»

«Balıkçılıktan iflah olan yoktur. Hasan Ağanın parası arayıcılıktandır.»

«Bütün hayatında denizden çıkardığın değerli şey...»

«Bir beşi bir yerde. Bir de Bizans altını... Sonra kurşun, üstü yazılı kurşun heykelcikler. Paralar...»

«Öteki arkadaşlar.»

«Çok şey bulurlar...»

«Buldukları en kıymetli?»

«Söylemezler.»

İstanbulda, Kumkapıda, Samatyada, Sarayburnunda yüzyıllardan bu yana, arayıcılar vardır. Bunlar atılmış, yitmiş değerli öteberileri bulurlar. Batan gemilerden suların kıyıya getirdiklerini... Deniz altüst olduğunda suların bin yıl sonra söküp getirdiklerini... deniz hazinelerini...

«Yunuslar... Akıllı hayvanlardır, şaşmayacaksın!»

Küsmüş, bir kıyımdan kurtulup başını almış gitmişler, insanları bağışlayıp gelecekler. Yunuslar dünyanın en iyi huylu yaratıklarındandır. İnsanoğlunun çocuk kısmına benzerler.

Denizden ekmeğini çıkaranlar, her yeriyle denizden faydalanıyorlar.

«Benim için hiç. Balık avcılığı olmazsa, benim zenaatim arayıcılık zaten. Ama balıkçılık başka, onun tadına doyum olmaz. Bir balıkçı balıkçılıktan başka bir şey yapamaz. Yunuslar...»

Yunuslar iyi huyludurlar, kin gütmezler, gelecekler.

Zaten geçen yıl beş tane kocaman yunusu Florya açıklarında görmüştük. Denizden fırlayarak, suyun yüzünde yaylar çizerek, ince bir ahenkle ağır ağır İstanbula akıyorlardı. Keşki Hasan Ağa görseydi yunusları. Kimbilir nasıl sevinirdi. Söyledim, çok sevindi. Düşündü inanmazcana ama gene de sevindi.

BALIK BİTMESEYDİ HİÇ FEHMİ GİDER MİYDİ?

«Kurban verdik biz bu bozuk düzene.»

«Kurban verdik en iyi, en dost balıkçımızı.»

«Eğer böyle olmasaydı, denizler kurumasaydı...»

«Bu iş Fehminin başına gelmezdi.»

«Sen Fehmiyi tanır mısın, Yaşar ağabey?»

«Tanımaz olur muyum hiç, en iyi arkadaşımdı.»

«Gençti ama iyi balıkçıydı.»

«Şu genç balıkçıların içinde en iyisiydi.»

«Babası onun ölümüne çok yandı.»

«Yeni yeni geliyor daha kendine.»

«Lanet olsun. Burada, Menekşede, Floryada, Marmara Ereğlisinde deniz kurumasaydı, Fehmiye bir şey olmazdı.»

«İnce çocuktu Fehmi. Ölümü beter. Allah kimsenin başına vermesin böyle bir ölümü.»

«Babasının yaptığı da, o öldükten sonra...»

«İnsan adam babası.»

«Oğlunun ölümünden sonra başka türlüsünü yapamazdı.»

«Öyle bir adama da böyle bir davranış yaraşır.»

«Denizler kuruyunca kahretti Fehmi. Kahretti de başını alıp Çanakkaleye gitti. İşte orada da olanlar oldu.»

Bir zamanlar Menekşede balıkçılığın her türlüsü yapılırdı. Ben de biliyorum, yetiştim Menekşenin altın günlerine, altın çağına. Açıklara pareketa atılırdı. Menekşe balıkçıları iki güne bir pareketalardan kılıçlar toplarlardı, on beşer, yirmişer kiloluk. Pareketa nedir derseniz söylemek gerek. Ben merak ettim de Nuriye hemen sordum. Nuri de eskiden pareketacıydı. Arap Yusuf da... Arap Yusuf üç yıl öncesine kadar bana kılıçlar getirirdi, canlı canlı. Hemşeri değil mi? Biz Adanalı, Arap Yusuf Mardinli. Getirir kılıcı, biz evde olalım olmayalım, kapıdaki çiviye asar giderdi. Ya da bir komşuya verirdi güzelim kılıçları. Üç yıldır kılıç yüzü gördüğümüz yok. Menekşede, Basınköyde oturduğumuz neye yaradı, hiç...

«Pareketa demek... Pareketa demektir ki... Bir çeşit oltadır. Büyük oltalardır. Bu oltalar kalın urganlara bağlanır. Kalın urganlar büyük, yerinden dalgaların kıpırdatamayacağı, iri balıkların sürükleyip götüremeyeceği taşlara bağlanır. Uçlarına da yem takılır. Bazıları da yemsiz olabilir, balığına göre. Pareketa, yani taşa bağlı olta götürülür denizin açığına bırakılır, dönülür. Bir gün, iki gün, üç gün sonra gidilir pareketalara bakılır. Balık yakalanmışsa balık alınır, yakalanmamışsa yem takılır geriye dönülür.»

«Kılıç bir zıpkınla, iki, pareketayla yakalanırdı değil mi?»

«Öyle. Ama en insancası pareketadır. Zıpkın kötüdür kötü. Biz kılıçları zıpkınla yokettik. Suyun yüzüne serilmiş uyuyan balıkları, bir günde yüzünü yüz ellisini zıpkınladık. Yavrularını zıpkınladık.»

«Ama pareketanın da zararı yok mu?»

«Pareketa zıpkından daha iyidir.»

«İyidir, iyidir ama... Bir keresinde...»

«Eeeeee, bir keresinde?»

«Bir keresinde...»

Konuşan Ahmetti. Ahmet ortaokulu bitirmiştir, elli iki yaşındadır. Yıllardır Menekşede balıkçılık yapar. Saçları vaktinden önce ağarmış, teni yanmış, buruşmuştur. Denizi balığı seviyor. Bizim burada böyle denizi seven, denize tutulup da bir daha oradan ayrılmayan çok kişi vardır. Okumuş yazmış, akademiler bitirmiş, kitaplar devirmiş.

«Ya üç yıl önceydi ya dört. Bir keresinde pareketaya gittim, gittim baktım ki ne göreyim... Yüreğim ağzıma geldi. Pareketaya bir kocaman balık yakalanmış ki sormayın. Koskocaman, bir buçuk kayık uzunluğunda var Allah sizi inandırsın. Ama ne olmuş?»

«Ne olmuş?»

«Canavarlar bu kocaman kılıcı yemiş bitirmişler. Bana da iskeleti kalmış. Ben ne yaptım?»

«Ne yaptın?»

«Aldım iskeleti getirdim, şu alana, köprünün ucuna koydum. Gören acıdı, gören acıdı.»

«Keşki getirmeseydin. Balıkçı boşa gitmiş balığa çok yanar.»

«Boşa gitmiş balık, balıkçının canıdır.»

«Ölmüş, insan gırtlağına girmemiş balıkla birlikte balıkçı da ölür.»

«Atma atma balıkçı parasını bilir.»

«Ne atması be. Ne atması... Ne atması... Balıkçı zayi olmuş balığa acımaz mı?»

«Acımaz. O yalnız parasına acır.»

«Tuzlayım da kokma sen.»

«Sen kokma.»

«Ahmet kılıcına daha acır.»

«Para alamadı da ondan acır.»

«Bana bak sen de o kadar atma. Ahmede bin lira verseler de tuttuğu balığı iskelet etselerdi Ahmet gene acırdı.»

«Acırdı ama bu kadar, yıllar yılı konuşacak kadar acımazdı..»

«Doğru, parasını alsaydı bu kadar acımazdı.»

Pareketacılık da bitti. İstersen götür binlerce pareketayı Marmaranın açığına dök, oltaların ucuna da yedi denizi

kokutacak badar yem tak, bir tek kılıç dönüp bakmıyor bile.

Arap Yusuf :

«Bir yıl, her iki günde bir, bir sürü balık tuttuğum pareketama durmadan gittim geldim, pareketamdan bir tek balık alamadım. Ben de balıkçılığı terkettim.»

«Atmasın o,» dedi bir balıkçı. «Atmasın Yusuf, o başka bir şey için bıraktı balıkçılığı. O zengin oldu da, şehirde iş tuttu da, damadının yanında çalıştı da onun için terketti balıkçılığı.»

«İnsafsızlık etme arkadaş. Yusuf eskisi gibi kılıç alabilseydi pareketalarından şehire gider miydi hiç, gider de damadının yanında çalışır mıydı? İsterse milyoner olsun, Yusuf kılıç alabilseydi pareketalarından eskisi gibi, isterse milyoner olsun şehre katiyyen gitmezdi.»

«Gitti işte. Niye geriye döndü Yusuf?»

«Bir balıkçı balıktan zor ayrılır. O da binde bir. Ayrılır ama gene de denizin etrafında döner durur.»

«Yusuf gibi...»

«Yusufun neye ihtiyacı var, balıkçılığa ihtiyacı kaldı mı artık? Niye motor aldı, ne için?»

«Balıkçılık bir kere adamın yakasına yapışmasın yedi sülalesine kadar yakasını bırakmaz.»

Bu iddiaya o kadar hak veremiyorum. Balıkçılık bazı kişilerin yakalarına yapışınca onları iflah etmiyor, onların yakalarını bırakmıyor. Şu Menekşede denizde balık gibi yüzen, denizle ana baba olan balıkçı çocuklarının tümü çıraklık yapıyorlar şehirde. Elektrik kaynakçılığında, otomobil tamirciliğinde, matbaacılıkta, demircilikte çıraklık yapıyorlar. Şimdiden işlerine alışmışlar, işlerinde ileri gitmişler, evlerinin nafakasını çıkaranlar var. Bunlar balıkçı, balıkçı çocukları, denizde büyümüş değiller mi? Deniz onların, onlar denizin yakasını bırakmış ister istemez.

Bizim Laz Hasanın çocuklarının, altı mı yedi mi, belki de dokuz oğlu var Hasanın, elimi keserim ki hiç birisi balıkçı olmayacak, Hasan bu on bir baş nüfusu beslemek için akla karayı seçer, yıl on iki ay karides mi avlamaz kıyılarda, pisi mi tutmaz. Yıl on iki ay bizim çalışkan, iyi aile babası Ha-

san canını dişine takar çalışır da çalışır ama gene de evini zor geçindirir. Ucu ucuna, kıtı kıtına. Alın bakalım, bu kadar yoksulluk, acı çektikten sonra Hasanın çocukları balıkçı olsun yağma mı? İsterse deniz tutsun yakalarından, isterse deniz kırk urganla onları kendine bağlasın, vız gelir. Koparırlar urganlarını şoför olurlar, elektrikçi olurlar, makinist olurlar, fabrikalarda ustabaşı, tezgahtar olurlar, öğretmen, mühendis, doktor olurlar, doktor... Üniversite imtihanlarını kazanırlarsa atom mühendisi olurlar, atom... Canları ne isterse olurlar bizim Menekşede dokuz kişi kontraplaktan yapılmış bir gecekonduda yaşayanlar, Hasanın canını dişine takarak kazandığı kuru ekmekleri yiyerek büyüyenler, canları ne isterse olurlar. Profesör de olurlar, Bakan da olurlar. Demokrasi var, her şey her şey olabilirler. Yeter ki bir kış ayaz bir gecede onları buymuş bulmayalım. Allah esirgesin. Böyle bir şey hiç bir zaman olamaz. Hasan böyle bir şeye hiç bir zaman izin veremez. İki misli üç misli daha çalışır, didinir, ölür biter de çocuklarının kılına hile getirmez. Getiremez. Şu yoksullukta, şu bela içinde bile Hasanın çocuklarına bir bakınca hayran kalırsın. Pırıl pırıl, tertemizdir üstleri başları. Bu çocukları böyle gördükten sonra Hasanın dostluğuyla, Hasanın insanlığıyla iftihar etmeyenin Allah bin belasını versin. O hüzünlü Laz gözleriyle... Tekmil kederleri karasında toplamış, öyle gamlı... İnatçı, çalışkan, boyun eğmeyen, yılmayan... Siz ne sanıyorsunuz Menekşeyi, Menekşe balıkçılarını?

Menekşeye gelip de Menekşe balıkçıları şudur budur, zamanında şu şöyle, bu böyle yapmıştır, senin coşkun bir dost sevgin var da, şu şöyle yapmış, böyle yapmış, içlerinde adam öldürmüşü de, pezevenklik yapmışı da bulunan bu adamlara böyle övgü, böyle coşkuyla yaklaşıp da... Bana baksınlar, her şeyini, herkesten iyi biliyorum Menekşenin. Her adamını, cemazielevvelini biliyorum herkesin. Yapsınlar, helal olsun... Onların öylesine erdemleri var ki... Bakın, alın bir Laz Hasanı ele, ne yaparsa yapsın helal olsun Hasana. Hasan gibiler salt erdemdir, öyle kötülük yapmışlara yaklaşmazlar bile. Kötülük yapanlara da helal olsun. Ölünceye kadar en kötü Menekşelinin insanlığı üstünde bile tartışırım ve hem de haklı çıkarım.

«Uzun sözün kısası son yıllarda balık buralarda bitmeseydi Fehmi de başını alıp Çanakkaleye gitmezdi.»

Uzun boylu inceydi Fehmi. Yakışıklıydı. Yaşı otuzdu ama, çok daha genç, yirmi beşinde gösteriyordu. Burada balık kalmayınca atladı kayığına. Belki bir sonbahardı, iyice anımsamıyorum şimdi, belki de kış burnuydu. Fehmi kıyı kıyı Marmarayı dolaşarak Çanakkaleye vardı. Çanakkalede amcası onu iyi karşıladı. Fehmi Çanakkale yörelerinde balık avlamağa başladı. Balığı avlıyor satıyor, gece geliyor koya demirliyor, yemeğini pişirip yiyor, kayığının içine kıvrılıp uyuyordu.

«Fehmi oğlum eve gel. Çek kayığı şuraya, gel evde uyu, sonra sabahleyin kalk denize çık. Olur mu denizin içinde, kayıkta sallanarak uyumak.»

«Böylesi iyi amca...»

Amca, amcasının karısı, çocukları ne kadar ısrar ediyorlarsa da Fehmiyi kandıramıyorlar. Fehmi koyda, kıyıya yakınca bir yerde demirliyor, kayığında yatıyor, kayığında kalkıyor. Usul usul kış yaklaşıp denizler soğuyunca Fehmi kayığının üstüne kalın, yel geçirmez bir branda bezi geriyor. Kayığının içine mangalını yakıyor, hem o mangalda yemeğini pişiriyor, hem de o mangalla ısınıyor.

Kış iyice bastırıyor, gene bir gece Fehmi mangalını yakıp balık çorbasını kaynatıyor. Bana anlattıklarını, hem de en yakınının anlattıklarını buraya olduğu gibi yazıyorum. Branda bezini sandalın üstüne iyice germiş, en küçük bir hava bile sızmıyor. Fehmi sıcacık sandalında sallanarak, dalgalarda uyuyor. Sabaha karşı bir de bakıyorlar ki sandal yanıyor. Koşup yetişiyorlar ki Fehmi ölmüş, ayağını vurup mangalı devirmiş olacak, közler sandalı bir anda tutuşturuyorlar, bir anda uykuda Fehmiyi yalımlar sarıyor. Bir anda Fehmi kavruluyor.

Bu Fehmi bizim, Menekşenin, hepimizin arkadaşıdır. Ve hem de Tatar Alinin oğludur Fehmi. Fehminin bu ölümü Tatar Aliye ulaştığında Tatar ağ örüyordu. Mekiğini, ağını masanın üstüne koyuverdi, sessiz, ağır, suskun oradan uzun boyuyla uzaklaşıverdi. Gittikten ancak bir ay sonra gözüktü Ali Menekşede. Neylersin.

Ali Çanakkaleye gidiyor. Oğlunun ilişki kurduğu köye varıyor, ben diyor, böyle böyle, işte şurada, denizde yanıp da ölen Fehminin babası Tatar Aliyim. Hoş geldin, başın sağ olsun, diyorlar. Tatar Ali tekmil köylüleri, köyün balıkçılarını başına topluyor, gelin arkadaşlar, diyor. Köylüler, balıkçılar köyün kahvesine biltekmil geliyorlar.

«Fehmi burada ne kadar kaldı?»

«İyi çocuktu. Allah rahmet eylesin gelir giderdi.»

«Üstüste ne kadar kaldı?»

«Kaldı bir altı ay.»

«Şimdi ben sizi buraya çağırdım ki, Fehminin sizin biriniize borcu var mı? Oğlumun borcunu vermeğe geldim. Borçlu yatmasın mezarında oğlum. Borçlu.»

Düşünüyorlar, taşınıyorlar, başlarını yere eğiyorlar:

«Fehminin hiç birimize borcu yoktu,» diyorlar.

«İnsan halidir bu borcu olmaz olur mu?»

Köşeden bir balıkçı ıkına sıkına :

«Bana,» diyor, «elli lira borcu vardı.»

«Al! Hakkını helal et oğluma.»

«Helal olsun.»

Hep bir ağızdan :

«Fehmi iyi çocuktu, ne hakkımız geçmişse helal olsun.»

Ali oradan ayrılıyor. Oğlunun uğraması ihtimali olan üç kıyı köyünü daha dolaşıp, onlara da oğlunun borcu olup olmadığını soruyor ve dönüyor. Fehminin iki çocuğu kaldı, birisi anasının yanında, birisine Tatar Ali bakıyor.

«Yaaaa, Menekşede balık bıraksalardı, bu lambalar, bu tırollar, bu zıpkınlar olmasaydı Fehmi gider de Çanakkalelerde yanar mıydı?»

«Ne işi vardı Çanakkalede?»

«Dinamitler olmasaydı...»

«Yunuslar öldürülmeseydi yunuslar...»

«İlle de yunuslar...»

KÖR AGOBU BİZE SAİT FAİK TANIŞTIRMIŞTI

Gün güngüneşlikti. Saat yedi sularında Menekşeye indim. Hasan Ağa Kumkapıdan gelip beni bekleyecekti kahvede. On-

dan derinlemesine Lodosculuğu öğrenecektim. Denizleri aramak, yani Lodosculuk kadim meslektir. Dünyanın en eski mesleklerinden birisidir Lodosculuk. Kaşıkçı elması diye ünlü elması, bir lodoscu bulmuştur. Hasan geldi, seni bekledi, sonra balığa çıktı dediler. Deniz dümdüzdü. Denizde, açıklarda, ötelerde çok balıkçı sandalı vardı. Kimi çapariye kimisi de ağ atmağa çıkmışlardı. Kuzey batısı birden karıştı, karardı, soğuk yeller esti, arkasından bir şimşek, bir yıldırımlar, bir gökgürültüleri, kıyamet koptu. Gök yarılmışcana, bir yağmur başladı ki amanallah, böyle yağmur görülmüş değil, şap şap toprağı dövüyor dalgalarca gelen yağmur. Gökgürültülerinden gökyüzü parça parça olup yere dökülüyor ve dünya bir anda apaydınlık oluyor, aydınlığın ötesinde bir aydınlıkla, sonra ustura ağzı gibi aydınlık birden kesiliveriyor. Birden ustura gibi gökyüzünü biçiyor aydınlık, gökyüzünün ta dibi gözüküyor, sonra, o anda kapkara, ustura karası kesiliveriyor.

Ben Hasan Ağayı merak ediyorum, kahvede ona buna varıp onu soruyorum :

«Yahu bu yağmurda fırtınada Hasan Ağaya ne olacak, bu denizde, kudurmuş?»

«Ona bir şey olmaz,» diyorlar, telaşsız. «Ona hiç bir şey olmaz, sen telaşlanma.»

«Nasıl telaşlanmam yahu, fındık kabuğu kadar bir sandal, içinde seksenini çoktan geçmiş yaşlı bir adam.»

«Sen telaşlanma, Hasan Ağadır o, bir yolunu bulur. Belki de yağmuru sezip çıkmamıştır denize. Çıkmışsa da ona bir şey olmaz. Hiç bir şey olmaz.»

«Hasan Ağa bunca yıl sonra varıp da Menekşenin denizinde batıp da boğulacak, öyle mi? Haah hah haaaaah! Ne telaşlısın be Yaşar ağabey? Balıkçı değilsin de onun için böyle telaşlısın.»

«Yahu bırakın telaşı melaşı, çocuk musunuz siz, adam bu yaşta salt bu inen sert yağmurun kamçısını yese sırtına ölür.»

«Bir şey olmaz.»

«Bir yolunu bulur kurtulmanın.»

«O denizi avcunun içi gibi bilir.»

«Huyunu husunu...»

Ateş üstünde ben Remzinin kahvesinde denizden her gelen kayığa koşarak Hasan Ağayı bekledim.

Yağmur altında, savrulan, döndüren, dalgaları köpürten fırtınada sandallar motorlar kendilerini can havliyle kıyıya atıyorlar, içlerinden çırılçıplak, salt bir tek donla kalmış balıkçılar çıkıyorlar, kahvede kurunup, başaltına koydukları kuru giyitlerini giyiyorlardı. Geliyorlar, yağmur altında kahveye sığınıyorlar, üşümüş, dişlerini döğerek kuru giyitlerini giyiyorlar, evlerinin yolunu tutuyorlardı.

Ben Hasan Ağayı bekliyordum ve Kazım Ağa Sarostan eşeklerle, tuttuğu balığı nasıl Çanakkaleye götürüp sattığını anlatıyordu. Salt benim üzülmemin, Hasan Ağayı merakımın önüne geçebilmek için.

«Kırk yıl önce buralar daha bostanken biz Sarosa giderdik. O zaman ne motor, ne kamyon, ne de araba. Çok balık tutardık. Bir keresinde tuttuk balıkları tuttuk balıkları. Kıyıya balıklar tepelerce yığıldı. Ne yapalım, ne yapalım derken, bu balıkları ne yapalım, diye düşünürken, birden aklımıza eşekçiler geldi. Çağırdık eşekçileri, arkadaş işte balık, işte böyle böyle, gelin bu balıkları Çanakkaleye götürelim de satalım, yarısı sizin olsun paranın, yarısı da bizim. Eşekçiler olur, dediler. Olur mu olur. Kırk elli eşeğe yükledik, bir kervan girdi Çanakkaleye..»

Kutnu değil, kumaş değil, cıncık boncuk değil, altın, ipek, mücevherat kervanı değil, balık kervanı, balık kervanı...

«Sattık ucuza, sattık ucuza. Çanakkale balığa, biz paraya doyduk.»

«Demek eskiden sen çok para kazandın Kazım Ağa...»

«Yok be Yaşar, nerede. O zaman balık şimdiki gibi para etmiyordu ki... Tonlarca balık beş lira bile etmiyordu. Deniz balık kaynıyordu. Bizler tonlarca yakalıyorduk. Ama balık para etmiyordu. Şimdiki gibi olsa, balık şimdikinin yüzde biri kadar para etseydi ben milyonerdim şimdi milyoner. Şimdi sarayım değil, apartımanlarım olurdu, apartımanlarım.»

«Gene olurdu, o kadar içmeseydin.»

«Köprünün oralarda içerdi bu. Bıçkın. Sonra köprünün üstünden...»

Gülüşler.

«Çok sevdalısı vardı, oralarda.»

«Balıkçı Kazım Ağa...»

«Anam babam Köstenceden gelmişler, ben Eminönünde doğmuşum. O zamanlar bolluktu, her şey ucuzdu ama, para azdı.»

Yağmur durdu, ortalık sel sele gitti, deniz açıklara kadar bulandı. Hasan daha ortalarda yok.

«Yahu Kazım Ağa ne oldu Hasan Ağaya?»

«Şimdi gelir.»

Biz böyle konuştuk konuşmadık Hasan Ağanın sandalı dereye girdi. Hasan Ağa da, sandalındaki öteki kişiler de çırılçıplaktılar. Sandalı kıyıya yanaştırıp giyinmeye başladılar. Ben vardım başına dikildim Hasan Ağanın.

Başını kaldırdı :

«Ağ attık,» dedi, hiç bir şey olmamış bir tavırla. «Ama ne çıkacak, hiç.»

Kahveye oturduk, Remzi tavşan kanı çayı getirdi. Hasan Ağa buğulanarak çayı yudumladı.

Balıkçılık cefalı meslektir. Hasan altmış yıllık balıkçılık işinde kimbilir ne kadar böyle vartalar atlatmıştır.

«Bu mu, bugünkü mü, bunda ne var. Bu hiç. Bir gün...»

Her balıkçının başından geçmiş yüzlerce olay vardır. Her balıkçı ömrünce böyle, böyle değil, bir sürü ölümle burun buruna gelmiştir.

Şu yazı dizisinde balıkçıların başından geçenleri, yani onlardan dinleyip yazdıklarımı burada yayınlayacak olsam, ya birkaç ciltlik bir kitap tutar, ya bu yazı dizisi aylarca sürer.

Baktım ki Hasan Ağa, ne de olsa, bu yağmura fırtınaya aldırmasa da yorgun. Onunla konuşmayı başka bir güne bırakarak Tatar Sabriyle, İlyayla Kumkapıya gittik. Zaven Reisi arayıp bulamadık. Balık satıcısı, hem de sülaleden balıkçı Mıgırı tanıdık. Kör Agobu bulduk. Kör Agobu... Sait Faikin hepimize tanıştırdığı can dostumuz Kör Agobu. Kör Agopla buluşunca her zaman olduğu gibi gene Sait Efendiyi andık.

«Efendiler gelmeğe başladı deniz kıyısındaki meyhaneye... Sait Efendiden sonra Efendiler alıştı meyhaneye.

«Ben ne yaptım ben. Belkim, dedim, Efendiler bu pisliği

sevmezler. Ben ne yaptım ben, ben gittim, bizim denizci arkadaşa, iki kova boya aldım ondan. Bir de fırça. Ben ne yaptım ben, meyhaneyi sakız gibi bembeyaz boyadım. Ertesi gün Sait Efendi geldi beş kişiyle. O ne yaptı? Bana öyle baktı pörtlek, öfkeli gözleriyle. O ne söyledi o? Bok etmişsin be Agop, dedi, şu pis boyayla örtmeden önce duvarları... Ben çok utandım ben... Boyaları silemem ki...»

Agop her zamanki anlattığı bu hikayeyi gene anlattı. Mutlulanarak, güzel günlerini ansıyarak. Agop da ilkin balıkla işe başladı. Balıkçıydı bu köftehor, diyor yenge. Balıkçıydı eskiden bu gözü kör olası herif. Ve Agop dünyanın en güzel, en hoşgörülü sevgisiyle yengeye bakarak gülüyor. «Aldırma Yaşar Aga, biz de balıkçıydık ama, karı milletine aldırma.» Yenge, «deli herif karı milletinde ne var, Allah gözünü kör etsin,» diyor, sırtına vuruyor.

Agop balıkçılıktan sonra meyhaneci oldu. Yıllarca Kumkapıda denizin kıyısında bizim devam ettiğimiz meyhaneyi işletti. Sevimli, belki de İstanbulun en dost, en güzel meyhanesiydi. Bir gün Saitle gittik baktık ki, deniz kıyısındaki meyhanenin yerinde yeller esiyor.

Sait üzüldü: «Kimbilir,» dedi, «ne halt etti de hergele gene hapise düştü.»

Sonra bizim Agop gene ortaya çıktı. Köprünün altını tuttu, sosyeteye karıştı. Sonra Sarayburnunu tuttu, sosyeteyi oraya taşıdı, sonra Kumkapıya gene döndü, gene milleti ardından oraya taşıdı. Şimdi dükkanı var ya, gene işliyor ya... Agop horoz döğüştürüyor. Ona merak sarmış. Denizliden, Ankara, Adapazarından, tekmil Anadoludan horozlar, döğüşçü, gladyatör horozlar bulup döğüştürüyor. Balıkçılıktan gladyatör horozculuğa. Yenge ne diyor yenge, «bu herifin ipiyle, aklıyla kuyuya inilmez,» diyor. Ben de biliyorum ki inilmez. Belli olmaz, yarın bakarsın Kör Agop atçılığa başlar, öbür gün belki de kuşçuluk yapar, kuş pazarlarında boy gösterir, daha ötekisi gün bakarsın Agop bir kumpanya kurmuş, tiyatro açmış. Daha ötekisi gün... Sinema çeviriyor... Gene balıkçılığa, meyhaneciliğe, gene horozculuğa, gene gene... Agoptur bu, ipiyle kuyuya inilmez. Yenge en iyi tanığı bu herifin.

«Yahu Agop sen ne diyorsun, balıkları bitirip, denizleri

kurutmuşlar.»

«Ben de öyle duydum.»

«Yahu sen eski balıkçısın, ne olmuş, neden kurumuş denizler.»

«Kurumuş, balık azalmış.»

«Belkim...»

«Agop bana bak, Agop bana!»

«Yahu Yaşar Ağa sen bilmiyor musun yani, beni söyletiyorsun boş yere.»

«Tırol mu?»

«Belkim...»

«Gırgır mı?»

«Belkim...»

«Lambalar mı?»

«Belkim...»

«Hasan Ağa diyor ki, Topal Hasan, yunus balıkları gidince...»

«Hasan Ağa deniz üstüne altına ne diyorsa doğrudur. O her şeyi bilir.»

«Hasan Ağa diyor ki yunusları öldürdüler, balıkların topu da gitti.»

«Bilir... bilir o. Uskumrular gidince arkasından da kılıçlar gitti. Sen boş ver balığa da, geçen gün bir horoz aldım Adapazardan. Bir horoz ki, kaplan gibi...»

«Allah belanı vermesin ulan hergele. Zaten senin ipinle...»

«Ne kızıyorsun be Yaşar Ağa, horoz horoz bu... Horoz...»

«Başında parçalansın horoz, ben Sarıyere gidiyorum...»

Hangi balıkçıya gideyim de konuşayım diye sormadım bu Allahın belası horozcu Kör Agoba, yüzde yüz, inadına balıkçıdır diye bana bir horozcu adı verirdi.

Denizin kıyısındaki kahvelerden birisine daldım, şöyle ortada durdum, burada balıkçı var mı, diye sordum.

«Hepimiz balıkçıyız,» dediler. «Buradakilerin dörtte üçü balıkçı.»

«Ben,» dedim, «balıkçılık üstüne yazı yazacağım, yeni bir gazete çıkıyor da... Balıkçıların büyük derdi varmış da...»

Masalardan birinden, orta boylu, kırçıl saçlı, geniş omuzlu, altmış yaşlarında gösteren birisi kalktı.

«Hoş geldin,» dedi.

«Hoş bulduk...»

Ona derdimi bir kere daha anlattım, ne yapmak istediğimi, nasıl bir şey yazmak istediğimi.

«İyi,» dedi. «Biz de senin gibi bir adam bekliyorduk. Allah razı olsun,» dedi. «Ben bir küçük balıkçıyım. Buradakilerin, Boğazdakilerin çoğu da küçük balıkçı. Sen sor ben söyleyim.»

«Adın ne?»

«Ahmet Ateş, kırk yıllık balıkçıyım. Hem de bu Boğazda tutarım balığı kırk yıldır. Karadenize Marmaraya çıktığım da olur ama, daha çok burada, Boğazda tutarım balığı.»

«Ben şimdi küçük balıkçı olaraktan sana soruyorum, bir şikayetiniz... Hani balık bitiyor, kalmadı, diyorlar. Bu Boğazda da böyle bir dert var mı?»

«Şimdi efendim, başlıca bizim tırolden şikayetimiz var. Ben ufak balıkçıyım, yaşım altmış, bununla geçiniyorum. Kendimiz için, memleket için balıkçılık yapıyorum.»

«Nerelisin Ateş Ağa?»

«Gemlikliyim. Otuz beş otuz altı senedir Boğazda, burada Sarıyerde balıkçılık yapıyorum. Kendim için ve memleket için. Başlıca şikayetimiz tırolden. Şimdi tırole gelince tırol dipleri tahrip eden bir...»

«Felaket...»

«Felaket. Karadaki bir mandaya benzer. Yani... Bir dakika.»

«Tek taraflı değil,» dedi öteki masadan gelen ve adının Hasan Kuru olduğunu söyleyen kişi.

«Tarladaki manda, karadaki manda girdiği bahçeyi nasıl tahrip ederse, bahçeyi nasıl yerle bir ederse...»

«Tek taraflı değil...»

«Bu gördüğünüz tırol da denizin dibini öyle tahrip ediyor.»

«Nasıl tahrip ediyor, sen bana onu söyle...»

«Tek taraflı konuşma.»

Ahmet Ateş Hasan Kurunun ikide birde sözünü kesmesine yavaş yavaş öfkeleniyor, sesi yükseliyordu.

«Karadaki manda bir bahçeye nasıl girerse, tahrip eder-

se... Denizdeki manda da, yani deniz dibi mandasıdır tırol, denizin bahçelerine giriyor, denizin bahçelerini yerle bir ediyor bu manda tırol, deniz dibi mandası...»

«Birinci, deniz dibi bahçelerine, yani yuvalarına giriyor... manda...»

«Evet manda... giriyor... Bir manda girince... Tırol bir torbadır. Demir, ya da tahta kapakları vardır. Torbanın altındaki ağırlıklardan dolayı, bir de suyun hızının germesinden dolayı torba açılıp, geriliyor. Denizin dibinde ne varsa... Yavru, böcek, canlı... Çamura, kumlara bulayarak... Ne varsa hepsini içine... Manda... Yumurtasından başlıyor, analarına babalarına kadar. Zaten çamurlan karışık çıkıyor yukarı. Karışık çıkınca... Çamurun içinde ne varsa ölüyor.»

Marmarada tırolculuk yasak olmuş. Hah hah hah, diyor, tekmil balıkçılar. Yasak mı, diyor balıkçılar... Hey gidi yasaklar... Başka söylemiyorlar. Nedense iş bu yasak konusuna gelince susuyorlar, korkuyorlar, korktuklarını da açık açık söylüyorlar. Kim korkmaz ki, sanki bu yasak konusunu ben burada yazmaya korkmuyor muyum? Bu yasak konusu üstüne tekmil Boğaz, Kumkapı, Adalar, Marmara balıkçıları öyle şeyler anlattılar ki... Anladım ki yasak masak vızgele. Bizde öyle yasak falan olmuyor.

«Yasağın ağzı var mı?»

«Var.»

«Öyleyse fazla sorma.»

«Tırol işliyecek. Dinamit işliyecek.»

«Dinamit hiç... Bir şey değil dinamit. Balığı göreceksin ki, görecek dinamiti sallayacaksın.»

«Boğazda yasak olmadan önce tırol çekebiliyorlar mıydı?»

«Boğaz dar olduğu için, hem de Boğazda trafik fazla olduğundan burada tırol çekemezler.»

«Boğazın derdi ne? Burada tırol yok.»

«Yok...»

«Lamba?»

«Lamba da yok.»

«Peki sizin derdiniz ne? Marmara mı sizin derdiniz?»

«Bizim derdimiz... Afedersiniz, bizim derdimiz... Afeder-

siniz... Marmara dediğimiz yer bir ahırdır. Marmara dediğimiz yer balıklarımızın, yani varlığımızın bir ahırı. Marmara bir kışlaktır. Suları sıcaktır, kalındır. Kışın balık buraya gelir. Karadeniz yayladır. Yazın da yaylaya çıkar. Marmara'da kışın kışlağını, yumurta dökmeden önce imha edersen...»

Hasan durmadan söze karışıyordu. Ahmet Ateş kızdıkça kızıyordu ama, gene de konuşmağa çalışıyordu.

«Tırol bütün yatakları bozdu. Yoketti.»

«Tek taraflı konuşuyorsun, tek taraflı...»

«Bir de radar çıktı...»

«Tek taraflı...»

«Sus be adam sus, ne zamandan beri balıkçısın sen? Sen, sen, sen nerenin balıkçısısın da işe karışıyorsun?»

Ahmet Ateş hızla, öfkeyle ayağa kalktı yürüdü. Ben arkasından koştum.

TEKİR, SİNAĞRİT, ORFOS AZAR AZAR TÜKENİYOR ARTIK

Ahmet Ateş başını aldı da kahveden çıktı gitti, ne öfkeli adam be! Ben de arkasından koştum. Bir de sarışın bir delikanlı peydah oldu ortalıkta, o da benimle Ahmet Ateşin arkasından koştu. Ahmet Ateş etme eyleme, nolursun arkadaş, anan yahşi, baban yahşi... Ahmet Ateşte bir inat, gelmem de gelmem.

«Bah Ahmet Ateş kardeşim, yahu Hasan Kurudan bana ne!»

«O balıkçı değil. O ekmeğini balıktan kazanmıyor. Daha dün, daha dün...»

«Etme eyleme, ben buradan gidip reislerle de, lambacılarla da, tırolcularla da, sonra da bilim adamlarıyla da konuşacağım, konuşup da bir karara varacağım. Sen böyle Hasan Kuru iki laf etti diye, iki aykırı söz söyledi diye kaçarsan, ben nasıl doğruyu bulur da halkı aydınlatırım. Bak kardeşim, geçen yıl kalkanın kilosunu on liradan yiyenler bu yıl on beş liradan yiyorlar. Balıklar kavağa değil de aya çıktı Ahmet Ateş kardeşim, bu balıkların aya çıkışını ben halka anlatmalıyım. Siz yardım etmezseniz, ben balıkların aya çıkış nedenini nasıl halka anlatırım, etme eyleme Ahmet Ateş

kardeş, şurada tatlı tatlı konuşuyorduk...»

Ahmet Ateş köpürmüş, soluğu taşmış :

«Bekara avrat boşamak kolay,» diyordu da başka bir şey demiyordu.

Yanımızdaki delikanlı :

«Ağabey,» dedi, «ben de balıkçıyım, sen git konuş Hasan Kuruyla, sonra biz gider başka kahvede başbaşa konuşuruz, olur mu?»

Bu delikanlılar akıllı, uslu oluyorlar. Ahmet Ateşin göğsü öfkeden daha inip inip çıkıyordu.

Ben kahveye döndüm, Hasan Kuruyla konuşmağa başladık.

«Kaç yıllık balıkçısın Hasan Kuru?»

«Aşağı yukarı kendimi bildim bileli.»

«Nerelisin Hasan Kuru?»

«Aslen Rizeliyim. Şimdi bu balık öldüğünü yalnız Türkiyeye, tırollere, radara, Ahmedin dediği gibi lambalara maletmek doğru değil.»

«Ahmet dedi ki az önce...»

«Ne dedi?»

«Dedi ki lamba o kadar güçlü ki... Beş bin, altı bin, sekiz bin voltluk. Denizin dibindeki toprakları kumları bile kaldırıyor, değil canlı yaratıkları, kulağınla duydun. Doğru değil mi bu?»

«Bu doğrudur.»

«Ahmet dedi ki, biz burada Boğaz kıyılarında... Uskumru yumurtasını dökmeğe Karadenize çıkarken, yüzbinlercesi, milyonlarcası Boğaz kıyılarına döküldü kaldı. Ahmet ne dedi?»

«Ne dedi?»

«Biz, dedi, sersemlemiş, gözleri kör olmuş tonlarca, başını kıyıya vuran, gidecek yol bulamayan balığı topladık, dedi. Kulağınla duydun sen de az önce.»

«Bu da doğru. Ben de gözümle gördüm. Sersem sersem serilmişler suyun yüzüne aynen.»

«Aynen, kör olmuş, yordamlayan insanlar gibi... Düşmüşler karanlığa.»

«Öyle.»

«Demek lamba doğru. Balıkları imha ediyor.»

«Tırollerin, lambaların, radarların balığı imha etmeleri, bütün bunların Türkiyeye, Türkiye balıkçılarına maledilmesi doğru değil. Bütün bunların Türkiyeye, Türkiye balıkçılarının sırtına yüklenmesi doğru değil.»

Bir baktım Ahmet Ateş gelmiş başımıza dikilmiş, sessizce Hasanı dinliyor.

«Bizim tıroller balıkları öldürmüş de bitirmiş demek yersiz...»

Ahmet kartal gibi tepemize dikilmiş susuyor.

«Bir taraftan bu cahilce bir yorumlama. Ben Ahmedin tırol hakkındaki konuşmasının aksine konuşuyorum, neden? Bir tarlayı, bir tarlayı ne kadar daha fazla, daha fazla sürersen daha fazla bitki yapar. Tırol ise aynen bir tarlayı derin sürmeğe benzer. Bugün Marmarada, 650 kulaç olan en derin yerinde tırol çekilmez. Hal böyleyken tırolun çektiği en fazla en fazla elli kulaç sularda...»

Ahmet dayanamadı tepemizden :

«Seksen kulaç.»

«Elli kulaç.»

Ahmet :

«Yüz kulaç.»

«Elli kulaçtan aşağıda vazife yapılmaz.»

«Yüz kulaç.»

«Ali Rıza, Ali Rıza sen gel.»

«Gelin Ali Rıza Bey... Buyurun.»

«Ben bitireyim de...»

«Bak Ali Rıza, bu Hasan ne izah ediyor...»

«Bitireyim de... Bitireyim de...»

«Sen yanlış izah ediyorsun Hasan... Sen yanlış... Bak, bak Ali Rıza gel. Bak bak, ne söylüyor bu burada. Yooook arkadaş sen yanlış izah ediyorsun.»

«Durun Hasan konuşsun. Sonra... Sonra... siz de...»

«Sen balıkçı değilsin arkadaş. Sen baltalıyorsun. Denizi baltalıyorsun. Ali Rıza bak bu denizi baltalıyor. Gel Rıza...»

«Ben daha neler konuşacağım burada.»

«Hataya gidiyorsun. Sen balıkçı değilsin. Balığı baltalıyorsun.»

Ahmet Ateş gene bir iyice kızdı. Balıkçı değil Ali Rıza,

bunlar balıkçı değil. Balığı, denizi baltalıyorlar.

Bir curcuna oldu, kahve bir anda birbirine girdi, yok balıkçısın değilsin diye tartışmalar başladı. Kimin ne dediği anlaşılmadı. Yalnız balıkçı Ahmet Ateşin yüreği yanmış sesi bütün seslerin üstündeydi.

«Ben her yıl Boğazdan yirmi okka tekirle dönerdim, şimdi yirmi tane balıkla dönemiyorum. Yirmi tane, yirmi tane... Nereye, nereye gitti bu balıklar, nereye? Yanlış konuşuyorsun. Sen balıkçı değilsin.»

«Nedenini, nedenini, neden iyi, neden kötü... Dur yahu...»

«Sen nerden balık tuttun, ömründe kaç tane balık tuttun? Söyle şuna Ali Rıza söyle...»

«Dur gitme Ahmet Ağa dur, gitme yahu dur! Seninle konuşacağız. Dur yahu.»

«Sen nerde tırol gördün Ahmetçiğim sen? Namık Kemal der ki, cahil ile sohbet etme küstürür.»

«Sen tırolleri himaye etme, sana ne... Sana ne.»

«Namık Kemal der ki... Bizim tırollerden bu balık bitti diye bir şey yok. Memleket fabrikasyon olduğundan bu yüzden balık... Bu dip balığı tekir üzerine... Tekir balığı bitmekle balık bitti demek değil... Torik balığı yok, palamut da yok, uskumru da yok. Bu balıklar su üstü balıkları. Bu balıklar Marmaranın kıyısında, altı yüz kulaca yatmaz bu balıklar. Bu balıklar neden zaman zaman noksan oluyor, bu komşu devletlerin fabrikasyon olmalarından. Sahillerin pislenmesinden ve asitin fazla olmasından. Siz Kağıthaneyi bilir miydiniz?»

«Bilirim.»

«İzmit körfezini de bilirsiniz. İzmit körfezinde bir rafineri yapıldığında İzmit körfezinde bir balık olmadı. Dip balıklarına bir şey yapmadı. Tekir, kalkan... Kalkan Marmarada olmaz zaten. Karadeniz balığıdır. Kalkan balığına hiç bir şey olmaz. Kalkan balığını asitli su bulamaz. Su üstü balıklarına gelince bunların olmaması denizlerin kirlenmesindendir. Yüzde yüz.»

Ahmet kızmış, kahvenin dışında hızlı adımlarla gidip geliyor, öfkeleniyor, bir şeyler söylüyor oradakilere, bağırıyor, ne dediğini anlamıyorum.

«Tırol balıkların ufağını kırıyor diyoruz, milyonlarca, milyarlarca balığı, koca Marmarada tırol çekmekle, dört tane tırol çekmekle biter mi?»

«Biteeeeer,» diye Ahmet bağırarak içeri girdi. «Bitti işte.»

«Gel Ahmet Ağa gel...»

«Ne konuşayım, saçma sapan konuşuyor.»

«Siz böyle kavga edeceksiniz, ben de bunu olduğu gibi yazacağım.»

«Ama yanlış konuşuyor.»

«Ben de yanlışını yazarım.»

«Bak Ahmet Ağa, ne dedi adam, deniz dibi balıklarını haydi tıroller kırdı diyelim, ya deniz üstüne ne oldu diyor Hasan?»

«Bak beyim, o da, aletleri büyüktür balıkçıların, radarları vardır, kırıma gidiyorlar, kırıma... Radarla çeviriyorlar tonlarca balığı, aldıklarını alıyorlar, alamadıklarını da öldürüyorlar. Ben ufak balıkçıyım. Kıyılardaki benim aldığım balığı tahrip ediyor bunlar.»

«Şimdi bakın bana, iş anlaşılıyor siz burada kapıştıkça... Şimdi bunun da gene en iyi çaresini siz bilirsiniz. Balıkların şu yüzden, bu yüzden kırıma uğradığı bir gerçek. Biz ne yapalım, bu kurumuş denizleri yeşertmek için ne salık verirsiniz bize?»

«İstavrit balığının kilosu yirmi lira...»

«Olmuyor ki, olmuyor ki...»

«Dur Hasan dur. Tıroller devletin yasak ettiği yerlerde çalışmasın. Marmarada, Karadenizin yasak yerlerinde çalışmasınlar.»

Hasan gene karıştı :

«Balıkların yumurta yaptığı yerlerde çalışmasınlar.»

«Zamanla, mevsimine göre av yapsınlar onlar da. Vatandaştırlar, mağdur olmasınlar. Mevsim önemlidir.»

«Karadenizde yumurta yapmaz balıklar.»

«Yapma Hasan, oğlum yapma. Kalkan yumurtalarını nereye yapar Hasan, nereye, Akdenize mi?»

«Açıkta, derinde, denizin devre yapmadığı yerde...»

«Nerde gördün Hasan nerde?»

«Bilirim, eşek değilim, kafam var.»

«Kalkan balığı nereye döker yumurtayı Hasan?»

«Suya... kıyıya...»

«Kıyıya... Derine. Yok yok... Suların devre yapmadığı...»

«Lamba mı kalksın, tırol mu, radar mı?»

«Bak Ahmet bak, kıyıda olmaz. Kıyıya dökmez. On tonluk gemiyi kuma gömüyor da deniz, kalkan yumurtaları kalır mı?»

«Ben, elli metre sulara ağ attığımızda, elli kulaç sularda kalkan yumurtası...»

«On beş kulaç suya demedik sana. Oldu oldu işte...»

«On beş kulaç suya demedik. Konuşturmuyorsun ki insanı. Bak kardeşim,» diye gürledi Ahmet Ateş. «Bak kardeşim. Ben onu bunu bilmem. Ben ağı atınca bugünkü günde yirmi kilo balık getirmem gerek. Tekir balığı.»

«Şimdi.»

«Bir tek balık getiremiyorum. Ne ben, ne de işte şu Ali Rıza. O da benim gibi otuz yıldır ufak balıkçı. Benim bugünkü gün bugünkü gün... Bu Sarıyer Balıkhanesine... Benim yirmi kilo balık getirmem gerek, kilosunu da on liraya satmam gerek. Şimdi kilosu 85 lira, balık yok.»

«En çok balık tuttuğun yıl, hangi yıldı?»

«On sene evvel?»

«On sene evvel fevkalade balık tutuyordum.»

«Ne kadar?»

«Günde otuz okka kırk okka. O belli olmazdı ki, balık çoook. Tut tutabildiğin kadar.»

Azar azar tükenen balıklar var. Sinağrit gibi... Tekir, barbunya, orfos gibi. Bir de birdenbire tükenen balıklar var. Uskumru gibi, sardalya gibi. Marmarada sardalyadan geçilmezdi. Tonlarca balık, sardalya yüzerdi sularda. Kıvıl kıvıldı sular. Marmara dünyanın en balığı bol, en lezzetli balığı olan suyudur. Çeşitlidir balıkları. Marmara denizi bozulmasa bu böyle giderdi... Düzenini bozdular denizin. Bunu Ali Rıza söylüyor. Ahmet Ateşin otuz beş yıllık balıkçı arkadaşı Ali Rıza. Balık tutmakla tükenmez, diyor. Düzenini bozmayalım yeter ki denizin. Yeter ki düzeni bozulmasın doğanın. Bir düzenini bozdun muydu doğanın yandın bittin. Lamba denizin dibindeki en küçük canlıyı bile, kurdu, böceği, çamur içindeki

yaratığı bile çekip alıyor. Denizde her şey birbirini yer. En büyük daha küçüğünü, daha küçük daha küçüğünü, daha daha daha küçüğünü. Bu tıroller balıkların yani en küçüğünü de, balıklarla birlikte kurtları da kırıyor. Yosunları, deniz dibi bir bahçe gibidir, türlü çiçekli, türlü bitkili, kendine göre bitkileri, ağaçları, otları da yıkıma uğratıyor. Tırol çölleştiriyor denizi. İşte bu yüzden ölmeyen, öldürülemeyen deniz dibi yaratıkları da yer değiştiriyorlar, yön değiştiriyorlar, başlarını alıp başka denizlere, düzeni bozulmamış yerlere gidiyor yerleşiyorlar. Doğada yataklar, yollar değişmez değil, değişir, ama güç, ama uzun sürede değişir. Doğanın düzenini insanların bozuk düzenleri bozuyor. Bütün bunları Ali Rıza bana, ben Ali Rızaya söyledim.

İnsanlığın savaşı dünyanın bu bozuk düzeninden bir de doğayı kurtarmaktır. Düzeni zorla bozulmuş toprakları, denizleri, ağaçları kuşları kurtarmaktır. Düzeni bozulmuş, küsmüş doğaya yeniden düzen vermektir.

Doğanın içindeki insanlar, her gün doğayla el ele, kucak kucağa olanlar, doğanın atardamarını biliyorlar. Balıkların yol değiştirmelerinin, başını alıp gitmelerinin sebebini biliyorlar.

Marmara bir üretme çiftliğidir diyorlar hep bir ağızdan. Tekmil Karadenizin balıkları akın akın gelip yumurtalarını Marmaraya dökerler. Marmarada barınırlar. Marmaranın düzenini bozarsan, Karadenizin de düzeni bozulur, Egenin de... Dünya bir beden gibidir. Bir denizin düzenini bozarsan öbür denizleri de etkiler. Bir toprağın düzenini bozarsan öbür toprakları da...

«Marmara'yı on yıl bıraksınlar...»

«On yıl değil, beş yıl...»

«Üç yıl... Üç yıl kimse balık avlamasın, yasak olsun Marmara. Bakın bakalım balıktan geçilir mi?»

«Olmaz, on yılda da olmaz yirmi yılda da. Balığın yolunu kestiler, ürküttüler bir kere. Birer mercan görüyorum, arada sırada. Balık bir telaşlı, bir telaşlı, kuşkulu. Deli gibi... O kadar döğülmüş, o kadar oradan oraya sürülmüş ki, o kadar o kadar çok darbe, darbe üstüne darbe ki... Balıkta hayır kalmamış, ok gibi, deli gibi durmadan, şimşek gibi dur-

madan denizin dibinde. Kırmızı, deli şimşekler gibi bir çakıyor, bir sönüyorlar. Dünya dünya olalı bu kadar hızlı balığı, hızlı mercanı görmemiştir. Deli etmişler balığı deli. Ya bu balık böyle gide gide yok olur, ya da yer değiştirir.»

Ali Rıza, Ahmet Ateş, Nuri Koçer, Topal Hasan, Tatar Ali, Hasan, Ahmet, hepsi hepsi gidenin bir daha kolay kolay dönmeyeceğini biliyorlar. Biliyorlar da bu telaşları, bu kendilerini yeyip bitirmeleri, kahrolmaları ondan. Doğa bir deneydir, onu iyi biliyorlar.

«Bir kere deniz kurudu mu, öldü mü, ölü diriltilir mi, çöl yeşerir mi, kolay değil.»

Bizim balıkçılarla birlikte dünya da biliyor bunun böyle olduğunu.

Şu Ahmet Ateşin, şu doğa, balık dostunun ve hem de avcısının yakasını daha bırakmayacağım. Bağırsın çağırsın, kahretsin kendisini, hakkı var, hem de yerden göğe kadar hakkı var. Küçük balıkçıdır, tükenen balığı, küsen denizi ta yüreğinin başında duyuyor. Tekmil insanlar, doğa üstünde, çıkarlarını bu balıkçılar kadar candan savunsalar bu dünya daha uzun bir süre gider, gittikçe de insanları mutlu kılar.

Ne diyor Ahmet Ateş, Ali Rıza ve bilcümle balıkçılar. Reisler de, tırolcular da, lambacılar da içinde, ne diyorlar? Diyorlar ki, hiç bir şey yapmayalım, bir düzen koyalım ki, Marmarada yumurta dökme zamanı balık avlamayalım. Bu bile kurtarır Mar arayı bir iyice kurumaktan.

SANDALIN BAŞI ÜÇ KERE SUYA BATTI ÇIKTI, BATTI ÇIKTI!

Bu bir deniz, balıkçı hikayesidir. İstanbulda, şu anda bu olaya tanıklık etmiş üç kişi olmasaydı ben bu hikayeyi yazmazdım. Bunu Hoca bir yerlerden, bir kitaptan bellemiş derdim. Balıkçılar da bütün avcılar gibidirler. Daha doğrusu içlerinde kara avcılarına benzeyenler, atanlar, uyduranlar da vardır. Ben de Hoca, bunca eski balıkçılığına karşın, uydurdu derdim. Ama iyi biliyorum ki Hoca bize, Sait Faike bu hikayeyi anlattığı zaman daha bu hikayeye benzer bir kitap çıkmamıştı. Birkaç yıl sonra çıktı. Hocanın böyle bir kitaptan daha da haberi yok. Birkaç kere ben ona çıkan kitabı anlat-

mağa çalıştım, Hoca oralı bile olmadı, anlamağa yanaşmadı. Hocayı bir gün bir yerde yakalarsanız size anlatacağı hikaye bu olacaktır. Bana o yıl bu yıldır belki on kere anlattı bu hikayeyi. Hikaye her anlatışında değişiyor, gelişiyor ama, temeli öyle duruyor. Demek ki bir şey var bu hikayede.

Adalar açıkları, Hoca büyük balık avına çıkmış ve salıvermiş oltayı denize. Oltanın ipi balık kalınlığında. Hoca denizden boyuna büyücek balıklar çekiyor. Ve deniz beyaz. Denizden çıkan, çırpınan balıkların sırtlarında buğular. Deniz içerden kıyılara doğru usuldan usuldan aydınlanıyor. Hoca denizi böyle anlatabilir mi diyeceksiniz. Balıkların sırtı buğulanıyordu diyebilir mi diyeceksiniz, der. Bu balıkçı milleti öteki insanlara, daha doğrusu öteki doğa insanlarına benzemiyorlar. İçinde çalıştıkları, boğuştukları dünyayı en ince ayrıntısına kadar tanıyor, biliyorlar.

«Bugün, bu sabah kısmet de kısmet ha... Kısmet de kısmet... Sallıyorum oltayı, olta iner inmez ipte bir sarsılma, çekiyorum, al sana kocaman bir balık. Gün doğdu doğacak...»

Deniz dümdüz ve yörede martılar. Deniz düzken martılar çok suskun olurlar, yörede, denizin alçağında öylecene sessiz kayarlar giderler. Sarı gagaları, sarı ayakları hırçınlığını yitirmiştir. Bir de büyük fırtınalardan önceleri suskun olurlar martılar, çıtları çıkmaz. Kanat bile sallamazlar, denizin üstünde, azıcık yelkovan kuşlarına öykünerek, ama daha yavaş akarlar giderler.

Hoca çok şey düşünüyordu. Bütün duyguları ellerinde, az önce sarkıttığı oltanın ucundaydı. Uzaklardan dumanını savura savura sabah aydınlığının içinden ışıklarını söndürmemiş bir vapur geçiyordu. Islanmış, uykulu. Bu uykulu gemi sözünü de ben uydurmuyorum, o da Hocanın lafı. Hoca düşünüyor ve bekliyor. Olta birden çok güçlü, sarsan bir darbe yedi, ip bir an gerildi, sonra boşaldı. Hoca bir belanın geldiğini sezdi, toparladı kendini. Gelen büyük bir balıktı. Büyük balıklar böyle gelirler. Vururlar, kaçarlar. Vururlar... Bir darbe daha... İp gerildi. Hoca boşalacak sandı gene. Ip, gene gerildi. İp gerildikçe geriliyor. Hoca daha ipin boşalacağını bekliyor, nerdeee, ip ağırlaştıkça ağırlaşıyor. Birden sandalı,

Hocanın güçlü kollarını sarsan, şaşırtıcı bir ağırlık, Hoca ipin koptuğunu sanıyor. İp bir anlık boşalıyor, sonra aynı ağırlıkla, ipi titreten bir gerilmeyle geriliyor. Balık dibe doğru iniyor. Hocanın hiç bir çaresi yok, ipi veriyor balığa, ip sağılıyor, balık iniyor, ip geriliyor, balık iniyor. Sonra bir silkiniyor dipte, sandal ceviz kabuğu gibi.

«Sandal üç kere kendi yöresinde döndü. Başı üç kere suya battı çıktı, battı çıktı. İp boşaldı birden. Balık kaçtı sandım, sevinmedim de değil. Sandalı böylesine döndüren bir balık çok iri olmalı. Boşanması daha iyi olur, boşanıp kaçması. Ben ter içinde kalmışım, daha elim ayağım titriyor. Korku içindeyim, sandal parçalanacak, ipin ucundaki canavar beni parçalayacak, diye...»

Geçen bahardı. Menekşede Remzinin kahvesinin önünde oturuyor, deniz, güneş, sandallar, martılar, çıplak çocuklar, balıkçılar, hepimiz güneşleniyorduk. Ben Hasanla Florya yönünden, ormandan yürümekten gelmiş, kahvemi içiyordum. Balıkçılar bahar günleri hep düşünceli olurlar. Başlarını omuzları arasına almışlar, derinlemesine düşünüyorlardı. Birden bir gürültü, bir dev soluması duyduk arkamızdaki yolda. Başlarımızı çevirince gördüğümüz manzara korkunçtu. Bir anda dünya solumaya kesildi. Bir manda denize doğru koşuyordu yoldan. Kanlar içinde, tepeden tırnağa kana batmış, iri mi iri bir manda. Kandan kara kızıl olmuş manda. Manda kocaman gövdesiyle kendisini denize vurdu. Denize girer girmez manda o koskocaman gövdesiyle birkaç kere denizin yüzüne fırladı. Bir yunus balığı çevikliği, devinimiyle. Sonra yüzmeğe başladı ötelere, açıklara, uzaklara. Az sonra mandanın arkasından koştukları belli, elleri bıçaklı, kasap önlüklü, önlükleri kan içinde üç adam belirdi. «Manda nereye gitti nereye? Bir manda kaçtı...» Mandayı gösterdiler. Yalnız başı dışarda kalmış manda durmadan yüzüyordu. Hemen oradaki bir motora atladılar. Sürdüler mandanın yanına.

Menekşenin üst başında, Menekşe deresinin göle vardığı yerin az altında Küçükçekmece Belediyesinin mezbahası vardır. O güzelim dereyi her Allahın günü kana, pisliğe bular. Derenin yanından pislikten kokudan geçemezsin. Dere ta Menekşede bile kokar, öldürücü, sası, kusturan bir kokuyla. İşte

bu mezbahada ayaklarını bağlamışlar mandayı kesiyorlarmış, iri, güçlü manda bıçağı yiyince can havliyle bir gerilmiş iplerini çatır çatır kırmış, yarıya kadar kesilmiş boynuyla mezbahadan aşağıya fırlamış, geldi bizim önümüzden denize atladı.

Motor yanaştı mandaya az bir sürede. Biz kıyıya döküldük tekmil Menekşe halkı. Ellerimiz yüreğimizde bekliyoruz, ne olacak diye. Deniz kana bulanmış. Kasaplardan birisi suya atladı, elinde bıçağı. Durmadan mandayı bıçaklıyor, birisi de boğazına basıyor bıçağı. Denizin içinde yabanıl, korkunç bir savaş, bir tek mandayla, bir sürü insanın savaşı... Manda çırpınıyor, silkip atıyor insanları, denize dalıyor çıkıyor, başını bir sallayınca insanları denize serpiştiriyor. Bu yabanıl savaş, dünyanın en ilkel, en yabanıl savaşı bir yarım saate yakın sürdü.

Sonunda manda yoruldu, mümkünü çareleri kesildi, kıpırdamadı, kasap asıldı bıçağa ve mandanın kafasını suyun içinde gövdesinden ayırdı. Manda ölüsünü sürükleyerek kıyıya çektiler, bir kamyona koydular götürdüler. Bu olayı Hocaya anlattım. Hoca bir sarsıldı, yüzü sapsarı kesildi, sara nöbetine tutulmuş gibi bir süre sallandı. Keşki anlatmasaydın, dedi, balık hikayesini bana yeni baştan anlatmağa başladı. Hem anlatıyor, hem de tam bu balığın hikayesi o mandanın hikayesine benziyor diyordu. Etme Hoca eyleme. Birisi deniz dibinde yakalanmış bir balık, birisi de can havliyle iplerini koparmış, yarısına kadar kesilmiş boynuyla ölümden kurtulmağa çalışan bir manda.

«Sen görmedin o balığı,» dedi. «Sen görmedin... Aaaaaah, bir göreydin... Aaaaaah, bir göreydin hayran kalırdın. O kasaplar bırakmalıydılar mandayı. Ne pahasına olursa olsun bırakmalıydılar. Canını buncasına savunan hayvana insan olanın eli varamaz. Bırakmalıydılar, manda gitmeliydi, denizlerin ortasında, karanlığında kaybolmalıydı. Benim balık da bu manda gibiydi... Benim balık...»

İp usul usul geriliyordu. Sonra alttakini daha görmüş değil Hoca, balık olacak. Başka hangi deniz dibi canavarı gelir de takılır bu oltaya? Balık balık... İp gerildi, sandal açıklara doğru akmağa başladı. Gün doğdu, balık sandalı düz denizde

daha hızla, durmadan hızını artırarak sürüklüyor. Hoca korkuyor, daha açıklar çok derin. Balık bir daha, can havliyle bir fişeklerse dibe doğru, sandalı da Hocayı da alır denizin dibine götürür. Hoca, balık hızlandıkça, daha önce topladığı ipi veriyor. İpi verdikçe korkusu artıyor, balık fişekleyecek diye. Birden bir fişekleme, sandal sarsılıyor, parçalanırcasına, Hasanın elinde bıçak, ipi kesti kesecek, kesti kesecek. Bir türlü eli varmıyor Hocanın.

«Sandal gene ceviz kabuğu gibi, iri, kocaman, bir fırtına dalgasının ucunda gibi indi çıktı, su içinde kaldım, deniz bütünüyle tepemden aşağı döküldü, bir süre soluk alamadım, ip gerildi, telgraf telleri gibi öttü. İpten sesler geldiğini, hem de derinden, bir inleme, bir titreme geldiğini duydum, ben de can havlindeyken, balık soludu, deniz soluklandı, tekmil deniz, balık, sular, sandal, ben iliklerimize kadar sarsıldık, ip elimden kaydı gitti, bereket ki ip sandala bağlıydı, ben kendimde değildim. Balık gitti diye düşündüm ip elimden kayınca. Sonra birden kayık suyun yüzüne çıktı, ip boşaldı, deniz dümdüz duruldu, suskun... Yöremizde martılar çığlık çığlığa. Sonra onlar da birden sustular. Ben ipleri toplamağa başladım. Balık ipi koparmış gibi, ip sağılıp geliyordu, boş boş. Sabahtan bu yana harcadığım çabalar boşa gitmiş, balığı kaçırmıştım. Derken balık birden gene silkeledi ipi, elimde ne kadar ip varsa o anda aldı götürdü. Gene dipledığini görüyordum. Kendimi sandaldan atmayı düşündüm, ama nereye giderdim şu denizin açığında, ortasında? Derken gene ip gerildi. Gene kulaklarımı sağır eden bir soluklanma duydum, ortalık kapkaranlık kesildi, sandal battı çıktı. O anda da ip boşaldı. Bu kez de kurtulmuştum.»

Balık akmağa, sandalı sürüklemeğe başladı. Balık ikircikliydi. Hızlı hızlı sandalı güneye sürüklerken, döndü, doğuya akmağa başladı. Bir süre doğuya uçurdu sandalı, sonra kuzeye, Adalar üstüne döndü. Adalar gözükmez olmuştu. Ne kadar bir süre geçti, Hoca bu süreyi hiç anımsamıyor. Adalar görününce çok sevindiğini biliyor. Kollarının çok yorulduğunu, ipin Adaların altına doğru ellerini iyice kerttiğini, azıcık da kestiğini, yaktığını söylüyor. O yanmış, kesilmiş parmaklarla daha da öğünüyor.

Hoca bu hikayesiyle öğünüyor. Uydurmuşsa da helal olsun.

«Bir seviniyorum ki sorma. İlkin bir sevindim ki amanallah, böyle bir sevinci insan olan insan tatmamıştır. İnsan olan insan... İnsanoğlu insanoğlu oldu olalı... Baktım ki bir balık takılmış oltaya, sandalı sürükleyecek büyüklükte. Sevincimden uçtum. Baktım ki balık dibe doğru fişekliyor, ödüm koptu. O gün ikindiye kadar, Adaların açıklarında dönerek, denizi bir boydan bir boya geçerek, sevinerek en büyük sevinçlerle, korkarak delice korkularla...»

Balık bir süre sık sık dibe doğru fişekledi boşalttı, fişekledi boşalttı. Bir süre durdu, serildi, yornuk aldı. Sonra birden atladı.

Hoca, bıçağı elinde her fişekledikçe ipi kesmeğe kalktı, her seferinde de, canı pahasına da olsa ipi kesmeğe kıyamadı. Canından umudunu kesip elham okuduğu çok oldu.

İkindi üstüydü ki, birden suyun içi kabardı, balık birden suyun yüzüne çıktı. Dünyanın bütün denizlerinin mavisiyle mavilenmiş, lacivert sırtı ikindi güneşinde, ışıltılar içinde balkıdı. Balık üç kere, uzun, sandaldan daha büyük atladı, denize düştü, büyük dalgalarla... Gene diplemeğe başladı.

«Bu sefer korkmadım. İsterse sandalı da beni de denizin dibine alsın, gömsün. Gördüm ya yakaladım balığı. Bir iki saat daha çalışsam, balık yorulma alametleri gösteriyor, sık sık dibe fişeklemesi bunun ilk işaretidir, balığı yakalayacağım. Birden içime bir sevinç, şimdiye kadar hiç duymadığım, iliklerime kadar beni mesteden bir tad yayıldı, bıçağı çektim ipi usulcana kestim, ip bir süre, kısa bir süre suyun yüzünde aktı sonra kaybolup gitti. Ben küreklere asıldım, gece yarısına doğru eve geldim. Öylesine yorulmuş, hamlamışım ki bir hafta yataktan çıkamadım.»

Hoca bunu bana, Saide anlattı. Sait de Kör Agoba anlatmış. Hemingway «Yaşlı Adam ve Deniz»i yazmamıştı daha. Sait bana dedi ki: «Sen denizden ne anlarsın ulan,» dedi. «Ben yazacağım Hocanın bu hikayesini.» Birkaç yıl gittim geldim, gittim geldim. Sait ha bugün yazacağım, ha yarın derken, bu sırada «Yaşlı Adam ve Deniz»in Türkçesi çıktı. Saidin döğünmesi görülecek şeydi. Sait Faikin bir de yazmadığı, hi-

kayesini bütünüyle kurup bana uzun uzun anlattığı bir de romanı vardı. Roman Köy Enstitüleri üstüne olacaktı. Süleyman adında Adapazarı köylüklerinden bir sığırtmaç Arifiye Köy Enstitüsüne girecek...

Şimdi Sait sağ olsaydı, şimdi bu hikayeyi benim böyle yazdığımı okusaydı bir söverdi bir söverdi: «Ulan hergele Menco,» derdi, «bok ettin hikayeyi. Şu şöhret budalası, anlatma hastası balıkçı bozması Hocayla bir oldunuz da bok ettiniz hikayeyi.» Gene de yazdığıma, bu hikayenin yazıldığına sevinirdi. Bir başka şeye daha sevinirdi. İhtiyar Balıkçı hikayesinden sonra, Hocanın balığın ipini kesip, Hocanın balığı bırakmasına seviniyordu. «Ulan,» diyordu, «hikaye anlatmakta Hoca hepimizden usta be. Koskoca Hemingway bile yaşlı adama balığın ipini kestiremedi be. Yuf olsun ervahımıza... Bir hoca kadar olamadık be.»

Hoca :

«İpi kestim, ipi kestim ya... Sevincimden deli oldum da ipi kestim ya... Ondan sonra da iflah olmadım. Bir daha da... Aradan bunca yıl geçti, o kaçan balıkla giden kısmetim bir daha gelmedi. O kesilen iple kesilen kısmetim bir daha... Keşki o balığı, o sevinci duymayaydım da, yakalayaydım.»

Hocanın eline bir daha böyle bir balık geçerse... Ama bir de manda hikayesi var. Küçükçekmece mezbahasından boşanmış, yabanıl.

«Denizde başından hiç bir acayip olay geçti mi Ahmet Ateş, seni sarsan, unutamadığın, şu otuz beş kırk yıllık balıkçılığında?»

«Geçmez olur mu geçti,» dedi Ahmet Ateş. «Geçmez olur mu şu otuz beş kırk yıllık balıkçılığımda.»

Bir süre düşündü, sonra başını salladı. Sonra yere bakaraktan kendi kendine güldü. Sonra başladı, yarı gülümseme, yarı hüzün içinde bir yüzle...

«Kayalıklı küçücük bir ada. Adanın yakınlarında avlanıyoruz. Epey balıkçıyız. Birden adanın arkasından tokat sesleri, derinden, ulumaya benzer soluklanmalar, sesler gelmeğe başladı. Sandalları oraya sürdük. Bir de baktık ki ne görelim, iki ayı balığı, yani fok balığı döğüşüyorlar. Birisi yaşlı, belli, birisi de genç, o da belli. Genci yaşlısına tıpkı in-

san gibi, çekiliyor tokadı, çekiliyor tokadı. Kısacık elleriyle. Yaşlısı da vuruyor ama, o kadar değil. Biz denizde durmuşuz seyrediyoruz. Yaşlı fok kötüledikçe kötülüyor. Döğüş uzun sürdü. Öldürecek küçüğü yaşlısını. Nasıl etsek de ayırsak şunları? Derken yanımdaki zıpkın aklıma düştü, aldım, yaklaştım adaya, genç ayı balığının bu başıdır dedim, salladım kancayı. Ben ona vurdukça o daha şiddetle yaşlı ayı balığına vuruyor. Ben ona yüklendikçe... Derken genç fok kaçtı. Başı, sırtı kan içinde kalmış. Sonra ne oldu, sonra? İşte sonrasını hiç sorma. Bu genç ayı balığı bana düşman kesildi. Nereye, ne zaman bir ağ atsam bundan sonra, genç ayı balığı geliyor, o kadar ağın içinde benim ağımı buluyor parçalıyor gidiyordu. Uzun bir süre denize ağ atamadım. Ben attıkça o benim ağları buluyor parçalıyordu. Nasıl biliyor, nasıl buluyordu benim ağları, işte şaştığım buydu. Genç ayı balığı bana düşman kesildi bir ömür boyu. Şimdi yok, birkaç yıldır ağlarım parçalanmıyor. Benim başımdan geçen en acayip deniz hikayesi budur işte, budur.»

Ahmet Ateşte, biltekmil balıkçılarda daha böyle gün yüzü görmemiş ne hikayeler var. Marmara denizi hikayeleri.

«Balık kalmayınca bunlar da kalmayacak, bu hikayeler de.»

Balık yerine manda, manda... Hem de denizin ortasında... Mavi denizi al kana bulayarak, yabanıl. Ve Hoca sapsarı, saralı gibi titreyerek... Gerçekten ipi kesilen balıkla mandanın denizde boğazlanması arasında ne ilişki var. Ne ilişki var da Hoca böylesine titriyor, sapır sapır?

«İKİ ELİM YAKANIZDA BU DÜNYADA VE ÖTEKİNDE!»

Bir sabah erkenden Balıkhaneye gittim. Karadenizden, Marmaradan balıkçılar geliyorlar balıklarını Balıkhanede müzayede salonuna getiriyorlar satıyorlardı. Balıkhane görülecek bir yer. Bir sürü balıkçı, kürsülerde balıkları müzayedeye çıkarmış Belediye memurları. Tanıdığım bütün balık satıcılarını balıkhanede balık alırlarken gördüm...

Balıkçılar sıralanmış ve durmadan sandık sandık gelen

balıklara pey sürüyorlar. Balıklar bir balıkçının, lokantacının üstünde kalıyor. Burada da balıkçılarla konuştum.

Her kimi görsem, sorsam :

«Balıkçılık batsın, balıkçılık öldü artık,» diyordu.

Sonra orada Balıkçılar Birliği İkinci Başkanı Ali Rıza Terzioğluyla tanıştım. Rumeli Kavağında öğleden sonra buluşmayı kararlaştırdık. Ben de bu arada yolda Et ve Balık Kurumuna uğrayacak, balıkçılık üstüne ne yaptıklarını soracaktım. Vardım gittim Kuruma. Haşmetli bir yapı Beşiktaşta. Denizin kıyısında. Bir Müdür Yardımcısı güvenle beni kabul etti. Sordum ona, şu balıkçılık üstüne ne yaptı kurumunuz? Balık Kurumu ya. Öyle yüzüme baktı, düşündü. Sonra, «ben,» dedi, «gazetelere beyanat veremem. Yasakladılar.» Dedim ki, «sayın yardımcı, beyanat falan istemiyorum, çalışmalarınız üstüne bir şeyler söyleyin.» Taşta ses var, kibar ince yardımcıda ses yok. Sordum soruşturdum, öğrendim ki, balıkçılık yalnız meğer adındaymış Et ve Balık Kurumunun. Birkaç tane balık araştırma mı ne gemisi almışlar kurulduklarında, sonra da satmışlar balıkçı reislerine. Bütün faaliyetleri Balık Kurumunun, bir iki tane tekne alıp satmaktan ibaret kalmış. Hay Türk milletinin gözünün bebeği şanlı bürokrasi, aslanlar aslanı, Türk milleti sana minnettardır. Sen neye kadir değilsin ki... Bir millet sayende, bundan da perperişan olursa şaşmasın dünya, şaşmayacağız. Sayende Türk vatanı ve hem de milleti bir kalkınacak, bir kalkınacak, nurlu ufuklar birse bir milyon olacak. Sen denizleri kurutmağa, ormanları yakmağa, yıkmağa, tüketmeğe, sen bu vatanda... Türk milletinin göz bebeği de, varlığı, yiğidim şanlı bürokrasi. Et ve Balık Kurumu yöneticilerine... Tekmil büyük yöneticilerimize Türk milleti adına minnettarlıklarımızı, hayranlıklarımızı sunarım. Saygılarımızla...

Et ve Balık Kurumundan sonra korka korka Balıkçılık Enstitüsüne gittim. Amanın ha, burada da... Derken İlham Artüzü buldum. Balıkçılık baş uzmanı... Benimle konuşur musunuz, balıkçılık üstüne, diye sordum. «Neden konuşmayacakmışım,» dedi. Bu sefer ben şaştım.

«Neden konuşacakmışsınız? Siz onlardan değil misiniz?»

O kadar onlardan değilmiş İlham Bey.

Lambayı sordum önce. Lambanın o kadar zararlı olabileceğine inanmadığını söyledi. Tırol de yere kadar zararlı olmaz, dedi. Türkiyede tırolun delikleri, yani tırol ağının, torbasının delikleri çok küçükmüş, ne varsa içine alıyor öldürüyormuş.

Bunu Kavakta balıkçı reislerine anlattım. Dediler ki, İlham Beyin tırol meselesi, büyük küçük ağ meselesi belki doğrudur ama, yanlış yönü de var. Tırolun kapakları bile balığı öldürür. Sonra kim büyük ağı kullanır Türkiyede. Marmarada tırol yasak, in Boğaza bir sabah ki gör, kaç tane tırol teknesi iniyor Marmaraya.

Balıkçılarla bilim adamları bir yerde birleştiler. Bir de gerçekten iyi bir bilim adamı, çalışkan bir delikanlıyla karşılaştım Balıkçılık Enstitüsünde, adı Doçent Dr. Tekin Mengi. O da bütün iyi niyetiyle konuştu. Tekin Mengi, İlham Artüz, biltekmil büyük ve küçük balıkçılar aynı düşüncedeler.

1 — Marmara bir üreme yatağıdır.

2 — Egenin ve Karadenizin balıklarının yumurta dökme yeridir.

3 — Balıklar mevsim mevsim gelirler, yumurtalarını Marmaraya döker, sonra büyük denizlere çekilirler.

4 — Marmarada tırol yasak edilmeli. (Artüze göre ağ gözleri büyültülüp serbest bırakmalı.)

5 — Lamba yasak edilmeli. Tekin Mengi ve İlham Artüze göre bilimsel olarak lambanın büyük zararları olamaz. Balıkçılar buna karşılık diyorlar ki, gelsinler o bilim adamları, beş bin on bin mumluk ışığın altında, isterlerse bakmadan ışığa dursunlar, dursunlar bakalım ne hale geliyorlar. Hiç bir araştırma yapmışlar mı ışığın balıklara etkisi üstüne. Nasıl kör oluyorlar, nasıl sersemleyip ölüyorlar? Bütün Boğaza, Marmara kıyılarına apak serilmiş balıkları görmedi mi o bilim adamları, lamba yapmadı da kim o hale getirdi balıkları? Kat kat suyun altında ışığın etkisi gittikçe azalıyor da, çamurun içindeki kurdu, balığı ışık nasıl çekip alıyor, gözün alabildiği yerlerden onca balığı nasıl topluyor ışık? Bilim adamları bize iyilik yapacaklarsa araştırmalar yapsınlar da balıklar üstüne öyle konuşsunlar. Biz lambanın balıkları kör ettiğini yüzlerce yıllardan bu yana biliyoruz. Yüzyıllar-

dan beri ışığın balık üstündeki etkisi biliniyor. Balık ışık ilişkisi eski bir gelenektir. Son yıllarda ışık yıkım olmuştur. Beş bin, on bin voltluk ışık suyun dibindeki gözü olan tekmil canlıyı somuruyor, öldürüyor, alıyor. Bu bir gerçektir. Bilim adamları, boş boş konuşacaklarına bu gerçeğe eğilseler ne iyi ederler. Yıllardır biz bağırıyoruz, ışık da ışık diye. Bu bir sorun oldu Türkiyede. Bilim adamları bu önemli sorunu hiç incelemişler mi? Ne bileyim ben, işte böyle. Bilim adamlarımızın da bürokratlar kadar işleri çok... Daha ışığa, ışıkla balıklar ilişkisine sıra gelmemiş ki...

6 — Bilim adamlarıyla balıkçıların birleştikleri, hiç ayrılmadıkları öteki yer, mevsiminde balığın avlanması... Yumurta dökme zamanı balığın avlanması denizlerin kurumasının başlıca etkenidir, Bir de yavruyken balığın avlanması cinayettir, diyorlar. Yumurta dökme mevsimini, yavru mevsimini, balığın zayıf zamanını balıkçılar da bilim adamları da iyi biliyorlar. Balık avlama zamanını, balığına göre, anı anına balıkçılar da bilim adamları da saptayabiliyorlar. Yumurta dökme çağında bir tek balıkçı teknesini salma Marmaraya, tamam.

Yalnız bu işi düzenleyecek bir kanun, sıkı sıkıya uygulayacak bir Hükümet gerek...

Bir de balıkçıların kredi dertleri var. Bir de gene soygun dertleri var. Onlar da aracılardan dert yanıyorlar. Tefecilerden dert yanıyorlar.

Bir balıkçı kütlesi ki yedisinden yetmişine, bilim adamından tayfasına kadar aynı şeyi, denizlerin kuruduğunu söylüyorlar. Tabii bunların içinde gene en ihtiyatlıları bilim adamları. Onların balığın hemen birden tükeneceğine inançları yok. Ama balıkçılar basıyorlar feryadü figanı. Her yıl daha azalıyor balık, her yıl biraz daha, biraz daha azalıyor balıklar... Onlar balıkları, denizi biliyorlar, deneyleriyle...

Biz toparlanmalıyız. Bu topraklar bu denizler kadim değildir. Üç yanı denizlerle çevrili Türkiye kıyılarında balık kaynıyordu. Daha kaynıyor. Yalnız şu benim birkaç günlük bu işe karışmamdan da anladım ki, bu işin de köküne kibrit suyu ekmemize, denizlerin kurumasına az kalmış.

Topraklar yarı yarıya bitti. Bu gidişle kırk milyonluk

Türkiyenin yirmi milyonunu Alamanyaya işçi olaraktan göndersek gene de geçinemeyiz. Toprağı yıkıma uğramış, bitirilip öldürülmüş bir millet iflah olamaz.

Haydi denizler diyelim, onu da yıkıma uğratıyor, onu da öldürüyor, kurutuyoruz. Balıkçılarla Hükümetlerimiz elele vermişiz, bir göl kadar Marmarayı yağma ediyoruz. Buradan Osmanlı geçti, diye bir söz var... Biz doğamızın üstünden Osmanlı gibi geçiyor, eski, kutsal geleneğimizi sürdürüyoruz.

Yani biz hep böyle yıka yıka, tükete tükete mi kendimizi bitireceğiz? Hiç mi akıl, bilim semtimize uğramayacak?

Eeeey bürokratlar, eeeey yöneticiler ve eeeeey bilim adamları, şu küçük balıkçıların dediklerine azıcık durup da kulak asamaz mısınız? Kurumuş denizleri yeşertmek zor. Doğanın ekolojisi, düzeni bozuldu mu, denizde olsun, karada olsun onu düzeltmek zor. Tehlike çanları kulakları sağır edercesine çalıyor, bir memleket denizi, toprağıyla batıyor, ne diyorsunuz?. Bu sözlerime karşı çıkan var mı?

Niye Topal Hasanı, altmış iki yıllık denizciyi dinlemiyorsunuz? Yunusları takmış kafasına, bir bildiği var. Niçin Ahmet Ateşi, Ali Rızayı dinlemiyorsunuz, tırol üstüne, lamba üstüne niye Nurinin çırpınışlarına gözlerinizi kapatıyorsunuz?. Çıkın Marmaraya, Karadenize, binlerce balıkçı var, dinleyin onları, her birisi tepeden tırnağa birer öfke, birer feryadü figan kesilmişler, niçin duymak istemiyorsunuz. Bu topraklar, denizler ayaklarımızın altından kayıyor, yahu toptan mı delirdik biz?

Ey kardeşler, ben bu kadar bozulmuşluğa ne diyeyim? Ne gelir elimizden? Yaz çiz, bağır çağır, kim kime dumduma. Vaay memleketin hali, vay benim halim... Biz bir yabanıl, kırıp döken, hiç bir şeye acımayan rüzgarız. Dünyanın ortasında çağlara, insanlara, doğaya bir muhalif rüzgarız. Bunun da cezasını çekeceğiz. Hem de çok ağır. Kötülükler bütün ağırlığıyla üstümüze üstümüze ağıp duruyor.

Eeeeeeeey Muharrem, küçük balıkçı Ahmet Ateşin oğlu kardeşim, lambayı tırolu anlatırken balık kırımını, denizin ölümünü anlatırken dolup dolup boşalan, doğanın, toprağımızın, denizimizin gerçek dostu Muharrem Ateş, 1946 doğumlu, çiçeği burnunda balıkçı, ne diyelim, bu bozuk düzene ne ya-

palım? Bozuk düzen yalnız insanların emeklerini kırıma uğratmıyor, doğasını da toptan yıkıma uğratıyor. Topraklarını, denizlerini de öldürüyor emekle birlikte. Canım ciğerim, kardeşim Muharrem Ateş, sen yalnız yıkımı görüyor, yıkımın ortasında çırpınıyorsun, deniz elinden kayıyor ve ölüyor. Diyorsun ki aklı erenler, bilenler neden denizlerimizin imdadına yetişmiyorlar? Niçin yetişmediklerini ben biliyorum, sen öğrendiğin gün her şey halledilecek ama iş işten geçmeyecek mi? Denizlerimiz toptan kuruyup, topraklarımız kara taş olmayacak mı?

«Dünyada 26 yıldır varsın Muharrem kardeş, sana en çok etki yapmış bir olayı söyler misin?»

«Söylerim ya. Tırolde üç yıl çalıştım, tayfa olaraktan...»

«Nasıl?»

«Tayfalar pay alırlar. Keşki çalışmaz olaydım.»

«Neden?»

«Lambada da iki yıl çalıştım. Keşki çalışmaz olaydım.»

«Neden?»

«Onu söyleyeceğim işte. Bir seferinde denizdeydik. Bir balık vardı, bir balık kum gibi. Yaktık lambayı. Çevirdik voliyi. Amanallah. Ağlar ağzına kadar dolu. Tonlarca balık. Kaldırdık ağları, bir yumurta bir yumurta. Balık sıkışınca tonlarca yumurta ağlardan denize aktı, aktı değil döküldü. Balıkları tekneye aldık, aldık ki ne görelim, balıklar yumurtalarının bir kısmını da tekneye döktü. Elli ton balık almışsak on beş ton yumurta akıttık denize. Günlerce yumurta döktük teknelerden.»

«O denize dökülen yumurtalar ölür mü?»

«Ölür. Yanmış yumurta. Balıklar üstüste binerler, çorba olurlar, binde bir sağlam kalır, balıkları da denize kürürüz, yumurtaları da. İşte ben bu manzarayı görünce, bir yıl dayandım, iki yıl, üç yıl... Bundan sonra lambacılığa lanet olsun, dedim. Allah rızkımı kesecekse de tez günde kessin, ben bu işi yapamam, Allahın yaratıklarına böyle vahşice kıyamam. Bir seferinde de balık o kadar ağır geldi ki... Ölü balık daha da ağırlaşır, ağlar parçalandı, tekmil balıklar denize döküldü, ölü... Lamba balığı, tırol balığı yandığından çok dayanmaz, kokar. Lambacılık da haram olsun...»

«Bizim Menekşede de bazı balıkçılar, Kumkapıda da, ne alırlarsa alsınlar tırole lambayla çıkmıyorlar.»

«Boğazın genç balıkçıları da... Ama bir kısmı çıkıyor. Ekmek parası. Ağlaya ağlaya, balıkların kırımına ağlaya ağlaya denize çıkan balıkçılar var. Ben bir daha çıkmayacağım. Bir daha yüreğim dayanmaz ölürüm... Bir daha böylesine balık kırımlarını göremem. Öldürseler göremem. Ben küçük balıkçı olacağım.»

Muharrem küçük balıkçı olacak. Boğazın sularına atacak ağlarını, ya da oltasını, alacak beş kilo, on kilo balığını, satacak. Erkekcesine bir av.

«Büyük balıkçı da gerek. Biz küçük balıkçılar onlar kadar tutamayız. Bizim tuttuğumuz balık bir koca şehri doyuramaz. Büyük balıkçı çok gerek. Ama mevsiminde...»

«Büyük balıkçıya bizi düşman sanma gazeteci kardeş,» dedi Ahmet Ateş.

«Neden olalım,» dedi Ali Rıza. «Onlar da ekmek peşinde.»

«Balıkları imha etmemenin yolunu bulsunlar. Tırolle, yüz binlerce tıraktörle sürer gibi sürmesinler denizin altını. Denizin altındaki tekmil yaratığı çamura gömmesinler. Lambayla balıkları kör etmesinler. Radarla bulsunlar ama, buldukları balığın hepsini tutup yarıdan çoğunu gerisin geri öldürüp denize atmasınlar, denizlerimizi kurutmasınlar. Bu deniz onların malı. Bizler bir balık alıyorsak denizden, onlar yüz bin balık alıyorlar. Bizler bir kuruş kazanırsak onlar yüz bin kuruş kazanıyorlar. Bindikleri dalı kesmesinler,» dedi Muharrem, dedi Ali Rıza Reis, dedi Süleyman Reis, dedi Hasan Reis... Dedi Topal Hasan, dedi Nuri, dedi Tatar Ali, böylece konuştular. Bu denizler hepimizin malı... Vatanımız... Vatanımızı kör ediyor, öldürüyorlar.

«Dedi yunuslar.»

«Dedi orfoslar.»

«Dedi sinağritler.»

«Dedi dülger balığı.»

Boğazda bir lokantanın ortasında kocaman bir karınca gibi canlı bir istakoz yürüyordu. Kırmızı, yalım gibi. Ve uzun bacakları üstünde yaylanarak, kırmızı sırtı, sert, kabuk, par-

layarak, kırmızının en güzelinde balkıyarak...

«Ne kadar?»

Lokantacı utangaç, kekeleyerek :

«Üç aydır ilk olarak geldi... Üç aydır... Bilirsin eskiden her gün on, on beş gelirdi...»

«Ne kadar, sen onu söyle...»

Lokantacı ezilip büzülüyor.

«Söyle söyle!»

«Sizin için üç yüz elli lira.»

Dudaklarda mutlu bir gülümseme.

«İyi iyi, çok iyi... O kadar pahalı değil. İyi iyi.»

«Sizin için beyim, sizin için.»

Ve kırmızı, güzelim canlı istakoz az zamanda kaynar suyun içinde, bir iki çırpınma... Duyulur duyulmaz, ıslığa benzer bir ses...

Denizin dibine lambayla bakarsın, bir taşta bir istakoz. kırmızı, yalım gibi sünüyor mavinin içinde, maviyi yararak...

«Yunuslar.»

«Tıroller.»

Ve yıkım ve kırım ve soylarca lanet...

«Hay adam sana demedim mi ki yunuslar, yunusları yaz da başka bir şeyi karıştırma, milletin kafasını karmakarış ettin, öyle yapma.»

«Yunuslar, Hasan Ağa, yunuslar...»

Yunuslar, martılar, insanlar, bir de yöneticiler, bir de akıl. Bir de yürek Hasan Ağa, yürek... Bir de dünyayı doludizgin sevmek Hasan Ağa, sevmek... Bir de kıyamamak Hasan Ağa, kıyamamak... Bir tek canlıya, ışıklı bir damla suya, yeşilden patlamış bir tek yaprağa... Ve güzelim dünya Hasan Ağa... Senin gibi olmak Hasan Ağa, olabilmek.

«Yunuslar Hasan Ağa, vallahi de billahi de yunuslar... - Bırak yakamı Hasan Ağa...»

«İki elim yakanızda, bu dünyada da, öteki dünyada da...»

11.9.1972 - 20.9.1972

YAŞAR KEMAL

Denizler Kurudu

Bu sefer Yaşar Kemal'in röportajlarını **"Bu Diyar Baştanbaşa"** ana başlığı altında dört kitapta ve **"Peri Bacaları", "Denizler Kurudu", "Nuhun Gemisi", "Bir Bulut Kaynıyor"** adlarıyla yayımlamayı uygun gördük.

Roman ve hikayeleriyle çağdaş dünya edebiyatçıları arasında seçkin bir yeri olan Yaşar Kemal, aynı zamanda usta bir röportaj yazarıdır. Yayımlandığı dönemde her biri olay yaratan röportajlarını Hüseyin Cahit Yalçın, "Bir Gazetecinin Zaferi" alarak selamlamış, bunlardan "Dünyanın En Büyük Çiftliğinde Yedi Gün" yazara Gazetecilik Başarı Armağanını kazandırmıştır.

Yaşar Kemal için modern röportajcılığımızın kurucusudur da diyebiliriz.

ISBN 975-433-015-8

8 699754 330154